MAXIM GORKIJ

AZ IGAZI KULTÚRA

SZIKRA

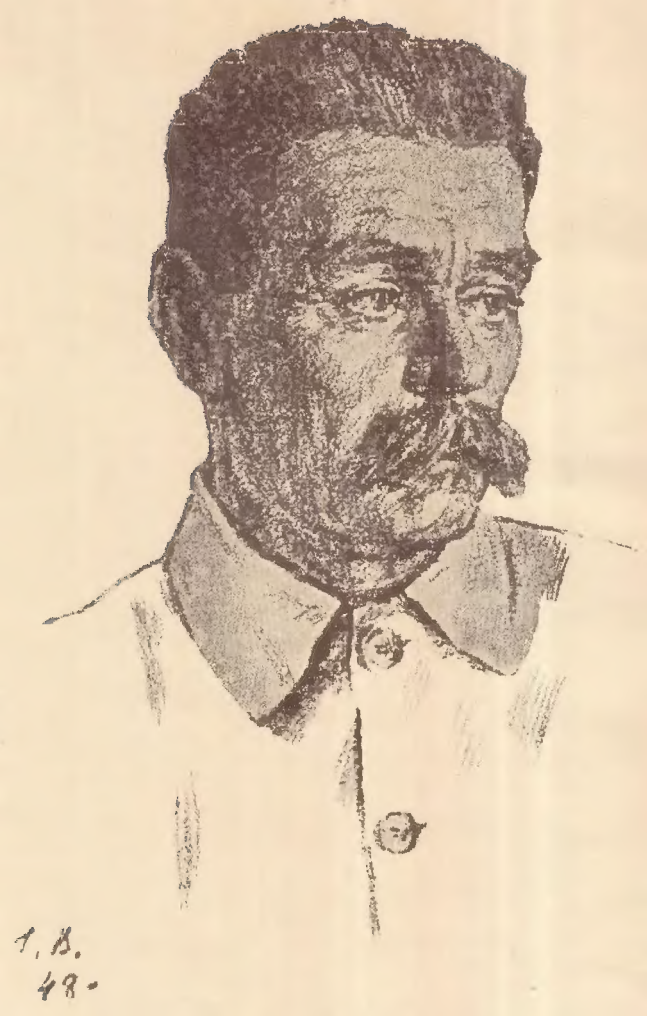
1. B.
48.

MAXIM GORKIJ

AZ IGAZI KULTÚRA

— UJSÁGCIKKEK ÉS SZATIRÁK —

SZIKRA

BUDAPEST 1950

Az orosz eredeti címe:

СТАТЬИ И ПАМФЛЕТЫ

A bevezető tanulmányt írta, a könyvet sajtó alá rendezte, a megjegyzéseket szerkesztette.

S. I. BURSZOV

Gorkij arcképét rajzolta:

G. SZ. VJERJEJSZKIJ

festőművész

Fordította:

RÉNYI ERVIN

(néhány cikk kivételével, amelyeknek fordítóit a tartalomjegyzék külön megnevezi)

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

GORKIJ ÉS A NYUGAT

I

1905 január 9-én, közvetlenül azután, hogy a cár parancsára a munkások fegyvertelen tüntetését Pétervárott puskatüzzel elfojtották, Gorkij megírta haragos szózatát, amelyet „Minden orosz állampolgárhoz és az európai országok közvéleményéhez" intézett. Ez a szózat felhívás az önkényuralom megdöntésére. A szózatot többen elolvasták és így történt, hogy már a megírását követő napon a rendőrség kezébe került.

Egy nappal később, tehát január 11-én Gorkijt, amint éppen megérkezett Rigába, letartóztatták. „Államellenes bűnténnyel" vádolták, mert felhívást tett közzé az Oroszországban fennálló rend megdöntésére. Gorkijt Pétervárra szállították és a Péter-Pál erődbe zárták, a Trubeckij-bástya 39. számú cellájába.

Gorkij akkoriban már világhírű író volt és letartóztatásának híre egész Oroszországban és az egész világon elterjedt.

Oroszország és a nyugati országok haladó társadalmi körei tiltakozó tüntetéseket rendeztek Gorkij bebörtönzése ellen.

Február 5-én Kievben, a Szolovjec-színházban, Gorkij „Nyaralók" című darabjának előadásán a közönség köréből felkiáltások hangzottak el: „Éljen Gorkij! Éljen a szabadság! Le az önkényuralommal!" Ugyanazon az estén, ugyanabban a színházban kiáltványt osztogattak, melynek címe ez volt: „Szabadságot Gorkijnak, a szabadság harcosának, a szabad szó énekesének!" Nemsokára ezután a kazányi színházban, az

előadás alatt cédulákat osztogattak ezzel a felhívással: „Csatlakozzatok a Gorkij szabadlábra helyezését követelő mozgalomhoz. Az orosz népnek szüksége van az ilyen férfiakra".

Február végén Gorkijt kb. tízezer rubel óvadék ellenében szabadlábra helyezték, de „perét" nem szüntették meg, csupán néhány hónappal elhalasztották az író üldöztetése ellen tiltakozó és szüntelenül növekedő tömeges megmozdulás hatása alatt.

1905 szeptemberétől decemberéig Gorkij Moszkvában tartózkodott és a legtevékenyebb módon résztvett a forradalmi mozgalomban. A „Moszkvai titkos rendőrség jelentései" így jellemzik Gorkij tevékenységét a moszkvai fegyveres felkelés időszakában: „Közreműködött a fegyveres felkelésre fordítandó pénzek gyűjtésében. Mint előadó, fellépett belépődíjas estéken, amelyeknek bevételét köztudomás szerint részben forradalmi célokra fordították".

Gorkij igen nagy szerepet játszott az első legális bolsevik ujság, a *Nóvaja Zsizny* (Új Élet) kiadásában, amely Pétervárott 1905 októberétől decemberéig jelent meg. Ebben az ujságban közölték Gorkij híres cikkeit: „Feljegyzések a kispolgárságról" címmel, amelyeket Lenin oly nagyra becsült. 1905 novemberében találkozott először Gorkij Leninnel, aki külföldről érkezett Pétervárra, hogy ott a proletár forradalmi mozgalmat vezesse.

1906 elején Gorkij Finnországban tartózkodott. Ott tudta meg, hogy a cári kormánynak alapos értesülései vannak forradalmi tevékenységéről és a rendőrség újra őrizetbe akarja venni. Ennek tudatában Gorkij elhatározta, hogy elhagyja Oroszországot. Finnországból Berlinbe, majd Párizsba ment, márciusban pedig Amerikába utazott, ahol néhány hónapot töltött.

Gorkij nyugati tartózkodása arra az időszakra esik, amikor az orosz cári kormány a forradalom lendületétől megfélemlítve, kölcsönkérelemmel fordult a nyugateurópai országok kormányaihoz. A forradalom leküzdésére a cárnak pénzre volt szüksége, a kincstár pedig a Japánnal vívott szégyenletes kimenetelü háború után üres volt. 1906 tavaszán

Franciaország kb. kétmilliárd frankot kitevő kölcsönt bocsátott a cár rendelkezésére. Ezeket a pénzeket, mint azt Lenin kimutatta, a maguk egészében „... kivégzésekre, haditörvényszéki tárgyalásokra és büntető vállalkozásokra"* költötték.

A cári Oroszországnak adott kölcsön ügyében a nyugati országok polgári sajtója szégyenletes szerepet játszott. „A bankárok — mondja Lenin — nem folyósíthattak volna milliárdos kölcsönöket, ha az európai burzsoázia tömegei nem bíztak volna meg az orosz kormányban. Ezt a tömeget az egész világ korrupt burzsoá sajtója, amelyet a bankárok és az orosz kormány megfizetett, rendszeresen becsapta. A széles körben olvasott európai ujságok megvesztegetése az orosz kölcsönök érdekében — „normális" jelenség. Még Jaurès-nak is felajánlottak kétszázezer frankot azért, hogy az orosz kölcsön ellen folytatott sajtóhadjáratot beszüntesse."**

Gorkij nyugati tartózkodása alatt szüntelenül folytatta forradalmi tevékenységét. Egész sorát írta a cikkeknek, körleveleknek és nyílt leveleknek, amelyek a cárnak adandó kölcsön ellen irányultak. Amerikában és különösen New Yorkban számos gyülésen beszélt az oroszországi eseményekről. Felszólította az amerikai munkásságot és haladó értelmiséget, segítsék az oroszországi forradalmi mozgalmat. Az orosz cárnak adandó kölcsönök ellen hadakozva, Gorkij ugyanakkor felszólította a munkásosztályt és a haladó értelmiséget Franciaországban, Angliában és Amerikában, segítsék az orosz munkásokat. „Szózat a francia munkásokhoz" című írásában Gorkij így beszél:

„Közel már az általános felkelés órája Oroszországban. Ha nem kívánjátok, hogy elvtársaitok puszta kézzel induljanak a csatába, áldozzatok pénzt fegyverre és lőszerre. Ennél jobb segítséggel nem is szolgálhattok nekik a szabadságért vívandó harcban."

Gorkij mindig a szívén viselte a párt és a forradalmi ügy

---

* *Lenin* Művei 4 kiad 12 kot 275 old (oroszul)
** *Lenin* Művei 4 kiad 12 kot 273 old (oroszul)

pénzellátásnak érdekét. Mint láttuk, pénzzel is sietett az 1905-i moszkvai fegyveres felkelés részvevőinek segítségére. Amerikában Gorkij nagy összeg gyüjtését tervezte. És ha tervei nem is valósultak meg teljesen, mégis összehozott kb. tízezer dollárt.

Gorkij abban az időben, a kölcsönökkel kapcsolatos minden kiállása alkalmával leleplezi és megbélyegzi a burzsoá sajtónak — „az európai országok közvéleményének" — romlottságát, hamis és hazug voltát.

Aulard francia polgári történettudóshoz intézett levelében Gorkij azt írja, hogy az orosz munkásoknak és parasztoknak a cári hóhérok által kiontott vére „szégyenletes foltot hagyott a francia burzsoázia és kormány arcán. A francia sajtó pedig — így folytatja — nem alkalmas e folt lemosására, mert ő maga sem elég tiszta e feladathoz".

Oroszország és a Nyugat viszonyának kérdése 1905-től kezdve nem más, mint a forradalom és a reakció viszonyának kérdése.

A történelmi fordulat felmérését Oroszország és a Nyugat kölcsönös viszonyában, kimerítő teljességgel, a maga egész terjedelmében megtaláljuk Sztálin elvtárs müveiben.

„1905-ben — írja Sztálin elvtárs — nemcsak az önkényuralom gyengesége, a liberális burzsoázia hütlensége és az orosz proletariátus hatalma vált nyilvánvalóvá, de teljesen megdölt az a régebben közkeletü nézet is, hogy az orosz önkényuralom Európa csendőrsége és megvan az ereje is ennek a szerepnek a betöltésére. Az események megmutatták, hogy az orosz önkényuralom már a saját munkásosztályával sem képes megbirkózni az európai tőke segítsége nélkül". Európa és Oroszország szerepet cseréltek egymással. „Jelenleg — folytatja Sztálin elvtárs — az európai ellenforradalom súlypontja áthelyeződött az angol és francia bankárokra és imperialistákra". Jelenleg „Európa igazi csendőrei, akik a csendőrködéshez való erő felett is rendelkeznek, nem Pétervárott székelnek, hanem Berlinben, Párizsban és Londonban.

Most már mindenki előtt világossá vált, hogy Európa Oroszországba nemcsak a szocializmust exportálja, de a cár-

nak adott kölcsönök alakjában az ellenforradalmat is és hogy Oroszország Európába nemcsak politikai emigránsokat, hanem forradalmat is szállít. (1905-ben kétségkívül Oroszország vitte be Európába az általános sztrájkot, mint a proletariátus harcainak eszközét)".*

Ha összehasonlítjuk az első orosz forradalom korszakának tényeit a jelenlegi korszak tényeivel — és itt a második világháború befejezése, a hitlerista Németország szétzúzása után bekövetkezett állapotra gondolunk — akkor világosan látjuk, hogy a Marshall-terv éppenséggel nem valami új dolog. Európa és Amerika kapitalistái már negyven évvel ezelőtt sem sajnálták a milliókat, ha arról volt szó, hogy a szabadságmozgalmat szétzúzzák. És már akkor is, akárcsak most, azt hazudták, hogy a gazdasági tekintetben elmaradt országok népeinek „jólétéről akarnak gondoskodni".

Jelenleg, amikor a világ gazdasági leigázásának súlypontja Európáról végképpen Amerikára szállt át, Amerika vállalta magára a világ „rendőrségének" szerepét is. Az amerikai sajtó ezt őszintén meg is mondja. A *United States News* folyóirat „Az USA a világ rendőrségének szerepében" című cikkében ezt írja: „A viszonyok arra kényszerítették az Egyesült Államokat, hogy nagyrészben magára vállalja a rendőri felügyelet megszervezését az egész világ fölött... A rendőrködésnek ez az új szerepe olyan természetű tevékenységet követel meg, aminőt az USA eddig még nem szokott kifejteni".**

Gorkij fellépése 1906-ban, Európában és Amerikában új fejezetet jelent Oroszország és a Nyugat kölcsönös viszonyában. Gorkij mindenütt úgy lépett fel, mint annak a bolsevik pártnak és annak az orosz forradalmi népnek a képviselője, amely átvette az egész emberiség szellemi vezetését. Gorkij leleplezte a nyugati országok reakciós kormányait, sőt tovább ment és szembeállította a maga forradalmi álláspontját a nyugati burzsoá értelmiség álláspontjával. Nyugaton fellán-

---

* *Sztálin* Művei. 5 köt. 72—73 old (oroszul)

** *A Fagyejev:* A tudomány és a kultúra harca a békéért, haladásért és demokráciáért Právda, 1948. évf 242 sz aug 29.

golt a harc a nagy orosz író neve körül. A Nyugat polgári értelmisége Gorkijban lelki rokonát látta, aki úgy gondolkodik, mint ők. Ezért emelték fel tiltakozó szavukat a cárral szemben Gorkij elfogatása miatt. De nagyon elszámították magukat. Kiderult, hogy Gorkij csöppet sem lelkesedik az európai viszonyokért, erkölcsökért, szokásokért. „Szépséges Franciaország" című cikke nem dicshimnusz, hanem megvető, haragos szatíra. Mikor ez a cikk a sajtóban megjelent, a francia ujságírók egy csoportja levéllel fordult Gorkijhoz. Panaszkodtak, hogy csalódtak Gorkijban. Hiszen amíg a börtönben ult, a nyugati demokrácia síkraszállt érte. Felléptek érdekében francia ujságírók is, az említett levél szerzői. Elvárták volna, hogy Gorkij hálás legyen a nyugati demokráciának és általában egész Nyugat-Európának. De Gorkij hála helyett kíméletlen leleplezéssel szolgált. Ez nagyon bántotta a francia ujságírókat. Gorkij így felelt nekik:

„... nem viseltetem hálával önök iránt és a jóságuk sem áll olyan tisztán előttem!"

„A józan ész szemszögéből nézve a dolgot, önöknek, uraim, azt kellene kívánniok, hogy minél gyakrabban és minél tovább csücsüljek a börtönben. Ha önok ez ellen tiltakoznak, akkor viselkedésükön — bocsássanak meg! — mosolyognom kell."

„Mert mi — önök és én — meggyőződésem szerint ellenségei, engesztelhetetlen ellenségei vagyunk egymásnak. A tisztességes író ... ellensége mindenkinek, aki szót emel a mohóságnak és az irígységnek — a mai társadalom e két pillérjének — a védelmére és igazolására."

„Erre önök megint csak azt mondják: Mi szeretjük Gorkijt, ő pedig ..."

„Uraim! Őszintén megmondom önöknek: engem, a szocialistát mélységesen sért a burzsoá szeretete!"

„Remélem, hogy e sorok értelme teljesen világos és minden időkre meghatározza kölcsönös viszonyunkat."

Gorkij hű maradt szavaihoz. A kapitalista Nyugattal és annak kultúrájával nem kötött semmiféle egyezséget soha. Pedig erre erősen számítottak nyugaton, de a cári Oroszországban is

Gorkijnak szemére vetették, hogy a „Szépséges Franciaország" című szatírájában megtámadta az egész francia népet. Ez, persze, hazugság volt, a nagy író becstelen megrágalmazása. Gorkij ezt a hazugságot is leleplezte. Ezt írta: „Én azt a Franciaországot köptem szembe, amely leköpte Emil Zolát... azt a Franciaországot, amely a porosz királytól és az ostobaság minden prédikátorától való félelmében elfelejtette egykori lovagias magatartását és jelenleg csupán nyugalmáért, frankjai megóvásáért reszket".

Ezt írta Gorkij Aulard francia történészhez intézett levelében. Ezekben a szavakban kifejezést nyer Gorkijnak a kapitalista Nyugatra vonatkozó egyik nagy gondolata. A nyugati burzsoázia és különösen Franciaország burzsoáziája valamikor képes volt „lovagias magatartást" tanúsítani. Ezt a képességét azonban régen elvesztette. „Frankjai megóvása" — ez lett a legfőbb gondja, ez határozza meg egész magatartását és minden gondolatát.

II

Franciaországból Gorkij Amerika felé vette útját, ahol nagy diadallal fogadták. Ám az ünneplés nem tartott sokáig. Hamarosan olyan botrány támadt, amelyhez hasonlót alig ismer a világirodalom története. A világhírű írót kikergették szállodai szobájából. Ürügynek arra a formaságra hivatkoztak, hogy élettársa saját családi nevét viselte és nem Gorkijét. Erre az amerikai sajtó üvöltözni kezdett. Amerikának még az a néhány haladó politikusa is visszahúzódott Gorkijtól. Az amerikai írók, köztük Mark Twain, lemondtak szándékukról, hogy résztvegyenek a Gorkij tiszteletére rendezendő vacsorán.

A *Ruszkoje Szlóvo* (Orosz Szó) című moszkvai napilap 1906 április 5-i, 91. számában így írja le Gorkij fogadtatását az első napon, amelyet amerikai földön töltött.

„Gorkijt megérkezésekor nagy lelkesedéssel fogadták. Különösen az hatott az amerikaiakra, hogy mihelyt a gőzös a kikötőbe érkezett, Gorkij a Szabadság-szobor felé fordult és hangosan kifejezte elragadtatását. Boldog, mondta, hogy régi

álma végre teljesült és Amerika hagyományosan szabad földjére léphet. Ám az amerikaiak lelkesedése egyszerre lelohadt, mihelyt megtudták, hogy kísérője, akit mindig Gorkijné néven szokott bemutatni, nem törvényes felesége. Hiába védekezett az orosz író a támadások ellen, hiába mutatott rá a szégyenletes intrikákra, hiába hivatkozott az emberiség legmagasztosabb törvényeire. Vétke valóságos vihart kavart fel a newyorki társadalomban. El kellett hagynia a fogadót, ahol megszállott és utána még három másikat. A bankett elmaradt. Mark Twain és a Gorkij fogadására alakult bizottság nem törődött többé vele. Gorkij egyébként már elhagyta New Yorkot. További útiterve ismeretlen."

Mint majd később meglátjuk, a *Ruszkoje Szlóvo* beszámolója Gorkij fogadtatásáról éppenséggel nem pontos. Gorkij megcáfolt sok mindent, amit a *Ruszkoje Szlóvo* róla írt. A Szabadság szobra előtt Gorkij nem adta semmiféle kifejezését elragadtatásának. Nem is tehette, hiszen már Amerikába való megérkezése előtt is elég jól tudta, milyen a valóságban Amerika „hagyományosan szabad földje".

Volt azért az ujság beszámolójában némi igazság is. Gorkijnak valóban diadalmas fogadtatást készítettek elö Amerikában. És a hír, hogy a nagy írót a szállodákból kiutasították, egész Amerikában, söt nemcsak Amerikában, hanem világszerte „valóságos vihart" kavart fel.

Gorkij „amerikai kalandja" magára vonta az egész orosz sajtó figyelmét. Alig lehet egyetlen olyan ujságot is megnevezni, amely ne foglalkozott volna ezzel az esettel.

A haladó orosz körök élesen tiltakoztak a hajsza ellen, amelyet Amerikában Gorkij ellen rendeztek. Orosz írók, mint I. Barancevics, V. Nyemirovics-Dancsenko, I. Potapenko, D. Cenzor és mások, levelet írtak az amerikaiaknak, amelyben ilyen sorokat találunk:

„Mi orosz írók, az igazságnak ezt a megcsúfolását a legkevésbbé az olyan amerikai írók részéröl vártuk, akiknek egy Mark Twain a képviselöje. Ez alkalommal kifejezésre kell juttatnunk legélesebb rosszalásunkat."

Néhány orosz ujság az amerikaiak képmutató erkölcseit ostorozta Mások üzleti versengéssel magyarázták azt a bot-

rányt, amelyet az amerikai sajtó Gorkij nevével kapcsolatban csapott. A *Birzsevüje Védomosztyi* (Tőzsdei Hírek) cikkének a következő címet adta: „Maxim Gorkij amerikai incidenséhez". Magát az „incidenst" pedig így magyarázta: Hearst kiadó Gorkijjal szerződést kötött minden, Amerikában írandó munkájára vonatkozóan. P. kiadó, amikor ezt megtudta, úgy állt bosszút a „konkurensén", hogy közzétette a Gorkijt „leleplező" cikket.

Hasonló tartalmú hírt közölt a *Nyevod* (A Háló) című folyóirat 1906-i 1. számában.

Az Amerikában tartózkodó Gorkij élénk érdeklődéssel figyelte, mit ír az orosz sajtó az ő amerikai utazásáról. Végül elhatározta, hogy a hivatalos sajtószervek és a sajtótudósítók útján az orosz olvasóközönséghez fordul és maga beszéli el nekik „amerikai kalandja" történetét. Levelet küldött az egyik orosz ujság szerkesztőjéhez, de ezt a levelet akkor nem hozták nyilvánosságra. Gorkij a következőket írta benne:

„Tisztelt Szerkesztő Úr!

Nagybecsü ujságjában olvastam néhány levelet, amelyet az én newyorki incidensem nyomán támadt felháborodás váltott ki. E levelek íróival szemben együttérzésük miatt a legnagyobb hálával viseltetem, amit ezennel kifejezésre is juttatok... Engem a különféle mérgek otthon, Oroszországban már annyira immunissá tettek, hogy néhány csepp amerikai méreg nekem már meg se kottyan. E levelek írói bizonyára tudják, hogy a kispolgárok minden országban rendkívül korrekt emberek és az erkölcs felkent papjai. A kispolgárhoz olyan szorosan hozzátartozik az »erkölcs«, mint az akasztott emberhez a hurok. Így nem csodálkozom rajta, hogy ünnepélyes formában megmutatták nekem hófehér lelkük tökéletes tisztaságát. Mert a kispolgároknak a bünöst megfenyíteni éppen olyan kellemes érzés, mint a saját lelkük rejtett, szennyes fekélyeit vakargatni. Amikor engem pellengérre állítottak, tisztán megmutatták, mi lakozik bennük — mint a záptojás, ha átvilágítják..... Az ujságok ezt írták: Az »orosz író hiába védekezett a támadások ellen. Hiába mutatott rá az intrikák aljasságára. Hiába hivatkozott az emberiség legszen-

tebb törvényeire. Tévedése valóságos vihart keltett a newyorki társadalomban.«*

Ez igen jól hangzik, meglehetősen drámai, de nem egyezik az igazsággal. Én az egész hű-hóra csak néhány mondattal válaszoltam, de egyet ezek közül is túlmerésznek tartottak és morogtak érte. Mit tehettem volna? Én előzékeny ember vagyok, de tudom, hogy nem lehet mindenkinek a kedvére tenni. Az előzékenység nem vezet célra — még akkor sem, ha a szabadelvű pártok külön pontként felveszik a programjukba. Ez olyan tény, amelyről hamarosan meggyőződik majd egész Oroszország.

Szóval én nem »védekeztem«, nem »mutattam rá« semmire, nem »hivatkoztam« semmire. Megtette ezt helyettem néhány amerikai, mint Hiddings professzor, D Martin, Debbs és mások. Megemlítették, hogy az erkölcsbakterek minden országban egyformák. Mindenütt az a szokásuk, hogy a saját lelki tartalmukat igyekeznek másokra ráerőszakolni. Ez a szokás nem túlságosan dicső, de mit csináljunk? A politikai szabadság nem ér sokat, ha nem társul szellemi szabadsággal...“

Amerikai tartózkodásának Gorkij nagy politikai és forradalmi jelentőséget tulajdonított. K. P. Pjatnyickijnek így ír: „... Rendkívül felizgatott engem ez a botrány. Érdekes: azt mondják, hogy én forradalmat csinálok. Ez persze ostoba beszéd, de kétségtelen, hogy sikerült felkavarnom a kedélyeket“.

Gorkij amerikai útjának politikai jelentőségét sok polgári ujság is megértette. Így a *Novoje Vremja* „Apró megjegyzések“ című cikkében azt írta, hogy „Maxim Gorkij *forradalmár-vendégjátéka* Amerikában kudarcot vallott“.

Bizony így is volt: Gorkij európai és amerikai utazása során határozottan a *forradalom képviselője* volt. Ezért az orosz kormány és a polgári sajtó minden eszközt megragadott, hogy Gorkij becsületébe gázoljon. Az ujságokban és folyóiratokban arról beszéltek, hogy Gorkij nem elég művelt

---

* Ezeket a szavakat Gorkij a *Ruszkoje Szlóvo* fentebb idézett cikkéből vette

a magaskultúrájú Amerikához képest. Azt mondták, Gorkij nem érti meg és nem is értheti meg Amerika „kultúráját", amelyet a „mezítlábas ember" szemével néz.

A reakciós sajtó mindent elkövetett, hogy kompromittálja Gorkijt, mint a „mezítlábas réteg" képviselőjét, a kultúra „rombolóját".

A „Fekete Százak" ujságja, a *Novoje Vremja* 1906 április 6-i száma egy kis cikket közölt „Gorkij Amerikában" címmel. Ennek az írója a V. Sz. V. kezdőbetük mögé rejtőzött. A cikk nem titkolja örömét a kellemetlenség fölött, amely Gorkijt Amerikában érte. Magyarázatul hozzáfüzi a következőket: „Az amerikaiak nagyon kevéssé ismerik Oroszországot és ami az orosz irodalmat illeti, Amerikában majdnem teljes tudatlansággal találkozunk. Így pl. az egyik legnagyobb amerikai lap szerkesztője hallott valamit harangozni Csehovról, de azt se tudta, hogy már meghalt. Amikor szóbakerült, megkért, kérdezzem meg Csehovot, nem írna-e lapja számára egy elbeszélést? A legnagyobb könyvesboltokban sem találni Csehov-könyvet, bár müveit lefordították angol nyelvre. A könyvpiacon csupán Tolsztoj és Gorkij müvei kelendők, akármilyen különös is ezt a két írót egymás mellé állítani".

Nemcsak a *Novoje Vremja*, de Oroszország egész polgári sajtója hangoztatta, hogy Gorkij amerikai népszerűsége merő véletlennek köszönhető. Ezt csak azzal lehet magyarázni, hogy az amerikaiak teljesen járatlanok az orosz irodalomban. Ha jobban ismernék, egyáltalában nem olvasnák Gorkijt. Ezek a piszkos firkászok készségesen megbocsátanak az amerikaiaknak mindent, még azt is, hogy a legmüveltebb amerikai sem ismeri Csehovot. Ezeknek a firkászoknak csak egy a fontos: meggyőzni olvasóikat arról, hogy Gorkij sikere Amerikában pillanatnyi véletlen csupán.

III

A *Novoje Vremja* minden egyes számában további cikkeket és híreket közölt Gorkij amerikai útjáról. Folyton szeme előtt tartotta az aljas célt: kompromittálni a nagy írót Oroszország és az egész világ előtt. Az ujságok gondosan kidolgozott terv szerint jártak el. Ez a terv három pontból állt: bebizonyítani, hogy Gorkij nem tekinthető az orosz nemzeti kultúra képviselőjének; hogy nem tartozik az igazi forradalmárok közé sem; hogy népszerűsége a Nyugaton véletlen dolog.

Annak bizonyítását, hogy Gorkij nem forradalmár, a *Novoje Vremja* egyik oszlopos munkatársa, M. Menysikov vállalta. „Baráti Levelek" című cikkét* Gorkij és Anatole France levelezésének szentelte. A „Fekete Százak" embere felvilágosítja France-ot, hogy téved, ha Gorkijt forradalmárnak tartja. Menysikov megmagyarázza France-nak, hogy az orosz forradalmárok általában és Gorkij különösen, nem vittek bele a forradalomba semmi jót. Forradalmiságuk, magyarázza Menysikov, csupa „vak düh és cinizmus". Persze, a nyugati forradalmak és a nyugati forradalmárok — egészen más lapra tartoznak! „A nyugati forradalmak — mondja Menysikov — hosszú fejlődés eredményei. Előkészítette őket a renaissance, a reformáció és az enciklopédisták lángoló filozófiája."

A *Novoje Vremja* nem bánná, ha Gorkij a „nyugati típusú forradalom" képviselője lenne: hasonlítson Rousseau-ra vagy Voltaire-re — csak önmagára ne! Foglalkozzék a renaissance és a reformáció eszméivel, de ne legyen a forradalom hirdetője! Ezzel a *Novoje Vremja* máris leleplezte saját ellenforradalmi jellegét. A „Fekete Százak" lapja a Nyugathoz akar fellebbezni, a nyugateurópai burzsoá demokráciára próbál támaszkodni. Ez a kísérlete is meggyőz bennünket arról, milyen fontos volt, hogy az orosz forradalmárok szembeállítsák felfogásukat a Nyugat burzsoá demokráciájának álláspontjával.

---

* *Novoje Vremja* 1906. évi 10 807. szám.

Gorkij amerikai utazásában a szállodai incidens magántermészetű, jelentéktelen eset. De valójában sokkal többről volt szó. A szállodai esetet az egész sajtó ürügyül használta fel, hogy Gorkij személyével foglalkozzék. Megtámadták Gorkijt a Nyugattal szembehelyezkedő forradalmi magatartása miatt, mivel ez nagyon is elütött a cári Oroszország uralkodó osztályainak a Nyugatról alkotott minden hagyományos elképzelésétől. Szuvorin* szemében, aki ezeket az osztályokat képviselte, csak egy Nyugat létezett, a kapitalista Nyugat. Ezt a Nyugatot tekintette Oroszország követendő mintaképének. Viszont Gorkij szemében a Nyugat egyáltalában nem volt egységes valami. Azt a Nyugatot, amelyet az uralkodó osztályok képviseltek, Gorkij határozottan elutasította. Annál melegebb, baráti szavakkal üdvözölte a nyugati proletárok és dolgozók világát.

Gorkij tollából megszületik a „Szózat a francia munkásokhoz", majd az „Angol proletariátushoz" fordul. Kimutatja, hogy a munkásosztály és a tőkések érdekei kibékíthetetlenek. „A ti fegyveretek — mondta Gorkij — a ti éles kardotok az igazság. Ellenségeitek fegyvere pedig — a hazugság!... De már látják a tömegek hatalmas áramlását a szabadság és a világosság felé, reszketnek a félelemtől és hiába áltatják magukat azzal a reménnyel, hogy legyőzhetik az igazságot. Ezért az utolsó fegyverhez folyamodnak: a rágalmazáshoz. A proletariátust úgy ábrázolják, mint vadállatok éhes csordáját, amely kíméletlenül letapos mindent, amit csak útjában talál**. A tudományból fegyvert kovácsoltak a ti leigázástokra. Nacionalizmust és antiszemitizmust hirdetnek — ilyen mérgek segítségével akarják elpusztítani a minden ember testvériségébe vetett hitet. Az istenük is csak arra való, hogy a burzsoázia vagyonát védelmezze."

Ne Oroszország tanuljon a Nyugattól, hanem a Nyugat dolgozó osztályai tanuljanak a forradalmi Oroszországtól —

---

* A. O. Szuvorin — a *Novoje Vremja* című lap kiadója

** Mint már láttuk és még látni fogjuk, a burzsoá kritika Gorkijt is éppen ezzel vádolta, t. i. „a kultúra megnemértésével" és a kultúrával szemben tanúsított „barbár" magatartással. *(B. Burszov)*

hirdeti Gorkij. Így ír: „Ha az orosz munkás győz, ebből a győzelemből Európa és az egész világ munkásai lelkesedést, erőt és tanulságot meríthetnek..."

Miként a XX. század Oroszországa kétféle szemmel nézte a Nyugatot, úgy Nyugaton is kétféle nézet alakult ki a forradalmi Oroszországról és annak neves írójáról, Maxim Gorkijról. A nyugati sajtó ocsmány szidalmakkal illette a nagy proletár írót, de ugyanakkor üdvözlő hangokat is küldött felé. Lángoló levéllel fordult Gorkijhoz Anatole France. Ezt írta: „Maxim Gorkij, a mi országunkban a legtüzesebb szívek, a legemelkedettebb elmék mind Ön felé fordulnak. Mint az Orosz Nép Barátai Társaságának elnöke, szerencsekívánataimat küldöm Önnek a felszabadító forradalomhoz. Higgye el, mélységes keserűséggel és rosszalással gondolok arra, amire a francia kapitalisták vetemedtek, amikor pénzzel támogatják a hóhérkormányt, amely az Ön nemeslelkű népét gyötri."

Gorkijnak a nyugati kapitalizmus ellen forduló gúnyiratai olyan meggyőző erejűek voltak, hogy egyik-másik burzsoá újságíró is kénytelen volt egyetérteni velük. A *Birzsevüje Védomosztyi* (Tőzsdei Hírek) című lap párizsi levelezője egyik cikkében beszámolt Gorkij „Szépséges Franciaország" című szatirájának visszhangjáról a francia sajtóban. Majdnem valamennyi állásfoglalás visszautasító természetű volt. Am teljesen váratlanul akadt közöttük olyan hang is, mint a *Radical* cikkírójáé: „Gorkij súlyosan megsértett bennünket. De ismerve az utolsó kölcsön rendeltetését, kénytelen vagyok megbocsátani neki. Haragjában mindnyájunkat szemenköpött és ezzel engem személyesen is megbántott, noha én a magam részéről éppen eleget tiltakoztam a kölcsön ellen. Ám én letöröltem az inzultus arcomra fröccsenő cseppjét és szégyenkeztem amiatt, hogy vannak Franciaországban burzsoák, akik minden aljasságra képesek a profit kedvéért."

Gorkij tollának európai és amerikai hatása a cári kormányban félelmet keltett. A *Ruszkoje Szlóvo* című lap 1906 április 25-i száma közölte olvasóival, hogy Gorkijnak az amerikai követ útján idézést kézbesítettek, amely forradalmi izgatás vádjával a bíróság elé idézi. Ha Gorkij nem hajlandó

kihallgatása végett hazatérni, ki lehet mondani rá, hogy Oroszországot hütlenül cserbenhagyta. Már pedig ezt a bünt, ha később mégis hazatérne, Szibériába való számüzetéssel büntetnék.

Ilyenmódon Gorkij amerikai és európai utazása 1906-ban rendkívüli politikai jelentőségre tett szert. Azonkívül ez az utazás Gorkij irodalmi tevékenységének egyik ragyogó periódusát jelenti. Az írások, amelyeknek anyagát úti élményeiből merítette, Gorkij irodalmi hagyatékának jelentős részei.

IV

Amerikában Gorkij körülbelül tíz karcolatot és szatírát írt, amelyekben úgyszólván összegezte amerikai és európai benyomásait. Gorkij ezeket az írásokat két csoportba gyüjtötte: „Amerikában" és „Az én intervjúim" címmel. Az első csoportban Gorkij a kapitalista nagyváros képét rajzolja meg — egy város-polipét, amely mintegy megszemélyesíti a tőkés rendszert. Az egész olyan, mint a kapitalizmus arcképe. A második cikkcsoport megmutatja a kapitalizmus belső szerkezetét, azt az egész apparátust, amelynek segítségével a tőke függő helyzetben tartja a dolgozók milliós tömegeit.

Az általános feladat, amelyet az amerikai és európai cikkek megírásánál Gorkij maga elé tüzött, már eleve meghatározta ezeknek az írásoknak a művészi felépítését. A forma, amelyet az író választott, segítségére van célja elérésében és pontosan alkalmazkodik hozzá. Ez a cél: leleplezni a kapitalista rendszert és kimutatni, mennyire nem felel meg az életről alkotott, normális emberi képzeteknek. E cél érdekében Gorkij gyakran használ allegóriát, jelképet és hasonlatot.

Így a kapitalista erőszaktól elvakított, eltorzított, megszállott embert a „Sárga Ördög" jelképezi. Az irodalmi kritika megállapította, hogy ez az alak már amerikai és európai utazása előtt is felbukkant Gorkij képzeletében, nevezetesen az „Észrevételek a kispolgárságról" című híres munkájában.

„A köztársaság egyik királya" című cikkében Gorkij mesterien használja a metaforát, a hasonlatot, mint az éles

politikai szatira művészi eszközét. Az író úgy tesz, mintha még soha nem látott volna milliomost. Mielőtt szembenézne vele, képet szeretne alkotni magának róla. Ezért a milliomos alapvető tulajdonságából indul ki, t. i. *abból, hogy a milliomos milliók felett rendelkezik.* Az író az egyszerű, naiv, de teljesen egészséges és józan gondolkodású emberek szemével nézi a dolgot és elgondolkozik a következő kérdésen: milyennek kell lennie a milliomosnak és hogyan kell élnie, hogy tőkéje kamatainak legalább egy részét el tudja költeni. Mert „a pénz megköveteli, hogy el is költsék". És íme, az író fantáziája megrajzolja egy emberszörnyeteg képét, amelynek „három gyomra van és száz foga a szájában". Nagybélű embernek kell lennie, aki látástól vakulásig tömi magát. Mert különben „mi jó van a milliomosságban, ha nem tudsz többet összeenni, mint más közönséges ember?" — Szokatlan ruhákba öltözködik és szokatlan lábbelit hord: „Cipője sarkába aranyszegeket veret, kalap helyett pedig brilliánsokat tesz a fejére. Kabátját — amely nem kevesebb, mint ötven láb hosszú — a legdrágább bársonyból szabják és aranygombokkal varrják ki. Legalább háromszáz aranygomb kell rá... Ünnepnapon egyszerre nyolc kabátot és hat nadrágot vesz magára. Ez, persze némileg kényelmetlen és meleg is... De aki ilyen gazdag, nem öltözködhetik úgy, mint a többiek..."

Az író, amikor megrajzolja a milliomos szörnyeteg képét, azt akarja szemléltetni, hogy kapitalistának lenni természetellenes és esztelen dolog. *Természetellenes*, mert a normális ember minden szükségletének fedezésére elég egy parányi része is azoknak az anyagi eszközöknek, amelyekkel a milliomos rendelkezik. *Esztelen* pedig azért, mert semmit sem ér a gazdagság, amelyet felhasználni nem lehet

De az író játékosnak látszó hangjának van még egy másik, lényegesebb oldala is. A milliomos szörnyeteg arcképében megrajzolja a kapitalizmus élősködő és kizsákmányoló vonásait is — a tőkének azt a törekvését, hogy minden élőt leigázzon és az arany szolgálatába állítson A milliomos zsebét az író hatalmas üregnek képzeli el, „amelyben kényelmesen elfér egy templom, egy parlament és minden . " Később így ír: „Ujjai csodálatos érzékenységgel rendelkeznek és bo

szorkányos sebességgel növekszenek úgy, amint ő akarja. Például, ha New Yorkban ülve megneszeli, hogy valahol Szibériában dollár nő, akkor csak kinyujtja a kezét a Beringszoros felett és anélkül, hogy felkelne a helyéről, leszedi a kedves növényt."

Az eleven milliomos nem úgy áll az író szeme előtt, mint valami fantasztikus szörnyeteg. Inkább szikár aggastyánnak látja, de „rendes emberi méretben". Ebben az ellentétben mély gondolat rejlik. Amíg a milliomost szörnyetegnek képzeljük el, arra a gondolatra juthatunk, hogy félelmetesen erős és egész környezetét le tudja igázni. A vénember azonban egészen más. „Talán leginkább vén inasra emlékeztetett ez az ember — vén inasra egy európai arisztokrata házából". Valóban szolgál — a „Sárga Ördögöt" szolgálja. Tehát akármilyen szörnyeteg legyen is, nem a milliomos maga félelmetes, hanem az, ami milliomossá tette — vagyis a tőkés rendszer, a „Sárga Ördög".

Mint már említettük, az „Amerikában" című első cikkcsoport nagy vonalakban megrajzolja a tőkés város képét. E vonások közül talán hasznos lesz kiemelni a leglényegesebbeket.

Az első a „Sárga Ördög" mindent leigázó, elemi ereje.

A második a tömegek nyomorúságos állapota.

A harmadik a város-polip zsarnoki hatalma, amely elnyom minden teremtő emberi kezdeményezést: „A Sárga Ördög házában az emberek mindent nyugodtan elviselnek, ami az ember életére tör".

A negyedik az emberi tömegek átváltoztatása alaktalan, gépies sokasággá: „A hét hat napján az élet egyszerű — olyan, mint egy óriási gép és mindenki csak ennek a gépnek egy része. Ki-ki tudja, hogy hol a helye; úgy jár az esze, ahogy előírták neki és a nagy gép vak szeme, olajos pofája ismerős és otthonos számára. De a hetedik napon — a pihenés és semmittevés napján — az élet arca hirtelen eltorzul és elveszti az értelmét..." Különösen a hetedik napon válik világossá, hogy az emberek a kapitalizmus rabjai, csak egy gépezet részei és semmi egyebek. Ha nem dolgoznak, vak és értelmetlen sokaságot alkotnak.

A töke fö-főbüne, hogy az emberből rabszolgát csinál. Az ember „olyan érccé válik a Sárga Ördög kezében, amelyből az szakadatlanul aranyat olvaszt ki, vagyis önnön húsát-vérét...“

„Az én intervjúim“ című második cikkcsoport, mint már mondtuk, a belső mechanizmust ábrázolja, amelynek segítségével a tőkések kicsiny csoportja leigázza és hatalmában tartja a népi tömegeket. A nép leigázásának és kizsákmányolásának kapitalista módszereit Gorkij olyan alaposan és pontosan jellemzi, hogy mindaz, amit mond, még napjainkban is teljesen érvényes és megérteti velünk a mai Nyugat számos jelenségét. Térjünk vissza „A köztársaság egyik királya“ című szatirára, mely elmondja az írónak a milliomossal folytatott, képzelt beszélgetését. Az író kérdéseket tesz fel, a milliomos pedig válaszol. Az első kérdés a milliomosnak a kormányhoz való viszonyát illeti: nem akadályozza-e a kormány a milliomost a nép kifosztásában? A milliomos a kérdés hallatára elcsodálkozik és így szól: „A kormány? Ahá... az ott... Washingtonban, úgy-e? Nem zavar az. Jó fiúk! Az egyik tagjával közös klubban vagyunk.“

Ám századunk elején voltak a milliomosnak bizonyos kívánságai a kormányával szemben. Akkor így beszélt: „A kormányt feltétlenül másképpen kell összeállítani. A kormány tagjai legyenek részvényesek az ipari vállalatokban, így jobban és gyorsabban megértik majd az ország érdekeit. Most például meg kell vásárolnom a szenátorokat, hogy meggyőzzem őket: megérnek nekem egy kis aprópénzt. Akkor erre se lenne szükség...“

Negyven egynéhány esztendővel azután, hogy Gorkij megírta az amerikai szatirákat, a tőkés országok kormányai — és elsősorban az amerikai kormány — már átestek azon a változáson, amelyet „A köztársaság egyik királya“ akkor még csak kívánatosnak tartott. A Wall Street mai milliomosának nincs szüksége arra, hogy megvásárolja a Fehér Ház szenátorait Mert magában a Fehér Házban is milliomosok ülnek, olyanok, mint mondjuk: Harriman, Forrestal és Dulles.

V

„Csak az aranyhegy csúcsán — mondja Gorkij milliomosa — van az embernek jó távlata az életről". — E hegy tetejére emelkedve, a milliomos a tőke érdekének szemszögéből nézi a világot. Kell, hogy minden azt szolgálja és ahhoz igazodjék. A vallást a milliomos gépolajnak nevezi: „Minél kiadósabban olajozzuk vele az élet gépezetét, annál kevésbbé súrlódnak az alkatrészek, annál könnyebb dolga van a gépésznek..." A vallással homlokegyenest ellenkező szerepet játszanak a szocialisták. Ők olyanok, mint „amikor homok kerül a gépbe és megzavarja a szerkezet működését". Ezért a kormány legfőbb feladata a szocialisták lekuzdése... „Jó kormány nem tür meg szocialistákat".

Miért veszedelmesek a szocialisták?

Mert az embereket arra serkentik, hogy sorsukról gondolkodjanak. Nem szabad, hogy az emberek ezt megtegyék. Róluk a király gondoskodik, mert csak „ő képes áttekinteni az egész életet". A dolog lényege az, hogy a nép felfogása a boldogságról sohasem egyezik a király és a milliomosok erre vonatkozó nézetével. Fontos, hogy a nép ne lássa meg ezt az eltérést. Ezért kell kuzdeni a szocializmus ellen. „A császár, aki magasan lobogtatja zászlaját", ezt a gondolatot a következőképpen fejezi ki: „Szüntelenül táplálni kell a szocializmustól való irtózást. Ha azután a társadalom elveszti az eszét, akkor az uralkodók egész nagyságukban elöléphetnek".

Az embereket a szocializmustól elijeszteni annyi, mint hozzáidomítani őket a kapitalizmushoz. Amerika és Európa tőkései éppen erre irányították tevékenységüket már néhány évtizeddel a Nagy Októberi Forradalom előtt is. A proletariátus oroszországi győzelme után a nemzetközi imperializmus haragja a szocialisták ellen még jobban megnövekedett.

Egyébként itt meg kell mondanunk: nem általában a „szocialistákról" van szó, hanem kizárólag a kommunistákról. Mert nyugaton sok úgynevezett „szocialista" — mint pl. a Labour-párt Angliában, Blum és csoportja Franciaországban stb. — már régesrégen a tőkések engedelmes és hü szolgája lett. A felszabadításért vivott harcban a kapitalista or-

ságok munkásosztályának mindvégig következetes vezetői egyes-egyedül csakis a kommunisták voltak. A nyugati dolgozóknak nagy mintaképéül a mi szocialista Szovjetországunk szolgál. Íme, ez az oka annak, hogy még harmincegy esztendő után is minden ország polgári sajtója szüntelenül ontja a rágalmakat a Szovjetunió ellen. Gorkij éppen ezért legfontosabb közírói feladatának azt a küzdelmet tekinti, amelyet az európai és amerikai sajtó — országunkat és embereinket támadó — rágalomhadjárata ellen folytat.

Gorkij 1906-os cikkeiben és szatiráiban kimutatja, hogy miképpen kívántak fellépni a szocializmus ellen az amerikai milliomosok, akik már akkor is a nemzetközi reakció élcsapatát alkották. Miként most, úgy már akkor is a hazugság mérgével akarták elkábítani a dolgozó tömegek tudatát. Erre a célra minden eszközt mozgósítottak. A vallásról már ne is beszéljünk. De a kapitalizmus sok tudóst és művészt is harcba állított a szocializmus ellen.

A tőkés rendszer alapjában és minden jelenségében igazságtalan. Hogy „igazságos" lenne — ezt a gondolatot csak a hazugság és a képmutatás eszközeivel lehet hangoztatni. Ettől nem is riadnak vissza: hiszen a kapitalista morál egész rendszere minden ízében hazug és képmutató. A dolgozóknak olyan „örök" erkölcsi elveket prédikálnak, amelyeknek egyetlen kapitalista sem tett még eleget soha. „A polgári morál egyike azoknak az eszközöknek, amelyeknek segítségével a kapitalizmus az emberekben fenntartja a szocializmustól való félelmet". Ezt a morált Gorkij „Az erkölcsök öre" című gúnyiratában így jellemzi: „Az erkölcs az érdekképviselet leghatásosabb módja... Az utcán a rendőr és a detektív vigyáz rá, az emberen belül pedig a legkülönbözőbb elvek egész sorozata, amelyet azért ültettek oda, hogy nőjön mint a gyom, lepje el az egész agyvelőt, fojtson el minden olyan gondolatot, amely hátrányos lehet a morálcsősz számára és érdekeit veszélyezteti. Minél nagyobbak a gazdasági ellentétek egy társadalomban, annál szigorúbban őrködnek az erkölcs felett. Minél több pénze van valakinek, annál erkölcsösebb. Ez az oka annak, hogy Amerikában, ahol olyan sok a gazdag ember, gőzerővel terjesztik az erkölcsöt".

Ám azok, akik a dolgozó tömegeknek az erkölcs „örök" elveit prédikálják, maguk lépten-nyomon, minden órában megszegik őket. A kapitalizmus gyakorlata nem egyeztethető össze semmiféle erkölccsel. Feltétlen erkölcstelenségét a kapitalizmus a kormány tekintélye mögé rejti. A kormány pedig lényegileg semmi egyéb, mint a tőke akaratának teljesítője. A tőkés morál egyik parancsolata így szól: „Ne ölj!". A dolgozó ember számára ez a parancsolat mindíg szent legyen, mert különben a tőkések élete forogna veszélyben. De maguk a kapitalisták nyugodtan gyilkolhatnak, embert ölhetnek — nem kell félniük a büntetéstől. Nézzük csak, hogyan történik ez a gyakorlatban! „Az erkölcsök őre" című szatira így ír erről: „... Ön szeretné valahol eladni árúját. Ezt behatóan elmagyarázza kormányának, amelyet arra kér, hogy nyisson árui számára piacot. A kormány előzékenyen eleget tesz a kérésnek, elküld egy kisebbfajta ármádiát valahová Ázsiába vagy Afrikába, ahol az ön érdekében ezer bennszülöttet lemészárolnak... Mindez a legkevésbbé sem harmonizál az ön szokákos prédikációival az emberszeretetről, önmegtartóztatásról és lelki tisztaságról. De miközben a munkásokat vagy a bennszülötteket öldösik, ön ártatlanságban moshatja kezeit és arra hivatkozhatik, hogy itt az állam érdekéről van szó, amely összeomlana, ha az emberek nem hoznának érte áldozatot. Valójában persze az ön érdekeiről van szó, hiszen az állam — ön!"

Vagyis más szóval: a tőkés-állam megtesz mindent, ami a kapitalistáknak hasznos, ami a kapitalisták érdekében áll. Áldását adja a nép kifosztásához és csak arra vigyáz, hogy „az országban rend legyen". Minden rendetlenség pedig abból ered, hogy szocialisták is vannak a világon. Ellenük küzd a vallás és az erkölcs. Ellenük küzd a „tudomány". Ezt nyíltan bevallja a milliomos „A köztársaság egyik királya" című szatirában: „A kormány bizonyos szerény fizetéssel mindenféle filozófusokat alkalmazzon, akik vasárnaponként legalább nyolc órán át arra tanítsák a népet, hogy tisztelje a törvényeket". De a „mindenféle filozófusok" nemcsak élőszóval tanítanak. Írnak ők könyveket is. Könyveikben is arról beszélnek, mennyire szükséges, hogy a munkásemberek betartsák a

tökés-állam törvényeit. A kapitalisták persze mindig tisztában voltak vele, hogy sok esetben teljesen lehetetlen a prédikációknak engedelmeskedni. Szükség van tehát erőszakra is. „A köztársaság egyik királya" így fejezi ki ezt a gondolatot: „Nekem az kell, hogy az országban rend legyen... ha nincs erre a célra elég filozófus, akkor — gyerünk a katonasággal!"

A művészet alkotásait a milliomos árunak tekinti, amelyet eladnak és megvesznek. Amikor megkérdezték tőle, mi a véleménye a művészetről, így válaszolt: „Nem sokat töröm a fejemet a művészeten; inkább meg szoktam vásárolni."

Ilyen a nagy Sárga Ördög hatalma a tőkés társadalomban. Minden pórusát átjárja. Gorkij következetesen rámutat erre. Szelleme — a művész-forradalmár szelleme — egyetlen célra irányul: felfedni a kapitalizmus „klasszikus" országának jellemző vonásait. Mert ez az elnevezés már akkor is megillette Amerikát — azt az országot, ahol az ember személyének önmagában nincs semmiféle értéke, mert a Sárga Ördög intéz mindent és uralkodik minden fölött. Ez a szörnyű kép bontakozott ki már akkor is Gorkij előtt, és ő volt az első, aki így látta meg Amerikát. Gorkij úgy érkezett meg Amerikába, mint az orosz forradalom képviselője — bolsevik volt, nem turista! Az amerikai technika semmiféle csodája sem tudta elkápráztatni. Gorkijt nem Amerika technikája érdekelte, hanem társadalmi és erkölcsi arculata. Ez az arculat pedig megrettentette. Gorkij olyan országot látott, ahol a Sárga Ördög — az arany — az egész nép lelkében szörnyű pusztítást végzett. Gorkij, akinek elsősorban a népek szabadsága volt fontos és egész munkásságát, egész életét a szabadságért vívott harcnak szentelte, nyitott szemmel nézett körül Amerikában. Megértette, hogy az amerikai nép rendkívül gyenge ellenállást fejt ki a testét és lelkét leigázó hatalommal szemben. Ezért Gorkijt nagy harag és nagy szomorúság fogta el. „Az emberekről beszélni — írja Gorkij — fájó és borzasztó penitencia... Szánalmas elbizakodottságukban önmagukat tartják saját sorsuk kovácsának — szemükben időnként fel-felcsillan függetlenségük tudata, de úgylátszik, nincsenek tisztában azzal, hogy ez csak a fejsze függetlensége az ács kezében, a kalapácsé a kovács kezében, a tégláé a

láthatatlan kömüves kezében, aki ravasz mosollyal építi mindannyiuk számára ezt az egyetlen, óriási és mégis szük börtönt."

Bánkódás a népért, amely még nem talált rá a felszabadulás útjára és harag a leigázókkal szemben — ez a két érzés hozta létre Gorkij amerikai cikkeit és szatiráit. Ezek az írások Gorkij müvész-forradalmár lelkületéből fakadtak.

VI

Gorkij cikkei és szatirái nem nyerték meg a polgári kritika tetszését. Gorkij nem tárgyilagos, Gorkij tendenciózus — ez a vezérlő témája az itt tárgyalt írásait bíráló amerikai cikkeknek. A *Vésztnyik Jevropü* (Európai Hírnök) című lap egyik cikkében (1906. évi 12. szám) E. Ljackij így fogalmazza meg ezt a gondolatot, az egész polgári kritika közös álláspontját: „Az olvasó úgy érzi, hogy ezekben a cikkekben túlságosan sok a Gorkij és túlságosan kevés az Amerika!" — Ljackijnak ez az egyetlen mondata is leleplezi saját szellemét. Gorkijtól Amerika turisztikai leírását várták, nem pedig Amerika bírálatát. Sz. V. Mirszkij a *Récs* (Beszéd) című kadétpárti ujságban így ir: „Gorkij itt inkább publicista és azt a célt tüzte ki maga elé, hogy az amerikai erkölcsöket leleplezze. Hangja mindvégig udvariatlan. Folyton arról beszél, hogyan állatiasodnak el az amerikaiak és milyenek a csöcselék ösztönei... Ezek a karcolatok gyakorlott tollra, nemes lélekre és erös szellemre vallanak, de azért szinte árad belölük az otromba és unalmas parasztember szaga... Hiába, az erkölcsprédikátor elnyomja a müvész-szépíró szabad hangját."* Tehát „erkölcsprédikátornak" csúfolja Gorkijt, aki egész munkásságát a tudományos szocializmus hirdetésének szentelte.

A polgári kritika Gorkijt a legkülönbözőbb „bünökkel" vádolta. Szemére vetették „barbár" gondolkozásmódját, minden kultúra megtagadását. Így V. Kranyihfeld „Irodalmi visszhang" című cikkében Gorkijt egy sorba helyezi Konovalovval. Azt írja, hogy Gorkij számára minden kultúra idegen,

* *Récs*, 1906 évi 206. szám

mert csak a mezítlábasok eszméit és érzésvilágát tudja kifejezni. Ezt a gondolatmenetet már ismerjük: az amerikai tőkések „kultúrája" az egyetlen és igazi kultúra, amely előtt nekünk, oroszoknak földig kell hajolnunk. Ha pedig valaki ezt a kultúrát bírálni vagy tagadni merészeli — az egyszerűen „mezitlábas" vagy „vadember".

Több polgári kritikus olvasóit arról akarta meggyőzni, hogy Gorkij megrágalmazta az amerikai életet. A *Ruszkaja Müszl* (Orosz Gondolat) című folyóirat* így támad rá Gorkijra: „A szerző az egész amerikai életet úgy ábrázolja, mint valami sötét, szennyes csatornát, amelyben csak úgy nyüzsögnek az aljas és kapzsi emberek... Az ilyen rosszmájú, gonosz tollforgatók már régen elvesztették polgárjogukat a művészi szépirodalomban... Ezek a képek távol állanak az igazi ítélettől... Ezeket a cikkeket olyan toll írta, amely teleszívta magát keserűséggel és gyülölettel... nincs is benne egyéb. Az olvasó érzi, hogy ezekből a cikkekből hiányzik a tárgyilagosság, ami arra készteti, hogy tiltakozzék az igazság elferdítése ellen."

Jellemző azonban, hogy a *Ruszkaja Müszl* bírálója Gorkij cikkeinek egyetlen hibájára vagy tévedésére sem mutat rá. Nem annyira a cikkek tartalma, inkább a hangja az, ami nem tetszik neki. Felháborodást kelt benne az, hogy Gorkij nem ismeri el az amerikai „kultúrát".

Ez a kritikus a forradalmi írót akarja támadni Gorkij személyében. Megrágalmazza Gorkijt, amikor az amerikai nép megrágalmazásával vádolja. Gorkij egyetlen bántó szóval sem illeti az amerikai népet. Ellenkezőleg: megjegyzi, menynyire fáj neki, hogy emberekről így kell beszélnie. Lelki elnyomatásuk, a tőkével szemben való alázatosságuk mélységes fájdalommal tölti el Gorkij szívét.

Egyáltalában ostobaság lenne feltételezni, hogy Gorkij tagadásba venné bármelyik népnek és jelen esetben az amerikai népnek azt a jogát és képességét, hogy szabadságáért harcoljon. Érdekes, hogy jóval később amerikai ujságírók, akik nyilván emlékeztek még Gorkij régi szatiráira, megkér-

* *Ruszkaja Müszl*, 1906 évi 12 szám

dezték tőle, mi a véleménye az amerikai kultúráról és az amerikai népről? De a kérdést úgy fogalmazták meg, hogy szinte már magában foglalta a negatív választ. Gorkijt ez felháborította. Azt felelte, hogy alig találhatnak olyan hülyét, aki gyűlölettel viseltetnék egy egész néppel és annak kultúrájával szemben. Ám Gorkij legott kijelentette, hogy az, amit amerikai civilizációnak neveznek, „csillagzatunk legképtelenebb torzszülötte". Gorkijt nagyon elszomorította, hogy ez a torz civilizáció mélyen behatolt a népi tömegekbe és sok tekintetben rájuk nyomta bélyegét.

De ami a népek sorsát és jövőjét illeti — Gorkijtól távol állt minden pesszimizmus. Hitt a népek felszabadításában és — természetesen — az amerikai nép eljövendő felszabadulásában is. Maga is sokat tett azért, hogy elősegítse törekvésüket a szabadság felé. Sok amerikai megértette ezt. Gorkij szava, példátlan élete és küzdelmei mélységes hatást gyakoroltak rájuk.

Amikor Gorkij „Az anya" című regénye angol fordításban megjelent, a *Nyezaviszimüje* (Függetlenek) című polgári folyóirat ezt a megjegyzést fűzte hozzá:

„Gorkij amerikai missziója, amely a hős orosz honfiak megsegítését célozta, a sajtó egy részének szenzációt hajhászó ellenakcióját és politikai ellenfeleinek támadása miatt hajótörést szenvedett. Ekkor Gorkij vigaszért a legbiztosabb eszközhöz — saját művészetéhez fordult. Ha harcoló honfitársai nem kaptak pénzt az amerikai néptől, akkor legalább megkísérli, hogy a saját véréből verjen pénzt a megsegítésükre. Gorkijt elfogta az alkotás láza. Még azt az időt is sajnálta, amelyet étkezésre szokott fordítani. Sztoikusan ellenállt az erdők és hegyek csábításainak is, amelyek közé menekült..."

„Ennek a termékeny korszaknak legértékesebb gyümölcse a *Máty* (Az anya) című regény... A szabadság barátai szerették volna megismerni azokat a forrásokat, amelyek az orosz forradalom hatalmas árjában egyesültek, hogy a rothadó egyeduralmat elsöpörjék. Nem csoda, hogy ezt a könyvet tanulságosnak és érdekesnek tartották."

Gorkij nyugati utazásának és első nyugati cikksorozatának kettős jelentősége volt. Először is az egész világ előtt le-

leplezte a nyugati kultúra bomlását és agóniáját. Másodszor pedig az egész világ előtt nyilvánvalóvá tette, hogy az emberiség szellemi vezetését átvette a forradalmi Oroszország — pontosabban: a bolsevik párt és annak vezetése alatt a munkásosztály, az értelmiség és a parasztság színe-java. Munkássága során Gorkij nem állt meg a nyugati kultúra témájánál. Továbbfejlesztette és így jutott el egy másik, átfogóbb témához — ahhoz a hatalmas harchoz, amelyet a szocialista kultúra vív meg az oszlásnak induló burzsoá kultúra ellen.

VII

A nyugati kultúra témája még nagyobb jelentőséghez jutott Gorkijnak az Októberi Forradalmat követő munkásságában.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomig Gorkij a Nyugattal való kapcsolatok problémáját összekötötte az oroszországi proletárforradalmi átalakulás problémájával. 1917 októbere után a probléma súlypontja áttolódik a Szovjetunióban bekövetkezett eseményekre: a szocialista társadalom kifejlődésére.

A Nyugat témája fontos helyet foglal el Gorkij munkásságában. 1905-től kezdve harminc éven át foglalkoztatta ez a téma. A Nyugatról szóló írások, amelyeknek egy részét ebben a kötetben bemutatjuk, Gorkij munkásságának különböző korszakaiban keletkeztek, hangjuk és modoruk is sokféle, mégis egységes és szerves egészet alkotnak.

Gorkij a Nyugattal foglalkozó cikkeiben és szatiráiban nagy mélységekbe hatol, amikor a társadalmi élet különféle problémáit felismeri és megoldásukat keresi. Némelyik cikke a filozófiai tanulmány legmagasabb színvonalára emelkedik. Gorkij állandóan szem előtt tartja a népek és kultúrák sorsának kérdését — egyrészt a kapitalizmus, másrészt a szocializmus uralma alatt. Állandóan felszínen tartja azt a kérdést is, vajjon az egyetemes emberiség minden kulturális vívmányának igazi örökösei a tőkés országok-e, vagy pedig a Szovjetunió? Gorkij szemében, aki forradalmi író és egyszersmind a kultúra nagy védője, szervezője és építője, a kapitalizmus kettős

ellenség: gyülöletes, mert a népet leigázza, de gyülöletes azért is, mert a kultúrát megrontja. Az első világháború éveiben Gorkij nagy tanulmány-sorozatot akart írni ezzel a címmel: „Nyugat-Európa országai a háború előtt". A tervezett mű előszavában Gorkij ezt mondja: „Vádiratot kell szerkeszteni a háború katasztrófájának felidézője: a kapitalizmus ellen, amely nyugodtan él, míg emberek millióit a vágóhídra küldi. Ki kell mutatni, hogy a tőke anarchikus tevékenysége szükségszerüen magában hordja az ilyen katasztrófák csíráit."

A tervezett mü nem készült el, de tökéletesen pótolják Gorkij ujságcikkei. Ezek valóban „vádiratok a kapitalizmus ellen".

Gorkij sürün figyelmeztette Nyugat munkásait a háborús veszedelemre és felszólította öket, hogy küzdjenek e nagy veszedelem ellen. Gorkij természetesen nem táplált semmiféle illúziót és egy pillanatig se hitte, hogy ki lehet küszöbölni a háború okait, amíg a kapitalista termelési rend fennáll. Gorkij felismerte, hogy a küzdelem a háború ellen egyszersmind küzdelem a demokrácia megvalósításáért és megfordítva: a demokráciáért vivott harc egyszersmind a háború ellen is irányul. Ezt a harcot pedig csak a szocialista forradalom viheti győzelemre.

1931-ben az egyik külföldi ujság megkérte Gorkijt, válaszoljon néhány kérdésre egy „ankét" keretében. Az egyik kérdés így hangzott: „Mit tehetünk, hogy a háborút elkerüljük?" Ime, Gorkij válasza: „Ugyanazt, amit a Szovjetunió tett." Vagyis meg kell valósítani a szocialista forradalmat.

Kétségtelen, hogy a feltett kérdésre nem lehetne rövidebb, de egyúttal helyesebb és világosabb választ adni.

Gorkij közírói tevékenységének egyik legfontosabb mozzanata: harc az egész emberiség kulturális vívmányainak megörzéséért, mivel ezeket a vívmányokat a kapitalizmus fennállása végpusztulással fenyegeti. A „Melyik táborba tartoztok ti, kultúra mesterei?" című cikkében Gorkij ezt írta: „A burzsoázia a kultúra ellensége és már nem is lehet más — ez az igazság, amelyről meggyöz bennünket a burzsoázia minden tevékenysége, a kapitalista országok egész gyakor-

lata". Mert „Európa és Amerika burzsoáziája — írja Gorkij, ugyanabban a cikkében, amerikai levelekre válaszolva — évről-évre tudatlanabbá, bárgyúbbá, barbárabbá válik és ezt már maga a burzsoázia is észreveszi". A mai burzsoázia már a barbárságba való visszatérésről álmodozik. Ez a „vágyálom" nem véletlenség: „a burzsoázia osztálycsödjének elöérzete és a dolgozó tömegeknek világszerte fokozódó forradalmi öntudata okozta". A kultúra, amely átszállott a tömegekre, a kapitalista rendet halálra ítéli. Közben „a dolgozó nép kulturális-forradalmi fejlödésének folyamata... minden oldalról gyönyörü igazolást nyert". A társadalmi harc egész logikája igazolta.

A kultúra kifejlödése a munkástömegekben — állítja Gorkij — annak legfelsö fokán: forradalmi tényezö. A burzsoázia azért fordul a kultúra ellen, mert ellensége a forradalomnak. A tudomány és a kultúra a burzsoáziát csak annyiban érdekli, amennyiben ezek segítségére lehetnek a saját uralmáért folytatott harcban. „A tudomány terén — mondja Gorkij a «Melyik táborba tartoztok ti, kultúra mesterei?» cimü cikkében — a burzsoáziát azok az eljárások és módszerek érdeklik a legjobban, amelyek alkalmasak a munkásosztály fizikai erejének olcsó kizsákmányolására. A tudomány csak addig létezik a burzsoázia számára, amíg alkalmas arra, hogy meggazdagodásának céljait szolgálja, gyomrának és beleinek müködését szabályozza vagy kéjenc nemi erejét növelje. A burzsoázia nem látja és nem érti meg a tudomány legfontosabb feladatait: hogy szellemileg fejlessze és testileg gyógyítsa a kapitalizmus igájában kimerült emberiséget, energiává változtassa az élettelen anyagot, megfejtse az emberi szervezet felépítésének és fejlödésének titkait — ám mindez éppoly kevéssé érdekli a mai burzsoáziát, mint az Afrika belsejében élö vadembereket."

Gorkij a kutató pontosságával megállapítja, hogy a polgári társadalom leromlása az élet minden területére kiterjed. A burzsoázia mindíg félt a tömegtöl és szembeállította vele a „höst", az „erös személyiséget". Mert a tömeget nem lehet megvesztegetni, de az elszigetelt egyén, a „hös", elszakadt a tömegtöl és így mindenkor felhasználható a töke érdekei-

nek védelmére. A tőke érdekében eszelték ki a burzsoá firkászok a „hőskultuszt" és elhíresztelték, hogy ezek az állítólagos „hősök" a történelem alakítói. Ám a tömegek növekvő aktivitása azzal az elkerülhetetlen következménnyel járt, hogy a burzsoá „hősök" méretei mindjobban összezsugorodtak. A Napoleonok már régen leléptek a történelem színpadáról. Bismarck helyét Németországban először a félkegyelmű II. Vilmos foglalta el, azután pedig a nyilvánvalóan őrült és szadista Hitler. Európában és Amerikában a burzsoá hős „egy Clemenceau, egy Churchill, egy Woodrow Wilson, egy Chamberlain, stb., méreteire zsugorodott".

Végeredményben a „hős" helyét, az „erős személyiség" helyét a burzsoá társadalomban a kalandor és a gonosztevő foglalta el. Gorkij figyelmét nem kerülte el a bűnözés növekedése Nyugaton. Gorkij arra az eredményre jutott, hogy „a bankárból lesz a bandita". A bankár maga is nagyon hajlamos a banditaszerű bűnözésre, amit elég sűrűn gyakorol. „Az Önök milliárdosai és milliomosai — írja Gorkij a «Válasz egy amerikai ujság körkérdéseire» című cikkében — valóságos elfajulást idéznek elő az Egyesült Államok életében. Bizonyára emlékeznek arra, hogy két gazdag bostoni kölyök meggyilkolt egy harmadikat — pusztán kíváncsiságból. Kérdem: hány ilyen bűnt követnek el Önöknél puszta sznobizmusból vagy kíváncsiságból?"

„A Ku-Klux-Klan zavartalanul folytatja a gyilkolást és egyszerűen fittyet hány a színesek, a nőszervezetek és mások tiltakozásainak; tevékenysége büntetlen marad, mint ahogy egyes államok kormányzói is büntetlenül garázdálkodhatnak a szocialista munkásokkal."

Haragos szavakkal emlékezik meg Gorkij Chicago közállapotáról, „ahol a tőzsdés- és bankár-banditákon kívül a revolveres és bombás banditák is nyugodtan üzhetik nemes mesterségüket".

Gorkij kimutatja, miképpen süllyeszti le a mai burzsoázia a művészetet állati ösztönök serkentőjévé és a közösségi ideálok elnyomásának eszközévé.

A polgári társadalom leromlásáról tanúskodik a művészet minden területe. A polgári irodalomnak nincsen már

höse. Ezt bizonyítják a jelenkori burzsoá írók legkiválóbb könyvei: Galsworthy *Forsyte*-ciklusa, Thomas Mann *Buddenbrooks*-ja, Sinclair Lewis *Babbit*-je. A burzsoá irodalom ellaposodik, mindjobban elsüllyed a borúlátás mocsarába. Ezt különösen olyan emberek kultiválják, akik csak a nyugalmukra gondolnak, de félnek a társadalmi változásoktól és még jobban a forradalomtól. A burzsoázia filozófiája a pesszimizmus, amely arról beszél, hogy minden, ami létezik, értelmetlen. Ezzel persze lealacsonyítja a demokrata ideált is. Ez az, amiért Gorkij határozottan elítéli a pesszimista irodalmat — például az olyan gonosz és nyomasztó kétségbeeséssel teli könyvet, mint R. Aldington *Egy hős halála* című regényét.

Nemcsak arról van szó, hogy a mai burzsoá társadalom objektive képtelen teljesértékű művészetet alkotni. Ami még ennél is rosszabb, a burzsoázia tudatosan törekszik a művészet megrontására. Nincs szükségük igazi művészekre. „Helyüket Fairbanksek, Harold Lloydok és hasonló csepürágók foglalják el", akik kiválóan alkalmasak arra, hogy a fizikai fogyatékosságot ábrázolják... A burzsoáziát nem érdeklik a nagy festőművészek sem. „Teljesen kielégíti őket a postabélyegek és villamosjegyek gyüjtése..." A burzsoáziának nem kell a „nagy irodalom" — Stendhal, Balzac és Flaubert. Ezek helyébe olyan írásművészek lépnek, „akik izgalmas történeteket tudnak mesélni arról, hogyan fogja el a kis tolvajokat és kis gyilkosokat az ügyes rendőrkopó — a nagy fosztogatók és nagy gyilkosok vagyonának védője". Nem kell nekik a klasszszikus zene sem — jazz-harsogással pótolják.

A burzsoázia zenéjéről szól Gorkij szatirája: „A kövérek muzsikája".

Ez a szatira az éjszaka szépségének leírásával kezdődik. Éjnek idején az író az emberre, erre a „nagy csodatevőre" gondol és a csodás jövőre, amelyet az ember, gyermekei számára, elökészít. Az író eltünödik Micsurin nagy felfedezésein, majd így folytatja: „Ennek az éjszakának a csendje balzsam az emberi kedélynek. Segítségére van, hogy kipihenje a munkanap sok apró bántalmát. Mintha ünnepélyes zenét susogna szívünkbe a nagy- és kisemberek világot

betöltő munkájáról. Az új történelem csodálatos dala ez — a nagyszerű himnusz, amelyre nemrég zendített rá hazám dolgos népe."

És míg a nagy író „a világot betöltő munkáról" álmodik és „az új történelem csodálatos daláról" — gondolataiba belehasít a régi világ zenéje: „... Az üdítő csöndet hirtelen valami kellemetlen kopácsolás szakítja meg — egy, kettő, három, tíz, húsz ütés és közvetlenül utána, mint iszap a tiszta, áttetsző vízbe, ömlik a vad nyivákolás, fütyülés, ropogás, üvöltés, ordítás, kattogás. Nem emberi hang ez: inkább a ló nyerítéséhez hasonlít, disznóröfögés és szamárordítás vegyüléke, óriási békák szerelmes brekegése. Az esztelen hangoknak ez a fülsértő káosza alig felfogható ritmusban lüktet. Ha egy-két percig hallgatjuk ezt a macskazenét, akaratlanul is azt kell gondolnunk, hogy az őrültek zenekara játssza. Ez a zene az értelmet a durva nemiség mély fertőjébe rántja le. Bizonyára valami ember-csödör vezényli, óriási falluszát lengetve... Ez a kövérek muzsikája."

A húsz év alatt, amely Gorkij szatirájának megírása óta eltelt, a burzsoázia kultúrája még alacsonyabbra süllyedt.

Ám a romlandó burzsoá kultúra nem zárkózik saját körébe. Megkísérli, hogy káros befolyását kiterjessze a demokrata népek kultúrájára s köztük a mi szovjet kultúránkra is. A SzK(b)P Központi Bizottsága ideológiai kérdéseket érintő történelmi jelentőségű határozatokat hozott. Ezeknek alapgondolata: megvédeni a mi szovjet kultúránkat a hanyatló burzsoá kultúra bomlasztó behatolásától. A SzK(b)P Központi Bizottsága, V. Muragyeli a „Nagy barátság" című operájával kapcsolatban rámutat arra, hogy néhány zeneszerzőnk eltávolodott a néptől és munkásságában a formalista tévelygés útjára lépett. Ezért az ő zenéjük idegen a szovjetnép és annak művészi ízlése számára. „Az ilyen zene jellemző vonása — mondja a SzK(b)P Központi Bizottságának határozata — hogy megtagadja a klasszikus zene alapelveit és az atonalitást, disszonanciát, diszharmoniát hirdeti... zavaros, idegbeteg formák martaléka lesz, amelyek a zenét kakofoniává, hangok zürzavaros tömkelegévé süllyesztik. Ez a zene megfelel Európa és Amerika jelenkori modernisztikus

zenei szellemének, amely híven visszatükrözi a burzsoá kultúra vonaglását, a zenei művészet megtagadását és teljes csődjét."

Szembeötlő a hasonlóság a burzsoá zenének idézett jellemzése és a leírás között, amelyet Gorkijnak „A kövérek muzsikája" című szatirájában találunk. Akár az utóbbit olvassuk, akár Gorkij egyéb publicisztikai műveit, úgy érezzük, hogy kibontakozik előttünk a nyugati kultúra ellen vívott harcunk egész története.

Ez a harc nem 1946-ban kezdődött. A tőkés Nyugat „kultúrája" már húsz, harminc, negyven évvel ezelőtt is a haladás ellensége volt. Gorkij pedig mindig élenjáró és fáradhatatlan harcosa volt az ilyen „kultúra" ellen vívott küzdelemnek. Mindig szembeszegezte vele a népi tömegek kultúráját, elsősorban természetesen a mi szovjet kultúránkat. Újra és újra fáradhatatlanul bebizonyította, hogy a burzsoázia a kultúra rombolója és csak a proletariátus tartja fenn az emberiség kulturális hagyományait, csak a proletariátus teremt új kultúrértékeket. Ezt a gondolatot fejezi ki „A kövérek muzsikája" című szatira is. Gorkij többek közt ezt írja: „Elpusztul a kultúra! — siránkoznak azok, akik helyeslik a kövérek uralmát a dolgozó világ felett. — A proletariátus a kultúra elpusztításával fenyeget! — panaszkodnak. Mondanom sem kell, hogy hazudnak. Minden értelmes ember látja, hogy a kövérek csordája az egész világon lábbal tapodja a kultúrát. Minden értelmes ember belátja, hogy a proletariátus az egyetlen erő, amely meg tudja menteni, ki tudja mélyíteni, ki tudja szélesíteni a kultúrát..."

A nyugati „kultúra" kritikájában Gorkij nagy teret szentel a polgári sajtónak. Cikkeiben sokszor foglalkozik vele. Ezenkívül külön tanulmányt is szánt neki, amelyet, sajnos, nem fejezett be. „Azt hiszem — írja Gorkij ebben a tanulmányban — hogy elég jól ismerem az európai és amerikai ujságírókat. Gépies, nehéz és nyugtalan mesterségük mélységesen közömbössé teszi őket az emberekkel szemben. Talán ezért hasonlítanak annyira a tébolydák ápoló-személyzetéhez, amely hibbanteszünek tartja a pácienseket és az orvosokat egyaránt." A nyugateurópai és amerikai ujságírók is

efféle „tébolydában" dolgoznak, gazdáikat betegagyú embereknek tekintik, de azért engedelmesen kiszolgálják őket. Gorkij cikkében arra a találkozásra utal, amelynek során összekerült fiatal amerikai írókkal és ujságírókkal 1906-ban. „Mesélgetni kezdtem nekik — írja Gorkij — az orosz irodalomról, a forradalomról, a moszkvai felkelésről... A hírlapírók felfigyeltek, jegyzeteket csináltak és felsóhajtva, őszinte sajnálkozással kijelentették: Mindez pokolian érdekes, de nem a mi ujságjaink számára!"

A polgári ujságok nem közölhették olvasóikkal az igazságot olyan eseményekről, amelyek, Gorkij szavai szerint, „az új évszázad egész kialakulására döntő jelentőségüek." A polgári lapoknak erről hallgatniuk kellett, annál is inkább, mert az „új évszázad" úgy kezdődött el, mint a proletariátus százada, tehát a polgári sajtó nem írhatta meg róla az igazat. A XX. század sajtójának főfegyvere a hazugság és a rágalom. Gorkij ezt sok példával bizonyítja. Ezenkívül kimutatja azt is, hogy a polgári sajtó, amely az uralkodó osztályok zsoldjában és szolgálatában áll, „bámulatos hatalommal" rendelkezik. Módjában áll a legtisztább és legtisztességesebb embert is bemocskolni a társadalom szemében és úgy írni róla, mintha minden aljasságra képes „gonosztevő" volna. A burzsoá sajtó általában, és különösképpen az amerikai, Gorkij szavai szerint, nagy hévvel és majdnem kizárólagosan azzal foglalkozik, hogy olvasóinak amúgy is alacsony kulturális színvonalát még alacsonyabbra szorítsa le.

VIII

A tőkés Nyugat társadalmi életét és „kultúráját" boncolgatva, Gorkij nemcsak lángeszü művésznek és hatalmas tudású embernek mutatkozik, de nagy gondolkodónak is, a társadalom lenini-sztálini típusú alakítójának. Gorkij nem egy döntő fontosságú megállapítása még megszövegezésében is, szószerint is közel áll a megfelelő lenini és sztálini megfogalmazáshoz.

A nyugateurópai és amerikai „kultúra" értékelésénél Gorkij abból a lenini-sztálini tanításból indul ki, amely min-

den nemzet kultúrájában két kultúrát különböztet meg: a demokratikus, vagyis népi kultúrát és a reakciós, vagyis népellenes kultúrát. A huszas évek második felében az egyik amerikai folyóirat egész sor kérdéssel fordult Gorkijhoz, amelyek közt ilyen is volt:

„Igaz-e, hogy az Ön hazája útálja Amerikát és mi a véleménye az amerikai civilizációról?"

Erre a kérdésre Gorkij így válaszolt:

„... amit Önök az USA civilizációjának neveznek, nem kelt és nem is kelthet bennem rokonszenvet. Az Önök civilizációja csillagzatunk legképtelenebb torzszülötte, minthogy irtózatosan túlhajtotta és felfokozta az európai civilizáció minden sajnálatos kinövését."

Ez azonban Gorkij válaszának csak egyik fele. Ime, itt a másik:

„Feltételezem, hogy még azokban az országokban is, amelyeknek a véréből az Önök kapitalistái dollárokat sajtolnak — tehát a Fülöp-szigeteken, Dél-Amerika köztársaságaiban, Kínában, vagy akár az USA sokmillió színes alattvalói között — bajosan akad akárcsak egyetlen értelmes ember, aki jogot formálna magának arra, hogy egész nemzete nevében kijelentse:

«Igenis, az én hazám, az én népem útálja Amerikát egész lakosságával egyetemben, a munkásokat csakúgy, mint a milliomosokat, a színeseket csakúgy, mint a fehéreket; útálja a nőket ugyanúgy, mint a gyermekeket, Amerika mezőit, folyóit és erdőit, vadjait és madarait — multját sem kevésbbé, mint jelenét, valamint tudományát, tudósait, pompás technikai kultúráját és Edisont, Edgar Poe-t meg Walt Whitmant, Washingtont és Lincolnt, Dreisert, O'Neil-t, Sherwood Andersont és Amerika minden tehetséges művészét... Bret Hartot, ezt a remek romantikus írót, Jack London szellemi atyját, éppenúgy, mint Emersont és mindent, ami az USA-ban van s mindenkit, aki ott él.»

Remélem: nem gondolják, hogy akad olyan hülye, akit megszállott a gyülölet az emberiség meg a kultúra ellen és ilyen ostobán válaszolna kérdésükre."

Csak egy Gorkij — Lenin és Sztálin tanítványa és bajtársa — tud a feltett kérdésre ilyen dialektikus választ adni.

A burzsoá kultúra posḥadása és züllése Gorkij szemében nem jelenti a kultúra általános pusztulását. A burzsoá kultúra szétesőben van, de a dolgozó tömegek kultúrája — melynek elvi alapja egészen más — növekvőben van és fejlődik. A kultúrának ez a növekedése a tömegek körében igen jelentős és Gorkij meghatározása szerint „az emberiség évezredes munkával szerzett minden tapasztalatának logikailag elkerülhetetlen fejlődési terméke". A burzsoázia igyekszik megállítani a kultúra fejlődését és növekedését. Mert a munkások, ha társadalmi látókörük tudatos munkában kiszélesedik, végül okvetlenül forradalmárokká válnak. Ennélfogva a mostani burzsoázia gyülölete a kultúrával szemben mélyenrejlő szociális okokra vezethető vissza. A burzsoázia mindent elkövet, hogy a munkások kulturális fejlődését hátráltassa. A burzsoá országokban — mondja Gorkij — a dolgozó nép tisztára csak mechanikai erő, amelynek tömegéből hiányzik a tudat: saját munkája kulturális jelentőségének a tudata.

A kultúra és a szabadság elnyomásában különösen „szép eredményeket" sikerült elérnie az amerikai burzsoáziának. Ezt Gorkij már 1906-ban észrevette és megírta. Így „A Sárga Ördög Városa" című szatirájában a következőket olvashatjuk: „Az emberek arca mereven nyugodt, nyilván egyikük sem érzi, milyen csapás az élet rabjának, a városszörnyeteg falatjának lenni... Sok energikus ember van, de mindegyik arcon a fogakat pillantod meg legelőször. Belső szabadság, szellemi szabadság nem fénylik az emberek szemében. Ez a szabadságnélküli energia a még ki nem csorbított kés hideg villanására emlékeztet. Ez a Sárga Ördög — az Arany — mancsában vergődő vak eszközök szabadsága." És íme — már negyvenkét évvel ezelőtt! — Gorkij szembeállítja a „haladó" Amerikát a „maradi" Oroszországgal: „Tudjátok-e, mit mondok nektek? — írja J. P. Ladüsnyikovnak. — Minden szerencsétlenségünk ellenére messze előtte járunk ennek a szabad Amerikának! Ezt akkor láthatjuk a legvilágosabban, ha összehasonlítjuk az amerikai farmert vagy gyári munkást a mi muzsikjainkkal és munkásainkkal."

Miközben Amerikát és az amerikaiakat tanulmányozza, Gorkij egy percre sem feledkezik meg Oroszországról és az orosz emberekről — arról a nagy feladatról, amelyet az orosz nép magára vállalt. Gorkij számos cikkében és levelében összehasonlítja Amerikát Oroszországgal és az amerikaiakat az oroszokkal. Mint hazájának hű fia, nagy megelégedéssel látja, hogy az orosz nép fölötte áll az amerikainak és Oroszország Amerikának. Íme néhány kivonat Gorkij leveleiből, amelyeket 1906-ban küldött haza Amerikából.

„...Ha most itt lennétek ebben az országban, ahol az őszinteséget halálos bűnnek tekintik, bizonyisten megbecsülnétek orosz voltotokat. Mert az orosz — szeretetreméltó nép."

„...Tudjátok meg, hogy válaszképpen az *Appletonban** megjelent cikkemre, a newyorki ujságok több, mint ezerkétszáz hozzászólást kaptak!"

„Rövidesen közzéteszem «Suhancok országa» című cikkemet. Ebben kimutatom, hogy az amerikaiak — még akkor is, ha kopaszok vagy deresfejűek és hamis fogsorral harapnak, akkor is, ha már professzorok, szenátorok vagy milliomosok — valójában legfeljebb 13—15 éves suhancok. Valószínű, hogy nem kis munkát adnak majd a hozzászólások..."

„...Olyan nagyra vannak Amerikával? Majd megmutatom nekik, milyen az orosz ember, de még egy Gorkij is..."

Amerika konzervatív és kultúra tekintetében elmaradott állapota, az amerikai szellemi élet meglepően alacsony színvonala — ez a gondolat Gorkijban később még jobban megerősödött. 1927 márciusában Gorkij ezt írja Sz. Szergejev Censzkomijnak:

„...Az *Átalakulást* máris kezdik fordítani, de új kiadót kell keresnem, mert az első kötet kiadója, úgy látszik, tönkrement, vagy úgy viselkedik, mintha tönkrement volna, ami szokásos dolog az amerikai kiadók körében, különösen, ha sznobokról van szó. Ó, ha tudnátok, milyen kellemetlen népség ez, a mai amerikaiak! Olyan emberek, akik nem szégyenlik

---

* *Appleton* amerikai folyóirat, amely először közölte „A Sárga Ördög Városát".

tudatlanságukat, sőt még nagyra is vannak vele. Mi, hozzájuk képest, minden tekintetben egészséges emberek vagyunk."

Gorkij szerint egy ország technikai előrehaladottsága még nem bizonyítja kulturáltságát. A nagy proletár-író szemében a kultúra alapja: maga az ember, az emberek öntudata, saját értékük tudata, törekvésük a szabadságra. Már jóval a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt Gorkij a füstös kalyibában élő orosz muzsikot és a hasonlóképpen nyomorúságos viszonyok között élő orosz munkást öntudat és kultúra tekintetében összehasonlíthatatlanul többre becsüli az amerikai farmernél és az amerikai munkásnál, még akkor is, ha az jobb anyagi körülmények között él. Sőt bizonyos értelemben az amerikai munkás és farmer számára végzetes, hogy ideig-óráig viszonylagos anyagi biztonságban érzi magát, mert éppen ez teszi igazán a tőke teljes rabszolgájává.

IX

Mélyen és élesen elemzi Gorkij a régi, polgári osztálytársadalom és az új, szocialista társadalom kultúrájának kérdését. Ennek a kétféle kultúrának párhuzamos fennállása a kétféle államrendszer létezéséből ered. A forradalom után Gorkij egész közírói tevékenységének ez a központi kérdése. Ezt mindíg szem előtt kell tartanunk, ha meg akarjuk érteni, miért fordul Gorkij cikkeiben olyan gyakran a Nyugat felé és miért ír róla olyan szenvedélyes, gyakran haragos indulattal?

Gorkij, a nagy író szemében a kultúra multjának, jelenének, jövőjének kérdése alapvető fontossággal bír. Ebben az egész emberiség számára kritikus korszakban Gorkij mélyen átérzi saját felelősségét a kultúra sorsa tekintetében. Oroszország és a Nyugat viszonyának régi kérdése Gorkij számára a következő alakban jelentkezik: vajjon ki az örököse, folytatója és továbbépítője az általános emberi kultúrának — a kapitalista Nyugat-e vagy Oroszország, amely átalakult Szocialista Szovjetunióvá? Oroszország és a Nyugat viszonyának problémája kiszélesedett. Most az a kérdés, milyen legyen maga a kultúra — korlátozottan osztályszerű-e,

avagy pedig szocialista tartalmában is valóban általánosan emberi?

A kultúra két típusának kérdését Gorkij minden oldalról tökéletesen megvilágítja és eldönti egy tanulmányában, amelyet nem egészen egy évvel a halála előtt írt. E tanulmánynak a címe is így hangzik: „A kultúráról". Ebben az írásában Gorkij mintegy összegezi nézeteit egy problémáról, amely évtizedeken keresztül foglalkoztatta.

„Franciaország ujságírói — mondja Gorkij — felteszik a kérdést: Tekintet nélkül minden akadályra, köteles-e folytatni működését az a kultúra, amely annyi évszázadra tekinthet vissza és a görög-latin szellemi értékek örökösének mondhatja magát? Vagy pedig el kell buknia és át kell adnia a teret új formájának, amely a gazdaság elsőbbségét hirdeti a szellemmel szemben?"

Amikor így rámutatnak „a gazdaság elsőbbségére a szellemmel szemben", amely az új kultúrát állítólag jellemzi, a burzsoá ujságírók azt akarják velünk elhitetni, hogy őket — a régi kultúra képviselőit — munkájukban kizárólag szellemi motívumok vezetik, minden egyébtől függetlenül. A burzsoá ujságírók még azt is akarják mondani, hogy az új kultúra képviselői nem ismernek mást, csak gazdasági szempontokat. Gorkij mind a két állítást megcáfolja. Megvizsgálja a kultúra „mestereinek" helyzetét a burzsoá társadalmi rendszerben és megállapítja: „Nevetséges álmodozni és még nevetségesebb beszélni egyéni függetlenségről olyan társadalomban, ahol az embereket, s közöttük az ujságírókat olyan könnyen és szabadon adják és veszik, akár-a juhokat vagy az uborkát." Ki nem ismerné fel ebben a szép mondatban Lenin „Pártszervezet és pártirodalom" című cikke vaslogikájának visszhangját? Viszont milyen a művész helyzete a szocialista társadalom feltételei között? Gorkij azt írja, hogy a művész ebben a társadalomban végre felszabadul attól az esztelen és erőszakos anyagi befolyástól, amelyet egy Sir Basil Zacharov, Deterding, Vickers, Creuzot, Hearst, Schneider, Ivar Kreuger, Stavisky és a mai burzsoá kultúra többi igazi irányítójának «szelleme» képvisel.

A mai tőkés Nyugat korrupt „kultúrája" nyilván nem

tarthat igényt arra, hogy a görög-római kultúra örökösének tekintsék. Gorkij megrajzolja a mai burzsoá társadalom viszszataszító, de teljesen élethű képét, azután felteszi a kérdést: „Hol és milyen formákban őrizték meg ennyi szenny és poshadás közepette a görög és latin kultúra értékeit?" Gorkij rábízza a polgári sajtóra, hogy feleletet találjon erre a kérdésre — nem a múzeumokban, hanem az igazi életben, a gyakorlati valóságban. A maga részéről csak ennyit füz hozzá: „Ha a mai Európa eszünkbe is juttatná a régi Rómát, azt hiszem, ez csak a bukás és pusztulás korszakának Rómája lehet."

Gorkij cikkében megemlíti azt a kérdést, amelyet burzsoá ujságírók tettek fel neki: lehetséges-e, hogy a kommunizmus lesz a görög-római kultúrértékeken alapuló nyugateurópai kultúra örököse? Erre a kérdésre Gorkij nem hajlandó egyetlen „igen"-be vagy „nem"-be tömörített, kurta választ adni. Elöször azt kell megállapítani — mondja — mit értünk a „kultúra" szón. Azután tisztázni kell, mit képvisel a „nyugateurópai kultúra?" Egyáltalában kérdéses, vajjon igényt tart-e a kommunizmus arra, hogy e kultúra kétségtelen örökösének tekintsék?

Gorkij meghatározása szerint a kultúra „munkamüveletek és logikai eljárások rendszere, amelynek segítségével az emberiség kiszélesítheti a világra vonatkozó ismereteit, még pedig azzal a céllal, hogy fokozatosan megváltoztassa a világot". Ám a mai burzsoáziát nem érdekli a világ megváltoztatása s ezért kultúraellenes — legalább is a kultúra szó tulajdonképpeni és valóságos értelmében. Ami pedig azt a tevékenységet illeti, amelyet a burzsoázia ma „kultúrának" nevez: ez ellen a kommunizmus szakadatlan harcot folytat. Tehát szó sem lehet arról, hogy ennek a „kultúrának" az örökébe lépjen. Egészen más dolog, ha nagy általánosságban beszélünk a sokévszázados történelmi multtal bíró nyugateurópai kultúráról. Ezt a kommunizmus korántsem utasítja el szó nélkül, de nem is fogadja el feltétel nélkül. Arra a kérdésre, vajjon örökébe léphet-e a kommunizmus az így értelmezett kultúra legkiválóbb teljesítményeinek, ezt a választ lehet adni: az említett teljesítményeknek más örököse

nincs és nem is lehet, miután a kapitalizmus — mint a kommunizmussal szembenálló erő — a kultúra elpusztítására, nem pedig megőrzésére és fejlesztésére törekszik. Minden kultúra jövője, miként az egész emberiség jövője is, szorosan összefügg a Szovjetunióval és az ott épülő kommunista társadalommal.

„A kultúráról" szóló cikkében Gorkij ezt mondja: „Mindaz, ami a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében létrejött, két évtizednél rövidebb idő alatt keletkezett. Ez mindennél ékesszólóbban bizonyítja a Szovjetunió népeinek kiváló tehetségét és a munkában tanusított hősiességét. Azt is, hogy a mi országunkban a munka művészetté vált és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének proletariátusa, Lenin tanaitól és Pártjától, valamint Sztálin kimeríthetetlen, még folyton növekedő energiájától vezettetve, új kultúrát épít fel, a dolgozó emberiség új történelmét hozza létre." A Szovjetunió új korszakot jelent az egész emberiség és az emberi kultúra fejlődésében. „Ebben az országban — írja Gorkij a Szovjetunióról — a művészt és a tudóst csak a dolgozó nép akarata korlátozza. Ez az akarat pedig arra irányul, hogy elsajátítsa az emberiség minden igazi kulturális értékét."

Ezek a jelentős szavak pontosan meghatározzák a tudós és a művész helyét a szovjet-társadalomban, valamint a szovjet-társadalom helyét a világ minden országának és népének történelmében. A szovjet-művész és a szovjet-tudós saját népét szolgálja, ez viszont a maga részéről az egész emberiséget szolgálja, minden nép mintaképe és szellemi támasza. A szovjet-művész és a szovjet-tudós munkalendületét nem korlátozza semmi, hiszen hűségük is határtalan ahhoz a néphez, amely az emberiség élén áll. Viszont a nép is hűséges művészeihez és tudósaihoz, ami számukra az eredményes munka legerősebb biztosítéka. Másrészről a szovjet nép, mint az ország teljhatalmú ura és egyben gazdája, megteremtette a kultúra határtalan felvirágzásának előfeltételeit. Egyszóval, a szovjet állam természetében egyetlen olyan elem sincs, amely valami módon akadályozhatná a kultúra felvirágzását.

Mindamellett a kultúra terjeszkedése a Szovjetunióban is egyelőre még bizonyos nehézségekbe ütközik, amelyek azonban nem belső, hanem külső természetűek.

Először is a Szovjetuniónak számolnia kell azzal, hogy sok ellenség veszi körül. Ezért kénytelen erejének és segédeszközeinek egy hányadát a védelem elökészítésének céljaira fordítani.

Másodszor: az új szocialista kultúra gyakorlati felépítésénél a Szovjetunió népei beleütköznek a mult kultúrájába, különösképpen a polgári kultúrába és azon belül a nyugateurópai kultúrába. Arról van szó, mondja Gorkij, hogy a burzsoáziától örökölt kultúrában a méz és a méreg erősen összekeveredik és a burzsoá tudománynak a történelmi multra vonatkozó „igazságai" a kiöregedett kokotthoz hasonlítanak, aki az ártatlan leánykát utánozza. Vagyis nem lehet hinni a burzsoá tudománynak — nemcsak a mostaninak, de a réginek sem, amely a maga idejében viszonylag még a legjobb volt. Ügyeljünk arra, hogy elválasszuk a „mérget" a „méztől", mert különben még a „mézzel" is megmérgezhetjük magunkat. A burzsoá tudósok és művészek — a müködésüket meghatározó történelmi feltételek következtében — alkotó munkásságukban mindenkor osztályuk korlátolt képviselői voltak. Munkásságukban az igazságot mindíg a hazugság kísérte, amely az igazság köntösébe öltözött. Éppen ez az a „méreg", amelyről Gorkij cikkében szó van.

Gorkij utolsó cikkeiben fejti ki a legvilágosabban nézeteit a kapitalista Nyugat és a Szovjetunió kölcsönös viszonyáról. Állásfoglalásának politikai értelme a következő. Az új szocialista világ és az új szocialista kultúra abban a harcban született meg, amelyet a régi kapitalista világ és annak kultúrája ellen folytat. Azóta is ebben a harcban fejlődik tovább. A győzelem, természetesen, az új világé lesz. Ha azt akarjuk, hogy ez gyorsabban bekövetkezzék, mind elszántabban és mind könyörtelenebbül kell folytatnunk a harcot. Ha ezt elmulasztjuk, a kivénült világ, amely már a bukás peremén áll, kétségbeesett helyzetében nem riad vissza semmitől és olyan elkeseredett ellentámadásba megy át, amely megcsúfolja a polgári kultúra legjobb tradicióit. Gorkij pél-

dát mutat arra, hogyan kell a „vének" ellen elszántan és könyörtelenül harcolni. Cikkeinek különösen harcos és támadó hangja van. Gorkij cikkei tendenciózusak e szó legjobb értelmében. Egyetlen nagy, fontos célhoz igazodnak: a szocialista kultúra felemeléséhez és a burzsoá kultúra leleplezéséhez. Gorkij nem éri be azzal, hogy egyszerűen leírja a Nyugat mai burzsoá kultúráját, hanem élesen támadja és megbélyegzi korruptságát, hazug természetét, képmutatását, embertelenségét. Szenvedélyes harag árad minden szavából, melyet a kapitalista Nyugathoz intéz. Viszont minden szavában, amelyet a Szovjetuniónak szentel, lángol a hit és a meggyőződés, hogy a történelem által igazolt nagy ügynek diadalmaskodnia kell. Gorkij cikkeiben a Nyugatról szóló fejezetek gyakran váltakoznak a Szovjetunióval foglalkozó fejezetekkel. Ezek a váltakozó fejezetek élesen elütnek egymástól nemcsak tartalmukban, de hangjukban is.

Ime két ilyen szomszédos szakasz „A kultúráról" című tanulmányból:

1. „A birtokban lévők durva, állati materializmusa leplezetlenül elárulja a gazdasági érdekek minden egyebet felülmúló fontosságát. A kövér, kétlábú pókoknak ez a zsivány-materializmusa ma már nem is takaródzik a vallás vagy filozófia foszladozó rongyaival. A fasizmus és a fajelmélet már nem egyéb, mint a fegyveres fosztogatás cinikus, nyílt hirdetése. Ez a mai burzsoá kultúra szelleme — valóban undorító, szégyenletes szellem."

2. „Van egy ország, ahol a munkások és parasztok tömegének akaratát és eszét egyetlen gondolat serkenti és neveli: az országos fontosságú és minden egyes dolgozó számára egyformán hasznos munka gondolata. Ebben az országban minden hasznos energia arra a sokrétű munkára irányul, melynek célja az élet új feltételeinek és az új szocialista kultúrának építése."

Két gondolatot idéztünk. Gorkij mindkét esetben nagy művésznek és gondolkodónak bizonyul, de lánglelkű néptribunnak és politikai harcosnak is. Csak éppen, hogy az első idézetet a tagadás, a másodikat az állítás pátosza hevíti át.

A Szovjetunióról, népéről és kultúrájáról Gorkij mindig

a legmagasztosabb lelkesedés hangján emlékezik meg. Ennek tudatában — amint arra gondol, hogy vannak emberek, akiknek ez a hang nem tetszik — Gorkij egyhelyütt így kiált fel:

„Azt mondják rólam, hogy ditirambusokat, dicshimnuszokat zengek. Nem is tagadom. Világéletemben csak azokat tartottam hősöknek, akik tudnak dolgozni és szeretnek dolgozni, akiknek célja és törekvése az emberiség minden erőinek felszabadítása alkotásra, a föld szépítésére, az életnek emberhez méltó kialakítására".

Gorkij egész közírói működése valóban lelkes ditirambus a Szovjetunióról, annak népéről és kultúrájáról, másrészt pedig maró szatira a tőkés Nyugatról és annak tespedésbe süllyedt kultúrájáról.

X

Gorkij közírói tevékenysége saját pártján belül is hatalmas hatást gyakorolt az emberekre. Gorkij művészi tevékenységében és közírói munkájában a párt eszméit hirdette. Ezt a tényt nem titkolta, sőt büszkélkedett vele. Az egész világ színe előtt kijelentette, hogy sorsát összekötötte a Bolsevik Párt sorsával, már 1903 óta, amikor a párt megalakult. Gorkij arra törekedett, hogy minden eseményt a Bolsevik Párt szemével nézzen. Íróinktól azt követelte, hogy amikor valóságunkat ábrázolják, ne maradjanak közömbösek, ne forgácsolják el figyelmüket mellékes és jelentéktelen részletekre, hanem nézzenek mindent „határozott szemszögből" — még pedig a Bolsevik Párt politikájának és a tudományos szocializmus eszméinek szemszögéből. A tudományos szocializmus — mondja Gorkij — megteremtette számunkra a legmagasabb szellemi dobogót, ahonnan világosan látható a mult és csakhamar megmutatkozik a jövő egyetlen útja is, amely a kényszer birodalmából a szabadság birodalmába vezet. Gorkij szerint a szocialista kultúra minden munkásának, minden értelmiségi embernek kötelessége, hogy feljusson erre a legmagasabb szellemi dobogóra. A tudományos szocializmus elméletén kívül ugyanolyan fontosnak tartja Gorkij a szocialista építés gyakorlati munkáját is. Bármiről beszél is, min-

díg ezt tartja szem előtt: „A párt sikeres útja, amelyet Vlagyimir Iljics Lenin lángesze jelölt ki számunkra, meggyőzi minden ország proletariátusát, sőt a proletárságtól osztályidegen, de egészséges gondolkodású más embereket is arról, hogy a kényszer birodalmából a szabadság birodalmába vezető út — nem képzelődés. A burzsoázia haláltusájának görcse, amelyet fasizmusnak neveznek... még meggyőzőbben figyelmeztet arra, hogy a proletariátus útja az egyetlen helyes út.“ Az elmondottakból kiindulva, Gorkij a következő feladatot szabja a szovjet-embernek és különösen a szovjet értelmiségnek: „Küzdjetek könyörtelenül és megalkuvás nélkül minden ellen, ami a proletariátus alapvető céljaival ellenkezik és annak kultúrforradalmi, szocialista fejlődését akadályozhatja.“ Gorkij közírói tevékenységének és egész munkásságának pártszerűsége abban áll, hogy minden szava a bolsevizmus magas eszméjéhez igazodik, minden szava a kommunizmus győzelmét és a kapitalizmus elkerülhetetlen bukását hirdeti. Gorkij minden írását, a tőkés Nyugatról szóló minden cikkét szenvedélyes, fékezhetetlen bolsevik pártszellem hatja át.

Gorkij közírói tevékenysége a Szovjetunióban mindig élénk érdeklődést keltett és az olvasóközönség legnagyobb megbecsülésével találkozott. Ennek számos bizonyítékát adta Pártunk vezetősége és különösen Sztálin elvtárs személyesen. 1934 július 10-én Gorkij ezt írja egyik levelében, a „Proletár humanizmus“ című cikkével kapcsolatban:

„Figyelmébe ajánlom *Proletár humanizmus* című kis cikkemet, amely egy hónappal ezelőtt jelent meg a *Pravdá*-ban. Ezt a cikket Sztálin elvtárs is helyeselte.“

Már 1906-ban világossá vált Gorkij előtt, hogy Oroszország proletariátusa a szocialista forradalom felé halad és ezzel példát ad minden más ország dolgozó tömegeinek. Az oroszországi proletárforradalom Gorkij szemében az emberiség egész történelmének legnagyobb kulturális eredménye. Gorkij sohasem választja külön a politikát a kultúrától. A munkásosztály forradalmi harca el sem képzelhető kulturális felemelkedés nélkül. A kultúra emelkedése viszont — a szó legmélyebb és legigazibb értelmében együttjár a forradalmi

küzdelemmel. Gorkij kimutatja, hogy a forradalom és az utána következő szocialista újjászervezés gyökeresen megváltoztatja azoknak a népeknek a kulturális arculatát, amelyek a cári Oroszországban éltek és azután tagjai lettek a Szovjetunió testvéri családjának.

Gorkij felszólította az egész világ dolgozó népét: „Kövessétek a Szovjetunió munkásosztályának példáját!" A nyugateurópai kultúra ujjászületését Gorkij *csakis* szocialista alapon és *csakis* a proletárforradalom útján tudta elképzelni.

A kultúra jellegét a valóság határozza meg. Szocialista kultúránk fölénye a mai nyugateurópai „kultúrával" szemben nem más, mint a mi valóságunk fölénye a mai nyugateurópai és amerikai valósággal szemben. Gorkij majdnem minden cikkében beszél erről. „Nevelönk a mi valóságunk" — írja és ezt a felszólítást intézi a szovjet müvészekhez, a szovjet kultúra minden munkásához: „Tanuljatok az új valóságból, amelyet ti hoztatok létre."

Gorkij cikkei és szatirái, amelyeket már 1906-ban kezdett írni, kitünö történelmi „bevezetésül" szolgálhatnak Pártunk Központi Bizottságának határozataihoz és A. A. Zsdánov elvtárs elöadásaihoz az ideológia kérdéseiről. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának határozatai és A. A. Zsdánov elvtárs elöadásai vetették meg az alapot — mély és erös, marxista-leninista elméleti megalapozását szovjet kultúránk fölényének a mai Nyugat „kultúrájával" szemben, söt minden kultúrával szemben, amelyet az emberiség történelme a mi korunk elött létrehozott. Zsdánov elvtárs erre a kérdésre vonatkozó elöadásaiban abból a marxista-leninista megállapításból indul ki, hogy a kultúra színvonalát és jellegét az életkörülmények színvonala és jellege határozza meg, valamint a társadalom szociálpolitikai szerkezete. A. A. Zsdánov elvtárs a *Zvézda* (Csillag) és a *Leningrád* cimü folyóiratokról szóló elöadásában ezt mondta:

„Ha a feudális rendszer, majd utána a burzsoázia, felvirágzásának korában olyan irodalmat és müvészetet tudott alkotni, amely megénekelte az új rendszer erösödését és felvirágzását, akkor nekünk, a mi rendszerünknek, a szocialista rendszernek, amely mindannak a megtestesülését képviseli,

ami a legjobb az emberiség civilizációja és kultúrája történetében, annál inkább futja erejéből, hogy megalkossa a világ leghaladóbb irodalmát, amely messze maga mögött hagyja a régi idők alkotásainak legszebb és legjobb példáit."*

A SZK(b)P Központi Bizottságának határozatai és A. A. Zsdánov elvtárs előadásai alapvető fontosságúak. Elméleti síkon megmagyarázzák szovjet kultúránk fölényét az emberiség minden régebbi kultúrájával szemben. De ezenkívül gyakorlati, alkotó programot is adnak az egész szovjet értelmiségnek. A következő, nyomatékosan hangsúlyozott követelményeket támasztják a szovjet művészettel szemben: amikor a szovjet-életet ábrázolja, a művészetnek a valóságból és a valóság-nyujtotta lehetőségekből kell kiindulnia; a szovjet művészet erőssége az legyen, hogy nincs más érdeke a nép és az ország érdekein kívül; merítsen továbbá erőt abból, hogy fejlődésében a Bolsevik Párt gyakorlati és elméleti tapasztalataira támaszkodik — hogy a Párt irányítja és a Párt nagy eszméi lelkesítik; legyen a legnagyobb mértékben célirányos művészet és segítsen megvalósítani a legmagasabb célokat, amelyek valaha is az emberiség előtt állottak; legyen sajátos jellegü, harcos művészet és küzdjön keményen a Nyugat „tőkés művészete" ellen, a burzsoá „művészek" hazudozásai ellen, amelyekkel szovjet valóságunkat és szovjet embereinket rágalmazzák; amikor műveikben visszatükrözik a világ leghaladottabb társadalmi rendjét, töltse el a szovjet művészeket az a tudat, hogy a világnak minden tekintetben leghaladottabb művészetét valósítják meg.

Gorkij a mi szovjet korszakunk művésze: nagysága abban rejlik, hogy mindíg ennek a haladó művészetnek megvalósítására törekedett. Gorkij, a közíró és az irodalmi kritikus, kezdettől fogva a művészetnek ezért az ideáljáért harcolt. Éppen ebben rejlik publicisztikai és kritikai cikkeinek legnagyobb értéke. Gorkij a művészet és kultúra minden kérdését a következő szempontból ítélte meg: a világon egyelőre két társadalmi, gazdasági és politikai rendszer áll fenn; ezek-

* *A. A. Zsdánov:* A művészet és filozófia kérdéseiről. Szikra 1949 131. old.

ből a rendszerekből két különböző kultúra sarjadt ki és közöttük a harc elkerülhetetlen. Ez a harc tükröződik Gorkij nagyjelentőségű publicisztikai munkásságában, világos és erőteljes cikkeiben. Szocialista kultúránk megszületésének pillanatától fogva harcolt Gorkij a Nyugat „kultúrája" ellen. Ám a harc a mi kultúránk és a nyugati „kultúra" között még jobban kiélesedett hazánk nagy sikerei óta, amelyek tekintélyét az egész világon oly magasra emelték. A. A. Zsdánov elvtárs a *Zvézda* és *Leningrád* folyóiratokról szóló előadásaiban ezt mondja:

„A burzsoá világnak nem tetszenek sem az országon belül, sem a nemzetközi irodalomban elért sikereink. A második világháború eredményeképpen megszilárdultak a szocializmus hadállásai. A szocializmus kérdése Európa több országában napirendre került. Ez nem tetszik a különbözőféle és fajta imperialistáknak, akik félnek a szocializmustól, félnek szocialista országunktól, amely példaképül szolgál az egész haladó emberiség számára. Az imperialisták és szellemi lakájaik, íróik, és ujságíróik, politikusaik és diplomatáik, mindenképpen igyekeznek rágalmazni, helytelen megvilágításban bemutatni országunkat, igyekeznek megrágalmazni a szocializmust. A szovjet irodalom feladata ebben a helyzetben nemcsak az, hogy szovjet kultúránk és a szocializmus elleni minden aljas rágalomra és támadásra, csapást csapás után mérve feleljen, hanem az is, hogy erélyesen ostorozza és támadja a rothadó, oszló burzsoá kultúrát."*

Ha Gorkij cikkeit olvassuk, észre kell vennünk, hogy a gondolatok sora, amely évtizedeken át foglalkoztatta, egész tevékenysége és a kommunizmusért való szabad harca — szoros és szakadatlan kapcsolatban áll Lenin és Sztálin pártjának munkájával és örökéletű eszméivel. Ezért örökéletű maga Gorkij is, ebben rejlik művészi és közírói szavainak soha el nem múló értéke az egész világ dolgozói számára.

B. Burszov

* *A. A. Zsdánov:* A művészet és filozófia kérdéseiről. Szikra, 1949 128. old.

A SÁRGA ÖRDÖG VÁROSA

Az óceán és a föld felett füsttel sürün kevert köd lebegett, a permeteg esö lanyhán hullt a város komor épületeire és a rév zavaros vizére.

A gözös fedélzetén kivándorlók verödtek csapatba, szótlanul, a remény és az aggodalom, a félelem és az öröm kutató tekintetével néztek meg mindent körösközül.

— Ez kicsoda? — kérdezte egy lengyel leányka és csodálkozva mutatott a Szabadság-szoborra.

— Egy amerikai isten... — felelte valaki.

A bronz nö tömör alakját tetötöl talpig zöld patina lepte be. A hideg arc vakon néz a ködön át az óceán sivatagába, mintha a napot várná, hogy életet öntsön holt szemébe. A Szabadság lába alatt kevés a szilárd talaj, úgy tetszik, mintha az óceánból merült volna fel, talapzata is megkövült hullámnak látszik. Magasan az óceán és a hajók árbocai fölé emelt karja büszke fenséget és szépséget kölcsönöz ennek a póznak. Úgy tünik, mintha a kemény en összeszorított ujjai közt vakítóan lobogó fáklya szétkergetné a szürke párát és böven hintené forró, boldog fényét mindenre körösközül.

A piciny földdarab körül pedig — amelyen a Szabadság áll — mint özönvíz elötti szörnyek, óriási vashajók siklanak az óceánon és akár az éhes ragadozók, sürögnek-forognak a kis egyárbocosok. Mesebeli óriások hangja gyanánt bögnek a szirénák, sivítanak a mérges füttyök, csörömpölnek a horgonyláncok és zordul mormognak az óceán hullámai.

Köröskörül minden lót-fut, idegesen vonaglik. A gőzösök csavarjai, kerekei sebesen csapkodják a vizet — melyet redők szabdalta sárga tajték borít.

És mintha vas, kő, víz, fa — szóval minden tele lenne tiltakozással a súlyos munka béklyójában napfény, dal és boldogság nélkül tengetett élet ellen. Minden nyög, üvölt, csikorog, amint valami titokzatos, az emberrel szemben ellenséges akaratnak engedelmeskedik. A víz keblén, melyet összeturkált, szétszeldelt a vas, beszennyezett a sok olajfolt, teleszemetelt a sok forgács, szilánk, szalma és ételmaradék — mindenütt láthatatlan, rideg, gonosz erő működik. Mogorva egyhangúsággal adja a lökéseket ennek az egész mérhetetlen gépezetnek, amelyben a hajók és dokkok csak parányi alkatrészek, az ember pedig hitvány kis csavar, láthatatlan pont a vas és fa piszkos, torz szövedékében, a hajók, csónakok és vagonokkal megrakott lapos bárkák zürzavarában.

A zsivajtól elkábult, megsüketült, a holt anyag e kísérteties táncától agyongyötört, tetőtől-talpig fekete, kormos, olajos kétlábú lény, kezét nadrágja zsebébe dugva furcsán bámul reám. Arcát vastagon borítja a zsíros szenny, nem is az eleven ember szeme, hanem csak a fogak fehér csontja villog rajta.

*

A hajó lassan úszik a többi hajó erdeje közt. A kivándorlók arca különös — szürkére fakult, elbutult, valami birkaszerű egyformaság borult a szemükre. Az emberek ott állnak a fedélzeten a korlátnál és a ködbe révednek.

A ködben pedig bántó mormogással teli, utólérhetetlenül óriási valami születik, nő, súlyos, büzös lehelletet fúj az emberek arcába és zajában valami fenyegető mohóság cseng.

Ez — a város. Ez — New York. A parton húszemeletes házak, néma, komor felhőkarcolók állnak. Négyszögletesek, mintha kiveszett volna belőlük a vágy, hogy szépek legyenek, korlátoltan, lomhán, marconán, unalmasan emelkednek az ég felé. Minden épületről szinte kiabál a nyegle hencegés otrombaságával, rút nyurgaságával. Ablakaikban nincsenek virágok és nem lehet látni gyermekeket...

Messziről egyetlen fekete fogsorú gigászi állkapocsnak tünik a város. Füstfelhőket fúj az égre és zihál, mint a betegesen hájasodó, telhetetlen bendőjü ember.

Ha belépsz, úgy érzed: kő és vasgyomorba kerültél, amely többmillió embert nyelt el és most rágja, emészti őket.

Az utca — síkos, mohó torok, valahová a gyomor mélyébe csúsznak rajta a város étkének sötét falatjai: az élő emberek. Fejed felett, lábad alatt, melletted — mindenütt diadalát ünnepelve él, csörömpöl a vas. Miután az arany ereje életre keltette az embert és lelket öntött belé: most pókhálójába burkolja, megfojtja, kiszívja a vérét, velejét, felfalja izmait, idegeit, nöttön-nő és a néma kőre támaszkodva egyre messzebb veti láncait.

Mint óriási hernyók, másznak a mozdonyok és vonszolják maguk után a vagonokat; kövér kacsák gyanánt hápognak az autótülkök, mogorván vonít a villamos — a fülledt levegő ezer meg ezer bömbölő hanggal szívta tele magát, akár a szivacs nedvességgel. A gyárfüsttel beszennyezett, a piszkos városba préselt levegő mozdulatlanul áll a magas, kormos falak között.

*

A tereken és a kicsiny parkokban, ahol a poros falevelek holtan csüngnek a gallyakon — sötét szobrok emelkednek. Arcukat vastag rétegben borítja a piszok, szemüket — mely egykor forró hazaszeretettől égett — belepte a város pora. Ezek a bronzemberek: árva halottak itt a sokemeletes házak útvesztőjében; törpéknek tünnek a magas falak fekete árnyékában, akik belegabalyodtak a körülöttük tomboló őrültség káoszába, megálltak és most félig vakon, búsan, sajgó szívvel néznek a lábuknál folyó szánalmas emberi nyüzsgésre. Az apró, fekete emberkék fejvesztetten rohangálnak a szobrok mellett és senki sem vet egyetlen pillantást sem a hős arcára. A töke ichtiosaurusai kitörölték az emberek emlékezetéből a szabadság megteremtőinek jelentőségét. A bronzembereket mintha egy és ugyanaz a súlyos gondolat lengené körül:

— Hát ilyen életet akartam én teremteni?

Körülöttünk, mint leves a tűzhely lapján, lázas élet forrpezseg és a kis emberek úgy futkároznak, sürgölődnek, tünnek el ebben a fortyogásban, mint forgácsok a tengerben, vagy mint gríz-szemek a húslevesben. A város egymásután nyeli el őket gyülöletes torkával.

Az egyik hös lecsüngeti karját, a másik felemeli, az emberek fölé nyujtja és óva inti őket:

— Megálljatok! Ez nem élet, ez — örület...

Ők mindannyian: felesleges lények az utcai élet káoszában, nem állnak jó helyen a kapzsiság e vad üvöltése közepett, egy mogorva képzelet alkotta szük kö-, üveg- és vasbörtönben.

Egyszer egy éjjel valamennyien leszállnak majd talapzataikról és a megsértettek súlyos, döngö lépteivel vonulnak végig az utcákon, elviszik magányuk búját e városból, ki a mezöre, ahol ragyog a hold, ahol van levegö és csendes nyugalom. Mert ha az ember egész életen át hazája üdvén fáradozott — kétségtelenül megszolgálta azt, hogy halála után békén hagyják.

*

A járdákon sebesen jönnek-mennek az emberek erre-arra, keresztül-kasul az utcákon. Be-beszívják őket a kőfalak mély pórusai. A vas ujjongó döngése, a villamos éles sikítása, az új fémháló, a köből emelt új falak építésével járó munka dübörgö lármája — minden elnyomja az emberek hangját, ahogy a vihar túlharsogja a sirályok vijjogását az óceán felett.

Az emberek arca mereven nyugodt, nyilván egyikük sem érzi, milyen csapás az élet rabjának, a városszörnyeteg falatjának lenni. Szánalmas elbizakodottságukban önmagukat tartják saját sorsuk kovácsának, szemükben időnkint fel-felcsillan függetlenségük tudata, de úgylátszik, nincsenek tisztában azzal, hogy ez csak a fejsze függetlensége az ács kezében, a kalapácsé a kovács kezében, a tégláé a láthatatlan kömüves kezében, aki ravasz mosollyal építi mindannyiuk számára ezt az egyetlen, óriási és mégis szük börtönt. Sok energikus ember van, de mindegyik arcon a fogakat pillantod meg legelö-

ször. Belső szabadság, szellemi szabadság nem fénylik az emberek szemében. Ez a szabadságnélküli energia a még ki nem csorbított kés hideg villanására emlékeztet. Ez a Sárga Ördög — az Arany — mancsában vergődő vak eszközök szabadsága.

Világéletemben először látok ekkora városszörnyeteget és az emberek még soha nem tüntek ilyen silányaknak, ilyen gúzsbakötötteknek. Ugyanakkor sehol sem vettem észre, hogy ilyen tragikomikusan elégedettek lennének önmagukkal, mint ezek itt: e feneketlen bendőjü óriás mohó, mocskos gyomrában, aki a falánkságtól egészen meghülyült és állati, vad üvöltéssel habzsol velőt és ideget...

Az emberekről beszélni — fájó és borzasztó penitencia.

*

A függővasút kocsija sivítva, dübörögve robog sínein a keskeny utca házfalai közt, a vaserkélyek és lépcsők rácsaival egyformán körülfont harmadik emeletek magasságában. Az ablakok nyitva vannak és csaknem mindegyikben emberi figurák látszanak. Némelyik dolgozik, varr vagy számol az íróállvány fölé hajolva, mások egyszerűen üldögélnek az ablaknál, mellel ránehezedve az ablakpárkányra és a szemük előtt pillanatonkint tovarobogó kocsikat bámulják. Öregek, ifjak és gyermekek egytől-egyig szótlanok és egyformán nyugodtak. Megszokták ezt a céltalan lótást-futást, megszokták azt hinni, hogy itt van valamilyen cél. Szemükben nincs harag a vas zsarnoksága ellen, nem gyülölik az acél diadalát A tovadübörgő kocsik meg-megrázzák a házak falát, megreszkettetik a nök keblét, a férfiak fejét; az erkélyek rácsain gyermektestek csüngenek össze-vissza s azok is rezegnek; megszokták, hogy ezt az iszonyú életet kikerülhetetlennek, olyannak tekintsék, amilyennek lennie kell. Az örökké felrázott agyvelökben a gondolat, úgy tetszik, képtelen a maga merész, gyönyörü csipkéit kötni, képtelen új, eleven, vakmerő ábrándot szöni.

Most egy mellén kigombolt, piszkos blúzú öregasszony sötét arca suhant el előttünk. A megkínzott, megfertözött levegö rémülten szökkent be az ablakon, hogy utat engedjen a

kocsiknak — az öregasszony fején meglibbentek az ősz fürtök, mint szürke madár szárnyai. Az anyóka behúnyta kialudt, ólmos szemét. Eltünt.

A szobák homályos belsejében rongyokkal takart ágyak vasrúdjai tünnek fel, meg néhány piszkos edény és ételmaradék az asztalon. Az ember szeretne virágot látni az ablakokban, meg valakit — könyvvel a kezében. A falak elmosódottan suhannak el a szemed elött, szennyes áradatként hömpölyögnek feléd és ebben a sebes árban némán gyötrődve nyüzsögnek az emberek.

A porréteg belepte üveg mögött bágyadtan csillant meg egy tar koponya, mely gépiesen imbolygott egy géppad felett. Röthajú, vézna lány harisnyát köt az ablakban és sötét szemével számolja a hurkokat. Egy légroham a szoba belsejébe kényszerítette — de a lány egy pillanatra sem vette le tekintetét a munkáról, nem igazította meg ruháját, melyet szétlibbentett a szél. Két ötéves fiúcska forgácsból, szilánkból házat épít az erkélyen. A házacska összeomlott a megrázkódtatástól. A gyermekek apró kacsóikkal a vékony szilánkok után kapnak, hogy az erkély rácsa közt ne repüljenek ki az utcára — de ök se nézik az okot, mely meghiúsította tervüket. Egymásután újabb és újabb arcok villannak fel az ablakokban, mintha egyetlen óriási, de pozdorjává tört, salakká darált valaminek a morzsái lennének.

A kocsik veszett rohanásától üzött levegö szétlibbenti az emberek ruháját és hajat, meleg, fülledt hullámként vág arcukba, ezer meg ezer hangot lök, présel a fülükbe, finom, maró port hint szemükbe, megvakítja és elnyujtott, szakadatlanul üvöltö bögéssel megsüketíti öket...

Az eleven embert, aki gondolkozik, agyában ábrándokat, képeket, képzeteket teremt, aki vágyakat érez, büsul, akar, tagad és vár — az eleven embert szörnyen zavarta volna ez a vad vonítás, nyöszörgés, bömbölés, a kö, a fal remegése és az ablaküveg gyáva csörrenése. Felháborodva rohant volna ki a házból és lehordta, lerombolta volna azt a galádságot — a „függö vasutat", elhallgattatta volna a vas pimasz bömbölését. Hiszen végtére is ö az élet ura — az élet az övé. És mindennek, ami zavarja abban, hogy éljen — pusztulnia kell!

De a Sárga Ördög városának lakói nyugodtan eltűrnek mindent, ami tönkreteszi az embert.

*

Lent, a „függővasút" acélhálózata alatt, a kövezet porában, piszkában némán hancúroznak a gyermekek — némán, bár ugyanúgy kacagnak, kiabálnak, mint a világ összes gyermekei, de hangjuk belevész a fölöttük dübörgő lármába, mint esőcsepp a tengerbe. Virágoknak tetszenek, melyeket egy durva mancs az utca piszkába dobott a házak ablakából. Sápadtak és sárgák, mert a város olajos páráját issza be testük; vérüket megfertőzte a levegő; idegeiket pattanásig ingerelte a rozsdás fém baljós sikoltása, a rabigába döntött villámok hosszú bögése.

Hogy is serdülhetnének egészséges, bátor, büszke férfiakká ezek a gyermekek? — kérdi az ember önmagától. Mindenünnen nyikorgás, hahota, gonosz rikácsolás a válasz.

A kocsik az East Side, a szegénynegyed, a város trágyadombja mellett vágtatnak el. Az utcák: mély csatornák, amelyek valahová a város mélyébe vezetik az embereket, ahol — így képzeli az ész — mérhetetlen, feneketlen gödör, üst vagy katlan tátong; oda tódulnak ezek az emberek mind és ott aranyat főznek belőlük. Az utcák csatornáiban egymás hegyénhátán nyüzsögnek a gyermekek.

Én már sok nyomort láttam, jól ismerem vértelen, csontos, zöld arcát. Éhségtől bamba, mohó tüzben égő, ravasz és bosszúra szomjas vagy rabszolgai alázatot sugárzó, de sohasem emberi szemet mindenütt láttam, ám az east-sidei nyomor borzalma a legszörnyűbb, amit csak ismerek.

Az utcákon — melyek úgy tele vannak zsúfolva emberrel, akár a zsák korpával — a gyermekek mohón kutatnak a járdaszélen álló szemétkosarakban valami rothadt zöldség után és penészestül megeszik ott azonnal, a csípős porban és fülledt levegőben.

Valahányszor egy kis penészes kenyérhéjat találnak, vad viszály robban ki köztük, mindegyiket megszállja a vágy, hogy ő kapja be és úgy verekszenek érte, mint a kiskutyák.

Rajokban lepik el a kövezetet, mint a torkos galambok; éjfél után egy, két órakor, söt még később is ott kotorászik a mocsokban a nyomornak ez a sok-sok apró bacillusa: mindegyik élö szemrehányás — a Sárga Ördög gazdag rabjainak mohóságát vádolja.

A piszkos utcasarkokon holmi kályha, vagy tüzhely áll; föznek rajta valamit; a göz — mely vékony csövön tódul ki a szabad levegöre — egy kis fütyülöt fúj a csö végén. Ez a cérnavékony, fülhasogató fütty a maga reszketö pengéjével keresztülmetszi az utca minden lármáját, a végtelenbe húzódik, mint egy fehér, hideg fonál; a torok köré csavarodik, összekúszálja a fejben a gondolatokat, felböszíti, kergeti az embert valahová és egy pillanatra sem szünetelve, ott remeg a rothatag büzben, mely rég felfalta a levegöt, ott remeg gúnyosan, és dühösen a piszokba alázza ezt az életet.

A piszok — olyan elem itt, mely mindent átitatott önmagával: a házfalat, ablaküveget, az emberek ruháját, testük pórusait, agyvelejüket, vágyaikat, gondolataikat...

Ezeken az utcasorokon át az ajtók sötét bemélyedései mintha a köfalak gennyes tályogaként tátonganának. Amikor bekukkant rajtuk az ember, szemétlepte piszkos lépcsöfokokat lát — úgy rémlik, mintha odabent, akár egy hulla bendöjében, minden elemeire bomlott, szétrothadt volna. Az emberek meg pondróknak látszanak...

Nagy, feketeszemü, magas asszony áll az ajtóban; karján csecsemöje; blúzát kigombolta; kékeslila melle hosszú zacskó gyanánt, erötlenül csüng. Gyermeke acsarkodik, ujjaival karmolássza anyja fonnyadt, kiaszott testét, beléfúrja arcocskáját, cuppogat kis ajkával, egy pillanatra elnémul, aztán megint, még nagyobb erövel rí, öklözi, rugdossa anyja mellét. Az asszony csak áll, mint a bálvány, szeme kerek, akár a bagolyé, makacsul egy pontra szegezi maga elé. Azt hihetné az ember, hogy ez a tekintet kenyéren kívül semmit sem képes látni. Szorosan összeszorította ajkát és csak orrával szuszog, orrlikai meg-megremegnek, amint beszívják az utca sürü, büdös levegöjét; ezt az embert csak a tegnap behabzsolt étel emléke élteti, meg az ábránd arról a falatról, amely egyszer talán majd szájába jut. A csecsemö rikácsol, apró, sárga

testecskéje görcsösen vonaglik — de anyja nem hallja a sírásrívást, nem érzi a rugdosást sem...

Egy vércsearcú, fődetlen öszfejű, magas, sovány aggastyán, vörös gyulladásos szemhéjait összehunyorítva, óvatosan áskál a szemétdombban, széndarabokat kotor elő belőle. Amikor odamennek hozzá, esetlenül, farkasmódra fordít egyet törzsén és dörmög valamit.

Egy roppant halvány, cingár ifjú a lámpaoszlopnak dölve néz végig az utcán szürke szemével és időnkint megrázza boglyas fejét. Kezét mélyen nadrágja zsebébe süllyesztette és ujjai görcsösen mozognak...

Itt, ezeken az utcákon, észre lehet venni az embert, hallani lehet bosszúra szomjazó, izgatott, dühös hangját. Itt van arca az embernek — éhes, bús, ideges arca. Látni, hogy az emberek éreznek, tapasztalni lehet, hogy gondolkoznak is. Itt nyüzsögnek e szennyes csatornákban, egymáshoz dörzsölődnek, mint a szemét a zavaros víz árjában; az éhség ereje forgatja, pörgeti és csak az az olthatatlan vágy élteti őket, hogy faljanak valamit.

Az ennivaló utáni epedés, a jóllakottság gyönyöréről szőtt ábrándok közben mohón nyelik a méreggel telített levegőt és lelkük sötét padmalyaiban maró gondolatok, ravasz érzések, bünös vágyak teremnek.

Olyanok, mint a fertőző mikrobák a város gyomrában és lesz idő, amikor ugyanazzal a méreggel mételyezik meg a várost, amellyel az most olyan bőkezüen táplálja őket!

Az ifjú a lámpaoszlop mellett időnkint meg-megrázza fejét és keményen összepréseli éhes fogait. Úgy tünik, hogy meg lehet érteni, min töpreng, mit akar: azt hiszem, roppant erejü óriási karokat kíván és a hátára hatalmas szárnyakat Mindezt azért, hogy egyszer, egy szép napon a város fölé emelkedjék, ráeressze kezeit, mint két acélemeltyüt és mindent szemét és romhalmazzá tegyen: téglát és gyöngyöt, aranyat és a rabszolgák húsát, üveget és milliomosokat, sarat, hülyéket, templomokat, szennyel fertözött fákat és ezeket az ostoba, sokemeletes felhökarcolókat, szóval mindent, az egész várost egy csomóba, sárból és emberi vérből tésztává gyúrja a legocsmányabb káosszá keverje. Ez az iszonyatos kívánság

ugyanolyan természetes ez ifjú agyában, mint kelevény a kóros testen. Ahol sok robotjuk van a rabszolgáknak, ott nem lelhet helyet a szabad, teremtő gondolat, ott csak a rombolás eszméi, a bosszú mérges virágai virulhatnak, ami nem egyéb, mint az állat viharos tiltakozása. Ez érthető: ha a társadalom elnyomorítja az ember lelkét, nem várhat tőle irgalmat maga iránt.

Az embernek joga van a bosszúra — ezt a jogot a társadalom adja neki.

*

A koromlepte piszkos égen kialvófélben van a nap. Az óriási házak még zordabbak, még súlyosabbak lesznek. Sötét méhükben itt-ott fel-felvillan egy-egy fény, mint exotikus vadállatok sárga szeme — vadállatoké, amelyek egész éjjel őrizni kénytelenek e koporsók halotti retyerutyáját.

Az emberek befejezték napi munkájukat és — mitsem törődve azzal, miért is végezték el azt a munkát és hogy szükségük van-e rá vagy sem — gyorsan szaladnak aludni. A járdákat az emberi test sötét patakjai öntik el. Minden fejet egyformán kerek kalap takar és már minden agyvelő elszunnyadt — ezt látni a szemekben. A munkának vége, nincs többé mire gondolni, törődni. Gondolataikat csak a gazdának tartogatják: magukkal nincs mit törődni; ha van robot — lesz kenyér, meglesznek az élet olcsó gyönyörei is — és ezen kívül semmi sem kell az embernek a Sárga Ördög városában.

Az emberek ágyukba vánszorognak, asszonyaik, férfiaik mellé és éjjel, a fülledt szobákban izzadtan és a verítéktől sikamlósan fognak szeretkezni, hogy a város számára új, friss falat szülessék...

Mennek. Nem hallani kacajt, víg tereferét, sehol sem villan mosoly.

Hápognak az autók, csattan a korbács, öblösen zengenek a villamosvezetékek, dübörögnek a kocsik. Valahol bizonyára zene játszik.

A gyerkőcök az ujságcímeket rikkantgatják. Egy kintorna silány nyekergése és egy sikoly összeolvad, mint a vásári bohóc s a gyilkos tragikus ölelkezése. Akaratlanul sod-

ródnak a parányi emberek — akár kövek gurulnának a hegy tövéhez...

Egyre több és több sárga fény gyúl ki. Egész falak ragyognak a sört, whiskyt, szappant, vadonatúj típusú borotvát, kalapot, szivart és színházat magasztaló, lángoló szavaktól. Az Arany mohó lökéseitől az utcák mentén mindenfelé kergetett vas dübörgése egyre halkul. Most, amikor mindenütt tüzek égnek, ez a folytonos üvöltés még sokatmondóbb, most új értelmet, erősebb nyomatékot nyer.

A házak faláról, a cégérekről, a vendéglők ablakaiból vakítóan ömlik a megolvadt Arany fénye. Tolakodóan, rikítóan, ujjongva lobog mindenütt, szúrja a szemet és eltorzítja az arcot hideg ragyogásával. Ez a ravasz csillogás teli van azzal a vággyal, hogy kihúzza az emberek zsebéből keresetük utolsó nyomorúságos fityingjét is — csábító kacsingatását izzó szavakká tömöríti és e szavakkal némán kíséri a munkásokat olcsó gyönyörökre, kellemes dolgokat kínál nekik...

Borzasztó sok fény tud lenni ebben a városban! Eleinte szépnek tünik és vidít, mert izgat. A tüz — szabad elem, a nap büszke gyermeke. Mikor szilajon kivirul — szirmai a földkerekség minden virágánál gyönyörübben lobognak, élnek. Megtisztítja az életet és el tud pusztítani mindent, ami korhatag, szennyes és enyésző.

De ha ebben a városban nézed az átlátszó üvegbilincsbe vert tüzet, rájössz, hogy itt — mint minden — a tüz is rabszolga lett. Az Aranyat szolgálja, az Arany kedvéért ellenségesen messze húzódik az emberektől...

Mint minden — a vas, kö és fa — a tüz is részes az ember elleni nagy összeesküvésben: elkápráztatja és csábítja:

— Gyere ide!

Aztán így csalogatja:

— Add ide a pénzed!...

Az emberek hajlanak a csábos szóra, sok felesleges limlomot vásárolnak össze és bambán bámulják a butító látványosságot.

A város közepében valahol, mintha nagy aranygömb fo-

rogna kéjes nyöszörgéssel, rémítő gyorsasággal... mintha apró szemcsékké porlanék szét végig minden utcán és az emberek egész nap mohón keresnék, kapkodnának utána, markukba kaparintanák. És leszáll az este, az aranygömb megint pörögni kezd, de most ellenkező irányba, hideg, fényes forgószelet hajt, beleszívja az embereket, hogy visszakövetelje a nappal zsákmányolt aranyport. S azok mindíg többet adnak vissza, mint amennyit zsebrevágtak és másnap reggelre az aranygömb megterebélyesedik, forgása meggyorsul, hangosabban harsog rabszolgájának: a vasnak győzelmes ujjongása és minden igája alá hajtott erő dübörgése.

És mohóbban, hatalmasabb erővel, mint tegnap — szívja az emberek vérét és velejét, hogy estére ez a vér, ez a velő hideg, sárga fémmé változzék. Az aranygömb — a város szíve. Verésében rejlik az élet, terjedelmének gyarapodásában — az élet egész értelme.

Ezért túrják az emberek a földet látástól vakulásig, ezért kovácsolnak vasat, építenek házat, lélekzik be a gyárak füstjét, szívják be testük pórusain a fertőzött, kóros levegő szennyét, ezért adják el szép testüket.

Ez a rontó varázslat elkábítja lelküket — hajlékony fegyverré, olyan érccé teszi őket a Sárga Ördög kezében, amelyből az szakadatlanul aranyat olvaszt ki, vagyis önnön húsát-vérét...

*

Az éj előront az óceán sivatagából és hüs, sós lehelletet fúj a városra. A hideg fények millió nyílként fúródnak bele, de az éj csak tör előre, szánakozva sötét lepelbe bugyolálja az idomtalan házakat, az ocsmány, szük utcákat, eltakarja a nyomor rongyainak mocskát. Vadul száll feléje a kapzsi őrület visítása, mely kettéhasítja a csendet — de az éj csak vonul, lassan-lassan kioltja a rab tüz gögös fényét és lágy tenyerével befödi a város gennyes fekélyeit.

De amint az utcák labirintusában lépked, képtelen legyürni, friss lehelletével szétkergetni a város gyilkos páráját

A falak napmelegítette követ súrolja, végigkúszik a rozsdás pléhtetőkön, a kövezet szennyében, teleissza magát mér-

ges porral, nyeli a mindenféle büzt és szárnyaszegetten, gyámoltalanul, mozdulatlanul terül el a háztetőkön, az utcák csatornáiban. Csak a sötétség maradt meg belőle: az üdeség és a hüvösség eltünt, elnyelte a kő, vas, fa és az emberek fertőzött tüdeje. Nincs benne többé csend, nincs többé költészet...

A város ebben a fülledtségben alszik el és dörmög, akár egy gigászi fenevad. Túlsok mindenféle ételt zabált a nap folyamán, most csömör gyötri, lázasan hánykolódik és nehéz, rossz álmot álmodik.

A fény hunyorogva alszik ki, mert mint beugrató, mint a reklám lakája, már elvégezte hitvány feladatát. A házak egymásután magukba, kögyomrukba szippantják az embereket.

Magas, szikár, görnyedt férfi áll az utcasarkon és unalmasan-fakó szemmel néz jobbra-balra, lassan forgatja a fejét erre-arra. Hová menjen? Minden utca egyforma és minden ház egyformán közömbös, holtan bámul egymásra halvány hályogos tekintetével...

Fullesztő bú fojtogatja a torkot, forró markával beleszorítja az emberbe a szuszt. A háztetők felett mozdulatlanul áll az elátkozott, szerencsétlen város nappali kigőzölgéseinek áttetsző fellege. E hártyán át a menny mérhetetlen magasságában bágyadtan pislákolnak a csendes csillagok.

A férfi leveszi kalapját, felemeli fejét és a magasba tekint. A hóríhorgas házak e városban messzebb lökték az eget a földtől, mint bárhol másutt. A csillagok árvák, parányiak...

A távolban izgatottan harsog egy rézkürt. A férfi hosszú lába furcsán megremeg, befordul az egyik utcába, fejét lehajtva, kezét lóbálva lassan ballag végig rajta. Már késöre jár az idő, az utcák egyre kihaltabbak lesznek. A magányos apró emberek eltünnek, mint a legyek, belevesznek a sötétségbe. A sarkokon bottal a kezükben, szürke sapkában, feszesen állnak a rendőrök. Lomhán mozgó állkapoccsal bagót rágnak.

A férfi elmegy mellettük, elmegy a távírópóznák és soksok fekete kapu mellett, melyek a házfalakban álmosan tá-

tongó négyszögletes szájaknak tünnek. Valahol messze villamos dübörög és vonít. Az éjszaka megfulladt az utcák mély kalickáiban, az éj — halott.

A férfi egyenletes léptekkel bandukol és himbálja hosszú, görnyedt testét. Alakján van bizonyos töprengő és határozatlan, de mégis döntésre vágyó valami.

Úgy vélem — tolvaj.

Kellemes olyan embert látni, aki elevennek érzi magát a város fekete útvesztöiben.

A kitárt ablakok az emberi izzadtság csömörletes büzét okádják.

Érthetetlen, tompa hangok álmosan piszmognak a fülledt, méla homályban ...

Elaludt és álmában félrebeszél a Sárga Ördög komor városa.

(1906.)

A SIVARSAG BIRODALMA

Ha leszáll az éj, csodaváros emelkedik ki hirtelen az óceánból az ég felé. Mintha tüzből épült volna. Vörös szikrák tengere ragyog fel a sötétségben és ezerszínü kristályokból álló templomok, paloták, kastélyok merész szökkenésü tornyainak körvonalait rajzolják az égbolt fekete hátterére. A levegöben arany pókhálók remegnek, összefonódnak a lángnyelvek alkotta áttetszö varázsképekkel. Elragadtatott pillantást vetnek saját szépségükre, amely visszatükröződik a vízben, azután egyszerre szertehullanak a semmibe. Mesebeli és megfoghatatlan ez a tüz, amely ég, lángol, ragyog, de mégsem fogy ki sohasem; kimondhatatlanul gyönyörü, amint lobogásával elkápráztatja a szemet és a szikraváros parázslatos képét vetíti az ég és a tenger puszta alapjára. Mintha rózsás hajnalpírból szött sátorbúra lengene felette. Képét — olvadt arany szeszélyes foltjaival keverve — visszaverik a játékos, hullámzó habok...

A tüz játéka csalóka képzeteket kelt: mintha ott, a mesekastélyok termeiben, a káprázatos lángbeli fénytanyákon halk, de büszkén zengö zene szólna, amelyet senki sem hallott még soha és sehol. Mintha e dallamfolyó hullámairól gondolatok röppennének fel, mint szárnyas csillagok — a világ legszebb gondolatai. Szent táncuk közben röpkén még-megérintik egymást, majd időnkint mámoros ölelésben egyesülve új lángképeket, új gondolatokat szülnek erre az álomvilágra.

Mintha ott, a lágy homályban, az óceán rengö kebelében

aranyfonalakból és virágokból szött csillagokból ácsolt óriási csodabölcső ringana, amelybe éjszakánkint a Nap tér nyugovóra.

*

Ha kivilágosodik a reggel, az ember közelebb kerül az élet valóságához. Nappal a tüzmese helyén csupán nagy, fehér épuletek légies körvonalai látszanak.

Az óceán pihegésének ködében, amely összevegyül a város szürke, zavaros párájával, ezek az áttetsző, légies lepelbe burkolt fehér és könnyed épitmények olyanok, mint a délibáb. Sejtelmesen remegnek, mintha megejtő ígéretekkel csalogatnák maguk felé távoli nézőiket. Mintha valami nagyon-nagyon szépet, valami nagyon-nagyon örömtelit ígérnének neki.

Távolabb a háttérben, köd és por felhőibe burkoltan, súlyosan állnak kölábaikon a város nagy kockaházai. Mintha telhetetlen éhség, olthatatlan szomjúság morogna, hörögne, zakatolna ott. Ez az idegfeszítő lárma, amely egyformán megremegteti a lelkeket s a levegöt, egy acélhúrú oriás hangszer zengése, az Arany hatalmától lenyügözött életeröknek ez a fájdalmas üvöltése, a Sárga Ördög eme csúfondáros és hideg füttyszava, ez az észbontó hangzavar elüzi, eltaszítja az embert arról a földdarabról, amelyet terméketlenné tesz és beszennyez a város büzhödt teste. És a nép elindul az óceán partja felé, ahol azok a szép fehér épületek emelkednek, amelyek nyugtot és pihenést ígérnek neki.

Szorosan egymás mellett épültek annak a földnyelvnek a homokkötalaján, amely kés módjára: hegyesen és mélyen fúródik bele a sötét vizekbe. Meleg és sárga ragyogással csillog a homok, amelynek bársonytalaján az épitmények légies körvonalait mintha fehér selyemszálakból hímezték volna ki. Talán járt ott valaki a földnyelv legvégén, s mielött a hüs habokba merült, gazdag ruházatát szerteszórta maga körül

Jó lenne közel menni és megérintem e lágy, simogató tapintású szövedéket; jó lenne leheveredni pompás redözetében, onnan bámulni a puszta messzeségbe, ahol fehér mada-

rak szárnyalnak gyorsan, hangtalanul és a Nap tikkasztó sugárözönében tenger és égbolt összefolyik.

*

Úgy hívják ezt: Coney Island.

Hétfőnkint diadalmasan írják a város ujságjai:

„Tegnap 300 000 ember fordult meg Coney Islanden. 23 gyerek veszett el."

... Soká kell menni, lármás utcák porában, majd villamossal végig Brooklynon és Long Islanden, amíg feltünik az ember szeme előtt a ragyogó, káprázatos Coney Island. És mikor végre ott állsz a tüz városának kapuja előtt, elvakul a szemed. Százezernyi hidegfehéren izzó szikra táncol előtted s a sugárzó portenger láttára fejed szédülni kezd. Mintha lángoló tajték örvénylene forgószélként körülötted, pergésével elszédít és magába húz. E szilaj tüzijáték elkábítja és összepréseli elmédet, kiüz belőle minden önálló gondolatot, s az egyéniséget a tömeg részecskéjévé változtatja át. Akaratuktól megfosztott részegek botorkálnak ide-oda a sziporkázó tüzáradatban. Tompa-szürke köd tölti el lassan agyadat, amelyre szomjas várakozás ragadós leple borul. A káprázattól lenyügözött tömeg fekete patakja beletorkollik a fény rendíthetetlenül sugárzó tavába, mintha az éjnek egyre szükebbre fonódó korlátai elől keresne ottan menedéket.

Kis lámpácskák ontják mindenünnen szúrós és hideg fényüket. Minden póznához, minden falhoz tapad belőlük legalább egy; ablakrácsról és párkányról lógnak le; hosszú, egyenes sorokat alkotnak a villamosmegállóhelyek egymás mögé sorakozó oszlopain; minden tetőről ontják holt fényüket és apró, éles sugaraikkal elgyötrik az ember szemét. Mindenki vagy elveszetten hunyorog vagy bambán mosolyog a tömegben, amely lassan vonszolja magát tovább a földön, egy összecsomózódott vaslánc súlyos láncszemeihez hasonlóan...

Az embernek össze kell szednie az erejét, hogy magához tudjon térni ebben a tömkelegben, amelyet porig lenyügöz a csodálkozás, de semmiféle elragadtatás, sem öröm nem lelkesít. Akinek pedig sikerült magához térnie, az rájön, hogy a lámpatüzek tengeréből áradó rideg és levetkőztető fény lelep-

lezi a távoli, csalóka szépséget: sivár rútságnak mutatja közelről. A messzi mesevárosról most kiderül, hogy sietve összetákolt olcsó és fantáziátlan deszkatömkeleg — gyerekek mulatságára készült. Mintha egy kivénhedt tanítómester tehetségtelen müve lenne, aki retteg a pajkos gyermekektől és ilyen eszközökkel akarja a még játékos nebulókat enegedelmességre, tisztelettudó viselkedésre bírni. Fehér építmények tucatjai, amelyek különböznek ugyan egymástól, de mégis egyformán torzak és egyiken sincs árnyéka sem a szépségnek. Deszkákból, gerendákból épült és gondatlanul gyalult felszínükre úgy mázolták oda a fehér festéket, hogy közelről úgy tetszik: ugyanabban a ragályos börbetegségben szenved mindegyik. Két halálosan unalmas, egyenes vonalban sorakoznak szorosan egymás mellé az alacsony oszlopsorok és magas tornyok légiói. A közömbösen sugárzó hideg fény sivárrá, faragatlanná vetköztet mindent; a legkisebb zugot is betölti ez a fény, árnyék nincs sehol. Tágranyitott szájjal áll a sok bódé, mint megannyi bámész féleszü. Bensejükben pedig: párafelhő, sárgarézsípok s trombiták fülsértő vonítása, kintornanyikorgás és sötét emberi figurák, amelyek ide-oda ténferegnek, isznak, dohányoznak.

De emberi hangot nem lehet hallani. Az a hangfolyam, amelynek hullámai elárasztják a levegőt, az ívlámpák szisziegéséből, zenefoszlányokból, az orgonák fasípjainak szegényes dallamából, füttyökből, csengetésekből, motorlármából tevődik össze. Mintha óriási, túlfeszített, láthatatlan húrt pengetnének szakadatlanul és ebben a szüntelen lármában, amely pillanatnyi pihenést sem enged, az emberi hang legfeljebb félénk suttogásnak hallatszik. S közben mindenütt minden tolakodóan csillog-villog tovább, mesterséges fényével leleplezve önnön rútságát...

Az ember lelkét teljesen hatalmába keríti a vágy, élő tüz után, amely valóban lángol s piros virágokban ragyog, mert ez talán szabadulást nyujtana a tarka sivárság e börtönéből, ahol eltompul a fül és elvakul a szem... Milyen jó lenne tüzbevetni ezt az egész talmi és félbolond cifraságot, utána egy jót táncolni, nagyot kiáltani és énekelni az ezerszínü lángnyelvek szilaj játékának közepette. Hiszen ez nem más, mint

egy roskadásig dús halotti tor, amelyet e pukkadásig felfújt üres pompa kimúlása felett kellene megülni...

Valóban sokszázezer foglya van ennek a városnak. Fekete legyek felhőjéhez hasonlóan tolonganak óriási terein, ahol egymás hegyén-hátán állnak a nagy fehér bódék. Nyüzsögnek az épitmények összes termeiben. Várandós anyák önelégülten cipelik méhük terhét. Gyermekek keringenek ideoda, szótlanul tátják a szájukat és elkáprázott szemük olyan izgatottan és komolyan tekint körül, hogy az emberben mélységes sajnálat ébred irántuk a látványért, amelyben gyönyörködnek: az ízetlen csúfságokért, melyeket szépségnek vélnek. A sok símára borotvált férfiarc olyan furcsán egyforma: mindegyik merev és mozdulatlan. A legtöbb férfi feleségét és gyerekeit is elhozta ide, s most úgy érzi, hogy családjának jótevője, hiszen a mindennapi kenyéren kívül nagyszerü mulatságban is részesíti öket. A gyermekeknek valóban tetszik ez a csillogó-villogó világ, de túlságosan komolyak ahhoz, semhogy nyiltan kimutassák érzelmeiket. Inkább összeszorítják keskeny ajkukat, összehúzzák a szemüket és személdökük ráncolásával jelzik, hogy ök olyan emberek, akiket mi sem tud csodálkozásra bírni. De érezni, hogy e felszínes nyugalom mögött, amellyel „érettségüket" akarják mutatni a világnak, feszült vágyakozás él, hogy kikóstolják a város minden élvezetét. A komoly férfiak fensöbbséges mosollyal leplezik szemük sóvárgó csillogását — és felülnek a villanyhajtotta körhinta falovainak s elefántjainak hátára; lábukat lóbálva izgatottan várják, hogy mikor indul útjára a szédítö gyönyöröket nyujtó hullámvasút; hurrázva emelkednek a magasba és nagyokat füttyentve száguldanak a mélybe. A gyomrokat felkavaró utazás befejeztével arcizmaikkal ismét illendö módon helyére huzigálják az arcbörüket és újabb gyönyörüségek felkutatására indulnak...

Efféle gyönyörüség számtalan akad. Íme ez a magas acéltorony, amelynek csúcsán két hosszú, fehér hinta himbálózik; a hinták végén kalitkaszerü tákolmány függ, s a kalitkában — emberek Amikor a hinta egyik vége súlyos lassúsággal az ég felé emelkedik — komollyá, szorongóvá válik a bennülök arca. Mindenki kerekre nyitja a szemét és néma izga-

lomban bámul a föld felé, amelytől egyre távolabb s távolabb kerül. De a hinta másik szárnyának kalitkájában, amely ugyanekkor aggodalmas óvatossággal ereszkedik lefelé — mosoly virágzik ki az emberek arcán és elégedett hangok hallhatók. Utóbbiakat leginkább macskakölykök nyivákolásához lehet hasonlítani, amelyet akkor hallatnak, amikor az ember lerakja őket a földre, miután előbb a nyakuk bőrénél fogva a levegőbe emelte.

Egy másik torony csúcsa körül merev rudakra pányvázott ladikok keringenek a légben, ismét másutt fémből készült müléghajók mozognak — általában mindenhol minden mozog, lobog, lármázik — csend, nyugalom sehol. Minden inog, nyög, recseg, szédületbe hozza az emberek agyát, s az önfeledt áldozatokat jóleső kimerültségbe taszítja a mozgásnak, fénynek és hangnak összevisszasága. A ragyogó szemek még jobban ragyognak az értéktelen deszkatenger csillogó fehér mázának hatása alatt, miközben az agyvelőkből lassan kiszivárog minden éltető vér. Az egész egyre sivárabb és sivárabb lesz; mintha egyre fokozódnék az emberek undora önmagukkal szemben. Mintha ez az undor a sok tízezer egyforma, sötét figurát nagyszabású össztáncba hajszolná és úgy sodorná tetszése szerint, mint a szél az utca porát vagy a tehetetlen felhőket, amelyek hol szétválnak, hol ismét összeütköznek ellenállhatatlan parancs szerint...

*

Az építmények belsejében is százféle szórakozás kínálkozik. De ezek gyakran komolyak és „nevelő" jellegűek. Például bemutatják az embereknek a Poklot a legkülönbözőbb, legkegyetlenebb kínzásaival együtt. Ezeknek a gyötrelmes rendszere mindenkit elér, ha megszegi a számára előírt szent törvényeket...

A Poklot papírmaséból csinálták és sötétvörös festékkel mázolták be. Mindent valami tűzálló anyaggal futtattak be, amelynek sürü szaga az ember orrát csavarja. Undok mü ez a Pokol, még a legigénytelenebb ízlésü nézőben is visszatetszést kelt. Nagy barlangot ábrázol, teli összevisszahányt mükövekkel. Vöröses félhomály tölti be a barlangot. Az egyik kövön

ül a Sátán. Vörös trikót hord és sovány, rozsdabarna képét fintorgatja. Kezét dörzsöli, mint az uzsorás, aki jó üzletet csinált. Valószínüleg únja már az üldögélést, a papírtrónus ropog és ingadozik alatta; lehet, hogy észre sem veszi ezt, hiszen egészen elmerült görbe lábának pámulásában. Az ördögök a szerencsétlen bünösökkel foglalkoznak.

Itt egy kislány, aki éppen új kalapot vásárolt magának és boldog megelégedettséggel néz a tükörbe. De mögötte már két vézna ördög settenkedik, akik látható módon nagyon éhesek a prédára. Megragadják a hónaljánál fogva; rémülten kiált fel, de késő! Az ördögök simafalú vályuba gyömöszölik, amely egyenesen a Pokolbarlangba vezet. A barlangban persze több helyen ég a tüz. Igaz: a lángnyelvek piros papirosból vannak. Ideviszik az ördögök a kislányt tükrével és kalapjával együtt.

Amott egy kamasz, aki megivott egy pohár pálinkát — az ördögök már öt is tuszkolják a mü-tüzbe.

Szánalmas Pokol ez. Az ördögök kicsik és soványak Nyilvánvaló, hogy nagyon kimeríti öket munkájuk, amely éppen olyan egyhangú, mint amilyen eredménytelen. Ezért nem is nagyon törödnek tovább a bünösökkel, miután a máglyára vetették öket. Láttukra az embernek kedve lenne odakiáltani nekik:

— Elég volt ebből a butaságból! Csapjátok oda az egészet, fiúk!

Egy másik fülkében fiatal lány látható, amint néhány bankjegyet csen ki egy férfi tárcájából, de az ördögök abban a minutumban már el is bánnak vele a Sátán nagy örömére. aki valóságos táncot lejt körülötte és olyan „ördögi gúnykacajba" tör ki, hogy az ember megundorodik töle. Az ördögök dühös pillantásokat vetnek a Sátánra, akinek úri dolga van az övékéhez képest és mérgükben a papiroslángok közé taszigálnak mindenkit, aki akár szerepe szerint, akár véletlenül a közelükbe kerül...

A közönség hallgatagon s komolyan figyeli ezeket a szörnyüségeket. A teremben félhomály honol. Egy holdvilágképü fiatalember, akinek göndör haja, bő kabátja és olajos, mély

hangja van, kezével mutogatva magyarázza kikiáltó módjára a látnivalókat.

Kifejti, hogy aki nem akar a pirostrikós, karikalábú Sátánnak áldozatául esni, annak az egyház áldása nélkül tilos lányokkal csókolóznia, különben ezek a lányok prostituálttá válhatnak; az egyház engedélye egyébként azért is szükséges, mert különben a fiatalok csókjaiból kislányok és kisfiúk születhetnek; a prostituáltaknak tilos pénzt kilopni vendégük tárcájából; végül mindenkinek tilos bort vagy hasonló más italt inni, amely alkalmas a szenvedélyek felkeltésére; kocsma helyett a templom látogatandó, utóbbi hasznosabb a lélek számára, azonkívül olcsóbb is...

A fiatalember nyilván maga sem hisz el egy betűt sem abból a prédikációból, amelyet parancsra ledarál.

A vétkes emberiség épülésére szolgáló szónoklat hallatára az ember szeretne felkiáltani:

— Uraim! Ha azt akarják, hogy az emberek lelke csakugyan megtisztuljon, akár ricinus-kúra segítségével is, akkor az erkölcsprédikátorokat jobban kell megfizetni.

A rémes história betetőzéséül émelyítően gyönyörű angyal bukkan fel az egyik zugból. Kifeszített dróton siklik a levegőben; fogai között fakürtöt tart, amelyet aranypapírral burkoltak be. A Sátán az angyal láttára eltünik a Pokol mélyében — hirtelenül, mint a csuka a tóban; minden mozgásba jön, reeseg és ropog; a papirosszíklák össze-vissza hengeredtek a helyükről; az ördögök boldogok, hogy abbahagyhatják a munkát és mehetnek pihenni, a függöny legördül. A közönség összeszedelőzködik és kitódul. Vannak, akik mosolyogni mernek, de a legtöbben komoly arckifejezéssel gondolataikba merülnek. Talán ilyesmi jár a fejükben:

„Ha a pokolban ilyen undorító az élet, akkor nem érdemes bünözni."

Tovább kigyózik a tömeg. A következő bódéban „A túlvilág" látható. Tekintélyes intézmény ez, szintén papírmaséból: visszataszító, kriptaszerü szobáiban értelem nélkül tengenek-lengenek a halottak feltünően ízléstelenül öltözött lelkei. Szemezni szabad velük, de csipkedni őket tilos! Rémesen unatkozhatnak földalatti labirintusuknak durva falai között és

hideg pincéik állandó, dohos léghuzata sem lehet kellemes számukra. A túlvilági lelkek közül néhány csúnyán köhécsel, mások bagót rágnak és sárgákat köpnek a földre; egy magános lélek az egyik sarokban a falhoz dölve szivarozik...

Ha elhaladsz előttük, fénytelen pillantással bámulnak az arcodba, görcsösen összeszorítják ajkukat és fagyoskodva rejtik kezüket túlvilági rongyaik közé. A szegény lelkek — fáznak és látnivaló, hogy egyiket-másikat reuma gyötri. A közönség szótlanul bámulja őket és miközben a dohos levegőt szívja, saját mélabús unalmát nyujtja táplálékul nekik, amely kiolt minden gondolatot, mint amikor nedves, mocskos rongyot dobnak az alig pislákoló parázsra...

A következő bódéban „A vízözön"-t mutatják be, amely annakidején tudvalévően az emberek vétkeinek megtorlására zúdult a világra...

Ebben a városban minden látványosságnak ugyanaz a célja: megmutatni az embereknek, hogyan és miként fizetnek majd büneikért haláluk után; megtanítani őket arra, hogy jámbor és törvénytisztelő életet éljenek ezen a földön...

Mindenünnen ezt harsogják feléd:

— Tilos!

Ugyanis a közönség túlnyomó többsége — dolgozókból áll...

*

Csakhogy pénzre szükség van és a pénzt valahogyan meg kell keresni. Ezért a fény városának eldugott zugaiban, mint mindenhol a földön, a kicsapongás megvetően kikacagja az álszenteskedést és a hazugságot. Persze, ez a titkos élvezet is olcsó és sivár, hiszen a „nép"-nek szól. Jól kifizetődő vállalkozást csináltak belőle, amely a munkás zsebéből kiszippantja bérét. Az arany utáni sóvárgásnak ez a megnyilvánulása háromszorosan visszataszító és undok a fényes sivárságnak ebben a mocsarában...

És a nép örül a bűnnek...

...Dús patakban ömlik a két szikrázva ragyogó házsor között, s a házak éhes torokkal nyelik el az embereket. Jobbról az örök kárhozat borzalmai rémítgetik őket:

— Ne bünözzél! Veszélyes!

Balról, a tágas táncteremben, ahol lassan keringenek a nök, mintha minden azt suttogná:

— Bünözzél csak! Jólesik!

S a szegény halandó, akit elvakít a tüzáradat, megejt az olcsó pompa, s részeggé tesz a hangzavar, önmagát kínozva és mégis szívesen lejti a lassú táncot: hol balra — a bünhöz, hol jobbra — ahonnan feloldozást prédikálnak neki.

Ez az akaratnélküli tántorgás letöri és kimeríti; de egyformán hasznos az erkölcs kufárai és a mámor árusai számára.

Így rendezték be az életet: hat napon át dolgozzon a nép, a hetediken pedig bünözzön és fizessen büneiért, majd gyónjon meg és fizessen a gyónásért — úgy-e, milyen egyszerü az egész?!

*

Sziszegnek az ívlámpák, mintha százezer kígyót ingereltek volna fel egyszerre. A zümmögö embersokaság pedig, mint a légyrajok, lassan, leverten, gépiesen mozogva, belébeléakad a bódék és épitmények csillogó, finom pókhálóiba A fény városának látogatói sietség nélkül, borotvált arcukon a mosoly nyoma nélkül, lustán elidöznek a hívogató kapuk elött, betérnek, sokáig álldogálnak a vadállatok ketrecei elött, rágják a bagót, köpnek egyet.

Az egyik óriási ketrecben egy férfi pisztolylövésekkel és vékony ostorának kíméletlen ütéseivel bengáli tigriseket hajszol A pompás fenevadakat megörjíti a félelem, vakok a tüztöl, süketek a lövések s a zene lármájától, eszüket vesztve ugrándoznak, üvöltenek, fújnak rácsaik mögött; zöld szemük csillog-villog; ajkuk remeg; éles agyaraikat mutogatják és karmokkal ékes lábaikkal tehetetlenül kapálják a levegöt. De kínzójuk egyenesen a szemük közé lö... a fájdalom, a vaktöltések ijesztö csattanásai, a korbács metszö csapásai újra meg újra a ketrec sarkába taszítják az izmos és hajlékony testü bestiákat. Remeg az elkeseredéstöl, hörög a fájdalomtól, fogát vicsorgatja a megaláztatástól a dzsungel rab vadja Majd egy pillanatra csendesen meghúzódik a sarokban és té-

bolyodott szemmel néz... óriáskígyóhoz hasonló farkát idegesen csóválja...

A kemény izmok a rugalmas testet szinte gombóccá gyúrják. A tigrisek feszülten remegve lesik a pillanatot, hogy a légbe repíthessék gazdájukat, a korbácsos ember húsába fúrhassák karmaikat, szétszaggassák, megsemmisítsék ellenségüket...

A hátsólábak acélrugók módjára feszülnek, a nyakak kinyúlnak, a zöld szembogarakban a mámor vérvörös szikrái csillognak.

És a ketrecrács mögül az egyforma sárga arcokból hidegen várakozó, fénytelen, de szúró pillantások fúródnak belé jük. Mintha egyetlen nagy réztányér lenne ez a sok sárga arc...

Iszonyatos a halálos mozdulatlanság, amelyben a tömeg vár, vár és vért kíván látni, de nem bosszúvágyból, csak kíváncsiságból, mint az olyan fenevad, amelyet már régesrégen megszelidítettek.

A tigris behúzza fejét a válla közé, fájdalmasan tágranyitja szemét és lágyan hullámzó testtel hátrál, mintha jégeső verte volna végig a bőrét, s oltotta volna ki bosszúvágyának tüzét.

Az állatszelidítő pedig tovább lő és csattogtatja ostorát. Ordít mint az őrült, rikkantásaiba igyekszik rejteni nyilvánvaló rettegését a fenevadtól, s szolgai aggodalmát, hogy nem szolgálja ki elég jól a közönséget. Ez pedig feszülten lesi a bestia végzetes ugrását. Lesi és nem is tudja, hogy az ősi ösztön ébredt fel és liheg benne is: a harc ösztöne, amely kéjesen megremegteti, amikor két élő test halálos küzdelemben összefonódik előtte, vér freccsen, a ketrec padozatára párolgó emberi húscafatok repülnek, jajkiáltás és halálhörgés száll a magasba...

De e seregletet már annyira átitatta a különböző tilalmak és gátlások mérge, hogy ugyanakkor, amikor szomjazik a vérre, fél is tőle. Szeretné is, meg nem is, s ez az önnönmagában vívott sötét küzdelem sajátos élvezetet nyujt neki: az életnek. a létnek tudatát...

A korbácsos ember valamennyi fenevadat megfélemlítette.

A tigrisek lágy kúszással visszahúzódtak valahová a ketrec mélyébe, ő pedig verejtékben fürdik ugyan, de boldog, hogy ma ismét sikerült életben maradnia. Mosollyal leplezi vértelen ajkának remegését. Mélyen meghajol a sárgarézarcú tömeg előtt, mintha bálványt imádna.

S a tömeg üvölt, tapsol, majd sötét foszlányokká szakadozik szét és darabjai felszívódnak a környező sivárság mocsarában...

Kiélvezvén az ember küzdelmét a fenevadakkal, a sereglet elindul, hogy újabb mulatságot keressen magának. Íme — a cirkusz! A kerek aréna közepén valaki hosszú lábával két gyereket hajigál a levegőbe. A gyerekek úgy röpködnek felette, mint fehér galambpár, amelynek levágták a szárnyát. Néha lecsúsznak az artista lábáról, lepottyannak a földre és ilyenkor ijedten pillantanak apjuk elcsavart fejére, véraláfutásos arcára, vagy az igazgatóra — és ismét felszökkennek a levegőbe. A porond körül összegyűlt tömeg szuszog és bámul. Ha a gyerek lehuppan a földre, az arcok megélénkülnek, mint amikor szellő borzolja könnyedén a zavaros tócsa szunnyadó vizét.

Jólesik a részeg ember látványa is, aki borvörös képével járna, de nem tud, csak tántorog, dalol, rikkant és boldog, hogy — íme — részeg, amit minden valamirevaló ember őszintén irigyel tőle...

Harsog a zene és darabokra hasogatja a levegőt. A zenekar tizedrangú, a zenészek fáradtak, a fúvóshangszerekből botladozva törnek elő a hangok, mintha mind sánták lennének. Tiszta dallamról szó sincs; mintha egy egyenes vonalat cikk-cakkosra tördeltek volna szét, úgy lökdösik egymást, botladoznak, tántorognak a zene szólamai. S a képzeletnek úgy tűnik, mintha minden egyes hang különös módon egy-egy taglejtés lenne, egy-egy emberi fintor: torz száj, kifordult szem, kitágult orrlyuk, hosszú fehér fül. A karmester, akire rá sem pillantanak a zenészek, kis pálcájával a fejük felett hadonászik, mintegy elkapdossa és feldobja a levegőbe e torz hangokat. Azok összegubancolódnak egymással, ebből áll a zene, amelytől még a mindenhez hozzászokott cirkuszlovak is ijedten hátrálnak és idegesen rázogatják hegyes fülüket, mintha

meg akarnának szabadulni egynéhány rezes hangtól, amely belejük bújt...

Különös fantáziákat szül ez a zene, amely még a legszerencsétlenebb rabszolgákat sem tudná vidámságra hangolni. Jó lenne kicsavarni a muzsikus kezéből a legnagyobb réztrombitát és teljes tüdőből olyan hosszas és rettentő erősen belefújni, hogy az iszonytató harsonahangtól üzve, mindenki szerteszaladjon e sivár fegyházból!...

A zenekartól nem messze medveketrec. Az egyik hatalmas, sötétbarna állat a ketrec közepén álldogál és ütemesen csóválva fejét, pislog ravasz szemecskéjével. Valószínüleg ezt gondolja:

„Ennek csak úgy van értelme, ha szándékosan azért csinálják, hogy mindenkit vakká, süketté és szerencsétlenné tegyenek. Ha ez így van, magam is elismerem, hogy a cél szentesíti az eszközt... De ha az emberek csakugyan azt gondolják, hogy ami itt történik, az szórakoztató, akkor soha többé nem hiszek a józan eszükben!"

Két másik medve szemközt ül egymással, mintha sakkozna. Egy negyedik gondterhelten gereblyézgeti a szalmát a ketrec egyik sarkában, miközben fekete karmai végig-végigpengetik néha a rácsozatot. Az ötödik mozdulatlan pofáján csalódottság ül; nyilvánvaló, hogy mit sem remél ettől az élettől és aludni szeretne...

A vadállatok élénk érdeklődést keltenek, az emberek vizenyös pillantása megtapad rajtuk. Mintha valami régen elfelejtett élményt keresnének az oroszlánok s párducok gyönyörü testének szabad és erőteljes mozgásában. Kísérleteznek. A rácsok között átdugott botokkal némán bökdösik a fenevadak hasát, oldalát. Várják: mi lesz?

Azok a bestiák pedig, amelyek még nem ismerik az emberi jellemet, megdühödnek, mancsaikkal a ketrec falát döngetik, tágra tátják a torkukat, üvöltenek. Ez — tetszik. A nézők biztonságban érzik magukat a rettentő csapásoktól, tudják, hogy nem kerülhetnek veszélybe, nyugodtan tekintenek az acélfalon túl szikrázó, véraláfutotta szemekbe és elégedetten mosolyognak. De a legtöbb vad oda sem ügyel az emberekre. Ha botütés vagy köpés éri őket, lassan feltápászkodnak és

pillantást sem vetve a bántalmazóra, elhúzódnak a ketrec egyik távoli sarkába. A félhomályban mozdulatlanul hevernek az izmos, pompás oroszlánok, tigrisek, párducok és leopárdok — az emberek iránti megvetés zöld lángja tör elő kerek szembogarukból.

A nézők pedig mégegyszer rájuk tekintenek, majd tovább indulnak, mondván:

— Unalmas dögök...

*

Valamelyik bódé sötét, tátott torkú, félköralakúan kiképzett bejáratában kétségbeesett buzgalommal játszik a zenekar. Előtte széktámlák egymás mellett, mintha fogsor lenne. A székek s a zenészek között asztal, az asztalon láncocskával kipányvázott két majom: anya és gyermeke. A kismajom szorosan anyja kebléhez simul és hosszú, vékony kezének ujjacskáival a hátába fogózkodik; az anya egyik kezével eröteljesen magához szorítja, másik kezét védelmezöen maga elé tartja, s ennek a kéznek az ujjai egyenlötlenül görbülnek, készen arra, hogy karmoljanak vagy üssenek. Az anya szeme feszülten kitágul; tehetetlen kétségbeesés, marcangoló fájdalom olvasható benne; várja az elháríthatatlan bántalmakat, a gonoszság kínzó megnyilvánulásait. A gyerek pofácskáját odalapítja anyja melléhez és jeges rettegéssel a szemében, ferdén néz az emberekre. Meglátszik rajta, hogy életének első napjától fogva és azóta is állandóan át- meg átitatja a félelem. Az anya fehér fogacskáival vicsorog, egyik kezével pillanatra sem engedi el magzatát, a másikkal meg szünet nélkül igyekszik elhárítani a nézöknek feléje böködö sétapálcáit és ernyöit. A nézök élvezik fájdalmát.

Sokan vannak a nézők. E fehérbörü vadak fekete kemény- vagy tollas puhakalapot hordanak a fejükön és remekül mulatnak azon, hogy az anyamajom milyen ügyesen próbálja megvédeni gyermekét a kis testének szánt ütésektöl.

Az állat gyorsan forgolódik ide-oda a kerek asztallapon, amely alig nagyobb, mint egy jókora tál. Az anyamajom minden pillanatban abban a veszélyben forog, hogy kínzóinak lába elé hull. Fáradhatatlanul lök vissza mindent, ami kicsi-

nyéhez érhetne. De néha mégsem sikerül egy ütést kivédenie s ilyenkor panaszosan felnyög. Kezecskéje úgy jár, mint a cséphadaró, de a nézők túlságosan sokan vannak és mindegyik ütni akar, vagy a majom farkát, a nyakához fűzött láncot akarja kezébe keríteni. És a kis állat néha kudarcot vall. Ilyenkor szeme panaszosan csillog, szája körül a gond s a fájdalom ráncocskái láthatók.

A gyerek keze most görcsösen markolja anyja mellét, olyan erővel, hogy ujjacskái csaknem teljesen eltűnnek anyja bőrének finom szőrzetében. Szeme mereven az emberi arcok sárga foltjaira szegeződik; a tompa pillantásokba fúródik, amelyekből rettegése egy kis élénkséget csihol ki...

Néha valamelyik zenész a majom felé fordítja ostoba rézhangszerének torkát és nyakonönti recsegő hangjával — az állat összehúzza magát, fogait mutogatja és szinte szúr a pillantása, ahogy visszanéz.

A közönség mulat és helyeslően bólogat a zenész felé, aki örül a sikerének és néhány perc mulva megismétli mutatványát.

Nők is vannak a nézők között; valószínüleg anyák is. De senki sem emel szót a gonosz mulatság ellen. Mindenki meg van elégedve...

Néhány szempár szinte pattanásig megfeszül, amint elmerül az anya bánatának s a gyerek rettegésének szemléletébe.

A zenekarral egysorban — elefántketrec Fényes kobakú, kopaszodó, élemedett úr sétál benne. Néha kidugja orrmányát a rácsok között és fejét ingatva komoly pillantást vet a nézőkre. Talán ez jár a derék és értelmes állat fejében:

— Persze, persze... az unalom piszkos szele hordta ide ezt a söpredéket, amely a legszentebb dolgok felett is gúnyolódni merészel. Már hallottam hírüket az öreg elefántoktól. Sajnálom ezt a szegény kis majmot... Azt is hallottam, hogy az emberek, mint a sakálok meg a hiénák, időnkint egymást is marcangolják. De ez már nem segít a majmocskán, bizony nem segít rajta semmit!

...Nézzétek ezt a két szempárt! Az egyikben az anya fájdalma tükröződik, aki nem tudja megvédeni a kicsinyét; a

másikban kitéphetetlenül gyökeret vert a mélységes, jeges iszony az embertől. És nézzétek ugyanakkor ezt a népséget, amely élvezni tudja két élölény gyötrelmeit. Az ember szeretne a majomhoz fordulni és mentegetözni:

— Állat, te! Bocsáss meg nekik! Majd megjavulnak...

Balga ötlet! Hasztalan! Van anya, aki megbocsáthatná gyermekének megkínzását? Ilyen, azt hiszem, a kutyák között sem akad...

Talán a disznók között...

*

Igen...

Íme — ha leszáll az éj — az Óceánon hirtelen csodaváros gyullad ki. Mintha tüzből épült volna. Ég, lángol az éjszakai égbolton, de nem enyészik el soha.

A vizek ragyogva tükrözik vissza szépségét.

Légies épületeinek csillogó pókhálójában szürke, fénytelen tekintetü emberek tízezrei bolyonganak, mint tetvek a koldus rongyainak ráncai között.

Irígyek, gonoszak — leplezetlenül megmutatják visszataszító énjüket, ravasz kis eszük felszínességét, telhetetlen kapzsiságukat. A gyilkos tüz hideg fénye meztelenre vetközteti butaságukat és diadalmas sugarai mit sem hagynak leplezetlenül körülöttük...

De hiába — gondosan elvették a látásukat és ezek a szerencsétlenek boldogan isszák a nyomorult méregitalt, amely gyógyíthatatlan beteggé teszi a lelküket.

Lassan kering fáradt táncában ez a tömeg, amelynek lehellete — a sírboltok dohos szele...

Egyetlen jó van a sivárság városában — az ember egész életére teleszívhatja magát gyülölettel a butaság ellen...

(1906.)

„M O B“

... Öt utca ontja az embereket arra a térre, ahová szobám ablakai néznek; olyan az egész, mintha krumpliszsákot ürítenének ki. Mindenki tolong, rohan — majd az utcák nyelőcsövei ismét beszívják őket. A tér kerek és mocskos; olyan, mint a tepsi, amelyben sokáig zsírt olvasztottak, de sosem sikálták le. A szük kört négy villamos sínpár szeli keresztül; csaknem pillanatonkint végigsiklik itt egy-egy emberekkel zsúfolt kocsi, amely fülsértően nyikorog a kanyarodókban. A levegőt betölti az acél nyugtalanító, hajszoló dübörgése; a kocsik felett s kerekeik alatt idegesítően zümmög az elektromosság. Minden poros. A házak ablakaiban állandóan remegnek az üvegtáblák, a kerekek csikorgó hangot adnak a sineken. Szünet nélkül üvölt a város átkozott muzsikája — elkeseredetten küzdenek egymással a durva hangok, amelyek szúrnak és hasítanak, fojtogatják egymást, s különös, sötét fantáziákat ébresztenek az emberben:

... Tébolyult torzszülöttek fonódnak egymásba nyüzsgő féregként. Állkapcsuk: harapófogó, körmük: hegyes vashorog, végtagjaik: élesfogú fürészek, minden testrészük: acélszerszám. Eszeveszett, fekete viharzással csapnak le egy asszonyi testre, megragadják sóvár karmaikkal és ledöntik a földre, a porba, piszokba. Felszakítják a keblét, felvagdossák a húsát, isszák a vérét, erőszakot követnek el rajta és vakon, szomjasan, fáradhatatlanul járják felette örjöngő táncukat.

Ki az áldozat? — nem lehet meglátni, hiszen embereknek

sárgás-piszkos, beláthatatlan tömege lepi el, borítja be. Mindenünnen áradnak feléje ezek a csontos emberi alakzatok, rávetik magukat és ahol még hely van egy tikkadt ajak számára, ott megtapadnak rajta és testének minden pórusából kiszívják életnedveit... Csillapíthatatlan mohóságuktól üzve rúgják, tapossák, eltaszítják egymást a közös prédától — csontok törnek, halálhörgés hallatszik. Mindegyik többet és még többet akar megszerezni magának a zsákmány testéből, mindegyik reszket a rémülettől, hogy üresen marad a keze. Csikorog vasfoguk, csörög acélkezük, nyögnek fájdalmukban, vonítanak szomjukban, sikonganak csalódottságukban, bestiálisan morognak éhes haragjukban — mindez egybefolyik a halotti tor lármájában, amit az ezrek meg ezrek által leütött, meggyilkolt, meggyalázott, szétmarcangolt, s a földnek minden piszkával beszennyezett szerencsétlen tetem felett ülnek.

És e féktelen tombolás zajába beléolvad a legyőzöttek panaszos vinnyogásának hulláma — azoké, akiket már kivetett magából a küzdők tömege... most összetörten hevernek valahol oldalt és azon siránkoznak, milyen jó lenne jóllakni, de vagy gyengék vagy gyávák ahhoz, hogy tovább harcoljanak

Ilyen képet vetít agyadba a város muzsikája.

*

Vasárnap. Az emberek nem dolgoznak.

Ezért sok arc tétova kétséget vagy éppen riadalmat árul el. A tegnapnak még egyszerű és jól körülhatárolt értelme volt — reggeltől napestig dolgoztak. A megszokott órában ébredtek fel, mentek a gyárba, az irodába, az utcára. A megszokott — tehát kényelmes — helyeken üldögéltek, álldogáltak. Pénzt számoltak, adtak-vettek, a földet túrták, fát vágtak, követ törtek, fúrtak-faragtak — testi munkával töltötték a napot. Estére a megszokott módon elfáradtak és lefeküdtek aludni. Ma azonban semmittevésre ébredtek és szemükben aggodalom ül, hogy mivel töltsék ki az elöttük ásítozó ürességet...

Megtanították az embereket arra, hogy dolgozzanak, de arra nem, hogy éljenek, ezért a pihenőnap a legfárasztóbb számukra. Ők maguk is szerszámmá váltak, amely kiválóan

alkalmas arra, hogy kiszolgálja a gépeket, templomot vagy hajóóriást építsenek a segítségével és aranyos csecsebecséket esztergályozzanak vele, de ugyanakkor képtelenné lettek arra, hogy a megszokott, gépies munkán kívül valami mással töltsék el idejuket. Részecskékké, ízecskékké satnyultak és csak akkor nyugodtak, csak akkor érzik magukat embernek, ha a hozzájuk hasonló részecskékkel együtt a gyárban, irodában, boltban egy magasabb, harmonikusabb egésszé olvadnak össze, hogy önnön idegeik életnedvéből lázas munkával értékeket termeljenek — de nem a saját maguk számára.

A hét hat napján az élet egyszerű — olyan, mint egy óriási gép és mindenki csak ennek a gépnek egy része. Ki-ki tudja, hogy hol a helye; úgy jár az esze, ahogy elöírták neki és a nagy gép vak szeme, olajos pofája ismerős és otthonos a számára. De a hetedik napon — a pihenés és semmittevés napján — az élet arca hirtelen eltorzul és elveszti az értelmét...

Az emberek elszélednek az utcákon, beülnek a kocsmákba, a parkokba, elidöznek a templomokban, elálldogálnak az utcasarkokon. Mozgás van most is, mint mindíg, de mintha percekre, sőt órákra el-elakadna — valami hiányzik az életből, bár ugyanakkor valami új is mutatkozik benne. Senki sincsen teljesen tisztában az érzelmeivel, amelyeket semmiképpen sem tudna szavakban kifejezni. Mindenkit feszélyez valami nyugtalanító, szokatlan tényező, amely hétköznapokon ismeretlen. Mint amikor az embernek kihull a foga, úgy esik ki hirtelen az életből minden, ami érthető és felfogható volt benne.

Az utcákon sétál a nép, vonatra ül, beszélget. Kifelé mindenki nyugodtan és értelmesen viselkedik — ötvenkétszer van egy évben vasárnap és lassan-lassan kialakult már, hogy mit kell ilyenkor csinálni. De azt mindenki érzi, hogy mára más ember lett belőle és a többiekből is — valahol belül nagy sivárság emészti és ez megfoghatatlan nyugtalanságot rejt magában, sőt talán valami — borzalmasat is...

Mintha egy kérdést adtak volna fel az embereknek, s mindenki ösztönszerüen úgy érzi: el kell indulnia, hogy választ keressen és találjon rá...

Önkéntelenül összébb szorulnak, csoportokba verödnek,

némán álldogálnak az utcasarkokon, bámészkodnak, a nagy gépnek újabb és újabb élö részecskéi verödnek hozzájuk és minthogy a részek mindíg arra törekszenek, hogy egésszé álljanak össze — kialakul a tömeg.

*

... Sietség nélkül tömörülnek az emberek; ahogy a mágnes vonzza a vasport — úgy verödnek halomba. Az idegbirizgáló sivárság közös mindenkiben. Alig pillantanak egymásra, váll váll mellett helyezkednek el, szorosabbra nyomakodnak egymáshoz, a tér zugaiban itt is, ott is fekete, sötét, százfejü testek kelnek életre. Borús hallgatagságukban, feszült várakozásukban csaknem mozdulatlanok. Megszületett a test és máris lélek költözik beléje. Kirajzolódik a tömeg testének elmosódott, szélesvonású arca is. Az üres pillantású szemek százai ugyanazt a kifejezést öltik fel, egyformán néznek maguk elé — ugyanazzal a kissé gyanakvó, kissé kíváncsi nézéssel, amely öntudatlanul keres valamit, amiröl csak az ösztönök alvilágából tör fel félénk suttogás.

Így születik meg a különös fenevad, amely ezt az ellenszenves hangzású nevet viseli: „mob".

*

... Ha olyan valaki megy végig az utcán, aki némileg különbözik a többiektöl, például másként öltözködik vagy jóval gyorsabban jár, mint általában az emberek — a „mob" tüstént a nyomába szegödik, utána fordítja fejét és körültapogatja mindent átfogó pillantásával.

Miért nem öltözködik úgy, mint a többiek? Ez gyanús. És mi készteti arra, hogy siessen, amikor ebben az utcában ma mindenki lassan jár? Furcsa.

Két fiatalember jön arra és hangosan hahotázik. A „mob" azonnal élénken felfigyel. Mi nevetnivaló van ebben az életben, amelynek munka nélkül semmi értelme sincs? A hahotázás enyhén ingerültté és jólesöen ellenségeskedövé teszi a tömeget. Néhány fej haragos pillantással fordul a nevetök után: morgás hallatszik.

Pedig a „mob" is tud nevetni. Most például kitünöen mu-

lat az ujságáruson, aki hogy-hogynem belegabalyodott a közlekedésbe és három irányból is csilingelnek feléje a villamoskocsik — azzal fenyegetik, hogy szétlapítják. A halálfélelmet ismeri és megérti a tömeg, márpedig minden mulatságul szolgál, ami közérthető ebben a titkos aggályokkal teli életben...

Autó tünik fel: az egész városban, sőt az egész országban jólismert burzsoá ül benne. Mélységes érdeklödéssel bámulja a „mob", a sok szempár pillantása egyetlen szemsugárrá olvad össze, amely a félelemteljes tisztelet zavaros fényével világítja meg az üzletember csontos, szikár, sárga képét. Fiatalkorukban megszelidített vén medvék szoktak igy a szelidítöjükre nézni. Az autózó burzsoá — erőt jelent, s ezt megérti a „mob". Nagy ember ez — ezrek dolgoznak azért, hogy éljen, ezrek! Személyének jelentősége teljesen világos a „mob" számára: ő adja a munkalehetőséget. Amott pedig a villamoskocsiban őszhajú férfi ül; az ő arca is sovány és tekintete szúrós. Őt is ismeri a „mob"; az ujságok gyakran írnak róla, mint futóbolondról, aki fel akarja forgatni az országot, el akarja venni a gyárakat, a vasutakat, a hajókat — mindent el akar venni... Azt mondják a lapok, hogy ez nevetséges, tébolyult ötlet. A tömeg hüvös rosszalással, szemrehányóan és elítélö kíváncsisággal pillant az idős férfira. A bolondok — mindig felkeltik a tömeg kíváncsiságát.

A „mob" csupán látni, érzékelni tud. Benyomásaiból képtelen eszméket formálni; lelke — néma, szive — vak.

...Járnak-kelnek az emberek, mennek-mendegélnek egymás nyomában és különös, homályos, érthetetlen, hogy hová és miért. Szörnyü sokan vannak és sokkal, de sokkal jobban különböznek egymástól, mint a vasnak, fának, könek darabjai avagy a pénzek, anyagok és szerszámok, amelyekkel tegnap dolgoztak. Ez idegessé teszi a „mob"-ot, amely homályosan érzi, hogy létezik egy másik élet is, más szabályokkal, mint az övé — más szokásokkal és teli ismeretlen ígéretekkel...

Ez az idegesség lassan fokozza a megmagyarázhatatlan veszélytudatot és gyanakvásérzést, amely hegyes tüskéivel szüntelenül sérti, ingerli a tömeg vak szívét. Tekintete keményebbé, sötétebbé válik, formátlan testének láthatatlan izmai

észrevehetően megfeszülnek, megremegnek; öntudatlan izgalom keríti hatalmába...

Fel- és eltünnek az emberi alakok, suhannak a járművek, automobilok... A boltok kirakataiban ragyogó holmik izgatják a nézőket. A legtöbbről azt sem lehet tudni, hogy mire való, de mégis magukra vonják a figyelmet és felkeltik a vágyat az emberekben, hogy megszerezzék őket...

A „mob" izgalma fokozódik...

Egyedül érzi magát ebben a gazdag világban és ellenérzés támad benne minden felcicomázott emberrel szemben. Megállapítja, hogy milyen símára borotvált a bőrük, milyen finom és fehér a kezük, hogy arcuk sugárzik a nyugodalmas jóllakottságtól — és önkéntelenül felmerül képzeletében annak a tápláléknak a képe, amelyet ez a nép naponta behabzsol. Csodálatosan ízletes dolog lehet az a másféle étel, ha ilyen fényessé válik tőle a bőr és ilyen szép kereken kigömbölyödik a hasacska...

A „mob" gyomrát kegyetlenül megcsiklandozza az irígység...

A járdán s a kocsiút könnyü hintóiban szép, karcsú nők tünnek fel. Kihívóan dölnek hátra a párnákon, kinyujtják lábacskájukat, arcuk — mint a csillág, szép szemük kicsalja az emberek arcára a mosolyt.

— Nézzétek, milyen gyönyörüek vagyunk! — mondja a nők néma ajka.

A tömeg figyelmesen szemléli és összehasonlítja őket saját asszonyaival, akik vagy nagyon soványak vagy túlságosan kövérek, örökösen van valami kívánságuk és gyakran betegeskednek. Föként a foguk fáj sokszor vagy a gyomrukat rontják el. Azonkívül állandóan piszkolják egymást.

A „mob" csámcsogva vetkezteti gondolatban a hintók szép nöit és keblüket, combjukat tapogatja. És miközben maga elé képzeli meztelen, telt, ruganyos, ragyogó testüket — képtelen visszatartani magában elragadtatásának forró érzelmeit. Szavakba öltözteti, amelyekből zsírosan fortyogva büzlik a verejték, rövid és csattanós szavakba, amelyek úgy hangzanak, mint egy súlyos, szennyes kéztől adott pofon...

A „mob" áhítja a nöket. Lángol a szeme, miközben szom-

jasan fogdossa pillantásával az előtte elsuhanó szépséges, karcsú, izmos asszonytesteket.

Majd gyerekek tünnek fel. Kacagnak, sikítoznak. Jólöltözött, egészséges gyerekek, akiknek harisnya van a szép egyenes lábukon. Rózsás az arcuk, vidámak...

A „mob" gyerekei sápkórosak, arcuk beesett, lábuk valamilyen okból görbe. Ez nagyon gyakori — görbe a gyerek lába. Biztosan az asszonyok a hibásak. Rosszul csinálják, amikor szülnek...

Az összehasonlítás irígységet gyújt a „mob" sötét szívében.

Most a tömeg ingerültségébe lázongó gyülölet vegyül, amely mindíg pompásan tenyészik az irígység termékeny talaján. A hatalmas, fekete test részei lomhán meglódulnak; száz szempár szegeződik figyelmesen és élesen mindenre, ami ismeretlen és érthetetlen neki.

A „mob" érzi, hogy van egy ellensége, amely ravasz, hatalmas, mindenütt jelenlévő és ezért megfoghatatlan. Itt van a közelben — nincsen sehol. Megkaparintotta a maga számára az ízletes falatokat, a gyönyörü nöket, a rózsás gyerekeket, csillogó hintókat, fényes selymeket és kedve szerint osztogatja mindezt, de — a „mob"-nak nem jut belőle. Az a titokzatos, felsöbb hatalom utálja, megveti a „mob"-ot, észre sem veszi, hogy az is az övé...

A „mob" keres, kutat, szimatol minden után. De minden unalomig ismerös, s bár az utca életében akadna sok minden, ami új és ismeretlen számára — továbbfolyik, eláramlik mellette. Lázongó ellenségeskedésének húrja egyre jobban feszül és ködös vágy ébred benne, hogy valamit, valakit megragadjon és szétmorzsoljon.

A tér közepén szürkesapkás rendör áll. Borotvált arca úgy ragyog, mint a sárgaréz. Ez az ember legyözhetetlenül erös, mert kurta, vastag ólmosbot van a kezében.

A „mob" ferdén pislant erre a botra. Tudja, hogy mi az: bot. Százezret is látott már — egyszerü fabotot, vasbotot.

De ebben a rövid, vaskos botban sátáni erő lakozik, amellyel nem szabad, nem lehet szembeszállni.

A „mob"-ot süket és vak harag fogja el minden és min-

denki ellen; izgalom szikrázik benne, készen áll valami borzalmasra is. És szemével akaratlanul méregetni kezdi a rövid, vaskos rendőrbotot...

A lélek tudatalatti lomtárában mindíg parázslik valami borzalmas...

*

Fáradhatatlan mozgalmasságában megszakítás nélkül zakatol tovább az élet. Honnan meríti ezt a tetteröt, amikor a „mob" nem dolgozik?

És a tömeg egyre világosabban érzi, hogy mennyire magárahagyatott; mélységes csalódottság vesz rajta erőt, egyre ingerültebbé válik és fürkésző szemmel keresi, hogy mit kaparinthatna a kezébe.

Éberré és fogékonnyá válik — semmi új sem haladhat el mellette, amit azonnal észre ne venne. Rosszindulatú, maró gúny hangjai törnek ki belöle. Csúfolódó pillantásainak nyilai és kiáltozásának korbácsütései arra késztetik azt a férfit ott, akinek túlságosan széleskarimájú szürke kalap van a fején, hogy meggyorsítsa lépteit. Egy nő úgy megy át a téren, hogy kissé megemeli a szoknyáját, de amint észreveszi a tömeg pillantását, amely a lábára szegeződik, olyan hirtelen elereszti a ruhadarabot, mintha a kezére ütöttek volna...

Valahonnan egy részeg kerül elö a tér közepére. Fejét a mellére horgasztja, valamit mormol. Agyát kilúgozta a bor és most erötlenül dülöngél; minden pillanatban eleshetik és összezúzhatja magát a kövezeten, a sineken...

Egyik kezét zsebredugta, másik keze gyürött, poros kalapot tart és miközben lóbálgatja, nyilvánvalóan nem lát semmit.

De most a tér közepén, ahol acélos hangzavar viharozza körül, kissé magához tér, megáll, s bizonytalan, fátyolos pillantással néz jobbra-balra. Minden irányból villamoskocsik, autók, hintók törnek feléje — mintha óriási hálót vetettek volna köréje, amelynek sötét csomói mozgásba jöttek. Vésztjóslóan csengetnek a villamosok csengöi, csattognak a lovak patái, minden üvölt, mennydörög és fenyegetöen közeleg.

A „mob" úgy érzi: most talán alkalom nyílik valami szó-

rakozásra. Nézése ismét egyetlen szemsugárrá fonódik össze és feszülten vár...

A villamosvezető veri a csengőt, ordít, előrehajol a mellvédje felett, arca vörös a kiabálástól — a részeg pedig barátságosan integet neki a kalapjával és teljes lelkinyugalommal a sínpárra lép, a villamoskocsi elé. A vezető egész testével hátraveti magát, minden erejével meghúzza a féket, a kocsi nagyot rándul és csikorogva megáll.

A részeg lép egyet — kalapját újra feltette a fejére és fejét ismét lehorgasztotta.

De a lefékezett kocsi mögül a szomszéd sínpáron lassan egy másik siklik elő és elkapja a részeg ember lábát, amely beleakad a mentődeszkába. A bizonytalan embertest meginog, puhán ráomlik a deszkára, lecsúszik róla a sínekre és a kocsi a megnyomorított alakot maga előtt tolja a földön...

Látni, amint a részeg keze, lába megsérül, összezúzódik. Finom piros sugárban vér csurran ki, majd eltünik, mintha játszi módon csalogatni akarna valakit...

A kocsiban a nők felsikítanak, de a „mob" átható diadalüvöltése azonnyomban elfojt minden más hangot — mintha hirtelen vastag, nedves takarót dobtak volna minden egyébre. A motoroskocsik nyugtalanító csilingelése, a paták csattogása, a villamosság zümmögése — mindezt egyszeriben elnémítja a rémület, amelyet a fekete áradat, a tömeg áradata keltett; s e tajtékzó áradat állati bömbölés közepette lódul előre, ráveti magát a kocsikra, körülörvényli, elönti sötét hullámaival s működni kezd...

A kocsik ablaküvegei ijedten megremegnek és már össze is zúzódnak. Nem látni egyebet, mint a „mob" hatalmas testének csapkodását, vonaglását és nem hallani mást, mint üvöltözését, izgatott ordításait, amelyekkel boldogan kürtöli szét a világban, hogy itt van ő is, megjelent a színen, érzi a saját erejét és végre neki is van tennivalója.

Száz kéz emelkedik a levegőbe, száz szempárban villan fel az éhség különös, perzselő tüze.

Ütlegel, szétszaggat valakit, bosszút áll valakin a „mob".

Az egymásba olvadó hangok viharából egyre gyakrabban

szisszen ki, csillan elö hosszú, hajlékony késpengéhez hasonlóan ez a szó:

— Lincs!

Varázslatos erövel egyesíti magában a „mob“ minden ködös sóvárgását és a tagolatlan hangok egyre sürübben rendeződnek össze ebben az egyetlen szótagban:

— Lincs!

A tömeg egyes részei felnyomakodtak a kocsik tetejére és onnan is felszökken a levegöbe, suhog mint a korbács és elötekerözik az ajkak közül:

— Lincs!

*

A tömeg befalt, beszívott magába valamit és körülötte csapkod, örvénylik sürü magva. Lomha teste engedelmesen tágul a középpont tombolása körül; fokozatosan szerteszakadozik, s mélyéből egyre élesebben emelkedik és rajzolódik ki sötét és durva csomóként — a tömeg feje, torka.

E csomó fogai között vérrel befecskendezett emberi alak vergödik — a kocsivezetö, amint azt egyenruhájának foszlányai elárulják.

Most nem egyéb, mint egy darab szétmarcangolt hús — friss hús, amelyet különösen izletessé tesz az, hogy piros vérrel öntötték le.

A tömeg állkapcsa nem ereszti, tovább tépdesi prédáját és hidra-marokkal szorítja magához a felismerhetetlen emberi testet.

Harsog a „mob“:

— Lincs!

Feje mögött törzse várakozik mohón arra, hogy minél több friss húshoz jusson.

De hirtelen símára borotvált férfi tünik fel a tömeg elött. Arca ragyog mint a sárgaréz. Szürke sapkáját a szemébe húzza; kopár sziklaként mered a tömeg útjába és némán a magasba emeli botját.

A tömeg jobbra-balra forgatja formátlan fejét, mintha kiutat keresne a bot elöl, amelynek látása is félelemmel tölti el.

A rendőr mozdulatlanul áll, kezében meg sem rezdül a bot, kemény szeme egyet se pislant.

Ez a biztonság a saját erejében jeges fuvallatként érinti a „mob" felhevült arcát.

Ha egyetlen ember oda merészel állni az útjába és egyes-egyedül szembe mer szállni vele, mint a köhegy, amelynek lávatömeghez hasonló súlyos erején megtörik minden vágy és törekvés; ha egy magános ember ilyen nyugodtan magasodik eléje — akkor ez az ember legyőzhetetlen!

A „mob" az egyenruhás figura arcába ordít valamit; hadonászik karjaival, mintha át akarná fonni a rendőr széles vállát; de ordításába, bármilyen haragos, belévegyül valami panaszos is. S mikor a rend őrének rezes arculata egyre jobban elsötétedik, a kurta vaskos bot pedig egyre magasabbra emelkedik, a tömeg üvöltése szakadozottabbá válik, teste furcsán oszladozni kezd, s — bár a fej még mindig dühöt okád magából — erre-arra hányja-veti magát, mintha elmászni, elbújni, eltűnni szeretne.

Még két botos ember közeledik — cseppet sem sietve. A „mob" karjai erőtlenül elengedik a hatalmukba kerített testet; az térdrehull és elterül a törvény képviselőjének lába előtt, aki feléje terjeszti hatalmának vaskos, rövid szimbólumát...

A „mob" feje is lassan részeire hullik szét; teste már úgysincs. Fáradt, kimerült, sötét emberi alakok rebbennek szét a téren — mint amikor egy óriási nyaklánc fekete gyöngyszemei gurulnak szerteszét, ha piszkosszínű fűzérük elszakad.

Hallgatagon és borúsan bandukolnak hazafelé a sikátorokba a „mob" részecskéi...

(1906.)

A CSÁSZÁR, AKI MAGASAN LOBOGTATJA ZASZLAJAT

Az udvaronc — oldalán hosszú díszkard, mellén cifra, csillogó érdemrendek tömege — őfelsége belső termébe vezetett. Megállt mellettem az ajtóban és tekintetét mereven a kezemre szögezte.

A császár nem volt a szobában. Figyelmesen szemügyre vettem a laboratóriumot, ahol a nagy ember elökészíti terveit, amelyek ámulatba ejtik a világot. A császár dolgozószobája tágas terem volt, vagy kétszáz láb hosszú és legalább száz láb széles.

A mennyezete üvegből volt. A baloldali fal mellett hatalmas medence állt. Vizén hadihajók modeljei úszkáltak. A fal mentén polcok húzódtak végig, rajtuk szimmetriás rendben katonák apró figurái, különféle egyenruhában. A jobboldali falat festőállványok sürü sora foglalta el, megkezdett képekkel. Előttük a padlóba berakott fekete fa és fehér elefántcsontkockák sora zongorabillentyűkre emlékeztetett.

Ugyanilyen felséges volt a terem berendezésének többi része is.

— Figyeljen ide, barátom — fordultam a lakájhoz.

Megcsörrentette kardját és tiltakozott:

— Szertartásmester vagyok...

— Nagyon örvendek! — szóltam — de legyen szíves, magyarázza meg...

— Amikor őfelsége bejön és üdvözli önt, mit fog neki mondani? — kérdezte, szavamba vágva.

— Jónapot kívánok! — feleltem én.

— Ez arcátlanság lenne! — utasított rendre méltóságteljesen. Azután kioktatott, hogyan kell válaszolnom a császárnak.

Őfelsége belépett a terembe. Súlyos lépései arról tanúskodtak, hogy bízik palotájának szilárd szerkezetében. Őfelsége méltóságos testtartását az is megerősítette, hogy lábát nem hajlította be, kezét nadrágja varratán tartotta és egészen merevnek látszott. Szeme is mozdulatlan maradt és olyan volt, mint valami felsőbbrendű, csak a jövőbe tekintő lényé.

Meghajoltam. Kíséröm tisztelgett. Őfelsége bajusza kegyesen megrezdült.

— Mivel boldogíthatom önt? — kérdezte ünnepélyes hangon.

— Azért jöttem, hogy felséged bölcseségének tengeréből néhány csodálatos cseppet meríthessek! — válaszoltam, ahogyan betanítottak.

— Remélem, hogy attól még nem leszek ostobább? — jegyezte meg szellemesen a császár.

— Ez felséged esetében lehetetlen! — vettem át tisztelettel a király elmés tréfáját.

— Akkor beszélgessünk! — szólt a császár. — Uralkodókkal egyébként állva szokás beszélgetni, de maga leülhet... ha ez nem kényelmetlen magának...

Új helyzethez gyorsan szoktam alkalmazkodni. Ennélfogva — leültem. Őfelsége némán felhúzta a vállát, azután megint leeresztette. Megfigyeltem, hogy amikor a császár beszél, csak a nyelve mozog, minden egyebe felséges mozdulatlanságba dermed. Két egyformán hosszú lépést tett oldalvást, azután megállt a szoba közepén, mozdulatlanul, mint a szobor és így folytatta:

— Tehát most maga előtt látja a császárt, vagyis engem. Nem minden ember mondhatja el magáról, hogy: láttam a császárt! Mit szeretne tudni?

— Hogy tetszik önnek a mestersége? — kérdeztem.

— Császárnak lenni nem mesterség, hanem hivatás! — mondta rendreutasítóan. — Az isten és a császár — két olyan lény, akinek léte ésszel fel nem fogható.

Felemelte kezét és ujjával a mennyezet üvege felé mutatva így folytatta:

— Ezt azért csináltattuk, hogy az isten mindíg lássa, mit csinál a császár. Valahányszor az istennek eszébe jut a császár, mindannyiszor ellenőrizheti... A császár és az isten: teremtők. Egy! Kettő! Az isten megteremtette a világot. Egy! Kettő! Három! Az én ösöm megteremtette Németországot. Én pedig tökéletesítettem. Én és elödeimnek hüséges alattvalója, bizonyos Goethe — alkalmasint mi ketten tettünk legtöbbet a németekért. Talán én még valamivel többet mint Goethe. Én mindenesetre sokoldalúbb vagyok nála. Én végeredményben Faust vagyok, a kétes erkölcsiségü ember. Megmutattam a világnak a páncélos Faust-ot. „Faust" a mi nyelvünkön öklöt is jelent. Ezt mindenki tüstént megértette, amit például Goethe müvének második részéről nem lehet elmondani. Úgy bizony...

— Sok időt szentel a müvészetnek, felséges uram? — kérdeztem.

— Egész életemet — felelte — egész életemet! Uralkodni a népen a legnagyobb müvészet. Hogy tökéletesen megértsük a népet, mindent kell tudnunk. Én — mindent tudok! A költészet az uralkodók eleme. Katonai parádén kell látni engem. Ott lehet csak megérteni, mennyire szeretek mindent, ami szép és rendezett. Az igazi költészet, megmondhatom magának, a fegyelem költészete. Ez csak parádén és verseken ismerhető fel igazán. A költemény nem egyéb, mint egy regiment katona. A szó a verssorban és a katona a csatarendben egy és ugyanaz... A szonett: egy szakasz szó, amely szívünk ellen rohamra indul. Szuronyt szegezz! S szívünkben már andalító harmóniák sorozata visszhangzik. Tüz! S elménket a pontosan célzott szavak sortüze lövi szitává. Szavak és katonák, ez, mondom magának, egy és ugyanaz. A császár az ország első katonája, egyszersmind isteni eredetü szava is. Ő az ország poétája is... Ezért tudok én oly gyönyörüen masírozni és oly szépen verselni... Idefigyeljen! I-in-dulj!

Ballába tüstént felemelkedett és ugyanakkor jobbkeze felrepült a válla magasságába.

— Állj! — vezényelt a császár. Lába és keze abban a pillanatban visszatért a helyére. Majd így folytatta:

— Ezt nevezzük a végtagok szabad fegyelmezésének. Ez függetlenít a tudattól. A láb lendülete már magában felemeli a kezet — egy! Az agynak nincsen ebben semmi szerepe sem. Ördöngös dolog ez. Ezért az a legjobb katona, akinek az esze egyáltalában nem működik. A katonát nem a tudat mozgatja, hanem a vezényszó hangja... I-indulj! Megy a katona a paradicsomba vagy a pokolba, ahova éppen küldik. Szuronyt szegezz! Leszúrja a tulajdon apját — ha az apja szocialista — anyját, testvérét... — mindegy, hogy kit! Addig folytatja, amíg azt nem hallja, hogy... Állj! Valóban bámulatos dolog ez az észnélküli cselekvés!...

Lélekzetet vett, azután ugyanazon az egyenletes és erős hangon folytatta:

— Lehetséges, hogy én fogom megteremteni az eszményi államot, én vagy valamelyik utódom. Ehhez csak az kell, hogy az ország minden lakosa átérezze a fegyelem szépségét. Amikor az emberek teljesen abbahagyják a gondolkodást, akkor az uralkodók nagyok lesznek és a népek boldogok. Elő a pénzzel! — vezényli a császár. Minden hűséges alattvaló rendesen felsorakozik. Egy! — Százmillió kéz merül némán a zsebekbe. Kettő! — Százmillió kéz nyujt a császár felé tíztíz márkát. Három! — Százmillió kéz emelkedik tiszteletadásra. Azután pedig az emberek némán eloszlanak, ki-ki megy a maga dolgára. Nem gyönyörű dolog ez? Lássa — az emberek boldogságához nincs szükség agyvelőre: az uralkodó gondolkodik helyettük. Az uralkodó át tudja fogni az egész életet. Erre törekszem én is. De alkalmasint csak én fogom fel az uralkodó szerepét ilyen komolyan... Nem minden uralkodó viselkedik elég méltóságosan. Vérség szerint a rokonaim, de lélekben nem mindig a testvéreim. Egyetlen erővé kellene egyesülnünk. Ezt nagyon könnyen meg lehetne tenni, különösen most. Nagy figyelmet kell szentelni a szocializmusnak is. Nincsen abban az uralkodó számára semmi haszon. A szocializmus szép lidérce csak gyülöletes lehet a föld minden rendszerető embere számára. A szocializmus fel akarja falni a müvelt társadalom lelkét — a magántulajdont. Az uralkodók

mind szövetkezni fognak a harcra ez ellen a rém ellen. Kardot rántunk — úgy mint a régi vezérek. Szüntelenül táplálni kell a szocializmustól való irtózást. Ha azután a társadalom elveszti az eszét, akkor az uralkodók egész nagyságukban elöléphetnek. Elmúlt az idö, amikor a királyok alkotmányt adományoztak. Most itt az ideje, hogy visszavegyék!

Lélekzetet vett és beszélt tovább. Még a szívverésem is elállt, úgy figyeltem szavaira... úgy bámultam bölcseségét.

— Napjainkban minden uralkodónak ez a programja! Mihelyt a flottám elég nagy lesz ahhoz, hogy ezt a programot Európa minden uralkodója elé terjesszem, az a meggyözödésem, hogy elfogadják... Amíg békés kultúrmunkával foglalkozom, egyben tökéletesítem derék népemet. Elsajátítottam az összes müvészeteket és annak az eszmének a szolgálatába állítottam öket, hogy a császári hatalom isteni eredetü. Látta már fövárosom „Diadalútját"?* Itt a szobrászat múzsája megmutatja a németeknek, hány Hohenzollern járt már a földön. Bárki, ha kétszer végigjárta ezt a dísz-utat — egy-kettö! egy-kettö — máris tudja, hogy minden ösöm nagy ember volt. Ez felébreszti benne a tiszteletet saját országának uralkodói iránt is. Észre se veszi és már igaz híve lett a királyi hatalomnak. Jelenleg városaim minden utcáját öseim szobraival díszítem. Ha az emberek látják, hogy a multban milyen sok uralkodó volt, arra a következtetésre jutnak, hogy a jövöben sem lehetnek meg nélkülük. Ezért hasznos a szobrászat és erre ilyen nyomatékosan én hívtam fel a világ figyelmét!

— Felséges uram — kérdeztem — miért van az, hogy felséged öseinek többnyire görbe a lábuk?

— Valamennyinek a síremléke ugyanabban a mühelyben készült. Ám ez senkit sem akadályoz meg abban, hogy szellemi nagyságukat meglássa... Hallotta-e már a muzsikámat? Nem? Majd megmutatom magának, hogyan csinálom.

Egyenes testtartását méltóságos mozdulattal szuronyformára hajlította, leült a székre és kinyujtotta a lábát. Odaszólt az udvaroncnak, aki bevezetett:

— Gróf! Segítsen a cipömet levetni. Így... A harisnyá-

* Az ízléstelenségéről híres berlini „Siegesallee" — *A ford*

mat is... Köszönöm... A császár nem köteles ugyan megköszönni alattvalója szolgálatát... de én, merő udvariasságból, megteszem.

Felhajtotta a nadrágját egészen térdéig. Nyakát negyvenötfokos szögbe hajlította és figyelmesen szemlélni kezdte a lábát.

— Megparancsolom, hogy még életemben bronzba öntsék — mondta. Hadd öntsenek belőle néhány tucatnyi példányt jövendő szobraim részére. És ezentúl legyen a császár lába egyenes. Igaza van önnek. Mert ha görbe, valaki még arra a gondolatra vetemedhetik, hogy a császár nem tökéletes.

Odament a jobboldali falhoz, ecsetet vett a kezébe, félfordulatot tett balra és így folytatta:

— Egyszerre foglalkozom zenével és festészettel. Nézze csak! A padlóba billentyűk vannak berakva. Maga a hangszer a padló alatt van. A hangjegyeket egy mechanikai készülék jegyzi fel, amely szintén a padló alá van rejtve. Festem a képet — egy! — Az ecsetet az egyik állvány vásznára illesztette — Rátaposok lábammal a billentyűre — kettő! — Igen erős hang hallatszott.

— Íme, ez az egész! — mondta diadalmasan. — Roppant egyszerű és mégis időt lehet nyerni vele. Abból pedig az uralkodóknak mindig kevés van. Nagyon helytelen, hogy az isten nem kettőzi meg az uralkodók földi életének esztendeit. Mi akkora odaadással dolgozunk alattvalóink boldogságáért, hogy éppenséggel nem sietünk ezt a fontos munkánkat az örök üdvösséggel felcserélni... De eltértem a tárgytól. Az uralkodók gondolatai szakadatlanul hömpölyögnek, akár a folyók vize. Az uralkodó kötelessége, hogy minden alattvalója helyett gondolkozzék. Rajta kívül ezt ne tegye meg senki... ha csak nem kap rá külön parancsot a hatóságtól... Most pedig új zeneművel fogom önt megismertetni... Csak tegnap-este tapostam ki...

Hangjegyekkel borított lapot vett a kezébe, ujját végigjártatta rajta és így szólt:

— Itt a középmagas hangok csatasora. Látja, milyen szigorú rendben álltak fel? Tra-ta-tam, tra-ta-tam. Az utolsó vonalkán hegynek mennek, mintegy támadásra! Gyorsan ha-

ladnak, csatárláncba fejlödve... Ra-ta-ta-ta-ta. Ez nagyon hatásos. Kissé emlékeztet a hasmenésre, de — majd meglátja — ennek is megvan a maga oka. Itt újra szigorúan egyenes vonalba igazodnak, ennek a hangjegynek a vezényszavára: bum! Ez olyasmi, mint a jelzö lövés... vagy a hirtelen hasgörcs... Most külön csoportokra szakadoznak... támadó csapatokra! Még a csontok is ropognak!... Ez a hang az egész idö alatt szuntelenül nyöszorog, mint a ficamodás fájdalma. Végul pedig a hangok mind egy helyre tódulnak — r-r-ram! r-rata-tam! Bum! Itt a hangjegyek zagyva rendetlenséggé bomlanak, de ennek így kell lenni. Ez a finálé, a tomboló örömrivalgás kitörése.

— Mi a címe ennek a zeneműnek? — kérdeztem elragadtatva.

— Ennek a darabnak — szólt a császár — ennek a darabnak a címe: „A Császár Születésnapja". Elsö kísérletem arra, hogy az abszolutizmust a zene eszközeivel propagáljam... Úgy-e, nem ostoba dolog? Mi?

Szemmelláthatóan meg volt elégedve magával. Bajusza erélyesen megrándult:

— Elöttem is akadt már alattvalóim között egynéhány türhetö muzsikus. De most elhatároztam, hogy a zeneszerzéssel ezentúl csak én magam foglalkozom. Hadd táncoljon mindenki az én muzsikámra!

Rándított egyet a bajuszán, nyilván azzal a szándékkal, hogy kitüntessen mosolyával. Félfordulattal jobbfelé, így folytatta:

— Most ide nézzen... Mit gondol, mi ez?

Hatalmas vászonra mutatott. Élénk, piros festékkel fejetlen, sokkezü szörnyetegek voltak ráfestve. Mindegyik figura alatt villámhoz hasonló tüzcsóva-nyalábok... Az egyik nyalábon fekete betükkel ez a szó állott: „Anarchia". A másikon: „Ateizmus". A harmadik ezt a feliratot viselte: „A magántulajdon pusztulása" — a negyedik ezt: „Állatiasság." Az egyik szörnyeteg városokon és falvakon lépdelt át, tüzes villámokat szórt és tüzvészt gyujtott mindenfelé. Apró fekete emberkék megzavarodva, rémülten menekültek az útjából. Mögötte vörös alakok ujjongó tömege rohant. Szemük nem volt

Testüket fejtől lábig tűzvörös, gorillaszerű szörbunda borította. A művész nem sajnálta a vörös festéket. A kép nagyszerűsége elkápráztatta az ember szemét.

— Ugye, borzalmas? — kérdezte a császár.

— Bizony borzalmas! — bólintottam.

— Ez pontoşan az, amire szükség van — mondotta a császár és tekintete teljes fordulatot végzett jobbról balra. — Ön, természetesen, megértette az eszmémet? Ez itten — a szocializmus. Amint láthatja: feje nincsen, gaztetteket követ el, terjeszti az anarchiát és az emberből vadállatot csinál. Világos, hogy ez csak a szocializmus lehet. Lássa, mit jelent az, ha egy uralkodó keményen dolgozik? Amíg alsótestem a királyi hatalom eszméjét erősítgeti, testem felső része e hatalom legfőbb ellenségével harcol! Két művelet egyszerre! A művészet még sohasem teljesítette feladatát akkora lendülettel, mint az én uralkodásom alatt!

— Vajjon alattvalói kellőképpen értékelik-e felséged emberfölötti erőfeszítéseit? — kérdeztem.

— Hogy értékelnek-e engem? — ismételte meg kérdésemet a császár és hangjában fáradtság tükröződött. — Kell, hogy értékeljenek. Tucatjával építettem nekik páncélos hadihajókat, egész utcákat szereltem fel szobrokkal, zeneműveket és festményeket alkotok nekik, résztveszek az ünnepélyes istentiszteleteken is. De azért .. bevallom ... néha bűnös gondolat villan át a fejemen. Néha úgy rémlik nekem, hogy alattvalóim közül azok, akik szeretnek — azok az ostobák. Viszont az okosak többnyire szocialisták. Vannak azután még liberálisok is. Ám a liberálisok, mint mindíg, túlsokat kívánnak a maguk számára és túlkeveset hagynak meg az uralkodónak. Igaz, hogy a népnek ők sem adnak semmit ... de engem mégis csak zavarnak. Csupán az uralkodó korlátlan hatalma mentheti meg a népet a szocializmustól. De, úgylátszik, ezt nem tudják megérteni ...

Testét két helyütt derékszögbe törte és leült. Szeme merengve járt a teremben. Egész alakját elöntötte a melankólia. Mikor láttam, hogy elfáradt, feltettem utolsó kérdésemet:

— Nem mondana még felséged valamit a királyi hatalom isteni eredetének kérdéséről?

— Készséggel! — jelentette ki gyorsan. — A császári hatalom megdonthetetlen, söt az egyetlen igazi hatalom, már csak azért is, mert csodaszerü! Hát nem a csodával határos, hogy a népek milliói évezredeken át mindíg elismerték egyetlen ember korlátlan hatalmát maguk fölött? Ez csoda, kétségtelenül. Hiszen, bár császárnak szulettem, én is csak ember vagyok. Amikor látom, hogy az emberek alávetik magukat az én akaratomnak, be kell látnom, hogy ez csoda — nem igaz? Mert különben azt kellene hinnem, hogy ezek a milliók mind hülyék! Pedig nem szeretném megbántani önérzetüket, inkább feltételezem róluk, hogy ök is eszes lények. Rossz uralkodó volnék, ha alattvalóimat lebecsülném. De miután csak az isten tud csodát tenni, világos, hogy ő választott ki engem. Isten akarata, hogy az ő erejéről és a magam érdeméről tanúságot tehessek. Mit is lehetne ez ellen felhozni? Hiába, ez az igazság, a gyémánthoz hasonlatosan kemény igazság, amelyet elismer az emberek többsége...

Szemében megcsillant az elégedettség nedves fénye, de csak egy pillanatra. Őfelsége nagyot sóhajtott, akár a hadihajó gépe, amint fáradt gőzt lövel ki.

— Nem merem továbbra is igénybe venni felséged drága idejét! — mondtam és felkeltem a székről.

— Rendben van! — szólt hozzám kegyesen a nagy nép vezére. — Isten vele. Kívánom magának — ejnye, no, mit is kívánhatnék magának? Persze, valami szerencsét, kellemest... No hát, azt kívánom magának, hogy életében még egyszer láthassa a császárt!

Méltóságosan leeresztette az alsó ajkát és kegyesen felfelé húzta a bajuszát. Ezt részéről köszöntésnek tekintettem és eltávoztam. Egyenesen az állatkertbe siettem, hogy eszes állatokat lássak...

Van úgy néha, hogy miután emberekkel társalogtam, heves vágy fog el, hogy megcirógassam a kutyát, ránevessek a majomra, udvariasan megemeljem kalapomat az elefánt előtt...

A KÖZTÁRSASÁG EGYIK KIRÁLYA

... Az acélkirály, a petróleumkirály és az Egyesült Államok egyéb királyai mindíg izgatták a képzeletemet. Szerintem, akiknek ennyi pénzük van, nem lehetnek közönséges emberek

Úgy gondoltam, hogy legalább három gyomruk van és száz foguk a szájukban. Megesküdtem volna rá, hogy egy amerikai milliomos reggel hattól éjjel tizenkettöig egyfolytában, pihenés nélkül — eszik. A legeslegdrágább ételeket kebelezi be: libát, gyöngytyúkot, malacot, retkecskét vajacskával, puddingot, cukrászsüteményt és más ízletes dolgokat Estére úgy kifáradnak az állkapcsai, hogy parancsára négerek rágják meg az ételt, ő csak lenyeli. Végül teljesen elveszti tetterejét és ismétcsak négerek rakják az ágyba kimerült, átizzadt testét. Másnap reggel hatkor pedig újra kezdi fáradalmas életmódját.

Csakhogy bármennyire megerölteti magát, mégsem tudja felzabálni tökéje kamatainak félszázalékát sem.

Kutya nehéz élet ez. De — mit lehessen tenni? Mi jó van a milliomosságban, ha nem tudsz többet összeenni, mint más közönséges ember?

Azt képzeltem, hogy brokátból van a fehérneműje és a cipője sarkába aranyszegeket veret, kalap helyett pedig briliánsokat tesz a fejére. Kabátját — amely nem kevesebb, mint ötven láb hosszú — a legdrágább bársonyból szabják és aranygombokkal varrják ki Legalább háromszáz aranygomb kell rá! Ünnepnapokon egyszerre nyolc kabátot és hat nad-

rágot vesz magára. Ez persze némileg kényelmetlen és meleg is... De aki ilyen gazdag, nem öltözködhetik úgy, mint a többiek...

A milliomos zsebéről az volt az elképzelésem, hogy olyan mély gödör, amelyben kényelmesen elfér egy templom, egy parlament és minden más, amire szüksége van... Arról is volt fogalmam, hogy mekkora a hasa: mint egy szép nagy tengeri hajó rakodótere — de arról már nem, hogy milyen hosszú a lába meg a nadrágja. Takarója azonban, amelyet éjszaka magárahúz, nem lehet rövidebb ezer mérföldnél. Ha bagózik, akkor természetesen csak a legeslegdrágább bagót rágja és minimum két fontot egyszerre. Ha viszont tubákol, akkor egy szippantásra nem juthat kevesebb egy fontnál. Elvégre arra való a pénz, hogy költsék...

Ujjai csodálatos érzékenységgel rendelkeznek és boszorkányos sebességgel növekszenek úgy, amint ő akarja. Például, ha New Yorkban ülve megneszeli, hogy valahol Szibériában dollár nő, akkor csak kinyujtja a kezét a Bering-szoros felett és anélkül, hogy felkelne a helyéről, leszedi a kedves növényt.

Érdekes, hogy ugyanakkor nem tudtam képet alkotni magamnak arról, milyen is lehet ennek a csodalénynek a feje. Sőt mi több: azt hittem, hogy egyáltalában nem is kell fej ehhez a hús- és csonttömeghez, amelyet nem éltet más, csak az ösztönös képesség, hogy mindenből aranyat préseljen ki. Általában — a milliomosról való elképzelésem nem öltött végleges formákat. Röviden úgy jellemezhetném, hogy elképzelésem a lehető legrugalmasabb volt. Szerintem a milliomos néha felölelte az egész földtekét, néha pedig óriási, sötét száj volt, amely úgy szívja, rágja, rágicsálja planétánkat, mintha friss sültkrumpli lenne...

Elképzelhetitek a meglepetésemet, amikor végre találkoztam egy milliomossal és láttam, hogy egészen közönséges emberfia.

Magas, szikár öregúr ült előttem a mély karosszékben, nagy lelkinyugalommal fonta össze normális méretű hasa felett ráncos, bütykös ujjait, amelyek semmivel sem voltak hosszabbak, mint más emberé. Arcának hervadt bőrét gondosan

kiborotváltak, fáradtan lelankadt alsóajka megmutatta szépenformált állkapcsát, amelyet teleültettek aranyfogakkal. Felsőajka — borotvált, sápadt és keskeny — kissé elállt a műfogsorától, s alig mozdult meg beszéd közben. Fénytelen szeme felett nem volt szemöldök és tompaszínű koponyáján alig volt haj. Úgy tetszett, mintha a bőrét nem szabták volna pontosan rá az arcára és rózsaszínű, mozdulatlan simaságában egy újszülött csecsemő arcára emlékeztetett. Nehéz volt eldönteni — most kezdi-e ez az élőlény az életét, vagy éppen befejezni készül...

Öltözéke is olyan volt, mint a közönséges halandóké. Aranygyürü, aranyóra, meg aranyfog volt rajta és benne Mindent összevéve, fél font arany az egész. Talán leginkább vén inasra emlékeztetett ez az ember — vén inasra egy európai arisztokrata házából.

Szobájának berendezése, ahol fogadott, nem ragadta magával az embert pompájával, nem tünt ki szépségével. Maszszív bútorzat állt benne, sokkal többet nem tudok róla mondani.

Ide alighanem elefántok is járnak néha látogatóba — ezt a gondolatot keltették az emberben a bútorok.

Nem hittem a szememnek...

— Ön tehát... milliomos? — kérdeztem elfogódottan

— Ó, igen! — felelte meggyőző fejbólintással

Úgy tettem, mint aki hisz neki, de elhatároztam, hogy tüstént tiszta vizet töltök a pohárba.

— Mennyi húst tud megenni reggelire? — tettem fel a kérdést.

— Nem eszem húst! — hangzott a válasz — Kis csésze tea, csekélyke dzsem és egy tojás.. ez a reggelim

Ifjontian ártatlan szempárja tompa fényben csillant fel, mint két zavaros vízcsepp. Szikrányi hamisság sem látszott bennük.

— Szép! — mondottam meginogva saját kételyeimben — De legyen szíves, mondja meg őszintén és kertelés nélkül hányszor eszik napjában?

— Kétszer! — felelte nyugodtan. — Reggel és délben ez

bőségesen elegendő nekem. Az ebédem egy kis leves, fehér hús és valami édesség. Esetleg gyümölcs. Fekete. És szivar...

Meglepetésem olyan gyorsan nőtt, mint a tök. Egy szent pillantásával nézett rám. Nekiduráltam magamat és így szóltam:

— Hát ha ez igaz, akkor mit csinál a pénzével?

Kissé felvonta vállát, körben járatta szemét, s így válaszolt:

— Pénzt keresek vele...

— Minek?

— Hogy még több pénzt kereshessek...

— Minek? — ismételtem én.

Felém hajolt, kissé megfogózott a karosszék bojtjaiban és egy kis kíváncsi árnyalattal a hangjában ő kérdezett most:

— Ön — bolond?

— És ön? — válaszoltam én is kérdéssel.

Az öreg lassan megcsóválta fejét és aranyfogai közül suttogva törtek elő a szavak:

— Mulatságos pofa... Azt hiszem, először látok ilyet...

Ezután ismét hátradőlt, száját széthúzta a füléig és roppant figyelmesen szemügyre vett. Vonásainak harmonikus nyugalma elárulta, hogy egészen normális embernek tartja magát. Most vettem észre, hogy kis brilliánstűt hord a nyakkendőjében. Ha nagyobb lett volna a tű, talán jobban megértettem volna a dolgot.

— Mivel tetszik foglalkozni? — kérdeztem.

— Pénzkereséssel! — felelte röviden és ismét felvonta a vállát.

— Hohó, biztosan hamis pénzt csinál, ugye?! — kiáltottam fel diadalmasan, mert úgy éreztem, hogy közelebb jutottam a rejtély nyitjához. De erre az öreg nevetni kezdett. Inkább csuklás volt, mint nevetés. Egész teste rázkódott, mintha valaki csiklandozná az álla alatt. Szeme sürün pislogott.

— Hát ez óriási! — mondta, és kissé megnyugodva végigöntötte arcomat megelégedett, nedves pillantásával. — Kérdezzen még valamit! — javasolta és valamilyen oknál fogva felfújta magát.

Pillanatra elgondolkoztam, majd nekiszegeztem a kérdést:

— Milyen módon keresi a pénzt?

— Ahá, értem! — mondta bólintva. — Nagyon egyszerű módon. Én tudniillik vasúttulajdonos vagyok. A farmerek el akarják adni azt, amit termelnek. Termékeiket én szállítom a piacra a vasutamon. Az ember kiszámítja, mennyi pénz kell a farmernek ahhoz, hogy éhen ne haljon és tovább tudjon dolgozni, a többit pedig viteldíj fejében zsebrevágja. Egyszerű — nem?

— És a farmereknek tetszik ez?

— Azt hiszem, nem mindegyiknek! — felelte gyermekded ártatlansággal. — De azt mondják, hogy nem lehet mindenki mindíg mindennel megelégedve. Mindíg lesznek különcök, akik dohognak valamiért.

— A kormány nem zavarja önt tevékenységében? — kérdeztem szerényen.

— A kormány? — ismételte elgondolkozva és ujjával megvakarta homlokát. Aztán megbólintotta a fejét, mint akinek hirtelen eszébe jut valami. — Ahá... az ott... Washingtonban, ugye? Nem zavar az! Jó fiúk! Az egyik tagjával közös klubban vagyunk. De ritkán lehet látni... Ezért néha meg is feledkezem róluk... Nem zavarnak — mondta újból és mindjárt kíváncsian hozzátette:

— Hát van kormány, amelyik zavarja az embert a pénzkeresésben?

Saját tapasztalatlanságom s az ő okossága egészen összekavart.

— Nem — mondtam halkan — nem úgy értettem... Csak azt hittem, hogy a kormánynak néha mégis meg kell akadályoznia a szabad rablást...

— No, de ilyet! — csodálkozott és hangjába enyhe tiltakozás vegyült. — Hiszen ez idealizmus! Nálunk ilyesmi nem létezik. A kormánynak nincs joga ahhoz, hogy magánügyekbe beleavatkozzék...

E gyermeki bölcseség alaposan lehütött.

— De vajjon magánügy — kérdeztem bátortalanul — ha egy ember miatt sok más tönkremegy?

— Tönkremegy? — ismételte és tágra nyitotta szemét. — Tönkremenésről akkor lehet beszélni, ha nagyon drága a

munkaerő. Vagy sztrájkolnak. Csakhogy nálunk rengeteg a bevándorló. Ezek mindig lenyomják a béreket és szívesen mennek sztrájktöröknek. Ha mindig hoznak belőlük annyit, amennyi elegendő ahhoz, hogy olcsón dolgozzanak és sokat vásároljanak, akkor nem lesz semmi baj.

Kissé megélénkült. Végre valami egyéni is mutatkozott benne, nemcsak az a puszta hasonlatosság egy aggastyánhoz vagy csecsemőhöz. Hosszú, sötét ujjai fürgén mozogtak és száraz hangja gyorsabb ütemben dobolt a dobhártyámon.

— Kormány! Ez érdekes probléma, kérem. Jó kormányra szükség van. Mindjárt mondok egy fontos kormányfeladatot: gondoskodni kell arról, hogy megfelelő számú ember legyen az országban. Annyi kell belőlük, hogy meg tudjanak vásárolni tőlem mindent, amit el akarok adni. Annyi munkás legyen, hogy mindig maradjon kellő tartalék belőle. De egyetlen eggyel sem több. Szocialista pedig ne legyen köztük. Sem sztrájkvezér! A kormány ne hozzon be magas adókat. Elveszem én magam is azt, amit a nép ki tud izzadni. Íme — ez a jó kormányzás az én véleményem szerint.

Hülyeségeket beszél, ami kétségtelenül annak a jele, hogy tudatában van saját nagyságának — gondoltam magamban. — Úgylátszik, csakugyan király!

— Nekem az kell — folytatta magabiztos és nyomatékos hangon — hogy az országban rend legyen. A kormány bizonyos szerény fizetéssel mindenféle filozófusokat alkalmazzon, akik vasárnaponkint legalább nyolc órán át arra tanítják a népet, hogy tisztelje a törvényeket. Ha nincs erre a célra elég filozófus, akkor — gyerünk a katonasággal! Külsőségekre nem adok, csak eredményekre. A törvény, fogyasztó és dolgozó előtt egyformán szent legyen! Csak ezt akartam mondani! — fejezte be ujjaival malmozva.

Ha nem is király, de majdnem király és nem buta ember! — gondoltam és megkérdeztem:

— Meg van elégedve a jelenlegi kormánnyal?

Nem válaszolt azonnal.

— Többet is tehetne. Mondottam már: bevándorlókra egyelőre még szükségünk van. Csakhogy nálunk politikai szabadság van, amit ez az elmaradt bevándorló népség otthon

hírből sem ismert. Ezért pedig fizetni kellene. Például: ki kel lene mondani, hogy mindenki hozzon magával 500 dollárt Akinek 500 dollárja van, tízszer olyan értékes, mint akinek csak 50 van... Csavargókra, koldusokra, betegekre és hasonló semmittevőkre nincs szükségünk.

— De ilymódon kevesebb lesz ám a bevándorló... — jegyeztem meg.

Az öreg bólintott a fejével.

— Idővel úgyis azt indítványoznám, hogy zárjuk le elöt tük teljesen az ország kapuit... Addig hadd hozzon be mindegyik valami kis aranyat... Később meg kell hosszabbítani azt a várakozási időt, amíg a bevándorlóból állampolgár lesz Majd pedig — teljesen el velük! Csak azt türném meg, aki tösgyökeres amerikaiaknak dolgozik, de — polgárjoga akkor se legyen. Van már elég amerikai. Úgyis mindenki aggódik, hogy milyen rohamosan szaporodik a lakosság! Minderről — a kormánynak kell gondoskodnia. Éppen ezért intézkedésekre van szükség, különben... A kormány tagjai legyenek részvényesek az iparvállalatokban — így jobban és gyorsabban megértik majd az ország érdekeit. Most például meg kell vásárolnom a szenátorokat, hogy meggyőzzem őket: megérnek nekem egy kis aprópénzt. Akkor erre se lenne szükség...

Összeborzongott, lába megremegett, majd megjegyezte:

— Csak az aranyhegy csúcsán van az embernek jó távlata az életről.

Úgy láttam, hogy politikai nézeteit most már teljesen tisztázta. Más témára tértem át.

— Mi a véleménye a vallásról?

— Hohó! — kiáltott fel vidáman, a térdére ütött és szi gorú ráncokba szedte homlokát. — Véleményem szerint nagyon okos dolog. A vallás nélkülözhetetlen a nép számára. Én magam is hivő vagyok. Sőt vasárnaponkint prédikálok is a templomban... bizony!

— S mit mond olyankor? — kérdeztem.

— Mindent, amit egy jó keresztény elmondhat a templomban, mindent! — válaszolta meggyőzően. — Természetesen az egyik szegénynegyedben prédikálok A szegényeknek mindíg

szükségük van a jószóra és az atyai tanácsra. Elmondom nekik...

Arca egy pillanatra gyermekded kifejezést öltött. De a következő pillanatban már összeszorította ajkát és a mennyezetre szegezte pillantását, ahol bamba tekintetü ámorkák takarót huzigáltak egy teltidomú meztelen hölgy testére, amely olyan rózsás volt, mint a yorkshirei sertéseké. Fénytelen szemének mélyében visszatükröződtek a mennyezet festményének tarka színei és szivárványos szikrákat gyújtottak benne. Szájából folyni kezdett a szó:

— Testvéreim az Úrban! Ne engedjetek az irígység ravasz ördöge befolyásának, üzzetek el magatoktól mindent, ami földi. A földi élet rövid, az ember csak negyvenéves koráig tud jól dolgozni, negyven után már nem veszik fel a gyárba. Véges a mi életünk. Dolgoztok — egy vigyázatlan kézmozdulat és a gép már szét is morzsolt — vagy napszúrást kaptok — és az egésznek vége. A szegény ember olyan, mint a vak a magas háztetőn — bármerre lép, lezuhan és összezúzza magát, miként Jákob apostol, Júda apostol testvére mondá. Testvéreim! Ne tartsátok sokra a földi életet, hiszen az csak az ördög találmánya, aki megrontja lelketeket. A ti országotok, ó, Krisztus kedves gyermekei, nem erről a világról való, amikénthogy Atyátok birodalma is az egekben található. Ha türelemmel vagytok, nem panaszkodtok, nem morgolódtok, hanem engedelmesen járjátok földi utatokat, akkor Ő felveend benneteket a paradicsomi tájakra és megjutalmazand földi fáradalmaitokért — örök boldogságot osztva nektek. Ez az élet csupán tisztítótüz a ti lelketeknek és minél többet szenvedtek idelenn, annál több boldogság várakozik rátok odafenn, — miként az említett Júda apostol mondta vala.

Kezével felmutatott a plafonra és pillantásnyi szünet után hidegen s keményen folytatta:

— Igen, szeretett testvéreim! Hívságos és üres ez a mi életünk, ha nem viseltetünk áldozatos szeretettel minden felebarátunk iránt, bárki legyen is az. Ne engedjétek át szíveteket az irígység démonainak. Mire is irígykedhetnétek? A földi javak — puszta délibáb, a sátán agyafurt játéka. Mindnyájan

meghalunk — a gazdagok ugyanúgy, mint a szegények, a királyok ugyanúgy, mint a kötörök, a bankárok ugyanúgy, mint az utcaseprők. Lehetséges, hogy a paradicsom berkeiben az utcaseprőből király lesz, a király pedig a mennyei kertek útjain seprűvel sepergeti majd a hulló leveleket és a cukorkák aranypapírosát, amelyek a ti mindennapi táplálékotok leendenek. Testvéreim! Mi is lehetne kívánatos számotokra ezen a földön, a bűnnek e sötét erdejében, ahol úgy bolyong a lelkünk, mint az eltévedt gyermek? A szeretet és jámborság útján haladjatok a mennyország felé, némán tűrjetek mindent, ami kiszabatott rátok. Szeressetek mindenkit, még azt is, aki megaláz benneteket...

Lehúnyta szemét, újból kényelmesen elhelyezkedett a karosszékben és így folytatta:

— Ne hallgassatok azokra, akik szívetekben fel akarják kelteni az irígység bűnös érzését. Folyvást azon lovagolnak, hogy az egyik ember gazdag, a másik szegény. Ezek az uszítók — az ördög küldöttei, hiszen az Úr megtiltotta, hogy az emberek irígykedjenek egymásra. És szegény marad a gazdag ember is, ha szűkölködik az Úr iránt való szeretetben. Szeressétek a gazdagokat, mert Isten kiválasztottai ők! — kiálta fel Júda, Isten barátja, a Szentegyház vezérszentje. Ne higgyetek azoknak, akik egyenlőségről prédikálnak nektek, s a sátán többi emisszáriusainak. Mit jelent az egyenlőség ezen a földön? Csupán a lélek tisztaságában igyekezzetek hasonlók lenni egymáshoz az Úr orcája előtt. Hordjátok engedelmesen a keresztet és önmegtartóztatástok enyhíteni fogja annak súlyát. Isten legyen veletek, gyermekeim s ha ő veletek van, akkor nem szenvedhettek szükséget!

Az öregúr elhallgatott és szélesre tátva száját, diadalmasan pillantott rám. Aranyfogai csillogtak.

— Jó hasznát veszi a vallásnak, mondhatom! — jegyeztem meg.

— Hát persze! Ismerem az értékét. Ismétlem önnek — a vallás nagyon fontos a szegények számára. Nagyon meg vagyok vele elégedve. Ezen a földön minden az ördögé, mondja a vallás. Ó, emberfia, ha meg akarod menteni a lelkedet, akkor ne kívánj meg és ne igyekezz megszerezni semmit

ezen a földön Majd a halálod után fogod élvezni az életedet — fenn a mennyországban, ahol minden érted van. Aki ebben hisz — azzal könnyű dolgom van. Bizony. A vallás olyan, mint a gépolaj. Minél kiadósabban olajozzuk vele az élet gépezetét, annál kevésbbé surlódnak az alkatrészek, annál könnyebb dolga van a gépésznek.

Mégiscsak király ez! — döntöttem el magamban és tiszteletteljesen megkérdeztem:

— És ön kereszténynek tartja magát?

— Természetesen! — hangzott a magabiztos válasz. Azután felemelte a kezét és ünnepélyesen folytatta. — De ugyanakkor amerikai is vagyok és mint ilyen: szigorúan a tiszta erkölcs alapján állok.

Arca hirtelen drámai kifejezést öltött, ajkát összehúzta és fülét úgy előreszegezte az orra felé, ahogyan embernél még nem láttam.

— Mit akar mondani? — kérdeztem diszkrét hangon.

— Megmondom, de ez... maradjon köztünk! — suttogta. — Egy amerikai nem hihet Krisztusban!

— Nem? — kérdeztem tanácstalanul, kis szünet múltán.

— Persze, hogy nem — erősítette meg újból és még suttogóbbra fogta a hangját.

— És miért nem? — csodálkoztam én.

— Mert — nem törvényesen született! — Az öreg félszemmel rámkacsintott és körülnézett. — Érti? Törvénytelen gyerek Amerikában állami hivatalnok sem lehet, hát még Isten! Elökelö társaság nem fogadná be. Nem akadna lány, aki feleségül menne hozzá. Ó, mi nagyon szigorúak vagyunk ebben a tekintetben! Kérem, ha mi elfogadnók Krisztust — akkor mindenféle közönséges törvénytelen alakot is be kellene fogadnunk. Még fehér és néger vegyesházasságok származékait is. Van önnek fogalma arról, hogy ez milyen borzalmas lenne?

Úgylátszik, valóban nagyon borzalmas gondolat lehetett, mert az öreg szeme valósággal elzöldült és úgy kikerekedett tőle, mint a bagolyé. Alsó ajkát némi erőfeszítéssel feltolta a magasba és odaszorította vele a felsőt a műfogaihoz. Nyilván azt képzelte, hogy ha így fintorgatja a képét, akkor nagyobb a súlya és jelentősége.

— Szóval önök a négereket semmiképpen sem hajlandók emberszámba venni? — érdeklődtem. A demokratikus Amerika erkölcsi megnyilatkozása mázsás súllyal nehezedett rám

— Naiv fiatalember! — kiáltott fel a milliomos sajnálkozva. — Hiszen a négerek feketék! És budosek. Ha egy négerről megtudjuk, hogy fehérrel él egyutt, akár mint férj és feleség, azonnal meglincseljuk. Hurkot a nyakába és a fára vele! Itt nincs mese! Erkölcsi tekintetben kérlelhetetlenek vagyunk.

Hirtelen elfogódottságot éreztem iránta, egy oszlásnak indult hullával szemben lehetnek az embernek hasonló érzései. De ha már egyszer belefogtam a dologba, be is akartam fejezni. Tovább folytattam a kérdezősködést, hogy minél előbb túl legyek ezen: megcsúfolásán az igazságnak, szabadságnak, értelemnek és általában minden szépnek, amiben hiszek.

— Hogyan áll a szocialistákkal?

— Azok is az ördög szolgái! — nyilatkoztatta ki gyorsan és tenyerével a térdére ütött. — Szocialisták? — az olyan, mint amikor homok kerül a gépbe és megzavarja a szerkezet müködését. Jó kormány nem tür meg szocialistákat az országban. Márpedig Amerikában van belőlük! Ez azt jelenti, hogy Washingtonban nem mindenki tudja a kötelességét. A szocialistákat meg kellene fosztani a polgárjoguktól. Ez a legkevesebb. Hangsúlyozom — a kormánynak közelebb kellene állnia az élethez. A leghelyesebb az lenne, ha csak milliomos kaphatna kormánytárcát. Bizony!

— Talpraesett ember ön — mondtam.

— Úgy is van! — válaszolta elégedetten és bólintott a fejével. Most minden gyermeki vonás eltünt az arcáról, s mély ráncok jelentek meg helyette.

Szerettem volna tudni a véleményét a müvészetről.

— Ami az ön viszonyát a... — kezdtem, de az öreg felemelte ujját és magától beszélt tovább:

— A szocialisták fejében istentagadás. májában pedig anarchizmus lakozik. Lelküknek a sátán adott szárnyakat. mégpedig az eszeveszettség s a gonoszság szárnyait. A szocialisták elleni harchoz feltétlenül több papra és katonára van szükség. Papra — az istentagadás ellen s katonára — az

anarchizmus ellen. Először a templomi prédikációk ólmát kell a szocialisták kobakjába tölteni. Ha ez nem gyógyítja ki őket, akkor előre a katonák ólomgolyóival a hasukba!...

Teljes meggyőződéssel bólogatott. Majd kenetteljesen szavalta:

— Nagy az ördögnek az ő hatalma!

— Nagy! — helyeseltem magam is.

Most láttam először teljes egészében a Sárga Ördög — az Arany befolyásának erejét. Kopott bőrének zsákjában a vén ember kiszáradt, csúztól s rheumától át- meg átfurkált csontjait, gyenge, kimerült testét — ezt az egész elhasznált és szemétdombra való sárfigurácskát teljesen átjárta a hazugság s az erkölcsi elvetemültség. Sárga Atyjának jéghideg, kegyetlen akaratereje. Úgy csillogott az ördög szeme, mint két frissveretű pénzdarab és láthatóan új erőre kapott. Most mégin kább emlékeztetett egy urasági inasra, de én már tudtam, hogy úr ő a legjavából.

— Mi a véleménye a művészetről? — kérdeztem. Rámbámult, kezével végigsimította arcát, mintha le akarná törölni róla a csökönyös gonoszság rút kifejezését. És íme — újra megjelent a gyerekes vonás ezen a kivénhedt képen.

— Hogyan mondta? — kérdezte.

— Mi a véleménye a művészetről?

— Ó! — kezdte nagy lelkinyugalommal nyilatkozatát. — Nem sokat töröm a fejemet a művészeten: inkább meg szoktam vásárolni...

— Ezt tudom. De talán mégis vannak egyes szempontjai vagy kívánalmai ezzel kapcsolatban?

— Vagy úgy! Kívánalmaim csakugyan vannak... Mindenekelőtt mulattassa az embert az a híres művészet — ez a főkívánalmam. Nagyon fontos, hogy néha nevethessek. A munkám ugyanis nem nagyon mulatságos. Jó az agyvelőt időnkint egy kis megnyugtatószerrel öntözgetni... vagy ellenkezőleg: valamivel, ami serkentően hat rá. Az ebédlő falain vagy mennyezetén nagyon hasznosak az étvágygerjesztő témájú képek... Az is fontos, hogy a reklámokat a legragyogóbb, legtarkább színekkel fessék. A jó reklám millió közül is tünjék ki, már messziről ragadja orron az embert és vezesse.

húzza be oda, ahová szükséges. Ebben az esetben érdemes volt pénzt kiadni rá. Szobrok és vázák inkább bronzból készüljenek, semmint márványból vagy porcelánból. A személyzet a bronztárgyakat nem tudja olyan könnyen összetörni, mint a porcelánt. Kakasviadal vagy patkányvadászat — ezek remek témák. Londonban láttam ilyesmit... igazán pompás volt! A boxolás is jó dolog, de emberölésig nem szabad fajulnia! Zenéből a hazafias a legélvezhetőbb. Az indulókat nagyon szeretem, de legjobban az amerikaiakat. Amerika a világ legszebb országa, ezért jobb az amerikai zene minden másnál. Ahol jók az emberek, ott jó a zene is. Márpedig jobb fiúkat sehol sem találhat az amerikaiaknál! Senkinek sincs annyi pénze, mint nekünk. Éppen ezért hamarosan az egész világ versengeni fog a kegyeinkért...

Miközben elhallgattam ennek a beteg vén gyermeknek a fecsegését, hálás elismeréssel gondoltam Tazmánia vadembereire. Állítólag ők is emberevők, de fejlett művészi érzékkel rendelkeznek.

— Szokott színházba járni? — kérdeztem a Sárga Ördögnek ezt a vén rabszolgáját, hogy ne folytathassa ostoba dicsekvését arról az országról, amelyet saját maga szennyezett be legjobban az életmódjával.

— Színházba? Ó, igen! Tudom, hogy az is művészet — mondotta mély meggyőződéssel.

— És mi tetszik önnek a színházban?

Elgondolkozott, majd így szólt:

— A kurtaszoknyájú nőcskék, különösen, ha az első sorból nézhetek fel rájuk!

— Mit szeret legjobban a színházban? — tettem fel a kérdést kétségbeesve.

— Ó! — kiáltott fel, miközben száját olyan szélesre húzta, hogy csaknem a füléig ért. — Természetesen a színésznőket, mint mindenki. Szerintem a szép, fiatal színésznő, mindig nagy művész. Néha persze nem könnyű megállapítani, hogy melyikük igazán fiatal. Tudniillik nagyszerűen ki tudják készíteni magukat. De elvégre ez hozzátartozik a foglalkozásukhoz. Néha azonban azt hiszi az ember: No lám — remek kislány! Aztán kiderül, hogy nem kevesebb, mint öt-

venéves és legalább kétszáz szeretője volt már. Ilyesmi bizony kellemetlen... A cirkuszi művésznők rendszerint jobbak, mint a színháziak. Majdnem mindig fiatalabbak és hajlékonyabbak...

Nyilvánvaló volt, hogy milliomosom nagy szakértő ezen a területen. Még én magam is — a vén bűnös, aki világéletemben nyakig lubickoltam a vétkezésben, sok újat tanultam tőle.

— És a verseket szereti-e? — kérdeztem.

— A verseket? — ismételte meg a kérdést, miközben cipőjére függesztette pillantását és homlokát ráncolta. Ez nyilván annak a kifejezése volt, hogy gondolataiba mélyed. Majd egyszerre megmutatta valamennyi aranyfogát. — A verseket? Ó, igen! Nagyon szeretem a verseket. Az élet sokkal mulatságosabb lenne, ha mindenki versben írna hirdetéseket.

— Ki a kedvenc költője? — siettem új kérdést feltenni.

Az öregúr bizonytalan tekintetet vetett rám és vonakodva kérdezte:

— Hogy mondta?

Megismételtem a szavaimat.

— Hm... maga nagyon mulatságos fiatalember! — mondta és megcsóválta a fejét. — Miért kell nekem egy költőt kedvelnem? Mi okból és mi célból?

— Bocsásson meg! — dadogtam, miközben a veritéket törölgettem homlokomról. — A kedvenc könyve után szeretnék érdeklődni. A csekk-könyvön kívül persze...

— Ó, ez már más! — vidult fel az öreg. — Két könyvet szeretek: a Bibliát és a Főkönyvet. Mindkettő egyformán fel tud lelkesíteni. Ha csak megemeli őket az ember — máris érzi bennük azt az erőt, amely mindent megad, amire szükségünk lehet...

— Ez az ember gúnyt űz belőlem! — gondoltam magamban hirtelen és figyelmesen vizsgálgatni kezdtem a milliomos arcát. De nem! Szemének pillantásából minden kétségen kívül kiderült, hogy ebben az agg csecsemőben a tiszta igazság lakozik. Olyan biztosan ült karosszékében, mint a dió bele a héjában és bárki láthatta, hogy őszintén hisz abban, amit mond.

— Igen! — folytatta, miközben körmeit nézegette. — Ezek az igazán jó könyvek. Az egyiket a próféták írták, a másikat én. Az enyémben kevés a szöveg. Főként számjegyek vannak benne. Arról mesélnek, hogy mit képes elérni egy ember, ha tisztességesen és szorgalmasan dolgozik Halálom után a kormánynak ki kellene adnia a Főkönyvemet Hadd lássák meg az emberek az utat, amelyen olyan magasra lehet eljutni, ahol most én vagyok.

A győztes hadvezér diadalmas taglejtésével maga köré mutatott.

Éreztem: itt az ideje, hogy lerövidítsem beszélgetésünket. Nem minden koponya tűri el ellentmondás nélkül, hogy szünet nélkül táncoljanak rajta.

— Talán szólna valamit a tudományról is? — kérdeztem halk hangon.

— A tudományról? — Felemelte mutatóujját, s a menynyezetre fuggesztette szemét. Aztán kihúzta a zsebóráját, megnézte, mennyit mutat, újból bekattintotta a fedelét, ujjára csavarta láncát és így lóbálta az órát a levegőben. Mindezek után mélyen felsóhajtott, s beszélni kezdett:

— A tudomány... igen, tudom, hogy mi az: tudomány. A tudomány — a könyvek. Ha jót írnak bennuk Amerikáról, akkor — a könyvek hasznosak. Csakhogy a könyvekben ritkán találja meg az ember az igazságot. A könyveket rendszerint költők írják, akik — azt hiszem — nem tudják, hogy mi az: dolgozni. Olyan országban, ahol mindenki dolgozik, különben sincsen az embereknek idejük arra, hogy olvassanak... Az írók viszont bosszankodnak, ha nem vásárolják a könyveiket. A kormány kötelessége lenne, hogy jól fizesse az írókat. A jóllakott ember mindig jókedvű és okos gondolatai vannak. Ha egyáltalában szükség van arra, hogy könyveket írjanak Amerikáról, akkor a leghelyesebb lenne kibérelni a legjobb költőket és ilymódon csupa olyan könyvet írnának, amilyenre Amerikának szüksége van... Ez a véleményem erről a témáról.

— Kissé szűkre szabja a tudomány határait — jegyeztem meg.

A milliomos szemhéja lassan leereszkedett. Majd újból felnyitotta szemét és meggyőződésteljesen folytatta:

— Ó, tudom én, tudom... a tanárok, filozófusok... ez is a tudományhoz tartozik. Tudom, tudom... professzorok, szülészek, fogászok, ügyvédek, mérnökök, miegymás. *All right.* Mindezekre kétségtelenül szükség van. A tudomány hasznos dolgokra tanítson... ne ostobaságokra. Csakhogy a lányom egyik tanára egyszer azt mondta nekem, hogy vannak szociális tudományok is... Ezt nem értem. Véleményem szerint ilyesmi csak káros lehet. Szocialistáktól nem származhatik hasznos tudomány. Szocialistáknak egyáltalában nem volna szabad tudományt üzniök. A hasznos, szívderítő tudomány az, amit Edison csinál. Fonográf, kinematográf... ez igen! Arra azonban semmi szükség nincs, hogy folyvást könyveket írjanak össze a tudományokról. Ne olvassanak az emberek olyan könyveket, amelyek... mindenféle kételyeket keltenek bennük. Nincs ezen a földön semmi baj... nem látom be, miért kell a dolgokat könyvekkel komplikálni.

Felálltam.

— Ó, már megy? — kérdezte.

— Igen — feleltem. — De talán most, hogy megyek, végül mégiscsak elárulja nekem, milyen érzés az: milliomosnak lenni?

Ismét csuklani kezdett. Térde remegett. Azt hiszem, ez volt a módja a nevetésének.

— Milyen érzés? Nem érzés ez... hanem szokás!

— Mi szokás? — kérdeztem elhülve.

— Milliomosnak lenni! Ez — szokás!

Néhány pillanatra elnémultam, majd feltettem utolsó kérdésemet:

— Ön szerint vajjon nem egy és ugyanannak a társadalmi rendnek a szüleményei a földönfutó csavargók, az ópiumszívók és a milliomosok?

Nem kétséges, hogy erre megsértődött. Szeme kerekre nyílt és zöld epe lövelt belőle. Szárazon mondta:

— Azt hiszem, ön kissé neveletlen ember.

— Viszontlátásra! — szóltam.

Erre előzékenyen kikísért egészen a lépcsőkig, a legfelső fokon megállt és figyelmesen vizsgálgatta a cipője hegyét. A ház előtt kis térség terült el, amelyet gondosan nyesett pázsit borított. Vidáman nekiindultam utamnak és ujjongásra késztetett az a gondolat, hogy soha életemben nem látom többé ezt az embert.

— Halló! — hangzott mögöttem.

Megfordultam. A milliomos még mindig a lépcsőn állt és utánam bámult.

— Mondja, vannak önöknél, Európában, fölösleges királyok? — kérdezte.

— Azt hiszem, csak fölöslegesek vannak, — válaszoltam.

Köpött egyet jobbra és így szólt:

— Szeretnék két királyt tartani magamnak, mit szól hozzá ?

— Minek az magának?

— Vicces lenne... Például megparancsolnám nekik, hogy boxoljanak itt...

A ház előtti terecskére mutatott és kérdő hangon hozzátette:

— Mondjuk naponta déli tizenkettőtől fél kettőig. Reggeli után sem ártana félórácskát ennek a művészetnek szentelni!

Komolyan beszélt és láttam, meghozna minden áldozatot, hogy szándékát megvalósítsa.

— Miért kell önnek éppen király erre a célra? — érdeklődtem.

— Ilyenje még senkinek sincs itten — magyarázta meg röviden.

— Csakhogy a királyok nem szoktak sajátkezűleg harcolni egymás ellen, hanem ezt másokra bízzák — mondtam és újból útnak indultam.

— Halló! — hallottam ismét a hátam mögött.

Mégegyszer megálltam. A milliomos még mindig egyhelyben állt s zsebébe dugta kezét Álmodozó kifejezés ült az arcán.

— Mit akar még? — kérdeztem.

Kérődző mozdulatot végzett az állkapcsával, majd lassan kimondta, ami a fejében járt:

— Mit gondol, mibe kerülhet ez — két király, aki boxolna... mondjuk: csak félórát naponta... negyedévre...

(1906.)

...Késő este keresett fel és miután gyanakodva körülszemlélődött a szobámban, halkan megszólalt:

— Beszélhetnék önnel négyszemközt egy félórácskát?

Hangjának színezetéből és sovány, kissé púpos alakjából aggodalom, nyugtalanság, titkolózás áradt. Olyan bizonytalanul ult a helyén, mintha attól tartana, hogy a szék nem tűri el sokáig hosszú, szegletes csontjait.

— Nem lenne szíves lehúzni a függönyt? — pislantott az ablakra.

— Szívesen — mondtam és azonnal teljesítettem kívánságát.

Fejével hálásan bólogatott, de még továbbra is az ablakon jártatta szemét. Szinte suttogva mondta:

— Folyvást a nyomomban vannak.

— Kik?

— A riporterek, természetesen.

Figyelmesebben szemügyre vettem. Gondos, majdnem piperköc öltözködése ellenére, valahogyan mégis szegényes benyomást tett. Kopasz, négyszögletes koponyája szerényen és korrektül csillogott. Arca nagyon sovány és símára borotvált volt; szemét, mely most félig-meddig bocsánatkérően pillantott rám, részben eltakarták a seszínű pillák. Ha felemelte és egyenesen az arcomba nézett, akkor ködjárta pusztaság előtt éreztem magamat, amelynek azonban nincs mélysége. Lábát maga alá húzta, jobbkezét a térdére támasztotta,

a balt pedig, amelyben kalapját tartotta, lelógatta. Hosszú ujjai finoman remegtek, összeszorított, ferde ajkának szöglete fáradtan lekonyult. Ez az ember drágán fizette meg a szép öltözékét — gondoltam magamban.

— Engedje meg, hogy bemutatkozzam — kezdte és nagyot sóhajtva, újból az ablakra pislantott. Foglalkozásom, hogy úgy mondjam, az, hogy bünözzek...

Úgy tettem, mintha nem értettem volna a szavait és óvatos nyugalommal kérdeztem:

— Hogy mondja?

— Foglalkozásszerű bűnöző vagyok, kérem tisztelettel — ismételte csaknem szóról-szóra és hozzátette: — Specialitásom: a társadalmi morál megszegése...

Az egész mondat szerényen, de biztosan hangzott és sem a szavakban, sem az arckifejezésben nyoma sem volt a megbánásnak.

— Nem... óhajt egy pohár vizet? — indítványoztam.

— Köszönöm, nem kérek! — hárította el ajánlatomat és bocsánatkérő szeme, amelyben most halvány mosoly bujkált, megpihent rajtam.

— Úgy látom, hogy nem egészen ért meg.

— Dehogynem! — tagadtam, a könnyedség álarcával leplezve tudatlanságomat, amint azt európai ujságírók tenni szokták. De látogatóm immár nyilvánvalóan nem hitt nekem. Kalapját meglóbálta a levegőben és szerényen mosolyogva így szólt:

— Hadd mondjak el egyet-mást a tevékenységemről, hogy láthassa: ki vagyok...

Ismét felsóhajtott és levette rólam a szemét. Én pedig megint elcsodálkoztam azon, hogy ebből a sóhajtásból nem csendült ki más, csak — fáradtság.

— Nem emlékszik? — kezdte, miközben kezét lóbálta. — Az ujságok sokat irtak arról az emberről... arról a részeges fráterről... nem emlékszik arra a nagy színházi botrányra?

— Az az úr az első sorban, aki a legdrámaibb jelenet közben felállt, feltette a kalapját és taxi után kiáltott? — kérdeztem.

— Úgy van! — hagyta jóvá szavaimat és negédesen hozzátette: — Én voltam. A „Gyermekrontó vadállat" című cikk is rólam szólt, valamint a „Férj, aki eladta a feleségét", az is én vagyok... Az az alak, aki az utcán megszólítja a nőket és illetlen ajánlatokat tesz nekik — ugyancsak én vagyok.. Általában, rólam hetenkint legalább egyszer írnak az ujságok; azonkívül írnak rólam minden alkalommal, ha bizonyítani akarják, hogy mennyire leromlott a közerkölcs...

Mindezt halkan, de nagyon érthetően és minden dicsekvés nélkül adta elő. Én egyetlen szót sem értettem ugyan az egészből, de nem akartam, hogy ezt észrevegye. Mint az írók általában, én is mindig azt a benyomást szeretem kelteni, hogy úgy ismerem az életet és az embereket, mint a tíz ujjamat.

— Hm! — mondottam filozófikus mélységgel. — És magának örömet szerez az ilyen foglalkozás ?

— Nem tagadom, hogy fiatal koromban sok mulatságot találtam benne — hangzott a válasz. — De immár ötvenöt éves és nős vagyok; két lányom is van... Ebben a helyzetben persze már nem kellemes, ha a lapok hetenkint kétszer-háromszor úgy emlegetnek, mint a bűn és az elvetemültség forrását. Állandóan riporterek járnak a nyomomban és figyelik, vajjon pontosan és az előírt módon eleget teszek-e a kötelezettségemnek...

Köhécseltem, hogy zavaromat leplezzem. Majd részvéttel a hangomban, megkérdeztem:

— Ez... valamilyen betegség magánál?

Tagadóan intett a fejével, kalapjával gyorsan legyezgette arcát és így válaszolt:

— Dehogy — ez a foglalkozásom. Már mondottam önnek, hogy kisebbfajta utcai és egyéb nyilvános botrányok... ez az én különleges szakmám... a többi kollégák az irodából felelősségteljesebb és borsosabb ügyekkel foglalkoznak. például: a vallásos érzület megsértésével, nők vagy gyermekek megerőszakolásával, ezer dollárig terjedő összegek elsikkasztásával... — Felsóhajtott, körülnézett, majd magyarázó hangon folytatta: — És más erkölcstelenségekkel.. én azonban csupán kis skandalumokban utazom...

Úgy beszélt, mint egy iparos az iparáról. Bevallom, a dolog már idegesíteni kezdett és gúnyosan megkérdeztem:

— Szóval ön, tisztelt uram, nem is talál semmi örömet mindebben?

— Nem én! — válaszolta egyszerűen.

Ez a kertelés nélküli őszinteség lefegyverzett és furkáló kíváncsiságot ébresztett bennem. Pillanatnyi gondolkodás után a következő kérdést tettem fel:

— Ült már?

— Háromszor. De mindenféle pénzbüntetésekben is volt már részem. Ezeket természetesen az iroda fizeti... — magyarázta készségesen.

— Iroda? — ismételtem szavát önkénytelenül.

— Ó, igen! Be kell látnia, hogy én magam nem fizethetem ki a bírságokat! — mondta mosolyogva. — Miből? Heti ötven dollár... igazán nem sok egy négytagú család számára...

— Legyen szíves, adjon egy kis időt arra, hogy megemésszem ezt az egészet — szóltam s felálltam a székről.

— Csak tessék! — bólogatott előzékenyen.

Elkezdtem fel-alá járni a szobában látogatóm mellett és igyekeztem felidézni emlékezetemben a kórképét mindazoknak az elmebetegségeknek, amelyekről életemben már hallottam. Szerettem volna pontosan körülhatárolni tébolyodottságának a jellegét, de nem tudtam. Egy azonban világos volt: ez nem tartozhatik a nagy, közveszélyes mániák közé. Vendégem türelmes várakozással követte szemével lépteimet, miközben sovány, kimerült arcán mosoly csillogott.

— Szóval maga irodai alkalmazott? — álltam meg sétámban és hirtelenül szembefordultam vele.

— Igen — felelte.

— Sokan vannak kollégák?

— Ebben a városban százhuszonöt férfi és hetvenöt nő...

— Ebben a városban? Hát... más városokban is van ilyen iroda?

— Persze, mindenütt az egész országban! — szólt és arca gyámkodó kifejezést öltött.

Kezdtem részvétet érezni önmagam iránt.

— De... mi az isten csudája... — kérdeztem bizonytalanul — mi az isten lila csudájával foglalkoznak ezek az irodák?

— Megszegik az erkölcsi törvényeket! — felelte szerényen, felállt a székről, beleült a karosszékembe, kinyujtotta lábát és leplezetlen kíváncsisággal kezdte fürkészni az arcomat. Nyilvánvaló volt, hogy tudatlan barbárnak tart, ami nyomban kiüzte belőlem a feszélyezettség érzését.

— Ördög vigye! — füstölögtem magamban. — Nem szabad elárulnom, hogy egy betüt sem értek az egészből... — Mutatóujjamat a levegöbe böktem és tettetett élenkséggel felkiáltottam:

— Érdekes! Nagyon érdekes!... Csak.. mi ennek a célja?

— Minek? — kérdezte mosolyogva.

— Hát ennek az irodának! Miért kell neki megszegnie az erkölcsi törvényeket?

Felnevetett, de olyan jóindulatúan, mint ahogyan felnőttek szoktak nevetni gyerekeken. Rámeresztettem szememet és az járt a fejemben, hogy valóban, az életben minden rossznak a tudatlanság a forrása.

— Ugyebár belátja, hogy élni kell? — kérdezte.

— Hogyne látnám be!

— És lehetőleg jól kell élni?

— Magától értetödik!

Látogatóm felállt, hozzámlépett és megveregette a vállamat

— Kérdem öntől: lehet-e élvezni az életet anélkül, hogy az ember megszegné az erkölcsi törvényeket, mi?

Ismét hátralépett, rámkacsintott és úgy elterült a karosszékben, mint a sült hal a tepsiben. Szivart húzott elő és anélkül, hogy engedelmet kért volna tölem, rágyujtott. Majd igy folytatta:

— Ki szereti a szamócat karbolsavval? Senki, nem igaz?

Azzal ledobta az égő gyufát a padlóra.

Mindig igy van ez: ha valaki fölébe kerekedik embertár-

sának, akkor egyszeribe úgy viselkedik vele szemben, mint a disznó.

— Nehezen tudom önt megérteni! — vallottam be vendégemnek és egyenesen az arcába néztem.

Ő csak mosolygott és így szólt:

— Jobb véleménnyel voltam a szellemi képességeiről...

Csöppet sem titkolta, hogy kezdi magát otthonosan érezni nálam. Modora teljesen megváltozott. Szivarja hamuját egyszerűen leszórta a földre, félig behunyta szemét és ritkás szempilláin keresztül elmerült szivarja füstfellegeinek bámulatába. Majd szakértő hangon így szónokolt:

— Ön nem nagyon ismerős az erkölcsi világban, azt látom...

— Valóban nem! Néhányszor bizony összeütközésbe is kerültem a morállal... — vallottam be szégyenkezve.

Kivette szájából a szivart, néhány pillanatig figyelmesen szemlélte parázsló végét, majd filozófikusan megjegyezte:

— Ha valaki beveri a fejét a falba, még nem jelenti azt, hogy pontosan tudja, mi a fal.

— Igaz, elismerem, hogy ez így van. De valamilyen oknál fogva, ha összeütközöm az erkölcsökkel, akkor nyomban olyan messzire ugrom tőlük, mint a gumilabda a falról...

— Ebből látni, milyen súlyos következményekkel jár, ha valakinek hiányos a neveltetése! — mondta oktató hangon.

— Talán csakugyan így van — feleltem, érezve, hogy ismét kénytelen vagyok igazat adni neki. — A legelkeseredettebb erkölcscsősz, akivel életemben összeakadtam, az egyik bácsikám volt. Pontosan ismerte az összes utakat, amelyek a mennyországba vezetnek és szüntelenül azokról fecsegett mindenkinek, aki a karmai közé került. Egyesegyedül ő tudta, hogy mi az igazság, amelyet óriási buzgalommal kalapált családja összes tagjainak fejébe. Remekül tudta, mi mindennel tartozik az ember istennek; még a kutyákat, meg a macskákat is kioktatta: miképpen kell viselkedniök, hogy elnyerjék az örök üdvösséget. Amellett tele volt kapzsisággal és gonoszsággal, folyton hazudott, uzsoráskodásból élt és — mint minden erkölcscsősznek — neki is jellemző vonása volt a gyáva emberek goromba erőszakossága. Mindenki rettegett tőle, útálta

mindenki, aki egy házban élt vele... Én megpróbáltam szelíden rávenni, hogy enyhüljön meg — egyszer kidobtam az öreget az ablakon, egy másik alkalommal pedig fejéhez vágtam a nagytükröt. Ablak és tükör eltört, de bácsikám nem javult meg. Úgy halt meg — mint erkölcscsősz. Azóta bizonyos ellenszenvvel viseltetem az erkölccsel szemben... Nem tudna valamit mondani, ami kibékítene vele? — kérdeztem.

Látogatóm elöhúzta zsebóráját és így szólt:

— Tulajdonképpen nincs időm arra, hogy leckéket adjak önnek... De, ha már itt vagyok, isten neki — az ember fejezze be, amit elkezdett. Talán cserébe ön is tehet majd valamit az én érdekemben. Rövid leszek...

Ismét félig behúnyta szemét és nagyképüen folytatta:

— Az erkölcs nélkülözhetetlen számunkra — ezt nem szabad elfelejteni. És miért nélkülözhetetlen? Mert vigyáz az emberek személyi biztonságára, jogaira és tulajdonára — másszóval: az erkölcs örzi „felebarátaink" érdekeit. Mármost ki a mi felebarátunk? Első- és másodsorban mi magunk. Más senki, csak mi magunk. Például, ha az ember felesége kívánatos, szép nő, akkor egyszerüen azt mondja: „Ne kívánd felebarátod feleségét!" Ha az embernek van pénze, ökre, szamara, rabszolgája, miegyebe és amellett nem idióta, akkor leghelyesebb, ha felcsap morálcsősznek. Az erkölcs óriási előnyt jelent az embernek, ha megvan mindene, amire szüksége van és mindezt meg is akarja tartani a saját maga részére. Viszont csöppet sem előnyös az erkölcs azoknak, akik nem dúslakodnak földi javakban és nincs más tulajdonuk, mint fejükön a haj.

Tenyerét végigjáratta kopasz fejebúbján és így folytatta:

— Az erkölcs az érdekképviselet leghatásosabb módja. Ezért mindenki, akinek szüksége van rá, igyekszik környezetének lelkébe is beléplántálni. Az utcán a rendör és a detektív vigyáz rá, az emberen belül pedig a legkülönbözöbb elvek egész sorozata, amelyet azért ültettek oda, hogy nöjön, mint a gyom, lepje el az egész agyvelöt, fojtson el minden olyan gondolatot, amely hátrányos lehet a morálcsösz számára és érdekeit veszélyeztetheti. Minél nagyobbak a gazdasági ellen-

tétek egy társadalomban, annál szigorúbban őrködnek az erkölcs felett. Minél több pénze van valakinek, annál erkölcsösebb. Ez az oka annak, hogy Amerikában, ahol olyan sok a gazdag ember, gőzerővel terjesztik az erkölcsöt. Érti?

— Értem — feleltem. — De minek az iroda?

— Várjon! — szólt rám erélyesen és jelentőségteljes mozdulattal felemelte mutatóujját. — Ezek szerint az erkölcsnek az a célja, hogy mindenkit rávegyen, hagyjon minket békében. Tegyük fel azonban, hogy nagyon sok pénzünk van, ami kényelmes módot nyujt nekünk arra, hogy valóra váltsuk minden vágyunkat és kívánságunkat. Csakhogy a legtöbb emberi vágyat csupán úgy lehet kielégíteni, hogy közben súlyos sérelem esik az erkölcsi alapelveken... Miképpen lehet ezt a problémát megoldani? Az ember nem prédikálhat a tömegeknek olyan elvet, amit ő maga állandóan megsért és semmibe vesz: ez ügyetlenség lenne és senki sem hinne neki. Elvégre nem mindenki hülye... Ime, egy példa: az ember ül a szeparéban, pezsgőt iszik és egy gyönyörű növel csókolózik, aki nem is a felesége. Az elv szempontjából, amit mindenkire kötelezőnek hirdetünk, a legkellemetesebb dolgok többnyire erkölcstelenek. Viszont az egyén saját szempontjából az ilyen időtöltés valóságos életcél: vagy legalábbis életének édes velejárója, amelyből élvezetet és gyönyört merít. S már ott ágaskodik a probléma az ember előtt: miképpen lehet összeegyeztetni az erkölcsöt — amely az édes bünöktől való önmegtartóztatást prédikálja — ugyanezeknek a bünöknek örömteli gyakorlásával? Másik példa: mindenkinek azt prédikáljuk — ne lopj! Valóban kínos lenne, ha állandóan meglopnának bennünket. De ugyanakkor, noha van elég pénzünk, mégis szinte ellenállhatatlan ösztön hajszol bennünket, hogy még többet csenjünk hozzá. Harmadik példa: nyilván ön is rendíthetetlenül vallja a nemes elvet — ne ölj! Tudniillik ön is szereti az életét, amely kellemes, értékes és tele van szépségekkel. De egy nap az ön szénbányájában a munkások fizetésemelést kérnek. Ön kénytelen katonaságot hívni és — piff-puff! — pár tucat munkás már holtan fekszik a földön. Vagy: ön szeretné eladni valahol az áruját. Ezt behatóan elmagyarázza

kormányának, amelyet arra kér, hogy nyisson árui számára piacot. A kormány elözékenyen eleget tesz a kérésnek, elküld egy kisebbfajta ármádiát valahová Azsiába vagy Afrikába, ahol az ön érdekében néhány ezer bennszulottet lemészárolnak... Mindez a legkevésbbé sem harmonizál az ön szokásos prédikációival az emberszeretetről, onmegtartóztatásról és lelki tisztaságról. De nem tesz semmit. Ön gyakorlott morálcsösz: miközben a munkásokat vagy a bennszülotteket öldösik, ön ártatlanságban moshatja kezeit és arra hivatkozhatik, hogy itt az állam érdekéről van szó, amely összeomlana, ha az emberek nem hoznának érte áldozatot. Valójában, persze, az ön érdekeiről van szó, hiszen az állam — ön! Természetesen csak abban az esetben, ha ön gazdag. Sajnos, kisebb kérdésekben — például: erőszak, lopás satöbbi — már jóval nehezebb a gazdag ember helyzete. Általában: a gazdag ember sorsa — igazán tragikus. Elengedhetetlenül szükséges számára, hogy mindenki szeresse, senki se merészeljen vagyonában kárt tenni, senki se zavarja szokásaiban és mindenki a legtisztább érzelmekkel viseltessék felesége, növére, lányai iránt. Ugyanakkor az ő számára csöppet sem fontos, hogy szeresse az embereket, hogy tartózkodjék a lopástól és hogy tiszta érzelmekkel viseltessék mások asszonyaival szemben — söt éppen ellenkezőleg! Mindez csak zavarná és még tevékenysége eredményeit is veszélyeztetné. Ne felejtsük el, hogy egész élete — közönséges lopás; ezer meg ezer embert rabol ki, az egész országot szabad prédájának tekinti, hiszen másképpen nem növekedhetnék a töke, vagyis, amint ő mondja, nem virágozhatnék a haza, érti, úgyebár? Tucatjával becsteleníti meg a nöket, ez roppant kellemes szórakozás olyan ember számára, akinek nem kell dolgoznia. És ugyan kit szeressen ő, akinek szemében az emberiség két csoportra oszlik, olyanokra, akiket meglop és olyanokra, akik versenyt lopnak vele.

Vendégem elhallgatott. Mosolyán meglátszott, hogy a legnagyobb mértékben meg van elégedve szaktudásával. A szoba sarkába hajította szivarja csutkáját és így folytatta:

— A helyzet tehát a következő: az erkölcs hasznos a gazdagoknak, de káros a szegényeknek; a gazdag nem kér be-

löle, de nem mondhat le arról, hogy a többieknek prédikálja. Ezért igyekeznek a morálcsőszök erkölcstanuk alapelveit mindenkinek a fejébe beleverni, miközben nekik maguknak legfeljebb annyi kozuk van ezekhez az elvekhez, mint mondjuk: a nyakkendőjukhöz vagy a kesztyűjukhöz. Most jön azonban a nagy probléma: hogyan lehet az embereket rávenni arra, hogy vita nélkül alávessék magukat az erkölcsi törvényeknek? Elvégre senki se lesz olyan bolond, hogy becsületes maradjon a zsiványok között. De, ha nem sikerul valakit meggyözni, akkor még sikerülhet hipnotizálni! Erre mindíg van mód...

Nagy meggyözödéssel bólogatott fejével, újból rámkacsintott és megismételte:

— Ha nem sikerül meggyözni — sikerul hipnotizálni!

Ezután térdemre rakta tenyerét, belebámult az arcomba és hangját lehalkítva, így szólt:

— Ami most jön, az — maradjon köztünk, jó?

Bólintottam.

— Az iroda, amelynek dolgozom, a közvélemény hipnotizálásával foglalkozik. Tessék tudomásul venni, hogy Amerika legeredetibb intézményéről van szó! — tette hozzá büszkén.

Megint bólintottam.

— Ön tudja, hogy ez az ország egyetlen törekvésnek él — pénzt keresni! Itt mindenki gazdag szeretne lenni és az emberek pusztán abból a szempontból érdeklik egymást, kiből lehetne még valamit kipréselni? Az életnek nincs más célja, csak kilúgozni az aranyat az emberek húsából, véréből. Azt mondják, hogy mindenhol a nép az az érc, amelyből a sárga fémet nyerik. Itt is így van. Haladás alatt pedig nálunk azt értik, hogy a néptömegek munkaerejét koncentrálják, vagyis az emberek húsából, csontjából aranyat kristályosítsanak ki. Ilyenformán az élet meglehetösen egyszerüen alakul...

— Ez az ön egyéni nézete? — kérdeztem.

— Amit az itteni nézetről mondtam? Természetesen... azaz... nem. Valakinek a fantazmagóriája... nem is tudom, hogy jutott éppen most az eszembe... Csak akkor szoktam

erre gondolni, ha... ha olyan emberekkel beszélgetek, akik... akiket nem tartok egészen normálisnak — mondta jelentőségteljesen. — De hadd folytassam. Itt a tömegek általában nem bünöznek, erre nem marad idejük. A megfeszített munka úgy kimerít minden dolgozót, hogy a pihenés óráiban már nincs sem ideje, sem kedve bünözni. Az embereknek még arra se marad elég erejük, hogy kívánjanak maguknak valami tiltottat. Ilymódon néha az a benyomás alakul ki, hogy itt mindenki csak a munkából és csak a munkának él s a legerkölcsösebb életmódot folytatja. Persze időnként, ünnepnapokon megesik, hogy néhány siheder felköt pár négert, de ez nem áll ellentétben az erkölccsel, hiszen a négerek — nem fehérek, azonkívül sok van belőlük. Általában itt mindenki többékevésbbé tisztességesen viselkedik. A régi puritán erkölcsiség keretei közé szorított élet szürke alapjáról nyomban rikítóan kivirít az erkölcsi alapelvek legkisebb sérelme is — akárcsak a koromfolt a makulátlan papírlapon. Jó ez így, de — unalmas. A magasabb társadalmi rétegek teljes joggal büszkélkedhetnek a nép jámborságával és jó magaviseletével, de ugyanakkor ez a nagy erkölcsösség útjában áll az ő szabadságuknak. Pénzük ugyanis lehetővé tenné számukra, hogy úgy éljenek, ahogy akarnak és ne törődjenek az erkölccsel. A gazdagok mohók, a jóllakottak csiklandósak, a dologtalanok minden bünre hajlamosak. Zsíros talajon sok gaz nő, a túltelítettség talaján pedig sok erkölcstelenség. Mit lehet itt tenni? Eldobni a morált? Ezt nem lehet, ez ostobaság lenne. Ha a gazdagoknak előnyös, hogy a nép erkölcsös — akkor meg kell találniok annak a módját, hogy elrejtsék a nép elől saját erkölcstelenségüket... Ez a helyes megoldás! Ráadásul nem is nevezhető újnak...

Körülnézett és még halkabban folytatta:

— És íme: a newyorki felső tízezer néhány kitűnő képviselőjének remek ötlete támadt — csodálatosan nagyszerű ötlet! Elhatározták, hogy titkos szervezetet alapítanak, amelynek egyetlen célja: az erkölcsi törvények megszegése Részvénytársasági alapon szolíd tőkét gyüjtöttek a vállalkozás számára és az ország minden nagyobb városában megnyitották a közvéleményhipnotizáló irodákat Természetesen a

legnagyobb titokban — hiszen ez magától értetődik. Szerződtettek egy csomó embert — köztük az ön legalázatosabb szolgáját — és megbízták őket azzal, hogy lépjék át az erkölcsi korlátokat. Minden irodának megbízható és tapasztalt vezetője van — rendszerint valamelyik helyi lap szerkesztője — aki az alkalmazottak tevékenységét irányítja és pontosan kijelöli.

— Még mindig nem értem, hogy mit akarnak elérni ezekkel az irodákkal...

— Nagyon egyszerű! — jelentette ki látogatóm. Majd arckifejezése hirtelen aggodalmassá vált, idegesen körüljártatta szemét a szobában, felállt, hátán összefonta kezeit és most ő kezdett fel és alá járkálni.

— Nagyon egyszerű! — ismételte. — Mondtam már önnek, hogy itt az alacsonyabb néposztályok időhiány következtében keveset vétkeznek. Márpedig feltétlenül szükséges, hogy igenis vétsenek az erkölcs ellen, nehogy meddő aggszüz maradjon! Fontos, hogy állandóan ordítozzanak az erkölcsösségről, mert ebbe a lármába belesüketül a társadalom és képtelen meghallani az igazságot. Ha zsákszámra ürítik a folyóba a faforgácsot, akkor esetleg egy nagy fatönk is elúszhatik észrevétlenül az ember szeme előtt. Vagy: bármilyen ügyetlenül is húzod ki szomszédod zsebéből a pénztárcáját, mégis megmenekülhetsz a botránytól, ha sikerül ugyanakkor a közönség figyelmét másfelé terelned, például arra a kisfiúra, aki egy maréknyi diót csent el éppen a piaci árustól. Csak minél hangosabban ordítsd, hogy tolvaj! Irodánk működésének tehát az a lényege, hogy kisebb skandalumokkal leplezze a tömegek előtt a nagy vétkeket.

Mélyet sóhajtott, megállt a szoba közepén és pillanatnyi hallgatás után így fűzte tovább szavait:

— Például híre terjed a városban, hogy egy köztiszteletben álló és tekintélyes személyiség veri a feleségét. Az iroda azonnal utasít engem és néhány kartársamat, hogy verjük el a feleségünket, amit nyomban meg is teszünk. A nőket persze előzőleg beavatjuk a dologba, tehát úgy sikítanak, ahogyan csak kifér a torkukon. Az ujságok mindent megírnak és az így keletkezett felháborodás zaja elnémítja a tekintélyes sze-

mélyiségről s feleségéről keringő pletykát. A szóbeszéd különben is azonnal elveszti jelentőségét a való tények mellett. Vagy: arról kezdenek duruzsolni, hogy a szenátorok megvásárolhatók. Irodánk azonnal megszervezi néhány rendőrtisztnek a megvesztegetését és mindjárt le is leplezi őket a nyilvánosság előtt. Ismét elhallgat a suttogás, hiszen itt vannak a tények, amelyekről szabadon lehet beszélni. Egy magasállású személyiség megalázó helyzetbe hozta a nejét. Erre hasonló esetek egész sorozata játszódik le szórakozóhelyeken és az utcán. Az egymáshoz teljesen hasonló botrányocskák tömegében elsikkad a magasállású személyiség esete. És így tovább mindíg, minden körülmények között. A nagy rablás erdejét nem látják meg a kis lopások fáitól és minden nagy bünt eltakarnak a kis vétkek ezrei. Íme — ezzel foglalkozik a mi irodánk...

Az ablakhoz lépett, óvatosan kipillantott az utcára, majd ismét leült a székre és halkan folytatta:

— Irodánk megvédi az amerikai társadalom legfelső rétegét a nép ítéletétől. Állandóan az erkölcsi törvények megszegéséről lármázik, de a tömegek fejét apró skandalumokkal tömi tele, hogy a gazdagok elvetemültségét leplezze. Az embereket mindvégig tartós hipnózis állapotában ringatja Így nem marad idejük az önálló gondolkodásra és csak az ujságokra hallgatnak. Ezek pedig a milliomosok kezében vannak, ugyanúgy, mint a mi irodánk... Érti, uram? Eredeti intézmény ez, nem igaz?

Elhallgatott és gondolataiba mélyedt, feje mellére hanyatlott.

— Köszönöm! — szóltam. — Sok érdekeset tudtam meg öntől.

Felemelte fejét és bánatos pillantást vetett rám.

— Persze, persze... mindez érdekes lehet az ön számára. ... Csakhogy jómagam már kifáradtam belé. Családos ember vagyok, három évvel ezelőtt kis házat vásároltam magamnak ... szeretnék kissé pihenni is. Az én szolgálatom megerőltető dolog ám. Tiszteletben tartatni a társadalommal az erkölcsi törvényeket — azt hiszi, könnyü feladat? Kijelentem önnek, hogy a szesz méreg az én szervezetemnek, mégis állandóan

innom kell... otthon, csendes családi körben érzem jól magam, mégis folyton kocsmában kell ülnöm és botrányt csinálnom... állandóan írnak rólam az újságok... ha más néven is, de mégis... néha felfedezik, hogy rólam van szó és akkor szedhetjük a sátorfánkat, költözhetünk más városba. Tanácsra lenne szükségem... Azért jöttem el önhöz, hogy megtudjam a véleményét egy dologról... egy komplikált dologról...

— Beszéljen! — mondtam azonnal.

— Figyeljen ide, uram! — kezdte. — Utóbbi időben a déli államokban ismételten előfordult, hogy az elökelő osztályok egyes képviselői néger lányt vettek szeretőnek. Nem is egyet, hanem kettőt, hármat... Már meg is indult a suttogás erről. Sok elökelö dáma elégedetlen a férje viselkedésével. Bizonyos szerkesztőségek már teljes névvel aláírt leveleket kaptak, amelyekben a nök nyilvános leleplezéssel fenyegetik hitestársukat. Óriási botrány törhet ki. Irodánk azonnal munkához látott, hogy „ellentények" sorozatával — nálunk így hívják ezt — gyorsan elhárítsa a veszélyt. Tizenhárom alkalmazottunknak nyomban viszonyt kell kezdenie néger lányokkal. Köztük nekem is. Nem is eggyel, hanem kettövel, hárommal...

Idegesen felpattant a székről, kabátzsebébe dugta kezét és szenvedélyesen felkiáltott:

— Én ezt nem tudom megtenni! Szeretem a feleségemet ...és ami a döntö: ö is ragaszkodik ahhoz, hogy ne... hogy ne... hogy ne izéljek néger lányokkal. Ha még csak egyről lenne szó, de így...

— Ne engedelmeskedjék! — tanácsoltam.

Némi sajnálattal nézett rám.

— És akkor ki fog nekem heti ötven dollár fizetést adni? Hozzá külön prémiumot a sikeresebb munkákért! Nem, az efféle tanácsot tartsa meg magának... Egy amerikai még a halála után sem utasít vissza pénzt. Mondjon valami mást...

— Mást nem tudok — feleltem.

— Hm! Pedig én tudnék az ön helyében! Önök európaiak erkölcsi kérdésekben nagyon könnyüvérüek.. eleget hallottunk az európaiak erkölcsi züllöttségéről...

Nyilvánvaló volt, hogy komolyan gondolja és csöppet sem kételkedik saját szavainak igazságában.

— Nézze, uram — folytatta előrehajolva — önnek biztosan vannak itt európai ismerősei... Ugye vannak?

— És mire jó az magának?

— Mire? — egy lépést hátrált és drámai pozitúrába vágta magát. — Én ezt a négerlány ügyet semmiképpen sem tudom elvégezni. Értse meg: a feleségem nem engedi, márpedig én szeretem a feleségemet. Szóval, nem tudom megtenni...

Erélyesen megrázta fejét, kezével végigsimította kopasz koponyáját és behízelgő hangon folytatta:

— Kérem, ajánljon nekem erre a célra egy európait! Hiszen az európaiak fütyülnek az erkölcsre, nekik minden mindegy! Talán valamelyik szegény bevándorló? Heti tíz dollárt fizetek neki, helyes? Az utcán én magam mutatkozom a néger lánnyal... egyáltalában mindent én magam csinálok, kivéve egyet... neki csak azt kell csinálnia, hogy gyerek legyen... Ma estére kell választ kapnom. Képzelje el, kérem, micsoda szörnyű botrány lenne abból, ha a déli államokban nem tudnók elfojtani a veszélyes parazsat... elfojtani mindenféle rádobott szeméttel! Az erkölcs győzelmének érdekében — sietnünk kell...

...Miután elhagyta szobámat, az ablakhoz léptem és az üvegtáblára hajtottam homlokom, hogy kissé lehűtsem felizgatott agyamat.

Az erkölcs őre ablakom alatt a járdán állt és jeleket adott nekem.

— Mi tetszik? — kérdeztem, kinyitva az ablakot.

— Fenn felejtettem a kalapomat — mondta bocsánatkérően.

Felemeltem a földről, amit kért és lehajítottam az utcára. Miközben becsuktam az ablakot, még hallottam sürgető szavait:

— Heti tizenötöt is megadok! Ez csak elég jó fizetés?

(1906.)

— Jer velem, keressük fel az igazság forrását — szólt gúnyosan az Ördög és elvezetett a temetőbe.

S miközben lassan keringtünk kettesben a vén sírkövek és kovácsolt vaskeresztek között kanyargó utacskákon, kissé fáradt hangon beszélni kezdett, mint egy öreg professzor, aki megúnta már bölcseségének meddő feltálalását.

— Lábad alatt — mondotta — törvényhozók feküsznek, akiknek müve éltedet irányítja és sarkaddal olyan ácsok s kovácsok hamuját taposod, akik a benned lakozó bestia számára készítették ketrecüket. — Élesen felkacagott, amivel megvetését fejezte ki az emberek iránt, s mélabús szemének zöld fényben csillogó hideg pillantása végigöntötte a sírhalmok füszálait s a vaskereszteken tenyésző penészt. A halottak ragacsos földje súlyos csomókban tapadt a lábamhoz, s nehézzé tette a járást az ösvényen, amelyet letünt életbölcseségek síremlékei szegélyeztek.

— Miért nem hajolsz meg háládatosan, ember, azoknak pora előtt, akik lelkedet formálták? — kérdezte az Ördög s hangja, mely hasonlatos volt a nedves őszi szél füttyszavához, megreszkettette testemet és borús izgalomban vergődő lelkemet. A fák szomorú ágai némán bólogattak az emberek vén sírhantjai felett és harmatos-hideg érintéssel legyintették meg arcomat.

— Add meg a pénzhamisítóknak a nékik kijáró tiszteletet! Ők a gyártói ama szürke kis gondolatocskáknak, amelyek

nem egyebek, mint elméd aprópénze; ők tervezték meg szokásaidat, ők csúsztatták agyadba kedvenc balítéleteidet s mindazt, ami jellemzi életed. Légy hálás nekik — hatalmas a te örökséged a halottak után!

Lassú lebegéssel hulltak fejemre, majd lábam elé a sárga falevelek. A temető talaja élveteg cuppogással falta be friss táplálékát — az őszi napok halódó leveleit.

— Íme: itt az a szabó fekszik, aki az előítéletek súlyos és sivár ornátusába öltöztette az emberi lelkeket. Kívánod-e szemtől szembe látni?

Némán bólintottam. Az Ördög lábával egy rozsdás, megrepedezett vastáblára dobbantott, mely az egyik sírhantot fedte és még egyet dobbantva így szólt:

— Hé, te írástudó! Kelj fel...

A vastábla felemelkedett, az iszapos tespedésében megbolygatott nedves föld mintha mélyen felsóhajtott volna. A sír feltárult és megmutatta tartalmát, mint egy foszló, vén pénztárca, mely kinyílt. A dohos félhomályból haragos morgás tört elő.

— Ki merészeli keltegetni a holtakat tizenkét esztendő multán?

— Hallod? — nevetett az Ördög. — Az élet törvényeinek megalkotói még akkor sem vesztik el önérzetüket, amikor már megrohadtak.

— Te vagy az, Gazdám? — szólt a csontváz, s a sír peremére ülve csupasz koponyáját ingatta.

— Bizony én! — válaszolt az Ördög. — Elhoztam hozzád egyik barátomat... Szegény egészen elbutult azok között az alakok között, akik belőled merítették a bölcseségüket és most elzarándokolt az ősforráshoz, hogy gyógyulást keressen bajára.

Illő tisztelettel szemléltem a halott tudóst. Koponyájának csontjai, amelyekről már régen lerothadt a hús, még mindig önteltséget tükröztek vissza. Mintha minden egyes csontnak tompa fényt kölcsönzött volna az a büszke tudat, hogy egy híres-nevezetes, egyedülálló, s a maga nemében tökéletes csontváznak egyik alkatrésze...

— Beszéld el nekünk, hogy mit cselekedtél a Földön! — indítványozta az Ördög.

A tetem csontkeze méltóságteljes és tiszteletet követelő mozdulatokkal rendezgette foszladozó halotti leplének és izomzatának sötét cafatjait, melyek koldús-gúnya módjára csüngtek alá bordáiról. Majd büszkén felemelte jobbjának csontjait és csupasz ízületeit kiterjesztette a sötét temető felé. Hangja szenvtelen és tompa volt:

— Tíz nagy könyvet írtam, amelyek elhintették az emberek között a fehér faj felsőbbrendűségének nagy eszméjét a színesek felett.

— Más szóval és igazabbul — mondotta az Ördög — ez azt jelenti: én, a terméketlen aggszüz, egész életemet azzal töltöttem, hogy zsibvásári eszméim szakadt szálaiból, sivár elmém tompa tüivel bolondsüvegeket varrtam olyanok számára, akiknek legfőbb gondjuk, hogy semmi se zavarja meg nyugodt kérődzésüket...

— Nem félsz, hogy megsértődik? — kérdeztem halkan az Ördögtől.

— Ó — válaszolta mosolyogva — a tudósoknak már életükben is rossz a hallásuk, ha az igazságról van szó.

— Egyedül a fehér faj — folytatta tudós csontvázunk zavartalanul — hozhatott létre ilyen sokrétü civilizációt s ilyen szilárd erkölcsi törvényeket, hála bőre színének és vére vegyi összetételének. Én vagyok az, aki ezt bebizonyította!

— Ő bizonyította be! — ismételte az Ördög és szavainak nagyobb nyomatékául többször bólintott. — Nincsen olyan vadember a világon, aki annyira kegyetlen tudna lenni, mint a mi „civilizált" tudósaink!

— A fehérek teremtették meg a kereszténységet s a humanizmust — darálta tovább a csontváz.

— A fehérek, vagyis más szóval: az angyalok — szakította félbe az Ördög — akiknek ezek szerint joguk van az egész földkerekségre. — Ezért is mázolják be kedvenc színükkel — a vér vörös színével...

— Nékik köszönhető a világ leggazdagabb irodalma és legfortélyosabb műszaki tudománya — kerepelte tovább a hulla és kézujjainak csontocskáit mozgatta.

— Azaz vagy három tucat jó könyv és sokmillió fegyver az emberek irtására — magyarázta az Ördög. — Senki sem tudja úgy aprópénzre felváltani és lealacsonyítani az életet, mint a fehérek.

— Vajjon az Ördögnek mindíg igaza van-e? — kérdeztem.

— A fehérek művészete mérhetetlen magasságokat ért el — mormolta a csontember szárazon nyekergő hangján.

— Talán az Ördög is tévedhet — válaszolta kérdésemre útitársam — hiszen unalmas is lenne, ha mindíg eltalálná az igazságot. De egy bizonyos: az emberek léte e földön nem való másra, mint hogy tápul szolgáljon megvetésem számára... Az ízléstelenség s a hazugság vetése adja a leggazdagabb aratást a Földön. Az egyik legszorgalmasabb magvető itt van előtted! Társaihoz hasonlóan ő sem alkotott semmiféle újat, hanem csupán ócska előítéletek tetemét keltette új életre és új formulázások gúnyájába öltöztette... Miként is csinálják a földi halandók? Néhányak számára kastélyokat, a tömegek számára pedig templomokat és gyárakat emelnek. A templomokban megfojtják a lelket, a gyárakban megölik a testet — mindezt azért, hogy a kastélyok ne inogjanak... A munkásokat a föld legmélyébe küldik aranyért és szénért, s iszonytató fáradalmukat darabka kenyérrel fizetik ki, melyet néha megsóznak némi ónnal meg acéllal...

— Te... talán szocialista vagy? — kérdeztem az Ördögtől.

— Én az összhang kedvelője vagyok — felelte ő. — Útálom, ha az emberiséget, amely a maga nemében egyetlen nagy egységet alkot, apró darabkákra hasogatják szét és az egyik emberből gyilkos fegyvert csinálnak a másik ellen. Nekem nem kellenek rabszolgák; a rabszolgaság gyűlöletes az én szememben... Emiatt taszítottak le a mennyből. Ahol a „tekintély" kormányoz, ott elkerülhetetlenül bilincsbe verik a szabad szellemet s ott mindíg pompásan virágzik a hazugság penésze... Ám hadd nyüzsögjenek csak az élők a Földön! Hadd égjenek, lángoljanak, még ha csupán hamu is marad belőlük estére... Egyszer az életben minden embert hatalmába kerít a szerelem érzése... de csak egyszer, mert a sze-

relem csodálatos álmát nem lehet többször álmodni... de ez az egy álom magában rejti a lét teljes értelmét!

A csontváz most fáradt mozdulattal a sírköre támaszkodott. Csupasz bordáinak rései között tütyülve járt ki-be a levegő.

— Vendégünk fázik és kimerült... — súgtam az Ördögnek.

— Jólesik látnom, hogy a tudós férfiú minden felesleges sallangtól megszabadult — válaszolta útitársam gúnyosan. — Csontvázából saját eszméinek csontváza lett. Most látni, hogy milyen kevés eredetiség volt bennük... Mellette nyugosznak az igazság egy másik magvetőjének földi maradványai Keltsük fel őt is! E bölcs férfiak életükben szerették a nyugalmat, hogy teljes odaadással dolgozhassák ki előírásaikat arról, miképpen kell gondolkodni, érezni, élni. Szorgalmas munkájukkal mindig meg tudták akadályozni az emberiség nagy eszméinek teljes kibontakozását, de azok a koporsók, amelyeket számukra ácsoltak, legalább kényelmesek voltak. Haláluk után az lett a legfőbb gondjuk, hogy el ne feledjék őket... Hé, Kompracsikosz, kelj fel! Vevőt hoztam számodra. Koporsót keres gondolatainak...

S a földből ismét felmerült előttem egy csupasz koponya, fogatlanul, sárgán, de önelégültségében csillogón. Régen kellett légyen a sírban feküdnie — csontjain már nyoma sem volt húsnak. A sírhantját fedő kőlapra lépett és bordái úgy rajzolódtak a sötét kő hátterére, mint a díszruhák sujtása.

— Hol tartja ez a gondolatait? — kérdeztem halkan az Ördögtől.

— A csontjaiban, barátom, a csontjaiban! Eszméi, a csúzhoz vagy a köszvényhez hasonlóan, mélyen befúrták magukat a csontrendszerbe...

— Hogy fogy a könyvem, gazdám? — kérdezte tompa hangján a tetem.

— Maradt még elég példány belőle — hangzott az Ördög válasza.

— Talán már elfelejtettek olvasni az emberek... — mondta a professzor elgondolkodva.

— Dehogy felejtettek.. most is ugyanolyan szívesen ol-

vasnak el minden ostobaságot, mint azelőtt... de az unalmas ostobaságoknak bizony néha sokáig kell várniok a sorukra. A professzor — fordult most hozzám az Ördög — egész életében a nők koponyáját méricskélte, be akarván bizonyítani, hogy a nő nem ember. Száz meg száz koponyát mért meg, száz meg száz állkapcsot hasonlított össze, a fulekre különleges gondot fordított és minden agyvelő súlyát feljegyezte a boncoláskor. A professzor könyveiből kiderul, hogy az agyvelő súlya a legkedvesebb témái közé tartozott. Nem olvasott töle semmit?

— Ha templomba tartok, nem megyek kocsmába! — válaszoltam halkan. — Különben is nem hiszek abban, hogy az embert táblázatokba szedett számadatokkal lehessen ábrázolni. Mit olvasson ki azokból olyasvalaki, mint például én, aki nem ért az aritmetikához? Véleményem szerint nem attól lesz valaki jobb vagy rosszabb, hogy van-e bajusza vagy sem és nadrágot hord-e vagy szoknyát...

— Bizony, nem úgy válik valaki bölccsé vagy butává, hogy milyen ruhát hord vagy hány szőrszál van a bőrén... De bevallom, hogy a nőkérdés engem nagyon is érdekel — szólt az Ördög és szokása szerint kacagott egyet. Ez a kacagás nagyon kellemessé tette a vele való társalgást. Aki kacagni tud a temetőben is, az — higyjék el nekem — szereti az életet s az embereket...

— Vannak, akiknek háremük rabszolgájául kell a nő — folytatta. — Ezek kijelentik, hogy a nő nem ember. Mások szintén nem vetik meg azt, amit a nő nyujtani tud, de ugyanakkor szeretnék minél alaposabban kihasználni munkaképességét is és azt állítják: tökéletesen alkalmas arra, hogy minden körülmények között pontosan ugyanannyit dolgozzék, mint a férfiak. Tudniillik — az ő hasznukra! Természetesen emezek is, amazok is szívesen csábítanak el egy szűzleányt, de utána mindjárt ki is taszítják társadalmukból — úgylátszik az a meggyőződésük, hogy a veluk való érintkezéstől örökre beszennyezte magát... Mondhatom, hogy a nőkérdés nagyon mulatságos dolog! Szeretem, amikor az emberek teljes elfogulatlansággal hazudnak — ilyenkor olyanok, mint

a gyerekek, ami azt a reményt kelti, hogy talán egyszer felnőnek...

Meglátszott az Ördög arcán, hogy nincs kedve semmi hízelgőt mondani a jövő embereiről. De minthogy nekem is megvan a magam lesujtó véleménye az emberiségről, nem akartam, hogy az emberek szapulásának kellemes és könnyü mesterségében az Ördög versenyre keljen velem, úgyhogy sietve a szavába vágtam:

— Azt mondják, hogy... a nö oda is eljut, ahová maga az Ördög sem érkezik meg idejében. Igaz ez?

Kísérőm vállat vont és így szólt:

— Megtörténhetik... Amennyiben nincsen kéznél elegendö elvetemedett és minden hájjal megkent férfi...

— Úgy tetszik nekem, hogy te már nem is leled kedvedet a gonoszságban — mondtam.

— Gonoszság! Hát van még gonosz ember a világon? — kérdezte az Ördög felsóhajtva. — Valaha a gonoszságban volt szépség és erö. Ma — sivár unalom lépett a helyére. Még gyilkolni is csak unalmasan és gyáván tudnak — elöbb megkötözik az áldozat kezét. Nincsenek ma már gonosztevök — csak hóhérok! A hóhér pedig nem egyéb véreskezü lakájnál. Eszköz, szerszám csupán, amelyet a félelem ereje hoz müködésbe... Akitöl félnek... azt egyszerüen — kivégeztetik!

Két csontváz állt sort sírhantjuk felett, s lassan hullottak csontjaikra az öszi falevelek. Mélabúsan játszott a szél bordáik húrjain, s e temetöi zene tompán verödött vissza üres koponyájukról. Csontos szemüregükben súlyos homály honolt, amelyet szinte tapintani, ízlelni lehetett. Mindketten reszkettek. Megsajnáltam öket.

— Hadd térjenek vissza fekvöhelyükre! — kérleltem az Ördögöt.

— Az emberbarát a temetöben is az marad — felelte az Ördög. — Ám jó! A humanizmus amúgyis helyénvalóbb a holtak között — itt legalább nem zavar senkit. A gyárakban, a városok utcáin s terein, a börtönökben és a bányákban — az élö emberek között a humanizmus csak bajt csinál, söt gonosz indulatokat ébreszthet. Itt senkit sem ingerel gúnyolódásra — a halottak mindíg komolyak. Bizonyára szívesen hallanak

szónoklatokat a humanizmusról, amely voltaképpen az ő halvaszületett gyermekuk... Mindamellett okos fickó volt az, aki az élet színpadán elhelyezte ezt a szépen festett kulisszát. Kitünően eltakarja az emberkínzás sötét borzalmait, amelyet a tömegek ostobaságának eszközével, hideg kegyetlenséggel szabadít a világra az erőszak...

S az Ördög kacajából a baljós igazság metsző hangja szólt.

A sötét égbolton remegtek a csillagok, s az elhúnytak sírhantjain mozdulatlanul álltak a sötét kövek. Rothadás szaga tört fel a föld alól és a szél a csendes éjszaka karjában heverő város álmodó utcái felé sodorta a holtak sóhajait.

— Sok humanista fekszik itt — mondta az Ördög és széles mozdulattal a sírokra mutatott maga körül. — Van köztük néhány, akinek őszinteségében hinni lehet és talán nem is illik nevetni rajtuk, bár mindnyájan nevetséges félreértés áldozatai voltak életükben... De ugyanitt nyugszik légiószámra, baráti békességben mellettük az élet tanítómestereinek egy másik típusa is. Azok, akik szilárd alapot óhajtottak vetni a hazugság épülete számára, amelyet hihetetlen buzgalommal emeltek a tömegeknek...

Valahonnan énekszó foszlányait hozta a szél... Két-három vidám rikkantás röppent el a temető felett. Alighanem egy mulatós lélek lépkedett a sötétben sírhelye felé:

— Íme: e súlyos sírkő alatt büszkén enyészik ama bölcsnek hamuja, aki azt tanította, hogy az emberi társadalom lényegében teljesen hasonló... a majmokéhoz vagy a disznókéhoz... már nem is emlékszem pontosan. Ez az elmélet nagyon jól jön azoknak, akik a szervezet agyvelejének képzelik magukat. Csaknem minden politikus és rablóvezér támogatja ezt a teóriát. Ha én vagyok az agy, akkor úgy mozgathatom a kezemet, ahogy akarom — kényúri hatalmammal nyomban megszüntethetek minden ellenállást az ösztönszerűen védekező izmok részéről. Itt pedig annak az embernek a hamuja nyugszik, aki mindenáron vissza akarta vezetni a népet abba a korba, amikor még négykézláb kúsztunk és kukacot ettünk. Ez volt a boldog aranykor — tanította nagy hévvel. Kétlábon járni, elegáns kabátot hordani és ugyanakkor

azt tanácsolni az embereknek, hogy növesszenek újra sörtét — úgye milyen eredeti gondolat? Verssorokon éldegélni, zenét hallgatni, a múzeumokat búnni, egy nap alatt száz meg száz kilométert beutazni és ugyanakkor arról prédikálni a többieknek, hogy éljenek a bozótban és négylábon trappoljanak, ez valóban nagy észre vall! De e tanok mégis megnyugtatták az embereket és igazolták az életmódjukat, mert azt bizonyították a „művelt közönség" előtt, hogy nem ők a bünösök, hanem a degenerált, elferdült ízlésü tömegek, amelyek természetüknél fogva ellenségei a törvényeknek s az erkölcsnek, miértis nem érdemes velük sokat ceremóniázni. Bünözésüknek egyedül a halál tud véget vetni. Okos beszéd ez! Egyesek vétkét másokra áthárítani — bizony nem ostobaság ez! Mindig akad valaki az életben, aki meghamisítja az igazságot, hogy be tudja bizonyítani az embereknek: miért fonák ez a világ. Megvan a mélyebb értelme annak, ha a bölcsek felhúzzák az orrukat valami miatt. A temetők tele vannak ötletekkel az élők üdve javára...

Az Ördög körülnézett. A fehérre meszelt templomtorony egy óriáscsontváz mutatóujjaként némán nyúlt a magasba — a holtak kertjéből a csillagok hallgatag és sötét birodalma felé. A bölcseség forrásai felett emelkedő és a penész díszruhájába öltözött sötét sírkövek sürü erdeje vette körül e magasbaszökkenő jelmutatót, amely mintha a világmindenség sivár ürességébe sugározta volna szét az emberi vágyak és imák szívszorongatóan fájdalmas sóhaját. A szél, mely teleszívta magát a rothadás súlyos szagával, halkan rázogatta a faágakat és tépdeste róluk haldokló leveleiket. Zajtalanul hullottak azok az élet mestereinek örök lakóhelyére.

— Hadd rendezzünk most egy kis halotti parádét, hadd idézzük fel az utolsó ítélet képét! — mondotta az Ördög, miközben a sírhalmok és emlékkövek között kígyózó ösvényen lépegetett előttem. — Tudod, úgy-e, hogy eljön majd az ítélet szörnyü napja, amely a legszebb nap lesz ezen a földön? Akkor köszönt majd be az a nap, amikor a tömegek szeme kinyílik: felismerik mindazokat a vétkeket, amiket az álprófétáik és a hamis törvényhozók követtek el ellenük, amikor tévtanaikkal értelemnélküli hús- és csonttömeggé silányítot-

ták az embert. Mert hiába nevezik ma a tömegek minden egyedét is embernek, részecske az csupán s az egész ember még nem él. Az egész világ keserves tapasztalatainak hamujából fog ő megszületni, felveszi magába mindezeket a tapasztalatokat, miként a tenger a Nap sugarait, hogy azután második Napként világítson a Föld felett. Ez az én jóslatom! Mert én vagyok e földi élet ura, én vagyok az ember teremtője!

Ez a dicsekvő és alanyi hangnem szokatlanul hangzott az Ördög szájából. Én azonban elnézéssel voltam iránta. Végre is: az élet mérgei még magát ezt a legkeményebb fából faragott Ördögöt is megnyomorítják. Továbbá ördögből éppoly kevéssé lehet istent csinálni, mint fából vaskarikát és tükörben a legnagyobb förtelem is szépnek látja magát.

Az Ördög megállt a sírhalmok között és kényúri hangon kiáltotta:

— Van-e itt bölcs és tisztességes ember?

Pillanatig hallgatás volt a válasz, majd hirtelen megingott a talaj a lábam alatt, mint amikor a megpuhult piszkos hó buckái omladoznak. Mintha ezer zivatar egyszerre tombolna vagy egy óriás forgolódna nyugtalanul a mélyben. Az egész környék mocskos-sárga színekben lobbant fel és kiaszott füszálakhoz hasonlóan hajlongtak mindenütt az elötápászkodó csontvázak, miközben lemeztelenített tagjaiknak zörgésével és kiszáradt izületeik csikorgásával felverték a halotti csendet. Egymást taszigálva kapaszkodtak sírhalmaik kőlapjaira; itt is, ott is, amott is rezegtek a tar koponyák, mint az ugar, amelyet száraz kóró lepett be; másodpercek alatt körülfont a bordák szük rácsozatának sürü hálózata; roskadozva remegtek a torz lábszárak az elferdült medencecsontok súlya alatt; földi hiúság sírontúli vására tárult ámuló és undorodó szemem elé...

Az Ördög jéghideg kacaja legyőzte e furcsa nyüzsgés hangzavarát.

— Nézd csak, mind előkúsztak — mondta. — Még a hülyék is megjelentek. Vajúdik a föld és az emberek halotti bölcseségét löki ki méhéből...

A zürzavaros lárma gyorsan fokozódott, mintha egy lát-

hatatlan kéz türelmetlenül ismét szétszórná a szemetet, melyet a béres az udvar sarkába söpört.

— Nini: milyen sok tisztességes és bölcs ember élt a világon! — kiáltott fel az Ördög és szélesen kiterjesztette szárnyát az ezernyi torz alak fölött, melyek minden oldalról megrohanták.

— Kinek köszönheti közületek a legtöbb jót az emberiség? — kérdezte harsány hangon.

Úgy sustorgott körülöttünk minden, mint amikor gombát sütnek egy nagy tepsiben.

— Engedjetek az élet urának színe elé! — kiáltotta egy bús hang.

— Itt vagyok, Gazdám! Én bizonyítottam be, hogy az egyén semmi és senki a közösséggel szemben.

— Én még tovább mentem! — hallatszott valahonnan távolról. — Tanításom szerint az egész társadalom senkik és semmik összessége, tehát a tömegeknek meg kell hajolniok a kiválasztottak csoportjának akarata előtt.

— De még e csoportnak is van egy vezére, tudniillik én! — kurjantotta az egyik diadalittasan.

— Miért éppen maga? — hangzott innen is, onnan is a bosszus kérdés.

— Mert a bácsikám király volt!

— Ohó, nem a maga nagytekintetü bátyuskájának kanyarították le idő előtt a fejét?

— A királyok mindig a megfelelő időben vesztik el a fejüket! — válaszolták büszkén ama csontok, amelyek a felséges csontokból származtak.

— Hátrább az agarakkal! — hallatszott most kórusban — Van itten király a saját személyében is! Nem minden temetőben lehet ilyent találni!

A fontoskodó sustorgás és csontzörej egyetlen mély és súlyos hanggá olvadt össze.

— Mondja csak — kérdezte egy nyiszlett kis csontváz — igaz az, hogy a királyok csontjai égszínkékek?

— Legyen szabad szíves tudomására hoznom... — hadarta nagyképüen valamelyik csontváz, amely sírkövének legtetejére kapaszkodott fel.

— Tőlem származik a legjobb tyúkszemtapasz! — hallatta magát egy hang a hátam mögött.

— Én vagyok a világ legtehetségesebb építésze...

De egy alcsony és széles csontváz, amely szünet nélkül hadonászott csontkezével, valamennyi síri hangot túlkiabálta:

— Testvéreim Krisztusban! Nem én vagyok-e a ti lelki atyátok és orvosotok, aki jámbor vigasztalásom tapaszával gyógyítottam meg lelketek tyúkszemét és életetek bánatát?

— Bánatát? Bánat nem létezik! — nyilatkoztatta ki boszszus hangon valaki. — Bánat és minden egyéb csupán képzeletünk játéka.

— Én vagyok a világ legtehetségesebb építésze, aki feltalálta az alacsony ajtókat...

— Én pedig a légypapírt!

— ...azon célból, hogy aki benyit a házba, akaratlanul is kénytelen legyen mélyen meghajolni a ház gazdája előtt... — dícsérte magát egy izgatott hang.

— Lássátok be, hogy mindenképpen engem illet az elsőbbség, testvéreim! Prédikációim mézes tejével én csillapítottam lelketek szomját, elmagyarázván nektek a földi lét hívságos voltát, amikor feledést keresett az élet szomorúságai elől.

— Minden, ami van, örök idők óta volt és örökkön örökké leszen... — zümmögte valaki tompán.

Egy féllábú csontváz, aki szürke sírkövén üldögélt, most felemelte megmaradt sípcsontját és ismeretlen okból így kiáltott fel:

— Persze, hogy persze!

A sírkert hetivásárrá változott, amelyen mindenki a portékáját dícséri. Az éjszaka csendjének sötétségéből az egymást letorkoló kiáltásoknak, a szennyes öndícséretnek és féktelen beképzeltségnek folyammá duzzadó patakja tört elő. Mint amikor szunyogok felhője kering a rothadásos ingoványfelett és sziszegve, zümmögve fertőzi a levegőt azokkal a mérgekkel és miazmákkal, amelyeket a sírhantokból szívott magába. Mindenki az Ördög körül tolongott. Ráfüggesztették sötét szemgödrüket, rávicsorogtak hosszú fogaikkal — mintha ő lenne az egyetlen vevő ezen a nagy zsibvásáron Egyik halotti eszmeszülemény a másik után szállt fel a ma-

gasba és hervadt őszi falevélhez hasonlóan sokáig szállingózott a levegőben.

Az Ördög végighordozta zöld szemét ezen a forrongó sokaságon és hideg pillantása fószforeszkálóan derengő fénynyel öntötte végig a csonttömeget.

Az egyik halotti váz, amely a lába előtt ült a földön, csontkezét magasan a feje felé emelve, így szólt:

— Tedd, ó élet ura, hogy minden nő egyetlen férfi birtoka legyen...

De suttogásába máris egy másik hang fonódott, melynek szavai furán ütődtek-verődtek össze a többi szófoszlánnyal:

— Csak a holtak ismerik az igazságot!

Majd efféle mondatok ütötték meg a fülemet:

— Atyám, olyan vagy te, mint a pók...

— Tévelygések útvesztője és áthatolhatatlan sötétség a mi életünk ezen a földön...

— Háromszor voltam nős — és mindháromszor törvényesen...

— Egész életében fáradhatatlanul szövögette a családi boldogság pókhálóját...

— Én mindíg egy és ugyanazzal a nővel...

Ekkor egy csontváz tünt elő hirtelen, melynek sárga, szuvas csontjai fülsértően csikorogtak. Szétrágott csontarcát az Ördög szeméhez tolta és így szólt:

— A vérbaj ölt meg engem! De az erkölcsi törvényeket mégis mindíg tiszteltem. Amikor például a feleségem megcsalt, én magam követeltem erre az aljas bűnre a bírák s a társadalom ítéletét..

De már félre is lökték a nyomába lépők és miként a kürtöben vinnyogó szél, úgy tört ránk ismét a temető tarka hangzavara.

— Én találtam fel a villamosszéket! Kellemes kivégzési eszköz mindenki számára...

— Megvigasztaltam az embereket, hogy a síron túl örök üdvösség lesz osztályrészük...

— Megmagyaráztam a népnek, hogy az apa ad életet és táplálékot a gyermekeinek... ilymódon mindenkinek, mindíg

kell egy apa... ilymódon mindenki gyermek marad egészen a sírjáig...

Egy tojáskoponya, melynek arccsontjaihoz még izomdarabkák tapadtak, a többiek feje felett kiáltotta felénk:

— Bebizonyítottam, hogy a művészetnek alá kell vetnie magát a társadalom szempontjainak, ízlésének és követelményeinek...

Egy másik csontváz, amely villámsujtotta fát ábrázoló síremlékének tetején üldögélt, azonnal ellentmondott:

— A művészetnek szabadság kell és a szabadság legtisztább formája az anarchia...

— A művészet az élettől s a munkától kimerült lélek gyógyító balzsama...

— Élet és munka — egy és ugyanaz! Ez a megállapítás tőlem származik! — hallatszott távolról.

— Az a fontos, hogy a könyvek kiállítása szép legyen, mint azoké a gyógyszeres skatulyáké, amelyekben a pilulákat adja a gyógyszerész...

— Mindenkinek dolgoznia kell, kivéve azokat, akik a dolgozókra felügyelnek... A munkából pedig mindazoknak hasznuk van, akik arra érdemeiknél fogva rászolgáltak...

— A művészet legyen nemes és emberszerető... Frissítsen fel dalaival, ha elfáradok...

— Már pedig én — mondotta az Ördög — a szabad művészetet szeretem, amely nem szolgál más istennek, mint a szépség istennőjének. De különösen akkor szeretem, amikor szüzi leányzóként a halhatatlan szépségről álmodozik és miközben szomjúhozik annak élvezésére, lefejti az élet testéről a ráaggatott tarka ruházatot... s az élet elhasznált, vén lotyóként áll előtte... meztelenül, ráncosan s fekélyektől borítva. A féktelen harag — a bánat, a szépség elvesztése felett — a gyülölet az élet pállott mocsara ellen — ennek a kifejezését szeretem én a művészetben... A jó költő barátai: a nő és az ördög!

Ércharangok szívbemarkolóan fájdalmas hangjai libegtek most elő a templomtoronyból — mint kiterjesztett szárnyú nagy madarak, úgy kóválygotgak a holtak városa felett... Talán egy álmos strázsa kongatta meg fáradt kezével lustán s hitetlenül a harangokat. A rezes hang szerteúszott s elhalt a

légben. De még mielőtt kihúnytak volna utolsó csengései, másik éjszakai harangszó metsző hangjai ébredtek a sötétben. Mintha a nyomasztó légkör hirtelen a maga egészében megingott volna, s az így támadt repedéseken keresztül törtek volna elő az érces hullámok és szürödött volna át a csontok zörgése, meg a kiszáradt koponyák suttogása...

És újból fülembe hatoltak a tolakodó butaság unt fecsegései, a halálos ízléstelenség ragadós mondatfoszlányai, a diadalmaskodó hazugság pimasz kifejezései, az önteltség izgatott morajlásai. Feléledt itt minden elv és eszme, melyet az élők követnek, de bizony egyetlenegyre sem lehetett büszke a gazdája. Csörögtek a rozsdás láncok, amelyekkel az élő lelket béklyóba verték, de nem szikrázott fel egyetlen olyan villanás sem, amely meg tudta volna világítani az emberi lélek sötétjét.

— Hol vannak héroszaink? — kérdeztem az Ördögtől.

— Ők szerények — és sírhantjaikat elfeledték. Éltükben üldözték, holtukban pedig nem engedik felkelni őket — válaszolta útitársam és megrezegtette kiterjesztett szárnyát, hogy elhessegesse a rothadás fojtó illatát, mely sürü felhőként vett körül kettőnket. E súlyos légkörben féregként nyüzsögtek a tetemek egyhangú sugdosásai.

Egy cipész-hulla kifejtette, hogy céhéből egyedül ő érdemelte ki az utókor háláját, hiszen ő találta fel a hegyesorrú cipőt. Egy tudós, aki vagy ezerféle pókfajtát írt le a könyvében, azt erősítgette, hogy ő — tudós. A mesterséges tojáspor feltalálója keservesen jajongott, amikor a géppisztoly feltalálója félrelökte az útból, mondván, hogy ő használt legtöbbet a világnak. Ezernyi fínom és tapadós fonal hurkolta körül az agyvelőnket, kígyó módjára tekeredve köréje. S bármiről fecsegtek is e tetemek, mindíg szigorú morálcsőszöknek mutatták magukat, akik büszkék arra, amit az élet porkolábjaként kiagyaltak.

— Elég volt! — parancsolta most az Ördög. — Kezdem unni a dolgot... Ez az én bajom: hogy a holtak temetőjében ugyanúgy elfog az unalom, mint az élők temetőjében — a városban. Hé, ti, igazság őrzői, vissza a sírotokba!

Hangja ércesen szólt, de mintha az csendült volna ki belőle, hogy ő maga is torkig van a saját hatalmával.

Felszisszent, felfortyant az életből kiváltak hamuszürke s sárga hada és úgy kezdett keringeni, mint az útnak forgószéltől felkavart pora. Ezernyi sötét torka nyílt a talajnak, amely lomha csámcsogással, mint a jóllakott disznó, nyelte ismét magába kihányt táplálékát, hogy tovább emésztgesse belsejében... Hirtelen minden csontváz eltünt és a temető feltápászkodó sírkövei súlyosan zökkentek a helyükre. Csupán a kripták szava maradt vissza és nedves érintéssel fojtogatta torkomat.

Az Ördög letelepedett az egyik sírdombra és könyökét térdén nyugtatva, fekete kezének hosszú ujjai közé támasztotta fejét. Szeme mozdulatlanul meredt a távolba, a sírhantok és sírkövek tömkelegére... Feje felett csillagok ragyogtak és a nappalt keltegető harangok érces hangjai lebegtek

— Megfigyelted? — fordult most hozzám. — Mindeme penészes ostobaságnak, bamba hazugságnak és rosszindulatú ízetlenségnek mocsaras, mérges, ragacsos talaján épül fel az élet törvényeinek szük és nyomasztó építménye, amelybe birkaként tereltek benneteket halottaikban porladó őseitek... Gondolatrestség és az igazságtól való félelem fonja körül eltéphetetlen indáival börtönötök kapuit. Mindíg a halottak a ti életetek igazi urai és bár élő emberek irányítanak benneteket, mégis a holtak sugalmazzák nekik, hogy mit tegyenek A sírhalmok a földi bölcseség forrásai! Én mondom néked: életetek legfőbb értelme olyan virág, amelyet a hullák nedve növelt. Az elhunytak gyorsan enyésznek a föld mélyében, de örökké szeretnének élni az élök lelkében. Az elmúltak gondolatainak fínom és száraz pora könnyen behatol az életben maradottak agyvelejébe, ezért van az, hogy akik bölcseségeket prédikálnak nektek, egyúttal a lélek halálának próféfái is...

Az Ördög felemelte fejét és zöld szemének pillantása, mint egy csillagpár hideg sugara nyugodott meg arcomon.

— Mit prédikálnak mindennél hangosabban a földön, mi az, ami minden tanításnál megrendíthetetlenebb? Az élet elaprózása. Azt állítják: természetes és törvényszerű, hogy az

emberek helyzete különböző legyen. De ugyanakkor egyformán érezzenek és ugyanazoknak az erkölcsi törvényeknek vessék alá magukat. Sokaknak, akiknek van mit élvezniök az életben, pompásan megfelel az a tan, hogy milliónyi és milliónyi lélek olyan egyforma, mint a téglák és ennek megfelelően a legkülönbözőbb mértani alakzatokat lehet belőlük kirakni. Ez az álszenteskedés kibékíti a kiuzsorázott dolgozók keserű érzelmeit a kiuzsorázók kegyetlen és hazug kényszerével. Ez a képmutatás csak arra jó, hogy elfojtsa a zendülés építő, alkotó szellemét és aljas célja az, hogy a hazugság köveiből építsen sírboltot a szellem szabadságának...

Hajnalodott. Az égbolt belesápadt a Nap várásába. Lassan elsápadtak a csillagok is. De annál fényesebben ragyogott az Ördög szeme.

— Mit kellene prédikálni az embereknek, hogy az életük szép és teljes legyen? Éppen az ellenkezőjét! Mindenkinek egyforma legyen a helyzete, de különböző a lelke. Akkor olyan lenne az élet, mint a virágzó bokor, ahol a sok hajtásnak közös a gyökere: kölcsönös tisztelet a másik szabadsága iránt. Olyan lenne, mint a máglya, amely az egymáshoz való barátságnak és a magasabbra emelkedés vágyának tüzében ég... Az eszmék termékeny küzdelemben állnának, de az emberek mégis szeretetteljes békében élnének egymással. Teljesíthetetlen óhaj ez? Éppen azért kell teljesülnie, mert eddig még sosem volt így!

— Reggel lesz megint — pillantott az Ördög Kelet felé. — De kinek szerez örömet a napvilág, ha a szívében még éj lakozik? Az emberek nem érnek rá arra, hogy magukba fogadják a Napot. A nagy többség nem gondol másra, mint a mindennapi kenyérre és egyesek azon törik magukat, hogy a többieknek minél kevesebb jusson belőle, míg mások hívságokban merülnek el, de mindenki a szabadságot áhítozza. Csakhogy a kenyérért folytatott szakadatlan küzdelemben elvész a szabadság. És kétségbeesett, boldogtalan, háborgó egyedüllétükben az emberek kezdenek megbékülni azzal is, amivel sohasem szabadna megbékülniök. Így merülnek el a legjobb lelkek is a vaskos hazugságok iszapjában. Elsőbb csakugyan

észre sem veszik, hogy árulást követnek el önmagukon, de később már tudatosan árulják el hitüket...

Felállt és hatalmas mozdulattal kiterjesztette szárnyát.

— Hadd induljak el várakozásom útján a szebb lehetőségek felé...

S a harangok engesztelő, mélabús hangjától követve — hirtelen elröppent...

*

Amikor ezt az álmomat elmondtam egy amerikainak, aki aránylag inkább volt embernek nevezhető, mint a többiek, először nagyon komoly képet vágott, de aztán felderült az arca és így kiáltott fel:

— Értem már! Az Ördög egy halottégető társaság ügynöke volt! Minden szava azt bizonyítja, hogy mennyivel praktikusabb a krematórium a temetőnél... Remek ügynök! Még éjszaka is azon töri a fejét, miként szerezhetne megrendelőket a cége számára...

(1906.)

Sokáig bolyongtam Párizs utcáin, mielőtt rátaláltam. Vajjon hol él? — kérdeztem mindenkitől. De senki sem tudott pontos választ adni.

Egy öreg ember a vállát vonogatta és bizonyára tréfából, de mégis sóhajtva, így felelt:

— Ki tudná megmondani? Volt idő, hogy egész Európában élt.

— A bankárok utcájában! — felelte egy munkás érdes hangon.

— Forduljon csak jobbfelé! — mondták mások.

Lárma és kellemetlen hangulat vett körül. A tereken mindenfelé ágyúk és katonák, az utcákon mindenütt munkások. Az utóbbi időkben minden országban felkapott szokás szerint a katonák utcahosszat lövöldöztek puskáikból. A lovasság meztelen kardját suhogtatva rávetette magát a népre. A munkások kövel dobálták meg a katonaságot. A szürke város fülledt levegőjében idegesen hullámzott a gonosz háborúság, visszhangzottak az éles vezényszavak. Az úttestet imitt-amott vér szennyezte. Az emberek bevert fejjel, néma dühükben ökölbe szorított kézzel hazafelé tartottak. Aki már nem bírt járni, az úttestre dölt, ahonnan emberséges rendőrök félrevonszolták a lovak és katonák lába elől. A járdán bámészkodók álltak és közölték egymással észrevételeiket arról a már-már megszokott látványról, amelyet e keresztény város nyujtott.

Végülis valaki így szólt hozzám:

— Franciaország? Jobbra, a III. Sándor-hídnál.

A rendőrparancsnokság, ahol lakott, elég régi épület volt — csöppet sem szép vagy díszes. Az ajtóban, amelyen beléptem, két katona állt, a Szabadság vörös zászlójából varrt nadrágban. Az ajtó fölött valami feliratnak csak egyes részei voltak már épségben. Csak annyit lehetett elolvasni, hogy „Ban... ra... b... a..." Ez a bankárok bandájára emlékeztetett, amely bemocskolta Béranger és George Sand országát. Köröskörül a penész, a rothadás és az erkölcsi züllés szaga terjengett.

Szívem hevesen vert. Hiszen én, mint minden forradalmár, ifjúságom napjai óta, szerettem ezt a nőt, aki maga is szívből és forrón tudott szeretni és olyan szépen tudott forradalmat csinálni...

Egy tetőtől-talpig feketébe öltözött ember, aki modorával a drága vendéglők márkijaira emlékeztetett, szeretetreméltó mosollyal kicsi, félhomályos sírboltba vezetett, ahol módomban volt a mai Franciaország modern stílusának eleganciáját megcsodálni.

A szoba falait orosz kölcsönkötvények színes papírjai fedték. A padlón gyarmati bennszülöttek csontjai hevertek. Az „emberi jogok deklarációját" vésték rájuk, művészi kivitelben. A bútorzat azoknak az embereknek a csontjaiból készült, akik a francia szabadságért folytatott csatában Párizs barrikádjain elestek. Ezeket a bútorokat sötét szövet takarta, arra pedig rá volt hímezve az orosz cárral kötött szerződés szövege. A falakon vaskeretben, igazi emberhúsból Európa országainak címerei függöttek: Németország páncélos ökle, Oroszország akasztófakötele és korbácsa, Olaszország koldustarisznyája és Spanyolország címere: egy katolikus pap fekete reverendája és két csontos keze, amint mohón fonódik egy spanyol nyaka köré. Ott volt Franciaország címere is: egy burzsuj kövér hasa, benne összerágott frígiai sapka...

A mennyezetre a német császár nyitott szája volt festve, a hatvannégy fogával és félelmetes bajuszával... Az ablakokat nehéz függönyök takarták. Sötét volt, ahogyan a Balzac-i életkörű nők fogadószobáiban szokott lenni, akik még nem

vesztették el a reményüket férfiak sikeres megbüvölésére. A hamis finomkodásnak és a lelki romlottságnak sürü, kevert illata bódította az ember fejét és fojtogatta lélekzetét.

Bejött és szempillái mögül fürkésző tekintetet vetett rám.

— Beszél franciául? — kérdezte, meghajlásomat olyan színésznö gesztusával viszonozva, aki valamikor királyi szerepeket játszott, de már régesrégen lemondott róluk.

— Nem, asszonyom, én csak igazat beszélek! — feleltem.

— Mire jó az? — kérdezte, vállat vonva. — Mirevaló az? Az igazság senkinek sem kellemes — még szép versekben sem...

Odalépett az ablakhoz, félrevonta a függönyt, de azonnal vissza is húzódott.

— Még mindig úgy lármáznak az utcán? — szólt elégedetlenül. — Micsoda gyermekek! Mirevaló ez? Nem értem! Van köztársaságunk és olyan kormányunk, mint sehol másutt! Még szocialista miniszterünk is van — hát még ez sem elég a nép boldogságához?

Fejét szeszélyesen hátravetve hozzáfüzte:

— Talán nincs igazam?... Egyébként maga azért jött ide, hogy beszélgessünk, nem?

Odalépett hozzám és leült mellém. Hamiskás hízelgéssel a szemembe nézett és megkérdezte:

— Miről beszélgessünk? A szerelemről? A költészetről? Ő, az én Alfred Musset-m!... És Lecomte de Lisle-em!... Rostand-om!... — Felfelé pillantott, de mikor feje fölött meglátta a német fogait, tekintetét gyorsan elfordította.

Nem zavartam a költökről szóló kedves csacsogását. Némán vártam a pillanatot, amikor rátér a bankárokra. Néztem a nöt, akinek képét a világ összes lovagjai még nemrég a szívükben hordozták. Fáradt arca arra vallott, hogy sokat szeretett. Élénk színei megsápadtak, elkoptak a sokezer csóktól. Zavarodottságot színlelő szeme szüntelenül vándorolt tárgyról-tárgyra, szempilláit leeresztette, hogy eltakarja duzzadt szemhéját. Halántékán és nyakán a ráncok némán meséltek szíve egykori viharairól, de golyvája és kövér álla arról tanúskodott, hogy a szív már régen elhájasodott. Fel-

puffadt és elhízott ez a nő. Meglátszott rajta, hogy a gyomor poézise sokkal közelebb van hozzá, mint a lélek emelkedett költészete; alighanem jobban figyel altestének durva hangjaira, mint az igazság és szabadság szózatára, amely — még nem is olyan régen — éppen az ő ajkairól zengett a legszebben az egész földön. — Régi bájából és mozdulatai lendületes erejéből nem maradt más, csak az élénk asszonyságok megszokott sürgölődése — a világpiacokon forgolódó kofáé. Ez volna a nagy hősnő, aki a csatamezőn küzdött az emberiség boldogságáért? Dicső varázsát most felcserélte a sok szerelmes kaland kiöregedett hősnőjének kokettériájával.

Nehéz, sötét ruha volt rajta, csipkével díszítve. Ezek a csipkék a newyorki Szabadság-szobor rozsdafoltjaira emlékeztettek engem és a világ egykori rokonszenvére, amelyet cafatokra szaggatott az igazság szellemének elárulása.

Fáradt volt a hangja. Úgy tünt nekem, csak azért beszél, hogy elfeledtesse azt a nagyszerű és becsületes ügyet, amelynek emléke még nem halt meg benne. Ez az emlék néha még most is éles tüszúrásokkal öldösi hideg, fáradt szívét, ahol már nincs helye az önzetlen érzelmeknek.

Ránéztem és hallgattam. A lélek e szomorú vergődését látva, vad fájdalom fojtogatta torkomat — alig tudtam visszatartani keserves kitörését.

— Ez hát Franciaország? — mondottam magamban. — A világ hőse, akit képzeletem mindenkor a ragyogó gondolatok, az egyenlőséget, testvériséget, szabadságot hirdető nagy szavak lángkötösébe öltöztetett?

— Maga nem valami vidám társalgó — mondta és fáradtan mosolygott.

— Asszonyom! — feleltem. — A tisztességes oroszoknak, akik ma Franciaország vendégei, nincs okuk a vidámságra.

— De miért ne volna? — kérdezte hamiskás mosollyal és csodálkozva emelte fel szempilláit. — Az én Párizsomban mindenki vidám... mindenki és mindíg!

— Ennek éppen most voltam tanúja az utcán. Nálunk Oroszországban is éppen ilyen vidámak az emberek. Véres

játékot játszik a katonaság a néppel — ez a kedvenc sportja az orosz cárnak is — a maga barátjának...

— Sötét ember maga! — jegyezte meg és elfintorította arcát. — Amikor a népek azt követelik a királytól, hogy mindenét adja át nekik, a király nem köteles *mindent* odaadni. Így gondolkoztak a királyok mindíg — mért gondolkozzanak mostan másként? Ragaszkodni kell az élethez ezentul is. Maga nem öreg — miért csügged el? Amíg az ember szeretni tud — pompás az élet. Persze, II. Miklós, ő... hogy is fejezzem ki magam? Erősen befolyásoltatja magát rossz emberektől, de — mégis igaz, hogy jó fiú... Hiszen maguknak is megadta a szabadságot?

— Megszereztük töle sok ezer élet árán... És azután is, hogy elragadtuk a kezéből — fizetségképpen mind több és több vért követel. Azt kívánja, adjuk vissza ezt az alamizsnát, amelyet ő csak fenyegetésre adott ide... És most maguk pénzt adtak neki, hogy visszaragadhassa...

— Ó, nem! — tiltakozott. — Nem veszi el, higyje el nekem!... Hiszen ő lovagias jellem és megtartja a szavát. Ezt tudom...

— De azt is tudja, hogy gyilkolásra adtak neki pénzt? — kérdeztem.

Hátravetette fejét az árnyékba, hogy arcát ne láthassam. Azután halkan mondotta:

— Nem tehettem, hogy ne adjak. Ő, ez a Miklós az egyetlen, aki meg tud segíteni, ha annak a farkasnak eszébe jutna leharapni a fejemet.

Elmosolyodott és a mennyezet felé mutatott, ahol dekoratív módon ragyogtak a német fogai.

— Ez a mohó száj, biztos vagyok benne, hamarosan felfalna engem. Tehát — mit lehetne tenni? És, végtére is, az az erkölcsi romlás nem mindenképpen ellenszenves...

— Magának nem ellenszenves arra a kézre támaszkodni, amely válláig mocskos a nép vérétől?

— No, de ha nincsen más kéz? Nehéz olyan királyi kezet találni, amelyet ne mocskolna be a nép vére. Lehet, hogy éppen ma még tiszta, de mi lesz holnap? Nő vagyok és barátokra van szükségem. A köztársaság és az ázsiai zsarnok ba-

ráti együttesben, karonfogva járnak... ez persze nem szép, bár eredeti — nemde? De maga nem ért a politikához, mert költő... és forradalmár... Ahol politika van, ott már nincs szépség... ott csak gyomor van — és ész, amely engedelmesen szolgálja a gyomrot...

— És maga nem látja, hogy az arannyal, amit ennek a cárnak adtak, egyben eladták Franciaország becsületes hírét is?

Tágranyitott szemmel nézett rám, elmosolyodott és nyelve hegyével megnyalta kifestett ajkát.

— Maga csak költő marad! Ezek elavult dolgok, drága barátom! Kemény időket élünk. Lehet most is verseket írni, de *mindenben* poétának lenni, csöppet sem praktikus!

Fölényesen elmosolyodott.

— Shylockjaim,* úgy veszem észre, alapos munkát végeztek. Olyan kamatot nyúznak le a maguk cárjáról, amely a böre harmadának felel meg!

— Igen ám, de hogy ki tudja fizetni ezt a kamatot, a cár majd lenyúzza a nép *egész* börét!

— Persze... ez valószínű! Hogy is lehetne másképpen? — kérdezte vállat vonva. — A kormányok politikát csinálnak, a népek pedig vérükkel és verítékükkel fizetnek érte — így volt ez mindig! Aztán ne felejtse el, hogy én köztársaság vagyok és nem avatkozhatom bele a bankáraim dolgába. Cselekedjenek tetszésük szerint. Egyesegyedül a szocialisták nem tudják megérteni, hogy ez a normális. Pedig igen egyszerű az egész. Miért forduljunk szembe a józan ésszel és miért izgassuk magunkat? Az én shylockjaim sokat adtak és még többet fognak adni, hogy valamit vissza is kaphassanak... Valójában veszedelmes helyzetben vannak, mert ha végül nem a cár lesz a győztes, hanem — — —

Nem merte kimondani a szót, amely dicsőségére vált volna. Ehelyett így folytatta:

— Akkor koldusbotra juthatnak... És még ha győz is a cár... nem hiszem, hogy könnyen hozzájutnak majd a ka-

---

* *Shylock* (Sájlok) Shakespeare „Velencei kalmár" c színműve főalakja — bosszúálló, kapzsi uzsorás — *A ford*

matjukhoz... Pedig hát ők is az én gyermekeim, nem igaz? A gazdag emberek a tartó pillérek az ország épületében... Ők alkotják az ország alapjait. A költő, az csak dísz, egy kis festék az épület homlokzatán — meg lehet lenni nélkülük is... Nem növelik a szerkezet szilárdságát... A nép pedig csak a talaj, amelyen a ház áll. A forradalmárok egyszerűen őrültek... És hogy folytassam a hasonlatot, a hadsereg egy falka kutya, amely őrzi a gazdaságot és a ház lakóinak a nyugalmát...

— A házban pedig a shylockok laknak? — kérdeztem.

— Ők és mindenki más, akinek a lakás megfelel. No, de hagyjuk ezt! Ha a politikai helyzet kedvezőtlen, akkor nem kellemes még beszélni sem róla.

Felkeltem és némán meghajoltam.

— Már elmegy? — kérdezte egykedvüen.

— Nincs itt semmi dolgom! — szóltam és otthagytam ezt a kerítőnőt, aki összehozta a cárt meg a bankárokat.

Sehogy sem tudtam annak látni, aminek mutatkozni kívánt. Csak a gyáva, cinikus szajhát láttam benne, aki számításból, hidegvérrel odaadja magát a zsiványoknak és a hóhéroknak.

A nagy Párizs utcáit jártam, ahol ezen a napon felsorakoztak a katonák — a vén és mohó asszonyság kopói — önnön szolgaságuk szuronyait és ágyúit cipelve. És az utcák sarkán láttam a franciákat, az igazság és szabadság e valóságos kivert kutyáit, amint némán számbavették az ellenség erejét, készen arra, hogy vérükkel mossák le a szégyenletes szennyet a köztársaság arcáról... Éreztem, hogy szívükben feltámad, nő és erősödik a régi Franciaország szelleme, amely Voltaire-t és Hugo-t szülte — annak a Franciaországnak a szelleme, amely elhintette a szabadság magvait mindenütt... ahova csak eljutott gyermekeinek — a költőknek és harcosoknak — kiáltása.

Jártam a párizsi utcákat és szívem dobogva dalolta Franciaország himnuszát — azét, akivel a sötét kriptában beszélgettem.

Ki ne szeretett volna téged egész szívével élete hajnalán?

Az ifjúság éveiben, amikor szellemünk térdet hajt a Szépség és Szabadság előtt, benned látjuk ezeknek az istenségeknek világos templomát, ó nagy Franciaország!

Franciaország! Ez a név úgy csengett minden tisztességes és bátor ember szívében, mint az imádott menyasszony drága neve. Multadban mennyi nagy nap volt! A te csatáid a népek legszebb ünnepei. A te szenvedéseid a világ nagy okulása.

Mennyi szépség és erő volt a te igazságkereső törekvéseidben! Mennyi becsületes vért ontottál a szabadság diadaláért vívott csatákban! Áldozatkészségednek most már vége lenne mindörökre?

Franciaország! Te voltál a világ magas harangtornya, ahonnan minden áldott nap elszállt a világba az igazság hármas órautése és szétrepult a szózat, amely felkeltette a népeket évszázados álmukból — a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség szózata!

Fiad, Voltaire, az ördögarcú ember, egész életén át titáni módon harcolt az aljassággal. Éles gúnya gyilkos mérget lövelt! Még a papok is, akik ezrével faltak már fel könyveket és mégsem rontották el soha a gyomrukat, Voltaire egyetlen lapjától halálos mérgezést kaptak Még a királyokat, a hazugság felkent védnökeit is rá tudta kényszeríteni az igazság tiszteletére. Nagy erővel és merészséggel ostorozta a hazugságot. Franciaország! Kár, hogy Voltaire már nem él — most kaphatnál tőle néhány pofont! Csak ne sértődj meg! Olyan züllött anyáról van szó és olyan nagy fiáról, hogy kezéből a pofon — csak megtiszteltetés...

Másik fiad, Hugo: dicsőséged koronájának egyik legszebb gyémántja Szónok és költő — hangja, mint a zivatar, dübörög az egész világon és életre kelti az emberi lélek szunnyadó szépségeit Mindenütt hősöket teremtett Hősöket teremtett könyveivel, mint te is. Franciaország, amikor a népek élén jártál, kezedben a szabadság zászlajával, boldog mosollyal gyönyörű arcodon, az igazság és jóság győzelmének reményével becsületes szemedben. Fiad, Hugo minden embert megtanított az élet, a szépség, az igazság és Franciaország szeretetére. Jobb is neked, hogy most már halott... Ha élne, nem

bocsátaná meg az aljasságot még Franciaországnak sem, akit ifjúkorában úgy szeretett és nem szünt meg szeretni akkor sem, amikor feje már őszbe csavarodott...

Flaubert, a szépség áldozópapja, a XIX. század hellénje, minden ország íróit megtanította arra, hogy a toll hatalmát tiszteljék, az írott szó szépségét észbentartsák. Flaubert, a szavak varázslója, objektív volt, miként a nap, egyformán fényes sugarakkal világította meg az utca sarát és a drága csipkedíszt. Flaubert, akinek számára az igazság a szépségben, a szépség az igazságban lakozott, ő sem bocsátaná meg neked a mohóságodat, megvetéssel fordulna el töled ő is!

A legjobb gyermekeid már nem tartanak veled. Szégyenkeznek miattad, bankárok pártolója. Becsületes szemüket elfordítják töled, nem akarják látni elhízott ábrázatodat. Undok kofa lett belöled. Akiket te tanítottál a becsületért és a szabadságért meghalni — most már nem ismernek rád és fájó lélekkel fordulnak el töled.

Franciaország! Az aranyszomj becstelenné tett téged. A bankárokkal kötött frigy megrontotta tisztességes lelkedet, sarával és aljasságával kioltotta szíved lángoló tüzét.

Te, a Szabadság anyja, te, aki egykor Jeanne d'Arcban testesültél meg, most segítesz a fenevadaknak, hogy megkíséreljék eltaposni az embert!

Nagy Franciaország — te, aki egykor a világ szellemi vezére voltál, megérted-e cselekedeteid egész aljasságát?

Megfizetett kezed egy időre elzárta egy egész ország számára a szabadsághoz és kultúrához vezető utat. Ha ez az idő csupán egy napot tenne ki, bünöd akkor sem lenne csekély. Ám te a szabadság felé való haladást nemcsak egy napra akasztottad meg. A te aranyod segítségével újra ontani fogják az orosz nép vérét.

Tapadjon ez a vér örök, vörös szégyenfoltként fakó képedre, hazug orcádra!

Én Szerelmem!

Hadd vágjak én is egy köpetnyi vért és epét a szemed közé!

(New York, 1906 májusában.)

NYILT LEVÉL

I. Richard, Jules Clartie, René Viviani urakhoz és más francia újságírókhoz

Tisztelt Uraim!

Cikket írtam arról a kölcsönről, amelyet Franciaország kormánya és tőkései nyujtottak Romanov Miklósnak, hogy Oroszországban véres üldözést folytathasson, a hadbíróságokat dolgoztathassa és mindenféle szörnyüségeket követhessen el. Ez a cikkem az ékesszólásnak valóságos szökőkutait csalta ki az önök tintatartóiból. Olvastam ezeket az írásaikat és — nem üdvözlöm önöket!

Az úgynevezett orosz kormánnyal való kapcsolatuk önöknek hasznukra fog válni: módjukban lesz, hogy a logikus, világos és szépséges francia nyelvet a kozákok szerelmi kalandjainak leírására pocsékolják. A deszpotizmus, amint látják. már azért is gyülöletes, mert még a távolálló és közömbös szemlélőt is korrumpálja, amint az most önökkel is megtörténik.

Személyes természetü támadásokra nem szoktam válaszolni. Minél gorombább az ilyen támadás, annál hamarabb elfelejtem. De önök uraim, ezúttal hálátlanságot is vetnek a szememre és ezt a vádat tisztázni szeretném.

Önök azt mondják: „Mi Gorkij segítségére siettünk, amikor a börtönben ült, ő pedig ..“

Hadd adjak önöknek jó tanácsot Ha valamely alkalom-

mal, akár vigyázatlanságból, akár valami más okból emberi érzelmeiket követték — akkor ne büszkélkedjenek vele. Nem szép ilyesmivel büszkélkedni ...

— Jó voltam hozzád ... kötelességed, hogy hálával fizess meg érte! — ez az, ami szavaikból kicsendül. Én azonban nem viseltetem hálával önök iránt és a jóságuk sem áll olyan tisztán előttem!

Nem vagyok én az a szenvedő mártír, akinek önök le akarnak festeni. Ember vagyok csak, aki szerény dolgát meggyőződéssel végzi és munkájában teljes kielégülést talál. És ha a munkám miatt egy ízben rövid időre lecsuktak — a börtönben legalább kipihenhettem fáradságomat Nem tapasztaltam ott különösebb kellemetlenséget. Szenvedésről ne is beszéljünk.

A józan ész szemszögéből nézve a dolgot, önöknek, uraim, azt kellene kívánniok, hogy minél gyakrabban és minél tovább csücsuljek a börtönben. Ha önök ez ellen tiltakoznak, akkor viselkedésükön — bocsássanak meg! — mosolyognom kell

Mert mi — önök és én — meggyőződésem szerint ellenségei, engesztelhetetlen ellenségei vagyunk egymásnak. A tisztességes író a mai társadalomnak csak ellensége lehet és még inkább ellensége mindenkinek, aki szót emel a mohóságnak és az irígységnek — a mai társadalom e két pillérének — a védelmére és igazolására

Erre önök megint csak azt mondják: „Mi szeretjük Gorkijt, ő pedig. "

Uraim! Őszintén megmondom önöknek: engem, a szocialistát mélységesen sért a burzsoá szeretete!

Remélem, hogy e sorok értelme teljesen világos és minden időkre meghatározza kölcsönös viszonyunkat.

M. Gorkij

Nemcsak Kína, de egész Azsia kezdi felismerni a „fehér veszedelmet". Nézzétek csak meg, milyen gyorsan fejlödik a hinduk mozgalma, amely nemzeti szabadságuk kivívására törekszik és a kegyetlen angol gyámkodás ellen irányul.

A hinduk és angolok kölcsönös viszonyát igen szabatosan rajzolja meg a „Hindu Szociológus" címü lap, amelyet Krisnavarma nacionalista politikus ad ki Párizsban Krisnavarmát a hinduk Mazzinihoz szeretik hasonlítani és Garibaldi jövöjét jósolják neki. Lapjának egyik újabb száma India alkirályának, Lord Hardinge-nak beszédét idézi:

„Hiszem — mondta Hardinge — hogy India népe szívében tökéletesen törvényhü. A kilenc nap alatt, amelyet Öfelségeik itt töltöttek a mi körünkben, a lelkesedés óráról-órára nött. Már sok fövárosban jártam, de sohasem voltam tanúja akkora elragadtatásnak, mint most Kalkuttában Az az érzésem, hogy a királyi látogatás a remény és bizalom új szellemével töltötte el Kalkutta és egész Bengál népét Ez a látogatás gazdag gyümölcsöt fog teremni: máris eloszlatta a gyanakvás viharfelhöit, amelyek az utóbbi években beárnyékolták a látóhatárt."

De Krisnavarma ehhez az optimista beszédhez hozzáfüzi tudósítója jelentését Kalkuttából, ahol a beszéd elhangzott:

„A mult héten, Dakkában, az alkirály látogatásával kapcsolatban széleskörü elövigyázatossági intézkedések történtek (Dakka 150 mérföldnyire van Kalkuttától. északkeleti

irányban.) Senki sem hagyhatta el házát a hatóság külön engedélye nélkül az alkirály átutazását követő két óra letelte előtt."

„A bizalom új szelleme", amelyet rendőri rendszabályokkal kell alátámasztani, csúnya szellem! Oroszországból már alaposan ismerjük!

„Anglia — így kiált fel Krisnavarma — te már több mint kétszáz év óta játszod a földön a népeket felfaló Róma szerepét, de hidd el, rád is a régi Róma sorsa vár."

Mind gyakrabban szólal meg Indiában a meggyőző propaganda hangja, mely ezt hirdeti: eljött az ideje annak, hogy a hindúk elkerülhetetlenül kezükbe vegyék a társadalmi és politikai vezetést — a Gangesz partjain meg vannak számlálva az angol uralom napjai.

Hogy milyen ez az uralom, erről tanuskodik egyebek között az üldözés is, amelyet India kormánya a nacionalista Savarhar ellen indított. Köztudomású, hogy az ellene folytatott törvényszéki tárgyalás titkos volt és a per lefolyását tilos volt nyilvánosságra hozni. Az ítélet negyvennyolc esztendei, tehát 1960-ig tartó börtönfogságra szólt, azzal a szigorítással, hogy az elítélt évenkint csak egyszer írhat levelet a feleségének.

Ez az esztelenség annyira kompromittálja a nagy angol szabadság és türelmesség hagyományos hírnevét, hogy akaratlanul is eszünkbe juttatja a hasonló orosz „esetet" — N. G. Csernüsevszkij történetét.

György kormányzásának az idejében Baroda maharadzsája, Durbara Gyevkár, függetlenítette magát. Ez elegendő volt ahhoz. hogy az angol konzervatív sajtó a partikularizmus, demagógia stb. szörnyü vádjaival illesse. A befolyásos *Daily Express* így írt róla:

„Baroda állama India kormányának már régen gyanús, mint a lázadók és felforgatók menedéke. Maga Gyevkár gyakori európai látogatásai alkalmával nem egyszer felkereste a forradalmár Krisnavarmát titkos tanácskozások végett." A *Daily Telegraph* még tovább ment és Gyevkár eltávolítását követelte A megrémült maharadzsa kénytelen volt mentegetődző sürgönyt küldeni a *Times*-nak Kijelentette. hogy 1907

óta — amikor Krisnavarma elhagyta Angliát — egyetlen egyszer sem találkozott vele

Ilyenek a hinduk és angolok kölcsönös „politikai" kapcsolatai. Keir Hardie, tekintélyes szocialista vezér utazása csak olaj volt a tüzre, mert leleplezte a hinduk borzasztó helyzetét és az angol elnyomás súlyosságát. Mondanom sem kell hogy Angliában a szocialistákon kívül is sok olyan ember van, aki India önkormányzatát elkerülhetetlennek látja Ezt a véleményüket mind erősebben, mind határozottabban hangoztatják. Remélik, hogy az indiai kormány elég okos lesz ahhoz, hogy távozzék, mihelyt látja, hogy ez az államérdek szempontjából elkerülhetetlen.

Ám, míg a hinduk szabadságharcra szervezkednek, nem áll meg, sőt egyre erősödik pusztulásuk folyamata, a viszonyok nyomása alatt, melyeket az angol kapitalizmus reájuk kényszerít. Mivel Indiában a dohányültetvényeken, a selyem- és szőnyeggyárakban mind több női munkást alkalmaznak. ezeket is tömegesen gyilkolja a kapitalizmus — még pedig valóban „életük virágjában" Az éppen most befejeződött hatósági népszámlálás ijesztő fényt derít erre a folyamatra

A statisztika megállapította, hogy a leánygyermekek és az idősebb nők száma csaknem normális, azaz egyenlő a férfiakéval, viszont a középkoru nők arányszáma rendkívül alacsony Kelet-Indiában ötéves korig 10 millió gyermek közül 690 ezerrel több a leány mint a fiú. viszont 10-től 12 éves korig 18 500 000 fiúra már csak 15 200 000 leány jut

Pendzsábban, India egyik legnagyobb tartományában. 1910 március 10-én, a népszámlálás napján. 13 314 917 volt a férfiak száma és csak 10 872 765 a nőké Ebből az következik hogy minden ötödik férfinek nőtlennek kell maradnia — ami a nép valóságos pusztulását jelenti!

Mister Geta. a statisztikai bizottság elnöke. a következő megállapítást tette: „A nemek megoszlása a születéskor nem tér el túlságosan az európai arányszámtól Ezzel szemben a későbbi életfeltételek rendkívül kedvezőtlenek a fizikai munkát végző nők számára. Az ország szempontjából ez az állapot nagy társadalmi veszélyt rejt magában."

Hasonló jelenséget hozott létre a kapitalizmus Amerikában

ban is: a bizonyos területekre szorított, azaz a földhöz kötött indiánok Maine, Indiana, Ohio és más államokban gyorsan kihalnak. Egyáltalában nem mutatnak érdeklődést az amerikai kultúra iránt. Kihalnak a területhez nem kötött törzsek is, akik a zord éghajlatú északon: Saskatchewan-ben, a Prince of Wales-földön és Alaszkában kénytelenek nomád életet élni.

Am az USA kormánya csak legyint a kezével, ha az indiánokról van szó: már régen feladta a reményt, hogy „a vadembereket a kultúra áldásaiban részesítse". Jelenleg inkább a néger-kérdés foglalkoztatja.

1850-ben az Egyesült Államok lakossága 23 millió volt és közülük kb. 4 millió a néger. 1910-ben az USA 92 millió lakosa közül már aránylag jóval kevesebb: csak 10 millió a néger. Persze, tekintetbe kell venni azt is, hogy 60 év folyamán importáltak, illetve az Észak-Dél-elleni háború után önálló bevándorlóként befogadtak több, mint 10 millió embert. Stelsel dr., a „fekete kérdés" szakértője így ír:

„Csak a négereket hozták be Amerikába akaratuk ellenére. 250 éven keresztül rendszeresen folyt a feketék behurcolása. Erre a célra a legjobb fizikai alkatú négereket választották ki."

Ezeket a „legjobbakat" pusztítja most a tüdővész, amelyet a gyalázatos, embertelenül kemény munkafeltételek okoztak. „Ezenkívül a fehérek megvető elzárkózása arra kényszeríti a négereket — így mondja Stelsel — hogy az óriási amerikai városok legrosszabb negyedeiben éljenek, amelyek gyakran híjával vannak a csatornázásnak, vízvezetéknek és a legprimitívebb egészségügyi berendezéseknek Hasonló viszonyok közt én, a fehér ember, az életet elviselhetetlennek tartanám Mi magunk visszük be a néger negyedekbe az erkölcstelenség. a fizikai megrontás és a züllöttség legvisszataszítóbb jelenségeit. Cinikusan hirdetjük, hogy a néger semmire se jó és elfelejtjük, hogy az elemi iskolában a tanítóknak több mint 50 százaléka fekete."

„Elég volt a faji és nemzeti türelmetlenségből!" — kiált fel a szégyenkező amerikai.

Igenis, legfőbb ideje, hogy így kiáltsunk fel: „elég!", mert

ma már mind a „sárgák“, mind a „feketék“ számára túlságosan szembeötlö a fehér veszedelem. A „színes népek“ a kultúrát, amelyet olyan drágán kell megfizetniük, csak a negatív oldaláról látják. A kultúra mély, belsö értelme zárva marad elöttük. Teljesen jogos, ha kételkednek a kultúra teremtö erejében, amelynek célja az emberiség egyesítése volna. Söt az is jogos, ha egészen megtagadják ezt a kultúrát, mint olyan terhet, amely alatt összeroskadnak.

(1912.)

NYUGAT-EURÓPA ORSZAGAI A HABORÚ ALATT

(Mintaszöveg röpiratok számára)

E röpiratok alapvető feladatát a történelem diktálja, még pedig ilyenformán·

... Azokat a feltételeket, amelyek kikerülhetetlenül elöidézték a háború katasztrófáját, a mai nemzetközi kapitalizmus teremtette meg, mindkét alakjában, az ipari és a finánc-kapitalizmus alakjában.

A háború tulajdonképpeni, bár titkos célja: az Ázsia és Afrika elfoglalására és felosztására való törekvés. Ezt követelte a finánctöke mohósága. A finánctöke az ipari töke talaján nött nagyra és kényszeríti azt a háború technikájához nélkülözhetetlenül szükséges, legdrágább és legtöbb hasznot hozó áruk termelésére Mind nagyobb mértékben termelnek robbanó-anyagokat, lövedékeket, fegyvereket, stb., továbbá müszaki anyagokat, az Ázsia és Afrika mérhetetlen területein létesítendö vasutak építéséhez. A gyarmati politika nemcsak új piacok megszerzésére irányul, bár ez is fontos célja...

Vádiratot kell szerkeszteni a háború katasztrófájának felidézője: a kapitalizmus ellen, amely nyugodtan él, míg emberek millióit a vágóhídra küldi. Ki kell mutatni, hogy a töke anarchikus tevékenysége szükségszerüen magában hordja az ilyen katasztrófák csíráit...

A KÖVÉREK MUZSIKAJA

Éjszaka. De mégsem találó, ha Délolaszország e csodálatos látványosságát éjszakai égboltnak nevezzük. A levegöt sötétkék ragyogás töltı be és elárasztja a barátságos föld meleg illata. Mintha a fény nem az aranyos holdon visszaverödö sugár volna, hanem a dolgos emberı kezektöl megmüvelt, termékeny földnek a visszfénye. Mohón beısszák az olajfák ezüstveretü lombjai és a hegyek lejtöin húzódó köfalak. Ezeket a falakat a hegycsuszamlások megelözése végett emelték. Apró, sík földeket támasztanak alá, amelyeken búzát vetnek, babot, burgonyát és káposztát termesztenek. Szölöskertek, narancs- és citromfaligetek tenyésznek rajtuk. Mennyi szívós és okos munkát kellett itt végezni! A sárga- és narancsszínü gyümölcsök ragyognak az átlátszó, ezüstös ködben és ezért olyan a föld, mint a csillagos ég. Az ember azt gondolná, hogy a munkások gondosan feldíszítették a földet valami nagy ünnepre... ezen az éjszakán jól kipihenik magukat, hogy holnap napkeltekor „örvendezzenek és vigadjanak".

A csend tökéletes Minden olyan mozdulatlan a földön. mintha nagy müvész keze véste volna ki, öntötte volna bronzba és kékes ezüstbe. A nyugalom és szépség ünnepélyes gondolatokat sugall a munka kimeríthetetlen erejéröl, amely világunkban minden csoda megteremtöje. Azt a hitet sugallja, hogy ez a gyözelmes erö valamikor még a távoli Észak tájain is megtanítja majd a földet arra, hogy évenkint tizenkét hónapig szolgálja az embert. Meg fogja nevelni a földet, aho-

gyan megnevelte a háziállatokat is. Örvendezve és — „engedjétek meg a szót", ahogyan a franciák mondják — imádattal gondolunk az emberre, erre a nagy csodatevőre és a gyönyörű jövendőre, amelyet gyermekei számára készít.

Emlékezetemben feltámadnak a tudomány munkásainak alakjai és arculatai. Emlékszem, hogyan mesélt a naptól izzó kőzetekről a Káma folyó felső folyásánál D. J. Prjanyisnyikov. Szemem előtt feltámad minden, amit látnom adatott: I. P. Pavlov, a nagy ember; Rutherford és laboratóriuma Montrealban, 1906-ban; feltámadnak a többiek is, tízesével látom magam előtt a tudomány orosz bajnokait. Eszembe jutnak könyveik és feltámad bennem a tudományos dolgozók meglepően gyümölcsöző és mind eredményesebb munkásságának a képe. Olyan korszakban élünk, amikor egyre hihetetlenebb gyorsasággal fogy a távolság a fantázia legeszeveszettebb szüleményei és a tökéletesen reális tudományos eredmények között!

*

A minap egyik kerületi vezetőnk, Andrej Baharev elvtárs Kozlovból, levelében emlékezetembe idézett két csodatévő embert. Luther Burbank-ot, az amerikai autodidaktát és a mi lángeszű Iván Vlagyimirovics Micsurinunkat. Engedtessék meg, hogy Baharev elvtárs levelének egy részét közöljem. Remélem, nem haragszik meg érte.

„Mint ismeretes, Luther Burbank a természet titkainak egész sorát fedte fel Gyümölcsös növények különféle fajtáit keresztezte és nemcsak figyelemreméltó, de egyenesen csodálatos növényfajokat hozott létre, termékenység, alkalmazkodóképesség ízletesség. élősködőkkel és betegségekkel szemben tanúsított ellenállás tekintetében. Ezzel Dél-Amerika egész kontinensét gazdagabbá tette. Elég rámutatni a tüskéit vesztett ehető kaktuszra és a dióra, amelynek kökemény héját Burbank papírvékonyságú burokká változtatta. Ez a két példa is elég ahhoz, hogy el tudjuk képzelni ennek a nagy embernek a sikereit a gyümölcstermesztés terén.

Nálunk a Szovjetunióban, Kozlov városa mellett, a tambovi kormányzóságban, régi folyami üledék sovány talaján,

vadon nőtt füzek, topolyafák és jávorfák rejtekében terül el szűk területen Iván Vlagyimirovics Micsurin mind híresebbé váló faiskolája.

Luther Burbank Kalifornia áldott szubtropikus éghajlata alatt dolgozott, Micsurin pedig Oroszország középső övezetének zord éghajlata alatt.

Luther Burbank sok új gyümölcsös növényt hozott létre a gazdagok élvezetére. Micsurin több mint száz új gyümölcsfafajtát tenyésztett ki. Ezek között van olyan körte, amely csak karácsonykor érik a pincében, a ládában és a legegyszerűbb feltételek mellett is áprilisig tartós marad.

Azóta a zord Tambovscsinában is megél és pompás gyümölcsöt terem a kajszibarack, a négyféle szőlő, a mandula, az édes dió, a szederfa, az olajtermő rózsa, a birs, a rizs, a kenáf stb., stb. Mindez a dolgozókat szolgálja; falvainkat, kevés tapasztalattal, korlátozott ismeretekkel kertészkedő parasztjainkat.

Luther Burbank becézhette a facsemetéit. Micsurin spártai módra nevelte őket, hogy bármilyen feltételek között megállják helyüket és mindenütt jó gazdasági eredményt adjanak.

Luther Burbank, mikor dolgozni kezdett, szegény ember volt. De amikor teremtő művész lett belőle, rendelkezésére álltak az amerikai kultúra dús eszközei. Micsurinnak a régi orosz világ szomorú körülményei között olyan szegénységben kellett élnie, amely már a nyomorral határos. Küzdelemmel, gonddal, balszerencsével, csalódással, vereséggel és győzelemmel teljes, hosszú életében Micsurin mindent létrehozott, ami nemcsak Oroszország középső övezetét, de az egész földkerekség mérsékelt övezetét gazdagíthatja. Más szóval: Micsurin a délt átültette északra.

Luther Burbank és Iván Vlagyimirovics Micsurin — a kertművelés e két ellentétes pólusa — arculatban erősen hasonlítanak egymásra.

Mind a ketten már kora ifjúságukban alkotó tevékenységet fejtettek ki. Mind a kettő szegény volt. Mind a kettő nagy gondolkodó, művész és feltaláló volt. Mind a kettő korszakalkotó felfedezéseket tett a növénytermesztés terén.

Különösképpen Micsurin nagy érdeme, hogy a gyümölcs-

termesztés terén olyan módszereket fedezett fel, melyeknek segítségével az ember valószínüleg már a közeljövöben megteremtheti a gyümölcsös növényeknek nemcsak új fajtáit, de új fajait is.

Ezek az új fajok mindenben megfelelnek majd az ember követelményeinek és jobban tudnak alkalmazkodni az éghajlati feltételek elkerülhetetlen változásaihoz. Micsurin a K. P. Tudományos Intézeteinek Főigazgatósága alá tartozó Természetbúvárok Egyesületének tiszteletbeli tagja stb., stb.

Micsurin öreg ember. Most hetvenkét esztendős, de még alkotó munkát végez. Sorra megfejti a növényvilág titkait, egyiket a másik után."

*

Ennek az éjszakának a csendje balzsam az emberi kedélyre. Segítségére van, hogy kipihenje a munkanap sok apró bántalmát. Mintha ünnepélyes zenét susogna szívünkbe a nagy- és kisemberek világot betöltő munkájáról. Az új történelem csodálatos dala ez — a nagyszerü himnusz, amelyre nemrég zendített rá hazám dolgos népe.

Az üdítő csendet hirtelen valami kellemetlen kopácsolás szakítja meg — egy, kettő, három, tíz, húsz ütés és közvetlenül utána, mint iszap a tiszta, áttetsző vízbe, ömlik a vad nyivákolás, fütyülés, ropogás, üvöltés, ordítás, kattogás. Nem emberi hang ez: inkább a ló nyerítéséhez hasonlít, disznóröfögés és szamárordítás vegyüléke, óriási békák szerelmes brekegése. Az esztelen hangoknak ez a fülsértő káosza alig felfogható ritmusban lüktet. Ha egy-két percig hallgatjuk ezt a macskazenét, akaratlanul is azt kell gondolnunk, hogy őrültek zenekara játsza. Ez a zene az értelmet a durva nemiség mély fertőjébe rántja le. Bizonyára valami ember-csödör vezényli, óriási falluszát lengetve.

Ez a rádió. A tudománynak egyik legnagyobb felfedezése. Egyike a titkoknak, amiket a tudomány a rejtelmes, vak természettől elragadott. A rádió a szomszédos szállóban vidítgatja a kövér ember világát, a zsiványokét. Hozza nekik a levegön át a legújabb foxtrottot, egy néger zenekar tolmácsolásában. Ez a kövér emberek muzsikája. Ritmusára cinikusan

mozgatják combjukat a „kultúrországok" luxuskocsmáiban a kövér emberek. Ritmusára disznólkodnak, nyilvánosan megjátszák a férfi és nő egyesülésének aktusát.

Minden népnek, minden korszaknak nagy költői ösidőktől fogva alkotó-tehetségük java erejét arra fordították, hogy ezt az aktust megnemesítsék és emberi méltóságát kidomborítsák. Hogy ne legyen az ember egy szinten a kecskebakkal, a bikával, a vadkannal. Ezer meg ezer gyönyörü költemény keletkezett, amely a szerelmet magasztalja. Ez az érzelem a férfiak és nők teremtő erejét meghatványozta. A szerelem tette az embert szociálisabbá a legokosabb állatnál is. A nemek viszonyára vonatkozó egészséges, aktív romantikának óriási társadalmi és nevelő fontossága van.

„A szerelem és az éhség kormányozza a világot" — mondta Schiller. A kultúra alapja: a szerelem, a civilizációé: az éhség.

De jön a kövér zsivány, a mások munkáján élősködő félember, akinek a jelszava: „Utánam az özönvíz!" Jön és otromba talpával eltapos minden szépséget, amit a nagy művészek, a dolgozó nép felvilágosítói a legfinomabb szálakkal szöttek.

Neki, a kövérnek, nincs szüksége a nőre, mint barátra és emberre. Neki a nő csak élvezeti cikk, hacsak nem olyan fajta nőről van szó, amilyen ő maga. Nincs szüksége a nőre, mint anyára sem, mert szeret ugyan hatalmaskodni, de a gyermekek már feszélyezik, kényelmetlenséget okoznak neki. A hatalmaskodáshoz jobb neki a foxtrott. Számára a foxtrott egyenesen nélkülözhetetlen, mert a kövér ember még hímnek is rossz. A szerelem neki csak fajtalankodás, sőt mindinkább képzeletbeli kicsapongássá válik, mely az eredeti testi bujálkodás helyébe lép. A kövérek világában járványszerüen terjed az „egynemü" szerelem. A „fejlődés", amelyen ezek a kövérek átesnek, nem más, mint: elfajulás.

Ez hát a „fejlődés" útja, amely a menüett szépségétől és a keringő elevenségétől a cinikus foxtrotthoz és a görcsszerü csárlsztonhoz, Mozarttól és Beethoventől a néger jazzhez vezet. A négerek titokban bizonyára mosolyognak azon, hogy uraik, a fehérek milyen szépen „belefejlődnek" abba a vad-

emberi állapotba, amelyből az amerikai négerek már kiemelkedtek — amelytől mind eredményesebben eltávolodnak.

Elpusztul a kultúra! — síránkoznak azok, akik helyeslik a kövérek uralmát a dolgozó világ felett. — A proletariátus a kultúra elpusztításával fenyeget! — panaszkodnak. Mondanom sem kell, hogy hazudnak. Hiszen szemmel látható, hogy a kövérek csordája az egész világon lábbal tapodja a kultúrát. Nem kétséges, hogy a proletariátus az egyetlen erő, amely meg tudja menteni, ki tudja mélyíteni, ki tudja szélesíteni a kultúrát.

Embertelen basszus angol szavakat bög. Vad trombita hangja mindent túlharsog — a púposteve ordítására emlékeztet, amelytől elvették a táplálékát. Pereg a dob, élesen sipít egy átható dudácska, fülsiketítően csattog és csúnyán recseg a szaxofón. Hájas combjait himbálva ezer meg ezer, tízezer meg tízezer kövér láb csoszog és topog a táncparketteken.

Aztán a kövérek muzsikája fülsiketítő robajjal végre megszakad. Olyan robbajjal, mintha az égből a földre zuhanna egy konyhaedénnyel megrakott fiók. Újra beáll a kristálytiszta csend. Gondolataim hazakalandoznak, ahonnan Vaszilij Kucserjavenko levelében a következőket írja nekem:

„Azelőtt rosszosini településünkön háromszáz parasztudvarra csak egy iskola jutott. Ma három iskolánk van, egy szövetkezetünk, három Vörös Sarkunk, kultúrházunk, könyvtárunk, tanyai olvasószobánk, párt- és komszomolsejtünk, mezőgazdasági és tehenészeti továbbképző körünk. Van saját faliujságunk. Sok újságot, folyóiratot, könyvet vásárolunk. Esténkint a klub megtelik minden korosztállyal, a fehérszakállas öregektől a pirospozsgás úttörőkig. A parasztok szívesen vásárolják az állami kölcsönkötvényeket. Ezt teszik már a kis iskolásgyermekek is. Nálunk nemrég meghalt egy hetvenkét esztendős öregasszony, halála előtt ezt mondta: »Beiratkoznék komszomolkának, csak az a baj, hogy öreg vagyok. Miért jött mindez olyan későn?« Közvetlenül a halála előtt még azt mondta, hogy temessék el zászlókkal, szovjetmódra. Ez az öregasszony több versztnyi távolságból rendesen látogatta a falusi szovjet összejöveteleit, a klubot, az olvasószobát. Olyan fürge volt, mint egy fiatal lány."

Nemrég az *Asia* nevü amerikai folyóirat cikket közölt erről az esetről, fényképekkel.

Figyelemreméltó jelenség ez a furcsa öreg nénike. *Egy* öreg nénike természetesen nem csinál egymagában kultúrát, de hát hány hasonló — mondjuk: „mulatságos" — esetről tudok, melyek az öreg falusi emberek „megifjodását" mutatják. Ezek az esetek mind egyetlen tényt bizonyítanak: az orosz nép megfiatalodik. Jó dolog a mi korszakunkban élni és dolgozni!

(1928.)

TILTAKOZAS J. BECHER PERBEFOGASA ELLEN

Kevés most a tehetséges ember. A XX. század Európája fösvényen ajándékoz meg velük. Johannes Becher mindenekelőtt tehetséges ember. Nem tudom megítélni versei szépségét és erejét, de bizonyára nem maradnak el a prózája mögött. Becher „Lewisit"-ja („Az egyetlen igazságos háború") kiváló alkotása egy olyan művésznek, akit szeretet és gyülölet lelkesít.

Johannes Becherre azért vár büntetés, mert szenvedélyesen szeret és szenvedélyesen gyülöl.

Olyan emberek fognak ítélkezni fölötte, akik Krisztust imádják. Krisztust, akit éppen azért öltek meg, mert szeretett és gyülölt.

Nézetem szerint, vagyis ateista nézet szerint, itt egy kis ellentmondás van, keresztény uraim. No, de az ellentmondás önöknél olyan megszokott dolog, hogy az ilyesmire valóban nem fordíthatnak különösebb figyelmet. Becher bünperének idején önöket a személyes bosszú érzése fogja vezetni olyan emberrel szemben, aki becsületesen, félelem nélkül és tehetségesen merészelt rámutatni az igazságra.

Tudom, hogy az európai burzsoázia sohasem szégyelte gonosztetteit. Mitöl is riadna vissza azután, hogy emberek millióit áldozta fel Franciaország harcterein?

Könyvében Becher megrázó és találó módon ábrázolja a dolgozó tömegek színejavának pusztulását a mérgesgáz fel-

höiben, életerős ifjak kínhalálát. Csakis azért haltak meg, hogy elterpeszkedjenek a világban a háborús spekulánsok, a „Raffke"-k és a többi szörnyetegek. E szemérmetlen háború négy esztendeje odavezetett, hogy a győzők egy része hosszú időre vérszegénnyé vált, a legyőzötteket pedig végkép kifosztották. A játékon csak az a bizonyos „harmadik" nyert, aki viszont belehülyült gögjébe, hiszen azt gondolja, hogy mindenkinél okosabb és hatalmasabb. Mindez — rejtve vagy nyíltan — új háborúra mutat, amely még esztelenebbnek és ostobábbnak ígérkezik.

A „Lewisit" egyik hőse figyelemreméltó cinizmussal a következő kijelentést teszi:

„A háború a kultúra fejlődésének nélkülözhetetlen tényezője, amely kultúrnépeink erejét növeli és életképességüket kifejleszti."

Íme egy valóságos szörnyeteg, akinek börtönben volna a helye. Bíróság elé való!

Ha Johannes Bechert elítélik, ez a kalandorok és szélhámosok igazolását jelenti.

Azt hiszem, a burzsoáziának régen be kellett volna látnia, milyen keveset érnek az ilyen „önvédelmi rendszabályok". Becher perbefogása, vagy Sacco és Vanzetti hét évi kínzás után való meggyilkolása nem menthetik meg a burzsoáziát az elkerülhetetlen pusztulástól, csak megerősítik az ellene lobogó gyülöletet és ílymódon csak meggyorsítják a bukását.

A burzsoázia már semmit sem tud nyujtani. Nem rendelkezik már azokkal az eszközökkel, amelyek azelőtt lehetővé tették számára, hogy a dolgozó tömegeket láncon tartsa. Nincsen neki már semmiféle vallása, semmiféle ideológiája, amely vétkeit igazolhatná.

Már csak egyetlen dolog van, aminek köszönheti, hogy még tartja magát. Ez: a tudomány erőinek lelkiismeretlen kihasználása. Hiszen a tudomány erői gazdagítják iparát és technikáját. De természetesen, ez az állapot sem tarthat már soká. A tudomány emberei élesebben látnak mint mások és hamarosan ráeszmélnek arra, hogy amikor a parazitáknak és

„síbereknek“ dolgoznak, akkor nem a „kultúrának“ dolgoznak. Miért dolgozzanak a nép ellen és a saját érdekeik ellen?

Felszólítok minden tisztességes embert, hogy tiltakozzék Johannes Becher perbefogása ellen, akinek egyetlen büne, hogy becsületes és tehetséges.

(1928.)

Meddig meri még az embertelen keresztény-burzsoá „kultúra“ nagyhangú és „megdönthetetlen“ érvekkel alátámasztani a burzsoáziának azt a beismerését, hogy nem tudja a háborút elhárítani — tehát a tömeges emberölést „az élet elkerülhetetlen törvényének“ kell tekinteni?

Vannak „okosok“, akik azt állítják, hogy a háború az embert bátorságra, erös akaràtra és más hasonló erényekre neveli. Mi tudjuk, hogy a burzsoázia által rendezett, 1914—1918-as undorító háború megölt több, mint tízmillió munkást és parasztot. És tudjuk, hogy vérükből meghízott néhányezer szemérmetlen zsivány és élösködö: a „síberek“, az „újgazdagok“, a „cápák“.

A kijelentés, hogy „a háború hösöket szül“ és félelemnélküli embereket nevel, csak egyet bizonyít. Azt, hogy a burzsoá filozófusok és moralisták nem látják a különbséget a félelemnélküliség és a szemérmetlenség — a hösiesség és az embertelenség között.

A mi korunk teljes világosságot derített arra a tényre, hogy a burzsoá államok között folyó háborúk közvetlen céljukon — a meggyengült ellenség gazdasági kifosztásán — túl valóban létrehoznak félelemnélküli embereket: a „békeidöben“ törvényt nem ismerö, embertelen hatalom védöit. Látjuk ezeket az embereket a fasiszta szervezetekben, amilyen pl. a németek „Stahlhelm“-je és egyéb hasonlók más államokban.

Köztudomású, hogy a „béke ideje“ mind határozottabban

elárulja igazi jellegét: a tőkések szakadatlan és elkeseredett háborúját a dolgozók ellen.

Ezenkívül az erkölcsileg poshadó burzsoázia mind nagyobb számban nevel tolvajokat, svihákokat, zsiványokat.

„A bankár banditákat szül" — íme ezt tanítja a mai „Genézis könyve" és ez nem is lehet másképpen.

A bünözés növekedése a burzsoá államokban megköveteli a rendőrség létszámának állandó növelését. Ide kellenek elsősorban a „félelemnélküli emberek", akik nemcsak arra alkalmasak, hogy megverjék, sőt agyonverjék a munkásokat, de arra is, hogy a rablókkal megverekedjenek. Berlinben különleges „rajtaütö osztagokat" szerveztek, hogy a lakosságot a banditák ellen megvédjék. Az Amerikai Egyesült Államokban biztosítással védekeznek a csalás és fosztogatás kockázata ellen. 1913-ban ezek a biztosító társaságok 2 millió dollárt fizettek ki a károsultaknak, 1920-ban 4 és félmilliót, 1927-ben kb. 17 milliót! Chicago, ez az óriási, gazdag város teljességgel a banditaszervezetek hatalmába került. Hoover elnök a szenátusban beszédet tartott a bünözés növekedéséről. Magától értetödö, hogy Amerika nem az egyetlen állam, ahol annyira elszaporodtak az élet ellen és föképpen a „szent magántulajdon" ellen bünözök. A „haladás" e folyamatában Európa se marad hátra. Így hát a burzsoázia sehogysem tudja nélkülözni a „félelemnélküli" embereket.

Ki ne tudná, hogy a háború óriási hasznot hajt a nagyiparosoknak? Ezek a munkáskezek segítségével ágyúkat és fegyvereket gyártanak, amikkel azután egymást irtják a munkások és a parasztok.

Mindez és még sok egyéb világosan mutatja a burzsoázia cinikus embertelenségét. Mutatja, hogy a burzsoázia létezésének puszta ténye is bün. De megmutatja azt is, hogy állandóan növekedik a burzsoázia örültsége, idiótasága, amely elökészíti elkerülhetetlen bukását.

Én egész életemben „pacifista" voltam. A háború énbennem csak ellenszenvet keltett, szégyenkezést embertársaim miatt, gyülöletet a tömeggyilkosságok felbujtói, az élet pusztítói ellen.

De ezután a hösi háború után, amelyet a mi éhes, mezít-

lábas és félmeztelen munkásaink és parasztjaink győzelmesen megvívtak — azután, hogy a munkásosztály elképzelhetetlenül súlyos viszonyok közt felépítette országát, okos, tehetséges, jó gazdának bizonyult és bizonyul most is — ezek után én is meggyőződtem arról, hogy a nagy élet-halál küzdelem elkerülhetetlen.

És ha egyszer fellángol a háború ez ellen az osztály ellen, amelynek erejéből magam is élek és dolgozom, akkor én is belépek sorkatonának ennek az osztálynak a hadseregébe. Nem csak azért, mert biztosan tudom, hogy ki fog győzni, hanem elsősorban azért, mert a Szovjetunió munkásosztályának nagy, igazságos ügye — az én saját ügyem is, amelyért harcolni kötelességem.

(1929.)

VALASZ EGY AMERIKAI UJSAG KÖRKÉRDÉSÉRE

Önök azt kérdezik tölem:

— Igaz-e, hogy az Ön hazája útálja Amerikát és mi a véleménye az amerikai civilizációról?

Már abban a tényben, hogy ilyeneket kérdeznek — még hozzá ebben a formában — van valami jellegzetesen amerikai túlhajtottság és torz felfuvalkodottság. Nem tudok elképzelni olyan európait, aki képes lenne ilyen kérdéseket feltenni csak azért, hogy „pénzt csináljon" belölük. Szíveskedjenek tudomásul venni a következöket: nem érzem magam feljogosítva arra, hogy első kérdésükre — valamint az ahhoz hasonlókra — 150 millió honfitársam nevében válaszoljak, mert nem áll módomban megkérdezni tölük, hogy miképpen vélekednek az Önök országáról.

Feltételezem, hogy még azokban az országokban is, amelyeknek véréből az Önök kapitalistái dollárokat sajtolnak — tehát a Fülöp-szigeteken, Dél-Amerika köztársaságaiban, Kínában vagy akár a USA sokmillió színes alattvalói között — bajosan akad akár csak egyetlen értelmes ember, aki jogot formálna magának arra, hogy egész nemzete nevében kijelentse:

„Igenis, az én hazám, az én népem útálja Amerikát egész lakosságával egyetemben, a munkásokat csakúgy, mint a milliomosokat, a színeseket csakúgy. mint a fehéreket; útálja a nöket ugyanúgy, mint a gverekeket — Amerika mezöit, folyóit és erdöit, vadjait s madarait — multját nem ke-

vésbbé mint jelenét, valamint tudományát és tudósait, pompás technikai kultúráját és Edisont... Edgar Poet és Walt Whitmant, Washingtont és Lincolnt, Dreisert, O'Neillt, Sherwood Andersont és Amerika minden tehetséges művészét... Bret Hartot, ezt a remek romantikus írót, Jack London szellemi atyját éppenúgy, mint Emersont és mindent, ami az USA-ban van s mindenkit, aki ott él."

Remélem: nem gondolják, hogy akad olyan hülye, akit megszállott a gyülölet az emberiség meg a kultúra ellen és ilyen ostobán válaszolna kérdésükre.

Ám az is magától értetödik, hogy amit Önök az USA civilizációjának neveznek, nem kelt és nem is kelthet bennem semmiféle rokonszenvet. Azt hiszem, az Önök civilizációja csillagzatunk legképtelenebb torzszülötte, minthogy irtózatosan túlhajtotta és felfokozta az európai civilizáció minden sajnálatos kinövését. Éppen eléggé tragikus az, ahogyan az egyes államok osztálytagozódása megrontotta Európát, mindamellett még Európában sem lehetne elképzelni olyan kártékony és eszeveszett jelenséget, mint az Önök milliárdosai és milliomosai, akik valóságos elfajulást idéznek elö az Egyesült Államok életében. Bizonyára emlékeznek arra, hogy két gazdag bostoni kölyök meggyilkolt egy harmadikat — pusztán kíváncsiságból. Kérdem: hány ilyen bünt követnek el Önöknél puszta „sznobizmusból" vagy kíváncsiságból? Európában is van jogfosztás és az európaiaknak egy része is védtelen az erőszakkal szemben, de a Sacco-Vanzetti ügyhöz hasonló szégyen ott mégsem képzelhető el. A franciáknak is megvolt a maguk arcpirító „Dreyfus-ügyük", de Franciaországban Zola és Anatole France azonnal kiálltak az ártatlanul szenvedö védelmére és emberek ezreit gyüjtötték maguk köré. Németországnak, a világháború után, szintén megvolt a maga Ku-Klux-Klanja — gyilkos haramiaszervezete — de legalább megpróbáltak küzdeni ellene: egyeseket kihalásztak s elítéltek közülük, ami Önöknél nem történt meg. Az amerikai Ku-Klux-Klan zavartalanul folytatja a gyilkolást és egyszerüen fittyet hány a színesek, a nöszervezetek és mások tiltakozásainak; tevékenysége ugyanúgy büntetlen marad, mint ahogy

egyes államok kormányzói is büntetlenül garázdálkodhatnak a szocialista munkásokkal.

Olyan visszataszító jelenség, mint az amerikai hajtóvadászat a négerek ellen, Európában nem létezik, bár ennek a világrésznek is megvan a maga undorító tömegbetegsége: az antiszemitizmus, amely egyébként már Amerikát is megfertőzte.

A bünözés Európában is fokozatosan növekedik, de mégsem érte el azt a színvonalat, amely — az Önök hírlapjainak tanúsága szerint — Chicagóban tapasztalható, ahol a tőzsdés- és bankárbanditákon kívül a revolveres és bombás banditák is nyugodtan üzhetik nemes mesterségüket. Európában nem kerülhetett volna sor szabályos utcai ütközetekre az alkoholtilalom — a „száraz" törvény miatt, mint Önöknél. Éppúgy nehéz lenne elképzelni egy európai polgármestert, aki nyilvánosan könyveket éget, ahogy például a chicagói polgármester tette az angol klasszikusokkal.

Nem hiszem, hogy G. B. Shaw olyan maró gúnnyal utasíthatná vissza bármely más ország meghívását, mint ahogyan O. H. Willardnak, az amerikai „Nation" szerkesztőjének esetében tette, aki arra kérte, hogy látogasson el Amerikába.

A tőkés minden országban ellenszenves és embertelen, de az Önök kapitalistái még ennél is rosszabbak. Mohóságuk, ahogy mindenki megállapíthatja, még a szokottnál is ostobább. Mellesleg megjegyzem, hogy az amerikai „businessman" kifejezést sosem fordítottam a magam számára másképpen, mint így: mániákus őrült.

Gondolják csak meg, kérem, milyen lehetetlen és szégyenteljes állapot ez: a mi gyönyörü Földünket, amelyet olyan szorgalommal igyekszünk még szebbé és gazdagabbá tenni, csaknem az egész Földünket néhány maroknyi semmirekellő tartja kapzsi karmai között. Pedig ez a banda nem ért ezen a világon semmi egyébhez, csak ahhoz, hogyan lehet több és még több pénzt keresni. Ezek a korlátolt gazdag senkik sárgás fémlemezkékre és szakadékony csekklapocskákra váltják fel a legfelségesebb alkotóerőt: a tudósok, feltalálók, költők és más kultúrateremtő dolgozók vérét és agyvelejét.

Mit termelnek a kapitalisták a pénzen kívül? Pesszimiz-

must, gyülölködést, kapzsiságot, ami elkerülhetetlenül meg fogja öket semmisíteni, de akkor könnyen elpusztulhat velük együtt a legtöbb kultúrérték is. Az Önök vízfejüre dagadt „civilizációja“ borzalmas tragédiával fenyegeti Önöket!

Az én személyes meggyözödésem természetesen az, hogy igazi civilizáció és a kultúra gyors növekedése csupán olyan feltételek mellett lehetséges, ha a politikai hatalom teljes egészében a dolgozó nép kezében van, nem pedig olyan paraziták karmaiban, akik a mások munkájából élnek. Tanácsom természetesen az, hogy nyilvánítsák a kapitalistákat közveszélyes embercsoportnak, konfiskálják el a vagyonukat és rakják ki öket egy lakatlan szigetre az Óceánon, ahol akár el is pusztulhatnak — béke poraikra! Ez szerintem nagyon emberséges megoldása lenne a szociális kérdésnek és teljesen megfelelne az „amerikai idealizmus“ szellemének. Utóbbi pedig nem egyéb, mint azoknak a naív lelkeknek az optimizmusa, akik még nem élték át azt a sok drámát és tragédiát, amit együttvéve általában úgy hívnak, hogy: „történelem“.

(1927—29.)

A BURZSOA SAJTÓRÓL

Zsibvásárokon, ahol ócska kacatot árulnak, egyszeriben képet nyerünk arról, hogyan éltek az emberek tegnap. A reklám és az ujságok krónikája viszont arról mesél, hogyan élnek az emberek ma. Az ujságokról szólva, Európa és Amerika „kulturális központjainak" ama lapjai lebegnek a szemem elött, amelyek „a közvélemény nevelését szolgálják". Azt hiszem, a polgári sajtót olvasni éppen olyan hasznos dolog, mint meghallgatni a cselédség öszinte beszélgetését gazdájuk életéről. Nem szükséges és talán nem is lehetséges, hogy a betegségek érdekeljék az egészséges embert. Ám az orvosnak kötelessége, hogy tanulmányozza a betegségeket. Az orvosnak és a hírlapírónak van valami közös vonása: mind a ketten betegségek megállapításával és leírásával foglalkoznak. A mi hírlapíróink ebben a tekintetben hasznosabbak a burzsoá hírlapíróknál. Jól ismerik a szociál-patológiai jelenségek általános okait. Ezért a szovjethírlapírónak olyan figyelemmel kell kísérnie a burzsoá sajtó közleményeit, mint az orvosnak a beteg panaszait és sóhajtásait. Ha nálunk egy tehetséges ember vállalkoznék arra, hogy bármely nagy „kultúr-központ" napi híranyagából kellő számú tényt hordjon össze és ezt összehasonlítaná a képes folyóiratok, vendéglők, szórakoztató üzemek hirdetéseivel meg a nevezetes találkozók, fogadtatások, társasági ünnepségek leírásával — akkor vakítóan éles és megdöbbentő képet nyerne a mai burzsoá társadalom „kulturális" életéről. *John Dos Passos* tett „Nagyváros"

(Manhattan Transfer) című érdekes regényében ilyen kísérletet.

Miről beszél nap-nap után a polgári sajtó? Íme, az események, amelyekről ez a sajtó a most lefolyt május havában megemlékezett:

„A Pedagógusok Szövetsége menházából megszökött tizennégy suhanc. Ezek közül tizenkettőt a lovasrendőrség elfogott, további kettő sorsa ismeretlen." „Kiskorúak kínzásának újabb esete" — menjünk tovább. „Gyermekgyilkos anya" — két gyermekét gázzal megmérgezte. Tettének oka: éhség. „Újabb gázhalál" — az áldozatok száma ezúttal öt: a férfi, az asszony, a férfi idős anyja, egy hároméves kislány és egy csecsemő. „Gyilkosság éhség miatt." Hát még? *„Megint feldaraboltak egy nőt."* Hát még? „Ragaszkodás a börtönhöz" — egy ember, akit ötévi fogság után a börtönből elbocsátottak, megjelent a rendőrségnél, kijelentette, hogy beteg, dolgozni nem tud, koldulni nem akar, tehát kéri, zárják ismét a börtönbe. De a polgári állam „törvényes rendje" erre nem adott módot. A „börtönhöz ragaszkodó" ember erre betörte egy áruház kirakatának üvegtábláját. Most már bevitték a rendőrségre és elérte a kívánt célt. „A milliomos koldus" — nyolcvanéves korában meghalt egy öreg koldus, szalmazsákjában öt milliónyi bankjegyet találtak. „Elhalálozott 89 éves korában Lord Ashton, hátrahagyott vagyona 20 millió font... Nagyarányú bünper — Lyonban 300 ember meghalt, a városi vízvezeték szennyezett vize mérgezte meg őket... Hatalmas kártyavesztesség... Tegnap a város különböző részeiben gyilkosságok egész sora történt... a banditák ügyesen rejtőzködnek." Az „ügyesen" szó ebben az esetben nem iróniát fejez ki, inkább a szerkesztő őszinte elismerését, rokonszenvét a banditák iránt.

A lapok beszámolnak még számos kisebb-nagyobb csalásról, vesztegetésről, szerelmi és féltékenységi drámáról és öngyilkosságról. Én itt természetesen csak egy kis részét soroltam fel a hónap folyamán történt eseteknek. De a többi kilencven százalék ugyanarról a bünös és elmebeteg szellemről tesz tanúságot. Az ujságok mindezt igen röviden, rideg, vértelen szavakkal adják elö. Ahhoz, hogy a zsurnalisztika kissé

felmelegedjék és szavait gondosabban megválogassa, már nagyobb szenzáció kell. Például, hogy a nőt, akit „megint feldaraboltak" különleges szadista módszerrel tegyék el láb alól. Vagy hogy Kürten, a düsseldorfi rém 53 gyilkosságot kövessen el a lakásán és kihallgatásakor nyugodt, száraz hangon kijelentse: „Mit szólnának hozzá, ha most már abbahagynám ezt az egész tréfát?" A kérdés „szenzációs". Ám a burzsoá országok rendőrségének munkája a maga egészében szenzációs és ezért a szovjet-olvasó ne csodálkozzék Kürten szavain, bár nem könnyü megérteni, miért is közölnek a burzsoá ujságok ilyesmit? Érdekes, hogy az ilyen napi „hír-anyag" alig vált ki a burzsoá sajtóból „kommentárt". Ez az anyag nyilván már egészen megszokottá vált, nem háborít fel senkit, nem nyugtalanít senkit. Régebben — a háború* előtt — az ilyesmi még felháborodást keltett. Akkoriban érzelgös emberek még írkáltak mélabús cikkecskéket „a társadalmi szervezet betegségéről". A cikkecskékben különféle érzések nyilvánultak meg. Néha a „kultúrember" aggodalma szólalt meg bennük, de többnyire csak idegesség és nyugtalanság, amit az „abnormális" esetek keltettek.

Napjainkban a polgári sajtót ezek a „kis drámák" már nem érdeklik, hiszen a kisemberek pusztulása tízével és százával olyan megszokott dolog, hogy egyszerüen a napirendhez tartozik. Nem változtat az életen semmit és csöppet sem fenyegeti azokat, akik vidáman és nyugodtan óhajtanak élni. Egyre szaporodnak a szebbnél-szebb mozik és még pompásabb éttermek, amelyeknek falait és mennyezetét megremegteti a jazz-zene. Az ember megdöbben, ha látja a rengeteg reklámot, amely „a férfierő meggyöngülése" ellen ígér segitséget, vagy a nemibetegségek szakorvosainak különösen hangzatos hirdetéseit. De hát nem hallhattuk ezt a lármát már tizennégy évvel ezelőtt is? Valóban hallhattuk, de akkor nem volt még ilyen fülsiketítő. Most, úgylátszik, a „kultúrközpontok" polgársága szívvel-lélekkel felismerte, hogy:

Az élet elszáll, tovaröppen,
Sebesen múlnak a napok.

* Az első világháború (1914—1918).

Emberek, rajta! Éjjel-nappal,
Szüntelenül vigadjatok!

Ezt prédikálta egy kocsma porondján a minap egy pipaszárlábú, pókhasú, festettképü, kábítószerektől tétova tekintetü férfi.

Pazaroljam a színeket? Nem kívánom ezt megtenni, mert tudom, hogy a rothadás folyamata ragadós. Az élet színei amúgyis mind sürübbé és rikítóbbá válnak. Valószínüleg azért, mert az élet hömérséklete emelkedik és a burzsoázia vidámsága lázas, beteg vidámság. Az orosz nyelvben a „beteg" szó nem utal mindíg az egészség hiányára, gyakran a „gonosz" szóval egyértelmü. A burzsoázia megkísérli, hogy életét vidámmá tegye, mert így akarja elnyomni magában végzetének szorongó előérzetét.

*

Azt hiszem, elég jól ismerem az amerikai és európai ujságírókat. Gépies, nehéz és nyugtalan mesterségük mélységesen közömbössé teszi öket az emberekkel szemben. Talán azért hasonlítanak annyira a tébolydák ápolószemélyzetéhez, amely hibbanteszünek tartja a pácienseket és az orvosokat egyaránt. Ezzel az egykedvüséggel magyarázható az a megingathatatlan közöny is, amelyet az ujságírók a mindennapi valóság leggroteszkebb tényeivel szemben tanúsítanak. Például:

„Tegnap egy bizonyos Hans Müller fogadásból 36 pár virslit evett tizenegy perc alatt."

„Az 1928-as esztendöben Poroszországban 9530 ember lett öngyilkos, ezek közül 6690 volt a férfi, 2840 a nö. A városokra 6413 öngyilkos esett, a vidékre 3117."

„Löwenberg sziléziai város elöljárósága bevételeinek növelésére elhatározta, hogy adót vet ki a macskákra. De a városi tanács elutasította ezt a javaslatot. Erre az elöljáróság elhatározta, hogy más módszerhez folyamodik. A városi park fasoraiban éjszaka csapdákat állított fel, amelyekbe a csavargó macskák beleestek. Az így elfogott állatokat három márka bírság ellenében visszaadták tulajdonosaiknak."

„Niendorf községben (Hamburg mellett) a parasztok fegyveres ellenállást tanúsítottak a törvényszéki végrehajtókkal szemben. Ezek azért jöttek a községbe, hogy összeírják a kisbirtokosokat, akik nem fizették be a járulékot az öntözési vállalat javára. A fegyveres parasztok fenyegetődzése a végrehajtókat elvonulásra kényszerítette."

„Berlin egyik peremvárosában *éjjeli kísértet* bukkant fel, aki rendszeresen felkereste a helybeli evangélikus lelkészt. A kísértet már háromízben *illetlen érintéssel* keltette fel a lelkészt álmából. Az odahívott rendőrség a lelkészlak ablakai alatt sapkát talált, amelyet nyilván a kísértet veszített el."

„Szabad-e megáldoztatni azokat a nőket, akik rövidre nyírt hajat viselnek? Néhány püspök vetette fel ezt a kérdést, amelyet május 24-én a Vatikán is megvizsgált. A bíborosok kollégiuma igenlő határozatot hozott: a rövid hajviselet nincs ellentétben a keresztény erkölccsel."

Tavaly valamelyik lapocska rendőrségi adatokra támaszkodva megírta, hogy Franciaországban kb. háromezer nő tünik el évente. A minap Franciaország több városában letartóztatták egy leánykereskedő-banda tagjait. Ez a banda már 2500 francia kislányt szállított a délamerikai köztársaságok nyilvánosházai részére. Hasonló „élő áruval" foglalkozó kereskedelmi vállalatok müködnek Lengyelországban is. A. Londres, francia hírlapíró alaposan tanulmányozta a rabszolgakereskedelemnek ezt az ágazatát. „Bünös mesterség" cimü könyve nálunk 1929-ben jelent meg a „Federácia" kiadásában. A könyv rendkívül érdekes. Részletesen leírja a lányok megtévesztésének és szöktetésének módszereit, azután később „munkájukat" Argentina nyilvános házaiban. Ám ebben a könyvben az a legtanulságosabb, hogy nem találni benne a szánalomnak egyetlen szavát sem.

A könyv 10. oldalán Londres következőképpen emlékezik meg az egyik ilyen kereskedővel való találkozásáról:

„Armand hivatalosan csak vendéglös... De én nagyon jól tudom, hogy valójában mivel foglalkozik. Ő is tudja, mi az én mesterségem. Bízik bennem, én is öbenne. Kölcsönösen megbízunk egymásban, mint az üzletemberek."

Pontosan így: mint az üzletemberek — és akkor is, ha az üzlet embertelen és aljas.

Talán hozzájárul Londres pszichológiájának a megvilágításához, ha ezen a helyen egy amerikai hírlapíró találó szavait idézem:

„A rendőrtisztviselő ne gondolkozzék afelől, hogy az ember, akit tárgyalásra vagy börtönbe kísér, bünös-e vagy ártatlan? Én is úgy állítom az embereket a társadalom törvényszéke elé, ahogy a helyzet éppen magával hozza. Az előzmények és a következmények nem tartoznak rám."

Ezt New Yorkban hallottam, 1906-ban, egy kis botrány után, amelyet a derék, istenfélő amerikaiaknak köszönhettem. Miután két szállodából kidobtak, elhatároztam, hogy bevárom a további fejleményeket is. Letelepedtem hát az utcán a pogygyászommal. A riportereknek vagy tizenöt főből álló csoportja vett körül. A maguk módján, amerikai módon, jó fiúk voltak ezek a zsurnaliszták. Rokonszenveztek velem, sőt úgy látszott, mintha kissé röstelkednének is a botrány miatt. Különösen rokonszenves volt az egyik, igazán keménykötésű legény, amolyan „fapofa". Még jól emlékszem kerek, üveggyöngyhöz hasonló, szokatlanul csillogó, kék szemére. Egyébként híres ember volt. Lapjának utasítására a Fülöp-szigetekre utazott és a manilai börtönből megszöktetett egy nacionalista forradalmár kislányt, akit a spanyolok ki akartak végezni. Ez a riporter meggyanúsított azzal, hogy szándékosan kavarom a botrányt. Rávett néhány ifjú tollforgatót — így Leron Scott-ot, „A szakszervezeti titkár" című regény szerzőjét és barátait az „Ötös-Klub"-ból — hogy „süssenek pecsenyét az ügyből". A fejlemények folyamán kitünt, hogy ez nem sikerült nekik, de engem az utcáról beköltöztettek a „Klubba", ahol kezdő írók éltek ötös közösségi csoportokban. A háziasszony L. Scott felesége volt, egy orosz zsidóasszonyka. Este, a Klub hatalmas előcsarnokában, a kandalló mellett üldögéltek a fiatal írók. Ekkor állítottam be a riporterekkel. Mesélgetni kezdtem nekik az orosz irodalomról, a forradalomról, a moszkvai felkelésről. N. E. Burenyin, a Párt Központi Bizottsága harci szervezetének tagja, továbbá Scottné és M. F. Andrejeva tolmácsolták szavaimat angol nyelven. A hírlap-

írók figyeltek, jegyzeteket csináltak és felsóhajtva, őszinte sajnálkozással kijelentették:

„Mindez pokolian érdekes, de nem a mi ujságjaink számára."

Megkérdeztem, hogy miért nem közölhetik ujságjaik az igazat olyan eseményekről, amelyek az új évszázad egész kialakulására döntő jelentőségüek?

Ezt a kérdésemet leegyszerüsített módon értelmezték, mintha tisztára személyes kérdéssel fordultam volna hozzájuk. Ezt felelték:

— Mi valamennyien az ön pártján vagyunk, de nem tudunk segíteni önnek. Itt nincs pénz és nincs munkabér a forradalmi munka számára. Miután a sajtó közölte, hogy Roosevelt* fogadta önt, az orosz követ is beleavatkozott a dologba és így az ön dolga vesztett ügy lett. Látjuk, hogy az ujságok nem Andrejeva fényképét közölték. Tudjuk, hogy az ön első felesége és gyermekei nem nélkülöznek, de nem áll módunkban felhívni erre a közönség figyelmét. Itt nem dolgozhatik a forradalomért.

— És Breskovszkij miért teheti meg?

Erre a kérdésre vállvonogató hallgatás volt a válasz. De tévedtek. Mégis tudtam dolgozni, de persze jóval kevesebbet értem el, mint ahogy terveztem. (Ez egyébként nem tartozik ennek a cikknek a tárgyához.)

A beszélgetés további folyamán az ujságírók megismertették velem a newyorki sajtó bámulatos hatalmát. Erre a hatalomra ilyesféle bizonyítékokat hoztak fel: az egyik lap rábizonyította egy emberbarát hírében álló gazdag és befolyásos asszonyra, hogy több bordélyházat tart fenn. Ez óriási szenzációt keltett. Ám két nap mulva ugyanaz a lap huszonöt rendőrtisztviselő arcképét közölte hasábjain azzal, hogy a titkos prostituciót ők szervezték meg, nem pedig a tisztes, köztiszteletben álló hölgy.

— És mi lett a rendőrtisztekkel?

— Azokat elbocsátották, de már előre gondoskodtak róluk. Munkát kaptak más államokban.

---

* Theodore Roosevelt — az USA elnöke 1906-ban.

Egy másik eset: kompromittálni kellett egy bizonyos szenátort. Megírták, hogy rosszul él a második feleségével és diák-fiai is összevesztek a mostohaanyjukkal. Az öreg ember és a fiúk cáfolatát az ujság közölte ugyan, de egyben nevetségessé is tette őt. A szenátor házát valósággal ostrom alá vették a riporterek...*

(1930.)

* Gorkijnak ez a cikke befejezetlen maradt

AZ OKOSOKRÓL

Vajjon van-e olyan butaság, amely a „természet ajándéka“? Meg vagyok győződve róla, hogy ilyen nincs — még a félkegyelmü és a hülye sem a természet produktuma, hanem a biológiai viszonyoké, az életmódé, amely viszont a szociális körülményektől függ.

Némely „okosok“ azt állítják, hogy a butaság olyan tulajdonság, amellyel a természet ajándékozza meg az embert, születése napjától fogva, egész életére. Mintha a természet tudatosan törekednék arra, hogy a belátást és az emberek képzelőtehetségének munkáját szük határok közé szorítsa.

Ezt a fantazmagóriát az ember történetének hajnalán szörös őseink gondolták ki, akiket megfélemlített a természet elemi eröinek ellenséges hatalma az ember fölött — a földrengés, az áradás, a vihar, a hideg váltakozása a höséggel és a „vak óriás“ egyéb borzalmai. A későbbi idökben ezekből a félelmekböl formálták az okosok az isteneket.

A butaság az értelem eltorzulása, amelyet a vallásnak, az egyháznak az értelemre gyakorolt nyomása mesterségesen nevelt és nevelhet továbbra is. Ez a nyomás a legveszedelmesebb valamennyi fegyver közül, amelyet a burzsoá állam alkalmaz a dolgozó tömegek megfékezésére. Ehhez nem fér kétség s nagyon sajnálom, hogy ebben a kérdésben az „okosok“ nem tudnak semmi újat sem mondani.

A burzsoázia „szépséges életének“ a buta ember nélkülözhetetlen elöfeltétele. A buta ember annál hasznosabb, mi-

nél alkalmasabb arra, hogy testi erejét kizsákmányolják. Elsősorban a dolgozó tömegek butasága az a talaj, amelyben megveti gyökereit a polgárság világot átfogó hatalma. A tömegnevelés polgári rendszere lényegében nem más, mint az ostobaság tenyésztése.

A mi ñástudó szovjetembereink előtt ezek a megdönthetetlen igazságok — remélem — közismertek. Tudják ők, hogy a burzsoá államok milyen eszközökkel nevelik, erősítik és „oltalmazzák" a butaságot. De felvette ellene a harcot Lenin és a bolsevikok, a munkásosztály élcsapata. Az ő bátor kezdeményezésüknek, a Kommunista Párt munkájának és a munkás-paraszt kormány fáradozásának köszönhető, hogy a Szovjetunióban az ősi butaság igen gyorsan kipusztul. E munkától felbuzdulva a dolgozó népben feltámad saját jelentőségének és a hatalomhoz való jogának a tudata. A tömegek teremtő ereje mindjobban kibontakozik és szemléltető bizonyságot tesz arról az erőről, amely tökéletesen alkalmas az élet alapvető átalakítására. Ennek a férfias és eredményes munkának tizenhárom esztendeje: megingatta és mind erősebben megrázkódtatja a polgári jólét régi alapját, amelyet eddig a dolgozó nép vérének és verítékének a cementje tartott össze. A világ dolgozói a Szovjetunióra függesztik szemüket és feszült figyelemmel hallgatják az új élet építésének zaját. Ez a munka világszerte dörgő visszhangot vált ki. A világ proletariátusa lépésről lépésre szervezkedik a szabadságért megvívandó döntő harcra.

Elmefuttatásom célja, hogy az okosok ostobaságáról beszéljek.

Az „okos", mindenekelőtt: intellektuális ember. Alapvető vonása, hogy nála is, mint Hamlet dán királyfinál, „az elszántság természetes színét a gondolat halványra betegíti". Úgy, mint Hamlet királyfi, ő is árvagyermek. Kismamája: a történelem. Agyasságban él a tőkéssel, akinek az érdekében, a maga silány módján, „serkenti" a művészetet, kiaknázza a tudományt és általában a kultúrlényt mímeli.

Az okos a kultúra mesterének tekinti magát, a kultúra „szellemi emelőkarjának", a „föld savának" és egyéb hasonlónak. Azt képzeli magáról, hogy „egyénisége egyszeri és meg-

nem ismétlődő". Az okos nem „egyszerűen ember", hanem a világ bölcseségének a megtestesülése, hogy úgy mondjam a világbölcsesége köldöke. „Az élet nehéz perceiben", amikor a valóság kisajtol belőle egy kevéske öszinteséget, „gályarabnak" nevezi magát. „Rabszolga, akit odakovácsoltak a történelem szekeréhez". Így fejezte ki magát egy volt „spartakista". Egy másik, aki azelőtt szociáldemokrata volt, így nyilatkozott: „A burzsoázia elnyomja a munkásokat, a munkások pedig bennünket, értelmiségieket". Szovjet ujságírók, akik persze általában „barbárok", mert hiszen „a Szovjetunió egész lakossága az", ezeket az „okosokat" egyszerűen kerítőknek nevezik. Ez nagyon szégyenletes mesterség, amelynek az a lényege, hogy a kerítő fiatal lányokat fektet a gazdag vénemberek ágyába, vagy fiatal legényeket a gazdag vénasszonyok mellé. Az európai szociáldemokrata vezetők tevékenysége nyilván pontosan fedi ezt a meghatározást, ámde... Erre az okosok bizonyára találnak valamiféle „ámde"-szerű mentséget, de engem semmi sem ösztönöz arra, hogy ilyesmit keressek. Mert az egész világ, az egész valóság szigorú logikával „igen"-ből és „nem"-ből épül fel. Az „ámde" — az a harmadik eset, amelyet elvet a logika.

Az „okos" olyan ember, aki meg van győződve róla, hogy az a legjobb karos-szék, amelyben ő szokott ülni. Ezért azt akarja, hogy mindenki ilyen alakú karos-székben üljön. Az „okos" csak egy szempontot ismer — ülepe szempontját. Ha szemügyre vesz egy jelenséget, első gondolata az, vajjon nem zavarja-e kényelmes elterpeszkedését? Csak természetes, hogy ellene van mindennek, ami megbillentheti azt a megszokott, ócska karos-széket, ahol nagybecsü feneke olyan jól elsüpped.

Például: az orosz földbirtokosok a hübéri rend idejében voltairiánus karos-székben szerettek ülni. Később az intelligenseknek a nemesség köréből nagyon megtetszett az idealista Schelling lágy ülőalkalmatossága. Üldögéltek egy keveset Fourier-n, Moleschott-on és Vogt-on, majd átnyergeltek a nihilizmusra. Próbálkoztak Spencerrel is, különösen azért, mert egyebek közt ezt mondta: „Ólmos ösztönökből nem lehet arany magatartást kicsiholni". Ez a ragyogó aforizma fel-

mentette az urakat attól, hogy nyugtalankodjanak a társadalom egynémely esztelensége, aljassága és tragédiája miatt. De azután Spencer sem látszott többé elég megfelelőnek. Többszöri átszállás után letelepedtek Marxra, de az keménynek bizonyult! Megpróbálták Marxot Bernsteinnel kipárnázni — az sem sikerült! Ráültek Nietzschére, azután Bergsonra. Nem akarom megemlíteni a kipróbált bútorok egész hosszú sorát. Csak az ördög tudja, hol ülnek most ezek az „okosok" — legtöbbje alighanem az emigrációban. A gyakori ide-odaugrálásnak ezt a folyamatát így nevezik: „az orosz értelmiség szellemi életének története."

Az emigrációban az okosok ilyen írásokat szerkesztenek: „A vallástudományi világnézet vázlata". — „Az isteni igazságosság evangéliuma." — „Szentek élete." — „Jézus előhírnökeinek imádata a pravoszláv hitben." Szorgalmasan gyakorolják a filozófiai asztalosság mesterségét, hogy legyen min nyugodtan üldögélniök.

Az emigráns sajtóban ilyen őrült elmefuttatásokat lehet olvasni:

„Azt mondják, hogy az abesszín pravoszláv papok liturgia közben táncolnak. Homérosz annyira megbecsülte ezt a népet, hogy *tiszteletreméltó etióp embereknek* nevezte őket. Nyilvánvaló, hogy az etiópok szellemében a pravoszláv tanítás egész másképpen tükröződik vissza, mint a mi orosz szellemünkben."

„A minap egy ismerős orosz leányzó, aki egy francia katolikus zárdában nevelkedik, így panaszkodott anyjának:

— Roppant kényelmetlen a fürdés. Nálunk a zárdában csak ingben szabad fürödni.

— Miért?

— Éppen ezt kérdezem én is. Hiszen egyedül ülök a kádban és az ajtó kulcsra van zárva. De ők azt felelik: — Egyedül? Hát a védőangyalod? Nem tudod, hogy ő mindíg veled van?

Nekünk nagyon tetszik ez a történet, és a katolikus zárda bűbájosan gyermekded naivsága. Vajjon mi is így gondolkodunk-e a védőangyalról?"

Ezt egy volt szépíró írta 1905-ben, egy „eszer“ napilap neves munkatársa. Hát nem tragikus, hogy az embert ennyire lehúzza az ülepe az ódon karos-székbe!

De hagyjuk ezt, bár nehezünkre esik hallgatni róla. Nemrég került a kezembe Sz. B. Urickij elvtárs könyve, amely eröteljesebb szocialista offenzívát követel. Elolvastam és megvígasztalódtam töle.

A régi időkben létezett egy embercsoport, amelyet így hívtak: a kancelláristák. A „kancellárista“ olasz kifejezés és állítólag a következő szavakból tevődik össze: „cane c' el' aria“ — azaz „kutya a levegöben“, vagyis az ajtóban, a kapuban. A kancelláristát „tintalelkünek“ is nevezték. Az „okos“ hasonlít a kancelláristára, csak abban üt el töle, hogy neki könyvlelke van. De ő is ott él valahol a valóság kapujában és csak a pitvarból pislog rája.

Az okos bizonyára elolvasott legalább tizenhatezer könyvet, a legkülönbözöbb kérdésekről. Az idegen szellemi termékek elsajátításának ez a félig gépies munkája a fejébe szállt. Torz módon túlhajtja önérzetét — elképzelését saját értelme erejéről és átfogó képességéről. Természetesen, nem akarom kétségbevonni azt a jogát, hogy az általa begyüjtött tiszta búza mennyiségére büszke legyen. De gyakran megfigyelhetjük, hogy minél szélesebb területü az okos tudása, annál görcsösebben és annál görbébb vonalon támolyog ide-oda.

Amikor egy ilyen „okos“ alkalmas ülöalkalmatosságot szerez maga alá, gyakran megesik, hogy háttal elöre kocsikázik. Így jut el aztán a marxizmustól a pravoszláv hithez, és a bolsevikoktól az egyházi vének tanácsához.

Némelyik okos úgy véli, hogy éppen ez a sürü hitvallásváltoztatás bizonyítja legjobban szelleme szabadságát. Mindent összefoglalva: attól tartok, hogy a könyvek nem világosítják meg az okos agyát, inkább csak összezavarják és elbódítják. Elméje magánháztartásában többnyire a legnagyobb rendetlenség honol.

A könyv az „okos“ számára ellentmondások kútforrása, ami jobban izgatja és nyugtalanítja, mint a szociális valóság zivatarai, szélvészei és orkánjai. A valóság azt követeli, hogy növekedését és megtett útját a könyvek visszatükrözzék.

Azt követeli, hogy a könyvek telítsék meg energiával az új osztályt és fokozzák teremtőerejét. A valóság nem sokat ceremóniázik az olyan könyvvel, amely a tegnapot tükrözi vissza. Az okos azt kívánja, hogy a valóság alkalmazkodjék a könyvekhez. A minap egy ilyen okos — Leningrádból — egészen komolyan ezt írta nekem:

„Mi manapság tisztára a politikából élünk. Ám a politika nem más, mint az államvezetésnek, az országos tevékenységnek taktikája. Éppen ezért kellett a cári miniszteréknek és minden magasállású embernek felelni a forradalom színe előtt. Mi az, amivel ma nem rendelkezünk? Nincsen életstílusunk. Es miért nincs? Azért, mert az életstílus a világnézet folyománya, nekunk pedig nincs világnézetünk."

Ez a gondolat csöppet sem eredeti. Ez a „felfedezés" tipikus esete annak, mikor az életet a kapu aljából nézzük. Az okos tiszteli a könyvet és hitelt ad neki. De ha azt hallja, hogy a Szovjetunió munkás és paraszti tömegeinél hihetetlen iramban növekedik a kereslet a könyvek iránt — hiszen 1927-ben 162 millió ívet nyomtattak, 1930-ban pedig már 1365 milliót — az okos ennek nem tud örülni. Azt mondja: „Nem a helyes könyveket adják ki. A kiadott könyvek nem eléggé tárgyilagosak. Eretnekek írják őket. Mert a materializmus eretnek és kultúraellenes tan".

Az okosnak szilárd meggyőződése, hogy bölcs közreműködése nélkül a világ menthetetlenül elpusztul. Ám közreműködni csupán a szájával, a szája jártatásával hajlandó. Meg van győződve róla, hogy ő mindent tud és előtte minden tökéletesen világos. A könyvekkel való foglalkozás kiölte belőle a szerénység érzését és az ítélkezésben való óvatosságot. Ezekkel az erényekkel csak olyan ember rendelkezik, aki tevékeny részt vállalt az építésben, aki az élettel szemben figyelemmel és komolysággal viseltetik. Az okos valahonnan, mondjuk Prágából ezt írja:

„Jól tudom, hogy a helyzet Oroszországban a lehető legszerencsétlenebb." De valójában nem tud ő semmit, hiszen egyszerűen nem akarja meglátni azt, amit feltétlenül észre kellene vennie. Éppenséggel nem érzi azt a magasságot, ahova a Szovjetunió a munkásosztály és a haladó parasztság lelkes

tevékenysége révén felemelkedett. Egy 160 milliós nép életéről olyan könnyelműen ítélkezik, mintha egy kis mezőváros lakosságáról volna szó.

„Az ötéves tervet nem lehet megvalósítani" — károgja, holott tudnia kellene, hogy a dolgozók kezdeményezése folytán az ötéves terv négy év alatt teljesül. Egyáltalában nem akar tudomást venni arról, hogy a Szovjetunióban olyan energia működik, amely számára — az okos számára — teljesen ismeretlen: a munkások és a parasztok szabad energiája. A munkások és a parasztok mindjobban tudatára ébrednek annak, hogy az ország csakis az övék, ők a teljhatalmú gazdái és maguknak dolgoznak. Azt is tudják, hogy *dolgozni önfeledten, férfiasan kell, minden erő megfeszítésével.*

Csakis ennek a tudatnak az erejével magyarázható meg az a látszólag hihetetlen tény, hogy az ásványolajipar máris 83, a tőzegkitermelés pedig 96 százaléknyira teljesítette az 1932/33-ra tervezett előirányzatot, ami azt jelenti, hogy ezek a munkások az ötéves tervet $2^1/_2$ év alatt teljesítik. A gépgyártásban az ötéves terv teljesítése már elérte a 70 százalékot, vagyis a gépgyártási tervet 5 év helyett már 3 év alatt teljesítik. Ugyanez áll a villamossági iparra.

Mindez miről tanúskodik? A munkásosztály hatalmas energiakészletéről. Azt pedig, hogy a paraszt ezentúl nem akar a föld rabja lenni, nem akar a természet szeszélyeitől függeni, mindennél jobban bizonyítja az a tény, hogy nálunk eddig a parasztgazdák 22 százaléka kolhozokba tömörült. A föld régi kényszermunkása tudatában van annak, hogy fel kell vennie a harcot a természettel, a gép, a trágyázás és a legújabb tudományos termelési eljárások segítségével.

És nem lehet kétség afelől sem, hogy a kolhozok nőni fognak. A paraszt ért a tények összehasonlításához és tud belőlük következtetéseket levonni. Íme, a tények: a „Vörös Partizán" nevű kolhoz kiszámította, hogy a termés elosztása után minden kolhozparaszt háztartására nem kevesebb, mint 700 rubel jut. Ilyen összegről az egyedül gazdálkodó paraszt még csak nem is álmodhat.

A munkások és parasztok energiája csodálatos gyorsasággal növekedik, amit az értelmesebb tőkés is kénytelen el-

ismerni, bármilyen kellemetlen is neki. Ám az „okos" megmarad a maga álláspontján, mert kissé megbántva érzi magát. Neki megvan ugyan a tojása és a vaja a reggelijéhez, mégsem tud veszteg maradni. „Nem tudom elképzelni, hogy az iszákos, lusta, alig írástudó munkás és a földhözragadt, írástudatlan muzsik alkalmas lenne arra, hogy felvegye a tőkéssel a versenyt. Ismerjük a mi országunkat, ismerjük élő erőinek természetét és tudjuk, hogy P. B. Struvénak igaza van: a munkásosztály, mint termelő erő nem tud másképp boldogulni, csak a tőkés-állam feltételei között."

Micsoda dohos bölcseség! Nem tudom, hol és mikor nyilatkozott Struve ilyen bárgyú módon a munkásosztályról! Azt se tudom, valóban ezt írta-e, vagy csak fonákjára fordították kijelentéseit az én „becsületes orosz" levélíróim.

A „becsületes orosz" okosok értesültsége éppen olyan keveset ér, mint a bölcseségük. Nekem úgy rémlik, hogy ebben a bölcseségben van valami lelkibeteg vonás. Az is érdekes, hogy amikor az „élő erőkről", a munkásról és a muzsikról beszélnek, az okosok megfeledkeznek az „asszonyról", erről az új „élő erőről", amely nagyon is eleven és szintén csupa energia.

Az okosok szellemi zavarodottsága a legváltozatosabb és a legfurcsább formákban nyilvánul meg. Így például az egyik okos hallotta, hogy a szubtropikus növények rendkívül sikeresen fejlődnek Grúzia és Abházia köztársaságaiban, a teaültetvények pedig, amelyek a forradalom előtt a Fekete-tenger vidékén csupán 250 djeszjatyinát* tettek ki, most — 1930-ban — már 20.000 hektárt foglalnak el. Az okos erre a következő ellenvetést tette: „Hát ti Kínával akartok versenyezni?" Más észrevétele nem volt. Pedig ez az okos: írástudó, sőt valóságos tudós, a botanika szakembere.

Az okosok gyakran hangoztatják, hogy „szeretik a népet" és sorsát a szívükön viselik. Szeretnek arra hivatkozni, hogy ők is küzdöttek a zsarnokság ellen, amikor „a nép" megmozdult, hogy lerázza a földesurak és a tőkések tehetségtelen és irgalmatlan hatalmának igáját. De ezt a hatalmat a munkások és parasztok azóta megsemmisítették. Most már

* 1 djeszjatyina 1,09 hektár — *A ford.*

ők a saját országuk urai és új államrendszert építenek fel rajta. A dolgozók világa most tanulja meg a szocialista felépítés tudományát. Az ember azt várná, hogy „a nemzeti bánat siratói" most abbahagyják a bánkódás és siránkozás terméketlen mesterségét. Inkább gyönyörködjenek a dolgozó nép teremtőerejének csodáiban a testi és a szellemi munka minden területén. Énekeljenek kórusban dicshimnuszt, vagy hálaadó hozsannát. Ha pedig nincs kedvük ehhez — törődjenek inkább a saját sírhelyeikkel, ahol majd örök nyugalmat találnak. Igazán itt az ideje!

De ők nem akarják észrevenni a „nép" kulturális sikereit és eredményeit. Jezsuita szemforgatással pontosan számontartanak minden néven nevezendő hiányosságot, hibát, balsikert — minden kedvezőtlen adatot, amit a munkások és parasztok „önkritikája" szolgáltat nekik. Pedig ez az adatszolgáltatás valójában nem az „új rend tragédiáját" tükrözi, hanem az energiák feszülését, a tömegek öntevékenységének fokozódását és minden hibán, hiányosságon, hanyagságon és elhamarkodottságon túl a dolgozó tömegek felelősségtudatának erősödését. Mindez az okosok számára idegen és érthetetlen. Érdeklődésük egészen más dolgok felé fordul.

„Letartóztatták a nemes Iván Ivánovicsot, akit jól ösmerünk..." — így siránkoznak.

A pitvarból bepislognak a kapu egy résén az új történelembe, amelyet a munkások és a parasztok uralma és akarata formált. Bepislognak és már mindent tudnak. Igazán jól, persze, csak egyet tudnak — azt az egyet, hogy szeretnék feltámasztani a burzsoá rendszert, visszaállítani a polgárság uralmát. Ezen mesterkednek a velük rokon többi okossal együtt — amennyire gyenge erejükből telik. Érzik, hogy minél határozottabban rátér a munkás-paraszti hatalom a szocialista offenzíva útjára, annál jobban kibontakozik a lehanyatló kispolgárság gonoszságának egész képe. Ez a gonoszság megteremti a maga légkörét. Csak természetes, hogy az okosok egy részét megmérgezi ez a légkör. Így aztán ha vannak is jó tulajdonságaik, elveszítik a szóval és tettel való szabad tevékenység lehetőségét.

Pontosan ismerem az egyik okos szavait, amelyeknek

őszinteségéhez nem fér kétség Mikor megkérdezték, miért engedte magát kártevésre csábítani, ezt felelte:

„A tökés-rendszer alatt mi, ha szabad magam így kifejeznem, a tökés főtisztjeinek jelentős állását töltöttük be. Hiszen rajtunk keresztül valósította meg a töke sajátos és a kapitalista rendszerben elkerülhetetlen célját: a munkások kizsákmányolását. Ez vezetett aztán a már ismert ideológiához, amely élesen elválasztotta tőlünk a munkásokat és szembeállított bennünket övelük."

Ennek az embernek sokatmondó nyilatkozatával — amely híven tükrözi az okosok „szellemét" — azt hiszem. be is fejezhetem ezt a cikket.

(1930.)

A *Za Rubezsom* („A határon túl") nevü folyóirat ankétet rendezett, melynek keretében megkérdezte olvasói véleményét a lap első számáról. Kérdéseire a szerkesztőség sok komoly és tanulságos választ kapott. Válaszolt többek közt egy „60 és fél esztendös, pártonkívüli szocialista tisztviselö" is.

Valójában nem felelt a feltett kérdésekre, hanem hogy úgy mondjam, átsiklott rajtuk. Abból indult ki, hogy „a folyóirat prospektusa igazsághü felvilágosítást ígért mind a hazai, mind a külföldi életröl". Már ebben is tévedett. A prospektusban egyetlen szó sem utal arra, hogy a folyóiratnak szándékában lenne megvilágítani a „hazai életet". A prospektus, a folyóirat címével összhangban, csakis a „határon túli" élet megvilágításáról beszél. Mi okozhatta az öreg „pártonkívüli" tévedését? Alighanem látóképességének gyengesége, ami az ő korában bizony már gyógyíthatatlan fogyatékosság.

A továbbiakban ez a tévedés egész pontosan „leleplezi" az öreg elött a „lényeget". Kiderül ugyanis, hogy ez az öreg ember „humanista" Szemünkre veti, hogy folyóiratunk hasábjain nem esik szó a Pártban elkezdett „tisztogatásról", amit az öreg egyszerüen „haszontalan emberkínzásnak" nevez. Haszontalan azért, mert szerinte „nincs olyan ember, akiben ne volna valami erkölcsi fogyatékosság".

Sietek megjegyezni, hogy ez a fölötte „humanitárius" nézet a mi körülményeink között igen komoly gyakorlati jelentőséggel bír. A „károkozók" öszinte nyilatkozataikban gyak-

ran elárulják, hogy táboruk milyen nagy hasznát veszi az „erkölcsileg fogyatékos", az ingadozó és megbízhatatlan, a „közigazgatásra alkalmatlan" embereknek — vagyis általában a semmirekellőknek. Elsősorban ilyen embereket távolít el sorainkból a párttisztogatás, amelyet ez az öreg pártonkívüli emberkínzásnak, sőt „haszontalan" emberkínzásnak nevez. Nyilván úgy véli, hogy hasznos emberkínzás is van.

Azt írja továbbá — igen helyesen, ha nem is valami írástudó módon — hogy nálunk olyan „elproletárosodás", olyan „szétpofozás" folyik, hogy „ehhez hasonló nincs sehol a nap alatt".

Úgy is van: a Szovjetunión kívül széles e világon még seholsem jutott el a munkásosztály ahhoz a nagy feladathoz, amellyel nálunk már sikeresen kezd megbírkózni. De meg vagyok győződve róla; hogy *a dolgozók az egész világon követni fogják a jó példát.* Mert a példa értelme egyszerű és világos. Új alapokra kell helyezni, a föld rabjaiból a föld gazdáivá kell átnevelni azt a parasztságot, amely a természet elemi erőinek rabja volt. Fel kell szabadítani azt a passzív tömeget, amelyet évszázadok óta mindíg csak kizsákmányoltak és amely a századok folyamán véréből és verítékéből sajtolta ki keményszívű kizsákmányolói gazdagságát. Más szóval: meg kell semmisíteni azt a talajt, amelyből a kapitalizmus minden borzalma kisarjadt. Hammelrath, az „Új Nép" című német katolikus ujság munkatársa, erről a gigászi munkáról a következőket írja: *„Koncentrált energia ez, amely lerombolja a régi világot és felépíti az újat.* Hétmillió parasztgazda, húszmillió falusi lakos tért át a kolhozrendszerre. Az egész kolhozmozgalom alapja a falusi szegénység. Különösen itt — a kolhozmozgalom terén — lépték túl az ötéves terv előirányzott számait. A szovjet sajtó nem időzik az elért eredményeknél, hanem további munkára ösztökél. Ha nehézségekről és balsikerekről beszél, ez ne gonosz diadalmaskodást váltson ki belőlünk, hanem csodálatot, mert ez is csak a szovjet emberek törhetetlen, előrehajtó energiáját bizonyítja. Ez a fiatalos, zabolázhatatlan energia a döntő. A Szovjetunió mindinkább függetlenné válik a világ többi részétől. Ez sok áldo-

zatba kerül, de meghozzák az áldozatot. Az ötéves terv előkészíti a következő évtizedek békepolitikáját."

Így beszél egy idegen ember, sőt egy katolikus ember, annak az egyháznak a tagja, amelynek a feje valami keresztes háborúhoz hasonló akciót hirdet a mi „pártonkívüli szocialistánk" országa és népe ellen. De a humánus öreget nem érdekli népe újjászületésének folyamata; sem a tömeg „koncentrált energiájának" nagyszerű munkája. Levelében siránkozik, hogy „a beteg kulákokat hármasával göngyölik egy-egy gyékénybe és szánkókon szállítják el valahova"... Feltehető, hogy a kórházba.

E sorok írója látta már, hogyan fonják a gyékényt és nem hiszi, hogy volna akkora gyékény, amely elegendő három ember begöngyölésére. Ez a gyékényügy, természetesen, csekélység, de az ilyen csekélységek mindig és mindenütt nagyon jellemzőek az igazság „pártonkívüli" leleplezőire és lovagjaira. Miközben egetverő zajt csapnak, az igazság e lovagjai sohasem riadnak vissza egy kis füllentéstől. Levelének végén a humánus öreg felszólítja az ujságot, hogy „teljesítse ígéretét és mutassa be a hazai életet a valósághoz hű és pártatlan megvilágításban." A szerkesztőség nem tehet mást, csak megismétli, amit az imént már elmondottunk: céljául a *külföldi* élet megvilágítását tűzte ki. Célja megmutatni az olvasóknak, hogy az európai, az amerikai és az egész kulfoldi élet éppenséggel nem tündéri idill és nem folydogál békés boldogságban, zavartalan vídámságban, a gyárosok és munkások, a földesurak és parasztok, a tisztviselők és főnökeik gyengéd és kölcsönös szeretetének jegyében, ahogy némelyek elképzelik. A szerkesztőség meg akarja világítani a külföldi élet bizonyos jelenségeit a tudomány, technika és művészet terén is. A szerkesztőség mindezt megkísérli, bár tudja, hogy egyelőre nincs lehetősége arra, hogy kitűzött feladatának kimerítő teljességgel és tökéletesen eleget tegyen.

Ám a szerkesztőség nem ígér a humánus öregnek pártatlanságot a külföldi politikai viszonyok és életfeltételek megvilágításánál. A pártatlanság érdektelenség is. *Mi pedig szenvedélyes emberek vagyunk, szenvedélyesen gyűlölünk és pártosak vagyunk — ne is várjanak tőlünk egyebet!* A párton-

kívüli, úgyszintén a pártonbelüli öregek, 18-tól 70 éves korig, sőt azon felül is, igazságszomjukat teljesen kielégíthetik napi sajtónkból, amely szenvedélyesen és kímélet nélkül megvilágítja a szovjet élet igazságait. Reméljük, hogy ez a szenvedélyes kíméletlenség, a lusták, szabotálók, önzők, sápszedők, ostobák, szörszálhasogatók és egyéb gazfickók leleplezése megfiatalítja majd valamennyi korosztály öregeit. Tudjuk, hogy ezek boldogan olvassák a híreket a hiányosságokról és hibákról, az ostobaságokról és visszaélésekről. Örömükben talán még táncra is perdülnek — a sírjuk szélén. De azt is tudjuk, hogy eredményeink összemérhetetlenül jelentősebbek, mint hiányosságaink. És ami a legfontosabb: a legnagyobb, alapvető eredmény éppen az a „koncentrált energia", amely csodákat tud művelni.

Ezeknek az aggastyánoknak a kora hatalmasan megnövekedett. A levélíró sem 60 és féléves, hanem sokkal öregebb, tüneményesen vén! Nem egyedülvaló jelenség. Mint típus, a véneknek ahhoz a fajtájához tartozik, akikről a nápolyi Giordano Bruno 1583-ban ezt írta:

„Miféle megnyugvást is ajánlanak ők a szegény népnek ezen a világon? Nem azt kívánják-e, nem arról álmodoznak-e, hogy az egész világ nyugodjon bele az ő komisz és gögös tudatlanságukba és nyugtassa meg gonosz lelkiismeretüket? De ők maguk nem akarják elfogadni az igaz tanítást".

Ilyeneket írt Bruno „A diadalmaskodó vadállat kiüzetése" és „A hősies elragadtatásról" című könyveiben. Ezért a vének Giordano Brunót hét évig börtönben tartották és azután elevenen, máglyán megégették. És az egyik a vének közül, Schoppe Gáspár bíboros, a következő szavakkal emlékezett meg róla:

„Így hát tűzhalált szenvedett, nyomorult halállal pusztult el. Talán most útban van egy másik világba, olyanba, amilyent kigondolt magának! Ott aztán elmesélheti, hogyan végez Róma ez eretnekekkel".

Amint látjátok, a vének négyszáz esztendővel ezelőtt éppen olyan vakbuzgók és gonoszok voltak, mint napjainkban. És ahogy Schoppe bíboros őrült Giordano Bruno megöletésének, éppen úgy ujjonganak a mi vén kortársaink Jaurès,

Liebknecht, Rosa Luxemburg, Sacco és Vanzetti és a „hősies elragadtatás" sok más hívének megöletésén.

A vének ördöngös hosszúéletűsége nemcsak sajnálatos, de visszataszító dolog is. Arról tesz tanúságot, hogy az élet, ha „állottá" válik, megromlik. Lassan megváltozik az egyéniség pszichikája és kialakul a gonosz vénség. Azonkívül az egyéniség mindjobban összezsugorodik. „Hatása a történelem folyamatára" mind jelentéktelenebbé válik. Az egyéniség feloszlásának ezt a folyamatát az európai irodalom kitünően ábrázolja. Világosan és pontosan leírja, hogy a polgári osztály energiája miképp növekedik, fejlödik és végül aztán elapad.

A szó müvészei megteremtették a képmutatók, álszenteskedök, vakbuzgók és a burzsoávilág többi tartóoszlopa monumentális képsorozatát. Napjainkban ezek a figurák egy-egy Briand, Chamberlain, vagy a tyúkketreccé törpült burzsoá állam többi „oszlopainak" méreteire zsugorodtak össze... Nagy íróink dicséretes és az ifjúság számára hasznos munkát végeznének, ha feldolgoznák a világirodalom híres típusainak fejlödéstörténetét. Akkor feltárulna elöttünk az egyéniség elfajulásának rendkívül érdekes folyamata. Igen hasznos volna például, ha kiragadnák Oliver Cromwell típusát, követnék a hozzá hasonló figurák egész sorozatát, megfigyelnék ennek a típusnak fokozatos lealacsonyulását, amíg végre eljutnának Alexandr Kerenszkij igazán törpe figurájához.

Az említett „nagy emberek" kétségtelenül a mai „vének" vérszerinti ösei. Ez, persze, csöppet sem növeli a mi öregünk alakját és jelentöségét, söt éppen azt mutatja, hogy a régi nagyságok milyen mikroszkópikus méretekre sorvadtak.

A mi öregünk jelentéktelen ember, de tipikus, jellegzetes. Alaptulajdonsága az elöszeretet önmaga iránt, a különböző evangéliumokból levont, évezredes „örök igazságok" iránt és a zürzavaros, homályos „átkozott problémák" iránt. Ismerek például egy huszonhatesztendös öregembert, aki ezt írja nekem: „Miféle teremtés vagyok én, aki itt ülök és akinek sorsa, mint minden élöé, a halál?"

Ime, ilyen alakban támad fel ma a régi egyházatyák bölcsesége. A semmirekellök és csirkefogók, akiket végeredményben az egész világon csak egy valami érdekel, t. i. a saját b.

személyük, többé-kevésbbé így forgatják ki a bölcseséget. Valamelyik közülük szószerint ezt írta: „Az egyetemek élenjáró tudományos intézetek, de ott még azt sem lehet megtanulni, hogyan lehet egy szimpla tyúkszemet biztosan meggyógyítani". Egy másik isteni göggel kijelenti: „A valóság kikerül engem, nem tud megérteni!" Hát nem kegyetlen ez a szeszélyes valóság?

Így fajul el a polgár egyénisége és esze, amelyet eltorlaszol a sok ostoba beszéd, megmérgez a mocskos életmód. Mint ügyes harácsoló, uzsorás, a profit rabja és — legalább is a multban — az ország vasketrecének építöje, a polgár lelki és szellemi törpévé satnyult.

De akármilyen parány is a polgár, mégis károkozó. Ártalmas, mint a por, mint a mocsári pára, mint a rothadó szerves anyagokból keletkezö gáz. A levegöben, amelyet szívunk, sok a mérges szenny. Ez rendkívül ártalmas, küzdeni kell ellene lankadatlanul. Meg kell írni a kultúra történetét, még pedig úgy, hogy lássuk: az egyéniség leromlásának története ez, a régi egyéniség halálához vezetö út ábrázolása. De egyszersmind az új egyéniség megjelenésének a története is — azé az új egyéniségé, amely az új világot építö „koncentrált energia" tüzében keletkezett.

(1930.)

A CINIZMUSRÓL

(Válasz egy levélre)

Az egyik levélíró ezt kérdezi tőlem:

„Ugyebár Önt, M. G., nem háborítja fel a mai élet cinizmusa? Nemde, Ön szívből nevet az olyan tisztességes emberek kétségbeesésén, akik nem látnak kivezető utat a komor valóságból? Ugyebár, az Ön filozófusi nyugalmát nem zavarják az élet szüntelen drámái?“

Engedje meg, hogy kijelentsem: a legkevésbbé sem vagyok filozófus és a „nyugalom“ egyáltalában nem tartozik a tulajdonságaim közé. Ha nyugodt, hidegvérű ember lennék — az a típus, mint Ön — akkor Ön és cimborái nem szentelnének annyi figyelmet nekem. Ebben a figyelemben a gonoszság szomorú módon társul a kifejezőkészség hiányával. Gyakran az írástudatlanság olyan foka nyilvánul meg benne, hogy már nem is vall értelmes lényre. Nem is tudom mással magyarázni, csak azzal, hogy vannak emberek, akik teljesen elfelejtették, milyen volt a mult.

Beszéljünk hát a cinizmusról. 1908-ban a *Lityeraturnij Raszpad* (Irodalmi Dekadencia) című almanach hasábjain megjelent egy kis cikk „A cinizmusról“ címmel. Így kezdődik:

...A világ életének irama gyorsul, mert sötét mélységeibe mindjobban behatol a tavaszébredés hatalmas nyugtalansága. Érezzük, hogy minden forrong és remeg. A szunnyadó „potenciális energia“ gyüjtögeti teremtő erejét és cselekedni készül. A népben lassan, de feltartóztathatatlanul ki-

bontakozik az öntudat, kigyullad a szociális igazság napja. A közelgő tavasz lehelletétől szemünk láttára töredezik és olvad a képmutatás és az előítéletek nehéz jégtakarója. Alatta szemérmetlen meztelenséggel mutogatja torz vázát a mai társadalom, az emberi szellem börtöne.

Millió szem lobog boldog tüzben, a harag villámai cikáznak mindenütt. Az ostobaság és tudatlanság, az előítéletek és hazugságok évszázadok óta gyülemlő viharfelhői érlelték meg ezeket a villámokat. Világszerte a népi tömegek ujjászületése következik. Ennek a nagy ünnepnek az előestéjén állunk.*

.. ..

Jó annak, aki tudja, hogy a nép az energia kiapadhatatlan kútforrása és minden elképzelhetőt — föképpen minden álmot — valóra tud váltani. Az olyan ember, aki tudatában van ennek, boldog! Mert él benne a néppel való szerves kapcsolat termékeny érzése. Ennek az érzésnek most még jobban meg kell erösödnie, hiszen a kultúra új formája megtölti a vidámság szellemével és lelkes teremtő erővel. Az emberiség ujjászületésének előjelei világosak, ha vannak is „kultúremberek" akik nem látják, vagy nem akarják meglátni. Ennek ellenére még a kispolgár is érzi, hogy a világégés közeledik és nem lehet feltartóztatni.

A kispolgár a nagy vagyonok harácsolóinak ostoba segítője.**

.. ..

Arra van kárhoztatva, hogy reménytelen helyzetét hit nélkül védje és bezárkózzék saját „kultúrájának" szük ketrecébe. De mi az, amit „kultúrának" nevez? A rákényszerített szellemgyilkos meggyőződés, amely szerint a töke hatalma örök és megdönthetetlen. A kispolgár ma gazdájának nemcsak a rabszolgája, de valóságos háziállata.

Ám a rabszolga emberré lesz — íme ez az élet új értelme!...

*

* Itt pontok jelzik a cári cenzor mancsának nyomait. (Gorkij megjegyzése.)

** Itt megint a cenzor őrjöngött. (Gorkij megjegyzése)

Lássátok, így írtam én huszonkét esztendővel ezelőtt. Azt hiszem, ha tekintetbe vesszük az akkori időket, a cikk nem rossz. Többek között hizelgően nyilatkozott róla — hozzám intézett levelében — Anatole France is, pedig ő nem szokta pazarló kézzel mérni az elismerést. Szeretném ezt a cikket teljes szövegében újra közzétenni. Talán meggyőzne benneteket arról, hogy magatartásom az olyanfajta emberekkel szemben, mint ti, huszonkét év alatt csöppet sem változott és hogy engem aligha lehet „az értelmiség legértékesebb szellemi hagyatéka" árulójának nevezni. De én nem e szellemi hagyaték „segítségének" köszönhetem „fejlődésemet", hanem éppen ellenkezőleg: legyőztem e szellemi hagyaték próbálkozásait, hogy engem „saját képére és hasonlatosságára" alakítson, vagyis a töke háziállatává, ölebévé tegyen. Az ilyen szerepre, amely a „kifinomult" értelmiségnek oly kedves, nem bizonyultam alkalmasnak.

Nagyon sajnálom, hogy a „A cinizmusról" szóló cikkemet nem tudom a maga egészében újra leközölni. A kézirata nincs meg nekem, viszont a „Sztatyi"* című könyvem orosz szövegét, amelyet tizenhat évvel ezelőtt a „Parusz"** kiadott, a cenzor úgy feldúlta, mint az éhes disznó a veteményes kertet. Ime itt egy darabka, amit a cenzor nem falt föl:

«A cinizmus a szabadsággal is takarózik, gyakran hangoztatja törekvését a legteljesebb szabadságra. Ez a cinizmus legaljasabb álarca.

Az irodalom legtehetségesebb képviselői egyhangúan megállapították, hogy valahányszor a kispolgár — „teljes szabadságra" törekedve — kimutatja foga fehérjét: itt áll előttünk a vadállat!

Nyilvánvaló, hogy ez a jelenség törvényszerű és független az írók akaratától. Az írók törekvése tiszteletreméltó és világos. Annak az embernek a tanulságos képét kívánják megrajzolni, aki mentes az előítéletektől és mindazoktól a tradicióktól, amelyek a kispolgárt az összességhez, a társadalom-

---

* *Sztatyi:* Cikkek.

** *Parusz:* A vitorla.

hoz fűzik. A személyiség sűrített fejlődését kívánják ábrázolni, annak a hősnek a „valóságos képét", aki mindent kifacsar az életből és viszonzásul nem ad semmit.

A hős, amint a regény lapjain megjelenik, kisebb-nagyobb éleselméjűséggel bizonyítgatni kezdi jogát ahhoz, hogy olyan legyen, mint amilyen. A „höstettek" egész sorát viszi véghez — csak azért, hogy kiszabadítsa magát a szociális érzések és gondolatok „fogságából". Aztán, ha nem lesz öngyilkos, vagy a környezete idejében agyon nem veri, úgy a könyv végén mi marad belőle a kispolgári olvasó előtt? A hősről kiderül, hogy afféle újszülött malac, vagy esetleg — egészen közönséges kis disznó!

Az olvasó homlokát ráncolja, az olvasó elégedetlen. Mert, ahol az „enyém" fogalma uralkodik, ott elkerülhetetlenül felbukkan a teljesen öncélú „én" is. Az olvasó kénytelen belátni, hogy egyetlen „én" teljes szabadsága valamennyi többi jelenlévő ember szolgaságával jár. Régi igazság ez, amelyet mindenki teljes erővel igyekszik elfelejteni. Pedig a kispolgár lépten-nyomon tapasztalhatja ezt. A gyakorlati életben, a jólétért való mindennapi kegyetlen küzdelemben az egyén mindinkább eldurvul és elvadul, mind embertelenebbé válik. De a kapitalista társadalomban feltétlenül szükség van az ilyen vadállatokra a megszentelt és áldott magántulajdon védelmére.

A kispolgár megszokta, hogy az embereket felossza két csoportra: hősökre és a tömeg egyszerű tagjaira. Ám az ilyen tömeg tünőfélben van: átpártolt a szocializmushoz és azzal fenyegetőzik, hogy eltörli a föld színéről a kispolgári „ént". A kispolgár tehát a hős fogalmához menekül, a hőst hívja segítségül. Ám hőséről kiderül, hogy harácsoló, csámcsogó tolvaj, akinek lénye egy törtető vadkanra, vagy egy korlátolt cári bürokratára hasonlít.

Ez a szörnyeteg, amely a magántulajdon szent jogainak védelmére hívatott, egyáltalában nem ismeri el az emberi személyiség megszentelt jogait, hiszen még a magántulajdont is csak a rabló mohó szemével nézi.

Mit látunk hát? Az egyik oldalon az „ezerfejű vörös hidrát", a másik oldalon a tüzokádó sárkányt, amint kitátja tel-

hetetlen torkát ... és a kettő között vergődik a kicsi emberke a maga nyomorult magántulajdonával!

Es ámbátor ez a magántulajdon a kispolgár számára valójában nem egyéb, mint az igávonó barom számára a járma, vagy a fegyenc számára a láncai — a kispolgár mégis szereti, hűségesen szolgálja, lelkesen védelmezi. A hazugság és álnokság minden rendelkezésére álló erejével védi a magántulajdon érintetlenségét és hatalmát. Erre a célra minden eszköz jó neki — istentől és a filozófiától kezdve egészen a börtönig és a szuronyokig!»

Azt hiszem, szavaimból csak egy következtetést lehet levonni: hogy felfogásom nem változott és ma is csak azt mondom, amit mindig mondtam. Barátom és később „ellenségem": Leonid Andrejev — egy levelében, amelyet 1913-ban A. V. Amfityeatrovhoz intézett — a „proletariátus lovagjának" nevezett engem. Az elnevezés persze túlságosan hangzatos és hízelgő, pedig valójában csak a következőt akarta kifejezni:

„Gorkij föl és alá hengergeti a realizmus sziszifuszi szikláját. Csodás és jóslatszerű álma a proletariátusról nagyon szép, de alá van vetve a négy számtani alapműveletnek.* Végtére is mindig csak az valóságos, amit nem szeretek, viszont, amit szeretek és kívánok, az sohasem valóságos."

Andrejev „Rekviem" című könyvében írja ezt, amelyet a „Federácija" adott ki. De rá kell mutatnom egy szomorú tévedésére Andrejevnek. Mint minden más embernek, neki is tekintetbe kellene vennie a négy számtani alapműveletet, amelyen minden tudomány nyugszik. Tehát tudnia kellene, hogy a proletariátus szabadságáról, akarata teremtő erejéről szóló csodálatos álom matematikai valóság: már hősiesen megvalósult a Szovjetunióban!

*

Értésemre adjátok, hogy a „korszak, amelyben élünk, mind cinikusabbá válik".

Ez teljesen igaz. Én egyáltalában nem tartok igényt arra, hogy prófétának nevezzenek, de jó megfigyelőnek tartom

---

* Vagyis a valóság rideg törvényébe ütközik — *A ford.*

magam. Huszonkét esztendő telt el azóta, hogy a burzsoáosztály cinizmusáról cikket írtam. És íme, ez a cinizmus a burzsoá-szervezet rákfenéjévé nötte ki magát. Am ti erről túlságosan későn kezdtetek gondolkozni. Ez a kései belátás már alig segítheti elő, hogy tisztességesebb és tevékenyebb magatartást tanúsítsatok a világproletariátus történelmi feladata ügyében. Okosabb és hasznosabb lenne, ha jól kinyitnátok a szemeteket — ahelyett, hogy engem igyekezzetek megszelídíteni. Ha alaposan körülnéznétek, a következőket látnátok:

A burzsoá államok impozáns homlokzatai úgyszólván teljesen összeomlottak. Ha akarja, mindenki láthatja, mi történik az európai kispolgárság köből épült ketreceinek belsejében! Tombol a gazdasági válság, ami a tőkés ragadozók beteges profitéhségének a következménye. Mind gyakrabban buknak a bankok, mind nagyobb igyekezettel lopnak a bankárok, persze miniszstereknek és parlamenti képviselőknek — a töke engedelmes szolgáinak — szerény közreműködésével. Európa és Amerika polgárságának fényűző élete cinikus módon napról-napra hivalkodóbbá, esztelenebbé és durvábbá válik. A polgárság szórakozása mind bárgyúbb lesz és mindinkább felölti a nemi kicsapongás, a szerelmi perverzitás jellegét. A minap valamelyik ujságbölcs kijelentette, hogy „az ipari haladás a munkások apja". Elfelejtette hozzáfűzni, hogy a burzsoázia a munkásosztály gonosz, ostoba és kicsapongó mostohaanyja. A dolgozó férfiak milliói feleségestül, gyermekestül éheznek, miközben sok millió tonna búza eladhatatlan és úgy szabadulnak meg töle, hogy eltüzelik. Helyenkint a tőkések, „vagyonkájukat" féltve, leszállítják a munkabéreket és arról beszélnek, hogy a munkanélküliek államsegélyét be kell szüntetni, mert az éhezőket erkölcsileg megrontja, lustává teszi.

Olyan keménységgel, amelyet jobban is fel lehetne használni, Európa éhező munkássága elfecséreli minden erejét, miközben a türésben gyakorolja magát. Körében egyre gyakoribb a bünözés és az öngyilkosság. Az ujságok naponta jelentik, hogy egész családok széngázzal vetnek véget életüknek, mert már nem birják tovább az éhség szenvedését és szégyenét. Gyakori eset az is, hogy apák és anyák, mielőtt ma-

gukkal végeznének, megölik a gyermekeiket, nehogy gondozatlanul magukra maradjanak a polgári világban.

Talán tagadni meritek, hogy ez mindennapos dolog?

A munkásosztály jólétének hivatásos gondozói, a szociáldemokrata vezetők, a vérszegénységtől és tehetetlenségtől döglődő második Internacionále tagjai, öreg napjaikra elfelejtik, hogy ki a munkásosztály ősi ellensége? Akárhogy szeretnék is, nem merik nyíltan ezt a tanácsot adni kezes nyájuknak: „Egyetek lehetőleg kevesebbet, vagy — ami még hasznosabb lenne — egyáltalában ne egyetek, mert kapitalista hazánk veszélyben forog! Hát nem látjátok, hogy más nemzetbeli dolgozók kapitalista hazái a mi hazánkra fenik a fogukat?"

De még fontosabb nekik, hogy Európa munkásainak természetszerüen élénk figyelmét elterelj ék a Szovjetunióról, ahol a proletárdiktatúra alatt hatalmasan fejlödik az igazi szocializmus építése. Ezért a roskatag, vén Karl Kautskyval egy húron pendülö szociáldemokrata vezetök mindent elkövetnek, hogy port hintsenek a munkásosztály szemébe: halálos kispolgári bölcseségük porát! Cinikusan és tehetségtelenül rágalmazzák a kommunistákat. A rágalom és mocskolódás anyagát a burzsoá sajtóból merítik, de nem vetik meg az orosz emigráció sajtóját sem. Csöppet sem zavarja öket, hogy ez a híranyag köztudomásúan hazug és rohadt.

A Szovjetunió dolgozó népe ellen irányuló rágalmak és hazugságok fabrikálására természetellenes és csodálatos szövetség alakult. Ide tartoznak az orosz munkások által megvert tábornokok, a Szovjetunióból kikergetett „aranyszájú" püspökök, a „Fekete Százak" ujságjainak munkatársai, a cári Oroszország volt gyárosai és bankárai, valamint megfizetett tollforgatóik: az egykori radikálisok — vagyis az egész szemét és kacat, amit a proletariátus nagy forradalmának szélvésze kisöpört hazánk határai közül.

Valamennyi ország proletárjainak esküdt ellensége ez a vegyes társaság. És ennek a klikknek az élére állt a Vatikánváros gazdája, egy feltünöen elmaradott ember — aminthogy nem is lehet más az, aki szószerint elhiszi, hogy ő Krisztusnak, „a szeretet és alázatosság istenének" földi helytartója.

Megparancsolta a szerzeteseknek, hogy imádkozzanak a „szenvedő orosz népért", amelynek életéről és munkájáról jóformán semmi fogalma sincs. Ugyanakkor ennek az orosz népnek a képviseletében vagy háromszáz kiváló dolgozó — többnyire pártonkívüli — Nápolyba érkezett és szomorú csodálkozással állapította meg: „Micsoda szegénység van itt! Milyen satnyák a gyermekek, milyen szörnyü körülmények között élnek a munkások!"

Egyáltalában nem túlzás, ha azt mondom, hogy Európa „nagy" és kis emberei, értelmisége, sajtója és ujságírói mélységes tudatlanságot árulnak el mindenben, ami a Szovjetuniót illeti. Ime, egy példa erre az anekdótába illő tudatlanságra. A *Mattino* című folyóirat 1931 január 1-i száma a következő hírt hozza Bécsből:

„*Szakálldivat Oroszországban.* A patriárkaszakáll, amely hajdanában magára vonta Nagy Péter rosszalását, úgyhogy minden udvarnoka kénytelen volt szakállát levágatni, most újra divatossá vált a mai Oroszországban. De, úgy látszik, nem esztétikai okokból. Ha jól meggondoljuk: a hosszú szakállnak számos előnye van. Takarékos viselet, mert feleslegessé teszi a nyakkendőt, melegen tartja a mellet, megvédi a meghüléstől. De ami még fontosabb, megszabadítja az ember arcát burzsuj jellegétől, amit a szakállvegetáció hiánya okozhat. Szívből sajnáljuk azokat a szerencsétleneket, akiket a természet vörös hajzattal vert meg. Ezek bizony kénytelenek az állukat ékesítő növényzetről lemondani, mivel Oroszország lakói, a bolsevik szellem ellenére, még ma is babonásak és félnek a vörös embertől, aki szerencsétlenséget hoz."

Ilyen ostoba anekdótákat csaknem naponta közöl az európai sajtó. De közöl ilyeneket a híres Larousse-lexikon is. Abban olvasható, egyéb ostobaságok között:

A „szamovár" víz forralására szolgáló edény, egy vagy több csappal.

A „raszkolynyikok" orosz szektáriánusok. Három fajtájukat különböztetjük meg: „raszkolynyiki", „rakolynyiki" és „raszkolynyisztü".

III. Iván a „Jó" melléknevet viselte.

IV. Ivánt azért nevezték rettenetesnek, mert feleségeit bottal verte agyon.

Djenyikin tábornok híres generális, aki Kerenszkij parancsára harcolt a bolsevikiekkel.

A minap az egyik olasz folyóirat Dnyeprosztroj fényképét hozta a következő megjegyzéssel: „Új élet Szibériában. Dnyeprosztroj látképe, az Ob folyó partján. Az itt nyert energia Omszk város iparát és világítását fogja szolgálni."*

Természetes, hogy mindez nem túlságosan fontos, csak ostobaság. De ilyen szeméttel tömik tele Európa munkásainak fejét, nap, mint nap, évről évre. És azok az emberek, akik a „nemzetek testvériségéről", a „nemzetek egyesítéséről", a „kultúra válságáról" szoktak óbégatni, megfeledkeznek arról, hogy éppen a tudatlanság a világ legnagyobb szerencsétlensége. Eszükbe se jut a tudatlanság propagálása ellen tiltakozni — egyszerűen nem akarják észrevenni!

Mit látunk tehát? Teljes közömbösséget az ostobaság, hazugság és rágalom terjedésével szemben. De ezen az egykedvűségen kívül sok más jelenséggel is találkozunk a polgári világban. Olyan dolgokkal, amikre már azt kell mondanunk: aljas merénylet a dolgozók országa ellen! De az európai értelmiség füle botját se mozdítja meg — nem háborodik fel, nem tiltakozik. Pedig ez az értelmiség váltig hangoztatja, szinte gyermekes naívsággal ismételgeti, hogy „ápolja és védi a keresztény humanizmuson alapuló európai kultúrát, amely — akármit mondanak is — mégis csak haladó szellemű, mégis csak szeretetre, testvériségre, egyenlőségre, igazságra törekszik".

Ez a frázis eszembe juttatja Dante Poklának egyik képét — azokat a bűnösöket, akik „előre haladnak, de arcukat hátrafelé fordítják".

Hát nem szemérmetlenség az „igazságról" meg az „általános emberszeretetről" elcsépelt frázisokat puffogtatni ma, amikor a nemzeti gyűlölet Versaillesban felgyújtott lángja mind magasabban lobog, amikor Európa tőkései állig felfegy-

* Az ostobaság nyilvánvaló: Dnyeprosztroj nem a szibériai Ob folyó partján van, hanem az európai Dnyeper mellett, Omszktól kb 3000 km re. — *A ford.*

verkezve új világháborút készítenek elő, amikor „a világ kultúrcentrumainak" utcáin napról-napra munkásokat gyilkolnak, csak azért, mert ők is élni akarnak! Az effajta fecsegéknél sokkal őszintébb és tisztességesebb a levitézlett Ludendorff tábornok, aki nemrégen még olthatatlan zsidógyűlöletéről nyilatkozott, most pedig egy saarbrückeni ujságban kijelenti, hogy „az igazi német ember nem lehet keresztény".

Ez teljesen logikus! És nem egyetlen jele a mai európai tábornokok teljes megvadulásának, akár tuzérségi vagy lovassági, akár politikai vagy felekezeti tábornokról legyen szó — avagy a tudomány tábornokairól!

„Általános emberi jogokról" beszélni szemérmetlen és esztelen dolog, amikor az egész világ szeme láttára büntetlenül készítik elő a véres összeesküvést a dolgozók országa ellen. Ebbe az összeesküvésbe, persze, így vagy amúgy, de okvetlenül belekeveredik majd a „demokratikus értelmiség" is. A valóságos helyzet olyan, hogy szégyenletesebbet el se lehet képzelni. A tőkések idézték elő a polgárság segítségével, amelyet pórázon vezetnek, mint valami ebet. A gazdasági válság, úgy látszik, nem más, mint szerves része a tőke nagyszabású összeesküvésének a dolgozó emberek ellen. Ezt a válságot mesterségesen tartják fenn. A munkanélküliek seregét azért hozták létre, hogy belőle meríthessék a katonák seregeit. Hogy ezek fantazmagóriák? Lehetséges. De több mint lehetséges, hogy megint vágóhídra hurcolják a szegény dolgozó népet és ismét szemtanúi leszünk egy nagy embermészárlásnak, amit a milliomosok készítettek elő. Nemcsak én látom így, hanem példának okáért Leslie White egyetemi tanár is, aki az amerikai antropológusok decemberi összejövetelén, Clevelandben a következő kijelentést tette:

„A háború elkerülhetetlen, mert a tőke háborúra törekszik, így akarja megoldani a válságot... Háború útján való öngyilkosság — tette hozzá White — a tőkés rendszer logikus beteljesülése."

*

Azt mondjátok, hogy nem látom az igazságot? Kettőt is látok.

Az egyik közülük a ti igazsagotok. Öreges, megrokkant, balszemére vak. Fogatlan és olyan rohadékból táplálkozik, amilyent maga is létrehoz.

A másik igazság: ifjú, szilaj, fékezhetetlenül erőteljes. Előre tör, magas céljai felé. Nem tekint se jobbra, se balra és így néha beleesik azokba a gödrökbe, amiket gonosz és bosszúálló módon a régi igazság szolgái ástak dolgos útjába.

Az egyik igazság a következő: a Szovjetunióban a munka emberei — a bolsevik párt és a munkás-paraszt államhatalom vezetésével — nehéz feltételek között és mégis gyorsan építik saját országukat, az egyenlőjogú emberek államát. Ez a nagyszerű, bátor munka — úgylátszik — kezdete lesz az egész világproletariátus ujjászületésének, kezdete lesz egy világraszóló renaissancenak.

A másik igazság pedig — az a gyenge, ostoba és gonosz igazság, amit a dekadensek úgy szeretnek — megtalálható a Szovjetunión belül és határain kívül is. Sandán néz ránk és alattomosan hangoztatja, hogy a Szovjetunió 162 millió lakosa még most sem öltözhetik selyembe és bársonyba. Rámutat arra, hogy a munkásosztály tizenhárom esztendös diktatúrája huszonöt millió kis egoistából és individualistából még mindig nem tudott szocialistát faragni. Különösen erre szeret hivatkozni a lelki szegények régi, kivénült, gyorsan pusztuló, de egyelőre még élő világa és ennek a világnak minden kicsinyes kritikája. Ez az ő „igazságuk".

Amint látja, P. N. polgártárs, nagyon jól tudom én, mi az igazság!

(1931.)

A TÖRTÉNELEM LOGIKÁJA

A napokban a fehér emigránsok egyik lapjában ezt olvastam:

„New York, július 4. — A newyorki rendörbírák sorából tizennégy embert elbocsátottak. Az elbocsátások oka súlyos szolgálati visszaélés — megvesztegetésre szánt pénzek elfogadása. Az utolsó másfél esztendö alatt New York huszonöt rendörbírájának több mint a fele megvesztegethetönek bizonyult".

Három hónappal ezelött ugyanez az ujság közölte, hogy Észak-Amerika valamelyik államában egy bírót sorozatos szolgálati vétségek miatt letartóztattak. Ez a bíró most a vádlottak padjára került és beismerte, hogy müködése folyamán — melynek a bünözés ellen folytatott kuzdelem lett volna a célja — nem kevesebb, mint ezer becstelen ítéletet hozott: pénzért, amit a vádlottak rokonaitól és más bünösöktöl kapott.

Ezer büntett, amit egyetlen bíró követett el! Ez persze rendkívül sok. Szinte kolosszális! Ám ne felejtsük el, hogy az amerikaiak minden téren szeretik a nagyméretü dolgokat. Bizony ebben az esetben kívételesen hitelt kell adnunk a fehéremigráns sajtónak. Hiszen ez a sajtó buzgón, söt vad lelkesedéssel szokta védeni a tökés társadalmi rendet. Eszébe se jutna olyan híreket koholni, amelyek kompromittálják ezt a neki oly kedves társadalmi rendet.

Ennélfogva, ha ilyen tényeket közöl vagy vigyázatlan-

ságból teszi vagy ostobaságból, vagy azért, mert teljesen közömbös neki, mivel eteti olvasóit, csak az a fontos, hogy az ujságot megvegyék.

Kedélyes hangon közli például a következő hírt:

„Lopás vádjával egy csavargót állítottak a lyoni rendőrbíróság elé. A csendőrök sokáig nem is akarták elővezetni a vádlottat és csak az elnök ismételt felszólítására tették meg. Végre bevezették és kiderült, hogy — nincs rajta nadrág. A csavargó kijelentette, hogy maga tépte szét a nadrágját, mert így akarta kifejezni tiltakozását az igazságtalan vád ellen. Sőt — hogy megmutassa, ‚mire képes, ha még tovább is kínozzák' — a rongyok egy részét szájába gyömöszölte és felfalta. A bíró elrendelte, hogy vigyék vissza a csavargót a fogdába és adjanak rá nadrágot."

Mulatságos történet, nem igaz? De ki lehet érezni belőle, hogy ez a csavargó az új szegények közé tartozik, akiket a munkanélküliség döntött nyomorba.

De térjünk vissza Amerikába, a bírákhoz, akik olyan szép számmal foglaltak helyet a vádlottak padján. Persze nem került oda valamennyi. Még szabadlábon van például Fuller, az egyik állam kormányzója, Sacco és Vanzetti gyilkosa. Alighanem még ma is vígan kormányzóskodik. Nem ültették a vádlottak padjára azt a bírót sem, aki egy étteremben ezekkel a szavakkal fordult a közönséghez: „Néhány perc mulva három embert ültetnek a villamosszékbe. Én küldtem őket oda. Nem vagyok ugyan meggyőződve róla, hogy bünösök, de elhatároztam, hogy az elrettentő példa kedvéért mindenesetre szigorú leszek."

Azt hiszem, a közönség megtapsolta. És eszembe jut az a nyolc fiatal néger — szinte még gyermekek — akik a közeli napokban néznek a halál elébe. Azzal vádolják őket, hogy anarchisták, noha nincs rá bizonyíték. De kétségtelen, hogy kivégzik őket. Végtére is „elrettentő példát" kell mutatni.

Az olasz Saccót és Vanzettit lényegében szintén csak azért ölték meg, hogy „elrettentő példát statuáljanak". Ezeket a mártírokat előbb halálra ítélték, de azután még hét évig börtönben sanyargatták. Ilyesmivel még a cári idők sötét

„igazságszolgáltatása" sem dicsekedhetik Európa proletariátusa tiltakozott az ítélet ellen Tiltakozott az értelmiség is. De mindhiába! Saccót és Vanzettit megölték. Minden valószínűség szerint a nyolc négert is megölik. mit sem törődve Európa és a Szovjetunió proletariátusának tiltakozásával.

Mégis minden esetben tiltakozni kell a tőkések cinikus rémtettei ellen. Ez már csak azért is feltétlenül szükséges, mert az osztályöntudatot erősíti — a proletár-szolidaritás osztályérdekeit szolgálja.

Ám naivság volna azt hinni, hogy az ilyen tiltakozások a legkisebb hatást is gyakorolnák a tőkések szolgálatában álló bírákra. Ezeket az embereket megrészegíti saját hatalmuk tudata és még jobban a félelem, amit a fenyegető „szociális katasztrófával" szemben éreznek. Mert érzik ám, hogy a forradalom közeleg — feltartóztatni nem lehet — és őket is elsöpri majd a föld színéről, amelyet egyelőre még bemocskolnak. Nem marad hátra számukra más, csak az, hogy kegyetlenül lecsapjanak az ellenségre, amíg még nincs kellőképpen megszervezve a végső, döntő harcra. Ám ez az átkozott ellenség szorgalmasan szervezkedik és ezért Severing, a porosz belügyminiszter azt ajánlja rendőreinek, hogy ne takarékoskodjanak a patronokkal. Ugyanezt mondta 1905-ben Trepov, a pétervári városparancsnok is.

Július 4-én Severing a következő körlevelet küldte valamennyi rendőri testület

„Ha korábbi levelemben riasztó lövésekről beszéltem, abból semmiképpen sem következik, hogy csak az ilyen vaklövést engedem meg és az éleslövés tilos. Senkinek sem tiltom meg, hogy kézifegyverét a jelen körlevél előírásai szerint önvédelemre felhasználja."

Ebből a rendelkezésből minden írástudó forradalmár világosan megérti, hogy a miniszter habozás nélkül készen áll nem nyolc, hanem nyolcszáz, nyolcezer és adott esetben akár nyolcvanezer munkás megölésére. Csatára szervezi hadseregét. Ám ezzel arra inti a német munkásokat, hogy ők is szervezkedjenek! És szervezkednek is — még pedig úgy, hogy a szociáldemokrácia soraiból átmennek a Kompártba.

Minden úgy megy, ahogy kell. Közeledik a nagy harcok

ideje. A dolgozó nép felkészül élősködőinek kiirtására. A kommunizmus mint bíróság, a régi világot halálra ítélte; mint a dolgozó tömegek vezére, hatalmas erejével szétrombolja a régi világot; és mint a dolgozó energia megszervezője, új világot épít a földön.

Ez nem egy örült fantaszta jóslata, nem is vigasztalás a lágylelkűek számára, hanem a tagadhatatlan tények elkerülhetetlen következménye — a történelem logikája!

(1931.)

VÁLASZ A „VU" KÉPESLAP KÖRKÉRDÉSEIRE

1. Kell-e „egy második világháborútól" tartani?

Európa kormányai nemzeteik anyagi eszközeinek hatalmas részét fegyverkezésre költik. Tudvalevően senki sem vásárol revolvert azért, hogy szalonja diszítésére használja, hanem azért, hogy megöljön vele valakit — önmagát vagy mást. És még sokkal kevésbbé lehet feltételezni, hogy a páncéloshajók, a tengeralattjárók és egyéb hasonló harcieszközök csupán idegenforgalmi látványosság célját szolgálják.

*

2. Milyen okok idézhetnének fel egy ilyen új háborút?

Az alapvető ok az a puszta tény, hogy léteznek tőkések. Ezeknek az embereknek a profitéhsége olyan beteges jelleget öltött, hogy már a szatiriáziszra emlékeztet. Fölösleges leírni ennek a kislétszámú osztálynak szörnyüséges természetét. Elvakult örjöngök ezek — egy csapatnyi közveszélyes bolond, aki rátette kezét a föld kincseire és felelötlenül rendelkezik a népek, a dolgozó tömegek életével. Ezeknek az embereknek bünös tevékenységére már ezerötszáz esztendövel ezelött rámutatott az „egyházatyák" egyike: *Lactantius*, akit a „kereszténység útmutatójának" neveztek. „Az igazságról" szóló könyve VI. fejezetében szószerint a következöket írja:

„Ami azelőtt általában minden ember rendelkezésére állott, azt egyesek kezdték felhalmozni házaikban. Ezek az emberek elkezdték az elsőrendű életszükségletek kielégítésére szolgáló javakat gyüjteni, gondosan őrizni, a föld égi adományait magántulajdonukká tenni, hogy mohó kapzsiságukat kielégítsék és a többi embert rabszolgaságba döntsék. Ezután az igazság álarca alatt igazságtalan törvényeket hoztak, hogy ezeknek a segítségével az elrabolt és megkaparintott vagyont a nép erejével szemben megvédelmezzék. Céljukat elömozdította hol az erőszak, hol a gazdagság, hol a gonoszság. Ilyen módon kivonták magukat az igazság minden követelménye alól. Szemérmetlen magatartásukkal felülemelkedtek a többi emberen, felsőbbségüket a ruházatukban és fegyverzetükben is kifejezésre juttatták."

Hogy a tőkés rend puszta létezése is bünös, erre Lactantiuson kívül rámutattak mindazok, akik még nem felejtették el a tisztességes gondolkodás jó szokását. Így pl. a szocializmustól teljesen távolálló *Sismondi* közgazdász a XIX. század elején világosan megértette, hogy „a közkiadások legnagyobb részét a gazdagok megvédésére fordítják a szegényekkel szemben". Tudvalevő dolog, hogy a tisztességes embereknek ezt az észrevételét Karl Marx aztán tudományosan és megcáfolhatatlanul megalapozta. Később pedig Vlagyimir Iljics Lenin volt az, aki a Marx-Engels-féle történelembölcseletet logikusan továbbfejlesztve, megmutatta az orosz munkásosztálynak az egyenes, gyakorlati utat. Az egyetlen utat, amely az esztelen és tehetségtelen tőkések nehéz jármának lerázásához — a felszabaduláshoz vezet.

Ma már tisztán látjuk, hogy a háborúkat a gazdagok idézik elő. Nemcsak azért, hogy megerősítsék hatalmukat a szegények fölött, de azért is, hogy egymást kifosszák.

Erre ügyesen felhasználják a szegények erejét és az „okosok" segítségét. Annak az értelmiségnek a segítségét, amely a tőke embertelen céljait szolgálja. És hogy kaphatók rá — ez talán világunk legvisszataszítóbb szörnyüsége!

Itt van például egy bizonyos Churchill nevezetű angol, aki az idén, augusztus 30-án beszédet tartott a Cityben az angol gyáriparosok összejövetelén. Többek között ezt mondta:

„Az angol nemzet nem hajlandó lemondani India életének és fejlödésének ellenörzéséről. A Kerek Asztal Konferenciának nincs teljhatalma India alkotmányának kidolgozására. Azok a megegyezések, amik ezen a konferencián esetleg létrejönnek, semmi tekintetben sem kötelezök Anglia parlamentjére.

Huszonnégyezer hindut vetettünk börtönbe — politikusokat és megtévesztett áldozataikat. Minden zavargást erös kézzel tüstént leverünk. Határozottan kijelentem, hogy a brit nemzet nem mond le indiai misszíójáról. Nem akarjuk elveszíteni a brit koronának ezt a legszebb gyémántját. Hiszen India elvesztése az egész brit gyarmatbirodalom számára a vég kezdetét jelentené."

Az ember azt hinné, hogy ennek a beszédnek a cinizmusa megbotránkoztatta Canterbury érsekének keresztény érzületét. De nem botránkoztatta meg. Az érsek is angol, ő is cinikus és államhü. „Humanizmusát" csak olyan alkalommal ragyogtatja, amikor ez gazdái részére hasznos vagy szükséges. Ezt tette például a Szovjetunióval kapcsolatban.

Az örültek közül, akik a népek sorsát intézik, a legcsendesebb a spanyol király. Túltesz rajta például a nagyzási mániában szenvedö Pilsudski. Ez az ember az ujságtudósítók elött a következö szavakkal fejezte ki „isteni jogát" az öldöklésre:

„Én a legeröszakosabb emberek közé tartozom. Rendkívüli akaraterövel és döntési képességgel áldott meg a sors".

Ez nem üres hencegés. A nagy férfiú alaposan lehordta és a legbecsmérlöbb elnevezésekkel illette Lengyelország szenátorait, mert semmiképpen sem voltak hajlandók öt ünnepelni és éltetni. Ebben az egy dologban talán igaza volt. Nem lehetne mániákusnak nevezni, csak azért, mert jól odamondott a lengyel uraknak. Viszont egyéb ténykedéseiben az orosz cárt igyekezett utánozni.

Idézhetném még az esetek hosszú sorát, amelyek azt az alapvetö és borzalmas tényt bizonyítják, hogy a népek sorsát gyengeelméjü emberek irányítják. Amíg ilyen emberek rendelkeznek a népek élete és akarata fölött, amíg a hatalom ilyen emberek kezében marad, addig kikerülhetetlenek a há-

borúk, a mindenféle „békés fosztogatások" és az általános társadalmi katasztrófák. Azt hiszem, ez teljesen világos.

*

3. Milyen lesz a következő háború?

Erről a kérdésről igen ékesszólóan írt 1930 augusztusában Franciaország egyik volt miniszterelnöke, Caillaux úr:

„Félre az illuziókkal! Az utolsó háború a nehéz tüzérség, a gépfegyverek és tengeralattjárók küzdelme volt. A következő háború — ha az emberiség olyan esztelen, hogy megengedi — kémiai háború, gázháború lesz. 1914-től 1918-ig a harcoló katonaság esett el milliószámra. Az X. esztendőben, amelyre reménységem szerint sohasem kerül sor a kalendáriumban, a polgári lakosság fog megsemmisülni. Nincs semmiféle eszközünk a polgári lakosság megvédésére. Jelenleg olyan gáz áll rendelkezésre, amely minden sérülés nélkül a bőr alá jut. Az áldozat észre sem veszi. De bizonyos idő elteltével erős görcs jelentkezik, amelyből azután maradandó és gyógyíthatatlan őrültség lesz ... Ezek a kínok most már nem a harctéren küzdő katonákat, hanem elsősorban a polgári lakosságot fenyegetik."

Ugyanakkor, augusztusban, Caillaux jóslatait megerősítette a haditudományokban annyira járatos Berthold von Deimling tábornok — miután alaposan tanulmányozta a légi hadgyakorlatokat, amiket ezen a nyáron Olaszországban, Franciaországban és Angliában rendeztek. A tudós tábornok nyilatkozatában ezt olvassuk:

„Mielőtt az *ellenséges* repülőgépek megtámadták a várost, Lyonban gázálarcokat osztottak szét a lakosság között és megszervezték az orvosi segélynyujtást. A város különleges repülőgéposztagokkal, villamos fényszórókkal és meredek röppályájú lövegekkel védekezett. Mindazonáltal a támadó osztag eljutott a város fölé és elborította bombáival. Az utolsó hadgyakorlatok megmutatták, hogy a meredek röppályájú lövedékek nem érnek sokat, mivel a támadó repülőgépeknek mindig módjukban áll a srapnellek robbanási területe fölött

vagy alatt elhelyezkedni. Az angol hadgyakorlatokból kitűnt, hogy a lövedékek repeszdarabjaitól sokkal többet szenved a békés lakosság, mint az ellenség."

*

4. Mennyibe került a francia népnek az 1914—1918-as háború és hol tartana, ha ezt a háborút kikerülhette volna?

A „Vu" szerkesztője pontos adatokkal szolgál, hogy a kérdés megválaszolását megkönnyítse. Franciaország elköltött erre a háborúra 887 milliárd frankot. Persze a dolgozó nép pénzét, mert másféle pénz nincs a világon. És hány egészséges, társadalmi szempontból értékes embert pusztítottak el?

Ha jól tudom, minden országban van törvény „a bünözés megelőzésére és meggátolására".

Már most azt kellene gondolnunk, hogy hatályos intézkedéseket tettek a háború megelőzésére is. A háború fenyegető borzalmaiból egyetlen logikus következtetést lehet levonni: azokat a gazfickókat, akik piszkos érdekeik kedvéért az emberiség tömeges kiirtását tervezik, lakat alá kellene tenni vagy legalábbis elkülöníteni.

A társadalom számára veszedelmes emberek elkülönítésére vannak igen emberséges módszerek: példának okáért letelepíteni őket a Salamon-szigeteken, vagy más olyan helyen, ahol emberevők élnek. Szent meggyőződésem, hogy ezt a javaslatot senki sem tarthatja kegyetlennek, különösen ha Churchillre, Chamberlainre, Canterbury érsekére, Poincaréra és hasonló urakra gondol. Canterbury érseke bizonyára olvasta Szent Jeromos munkáit és talán eszébe jut, hogy ez a szent „fiatalkorában még saját szemével látta az attikótokat, azt a brit törzset, amely emberhússal élt". Így hát Európa sorsának intézői jó helyre kerülnek számkivetésbe. Az emberevők szigetén könnyen boldogulnak majd — egyszerüen felújítják régi szokásaikat.

Ám ahelyett, hogy a közönséges bünözés megelőzésére vagy megakadályozására szolgáló törvények példáját követve, a háborús gonosztevők elkülönítésére tenne javaslatot,

Caillaux egészen másféle következtetésre jut. Meglepő módon azt ajánlja, hogy az emberiség térjen vissza a Prométheuszról szóló ősi mítoszhoz és ez majd meghozza üdvösségét. Oda kell láncolni a sziklához az új Prométheuszt. „Ha az ember fenn akar maradni, láncra kell vernie az új Prométheuszt: a tudományt".

Így hát — hova is? — egyenesen a barbárságba vezeti a világot a tőkés uralom. Annak az osztálynak az uralma, amelyről saját ideológusai váltig hangoztatják, hogy a kultúra legfőbb öre, építője és oltalmazója. A tőkések úgy vélekednek, hogy a tudomány megtette kötelességét, amikor megfelelő eszközöket adott a kezükbe a munkásosztály leigázására és kizsákmányolására. Ezzel már elég is lesz a tudományból! Azon sem kell majd csodálkozni, ha éppen úgy, mint az Amerikai Egyesült Államok — Európa is kitermeli majd a maga szükkoponyájú Bryan-jait. Így hamarosan Európa is megérheti a „majompereket", ahol püspökök lesznek a vádlók.

De még arra sem látok semmi okot, hogy miért ne állítsák vissza a kapitalisták az inkvizíciót?

Kell még több bizonyíték arra, hogyan rontja meg a kapitalizmus a kultúrát? Európa egész szellemi elszegényedése vitathatatlanul tanúsítja ezt.

*

5. Mit tehetünk, hogy a háborút elkerüljük?

Ugyanazt, amit a Szovjetunió tett. Ha a mai bünös helyzetnek véget akarunk vetni, valahol el kell kezdeni. A mi munkásosztályunk a legjobb módon kezdte: hazájában saját kezébe vette a hatalmat. Tizenhárom esztendős tevékenységének eredményei felkeltették a világ valamennyi gazfickójának vad gyűlöletét. De felkeltik és a jövőben még jobban fel fogják kelteni — az egész földkerekség munkástömegeinek, minden tisztességes embernek tevékeny rokonérzését is.

(1931.)

LEVÉL
A SZMOLENSZKI „FELNŐTTEK ISKOLAJÁHOZ“

Megkaptam leveleteket, elvtársak.

Leveletek legjobb, legtalálóbb és legvilágosabb szavai ezek:

„A szocialista verseny és lendület — a munkához való új viszonyunknak ez a gyakorlati kifejezése — meggyorsítja építkezésünk ütemét. Azonkívül megteremti a dolgozó új típusát: azt, aki nem a gazdájának dolgozik, hanem önmagának, az egész munkásosztálynak.“

Nagyon helyes, elvtársaim! A Szovjetuniót, ezt a másfélszázmillió egyénből alakult óriási testet, akaratának és értelmének hatalmas, forradalmi energiája szüntelenül átalakítja és életrevalóbbá teszi. Ezáltal újszerű államot formál és új kultúrát teremt. Tökéletesen igazatok van, elvtársaim: a mi kultúránkat a munkásosztálynak és a parasztságnak az a része teremtette meg, amely tudatosan és meggyőződéssel követi a leninista dolgozók pártját és vele vállvetve halad. Ez a mi kultúránk elsősorban éppen „a munkához való új viszonyt“ követeli meg, mint ahogyan magatok is mondjátok.

Mi az, amiben ennek az új viszonynak kifejezésre kell jutnia?

A józan megfontolás azt mondja, hogy nálunk a Szovjetunióban nincsen olyan munka, amelynek ne volna országos jelentősége. A munka minden fajtája — a tudósok laborató-

riumaiban, az egyetemeken, a napi és hetilapoknál, a gyárakban és üzemekben, a földeken és a föld alatt végzett munka — egyforma odaadást, erőfeszítést és megbecsülést érdemel!

A józan megfontolás azt mondja, hogy gondosan kell bánni az anyaggal. Szem előtt kell tartani azt az egyszerű igazságot, hogy minél jobb, tartósabb, tökéletesebb árut gyártunk, annál tovább tesz mindnyájunknak hasznos szolgálatot. Vagyis: annál gyorsabban tudjuk ellátni az egész országot azokkal az elsőrendű szükségleti cikkekkel, amikben hatalmas országunk lakossága még mindíg hiányt szenved.

Tudjuk azt is, hogy ha jó, szolíd és tartós árut gyártunk, akkor sok időt takarítunk meg: más hasznos munkára fordítható, értékes időt. Vagyis: takarékosabban bánunk a dolgozók munkaerejével.

Tehát „a munkához való új viszonyunk gyakorlati kifejezése" éppen az, hogy gondosabban bánunk az anyaggal, a gépekkel, az üzem berendezésével és kíméletlen harcot folytatunk a selejt ellen. Ti, természetesen, nagyon jól tudjátok mindezt. Sőt úgy látom, mást is tudtok:

„Azok a nagyszerű feladatok, amelyeknek teljesítésére az ötéves terv keretében vállalkoztunk, és ugyanakkor a munka gyors üteme — mindez megköveteli általános művelődési színvonalunk emelését és a proletár szakemberek leggyorsabb kiképzését. Olyan szakemberekre van szükségünk, akikben megbízhatunk, mert a munkásosztály ügye a saját ügyük is".

Ez a helyes és erőteljes beszéd! És hozzáfűzök valamit. Ti, elvtársaim, jogos büszkeséggel mondhatjátok, hogy „az általános művelődési színvonal emelésének folyamata" nálunk káprázató gyorsasággal halad. Tizenhárom évvel ezelőtt a cári Oroszország dolgozó népének túlnyomó többsége nemcsak némának, de siketnémának volt mondható. Az egyeduralomnak, a tőkéseknek, a bürokráciának, a papoknak, a rendőrségnek kegyetlen nyomása — amelyet a cári hadsereg elbutított katonáinak szuronya még fenyegetőbbé tett — a küszködő népnek legfeljebb annyit engedett meg, hogy csendesen sóhajtozzék és életének keserűségéről suttogva beszéljen. A forradalmárok hangja, különösen a döntő jelentőségű bol-

sevik forradalmároké, csak lassan és nehezen hatolt be a leigázottak fülébe, eszébe és szívébe. Alig emelte fel szavát és kezét a munkások és parasztok tömege, máris emberek százait és ezreit korbácsolták meg vagy lötték agyon. Így történt ez Ukrajnában 1902-ben, Pétervárott 1905 január 9-én, majd az első forradalom leverése után az 1905—1906-os években. Így történt ez a Lénánál — így történt mindig és mindenütt!

Végig kellett élni a négyesztendös imperialista háború véres szerencsétlenségét, amely több mint tízmillió embert ölt vagy csonkított meg, hogy a dolgozó nép tömegei átérezzék és megértsék Vlagyimir Iljics Lenin és tanítványai megváltó szavait, szavaik igazságát. Ez a megdönthetetlen igazság adott erőt a bolsevik párt vezetése alatt álló munkás és paraszttömegnek ahhoz, hogy ízzé-porrá zúzza a szakképzett tábornokok vezetése alatt álló tiszti seregeket. Ez az igazság segített kiüzni a Szovjetunióból az „intervenciósok" kiválóan képzett hadait — elhárítani a cári Oroszország levert tőkéseinek segítségére sietö európai kapitalisták nyomását. Azért emlékeztetlek benneteket ezekre a jól ismert eseményekre, hogy eszetekbe véssem: azóta mindössze csak tíz év telt el!

Hova értetek el e rövid tíz év alatt?

A nép kultúrájának helyes mértéke az országban megjelent könyvek és ujságok mennyisége. A forradalomig, dolgozó népünknek írástudatlan vagy alig írástudó — mondhatnám siketnéma — tömege kultúra tekintetében valamennyi európai ország közt csaknem a legalacsonyabb fokon állt. Csak Olaszország és Spanyolország népe élt még alacsonyabb szinten. De már 1930-ban — ha a nálunk kiadott könyvek és ujságok mennyiségéből indulunk ki — alighanem az első helyek egyike illet meg bennünket a népek között. Joggal mondhatom, hogy a Szovjetunió egész népe kitünően megért mindent, ami a világon történik és gyorsan elsajátítja azt a képességet, hogy saját szükségleteiről okosan beszéljen. Az írástudatlanságot gyorsan és eredményesen felszámoljuk. A munkások és parasztok évről-évre fokozódó mértékben juttatják be saját embereiket a közigazgatásba, a sajtóba, az irodalomba, a művészetbe, a tudományba, a müszaki pályákra. Az ország sok-

százezer hangon beszél: a munkás- és parasztlevelezők, a katonai, az ifjúsági és gyermeklevelezők szájával, valamint a „kuldottei" révén. Jogunk van buszkélkedni azzal a még soha másutt meg nem valósított ténnyel, hogy a mi Vörös Hadseregunk kulturális erő is, nemcsak a munkás-paraszt állam anyagi védelmét szolgáló szervezet.

De van kulturális növekedésunk gyorsaságának és eredményességének még sokkal világosabb és megcáfolhatatlanabb tanújele is. Itt van előttem a VCSzPSz* által kiadott három kis könyvecskének egy-egy tucat példánya és egy halom más könyv, amit szakíróink gyorsan gyarapodó serege szerkesztett. E könyvecskék zömét „élmunkás" írta. Egyszerűen, világosan, lelkesen elmondják, hogyan hódította meg a szocialista verseny szelleme a gyárakat és az üzemeket, a kolhozokat és a községeket. Elmondják, hogyan alakultak meg a munkabrigádok, hogyan dolgoznak a komszomolisták. E könyvekben híven visszatükröződik az országos erőfeszítésnek és a tömegek teremtő erejének viharos növekedése. Miért tulajdonítok én ezeknek a kis könyveknek olyan nagy kulturális jelentőséget? Mert bennük nyilvánul meg a legenergikusabb egységek és csoportok munkatapasztalata. Ezek a sokszázezer példányban nyomtatott könyvecskék szétröppennek országunk minden gyárába és műhelyébe, hogy az egységek és csoportok tanulságos tapasztalatait a munkások és parasztok egész sokmilliós seregének tudomására hozzák. Nem fér hozzá kétség, hogy ez megnöveli a munka termelékenységét az egész Szovjetunióban. Ez a látszatra jelentéktelen akció meggyőzően bizonyítja, milyen gyorsan terjed nálunk annak a felismerése, hogy az európai kapitalizmus ipari teljesítőképességét feltétlenül „el kell érnünk és túl kell szárnyalnunk" De bizonyítja azt is, milyen gyorsan erősödik a mi munkástömegeinkben a kollektív, a szocialista gondolkodásmód

Örömmel olvastam, elvtársaim, a következő megjegyzéseket is:

---

* A „Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsa" orosz nevének kezdőbetűi — *A ford*

„A felnőttek esti iskolája, amely Gorkij nevét viseli, nagy munkát fordít a dolgozók általános és politikai műveltségi színvonalának emelésére. Egyidejűleg öt csoportban kb. kétszáz embert magasabb tanulmányokra készít elő."

Elvtársaim, ez pompás! Még mindig nehezen élünk, sok minden hiányzik, mégis azt hiszem, hogy megvan a lehetőségünk céljaink elérésére és nincs olyan akadály, amit ne tudnánk legyőzni. Az egész országban képezik az ipar és a szocializmus bajnokait. A Szovjetunió anyagi hatalma rohamosan fejlődik. A kulturális erők növekedése is folyamatban van.

No és hogyan éldegélnek ellenségeink a Szovjetunió határán túl? — kérdezitek. Ha én mesélném el nektek az életüket, még azt találnátok hinni, hogy lódítok. Ezért inkább nekik engedem át a szót. Említsük meg példaképpen a monarchisták lapjában, a *Vozrozsgyényije-ben* (Feltámadás) megjelent furcsa kifakadást:

„Az orosz emigránsok nyomorúságos helyzetét mi sem mutatja világosabban, mint azok a pazar bálok és vacsorák, amiket rendeznek".

Lehet, hogy ez keserű irónia, mert ugyanez az ujság meglehetősen komorhangú versikéket is közöl. Itt van például egy „költemény" Loló tárcaíró tollából:

KARÁCSONYI GONDOLATOK

Számkivetésünk első hajnalán
A sorsnak büszke kihívást vetettünk.
Bátrak — mi több: fennhéjázók valánk,
A félelemről könnyedén letettünk!

Ám lassan lankadt bennünk a remény;
Helyébe lépett álmatag merengés.
Bús éjszakánkból kiveszett a fény;
Gyötört a hosszú, puszta tengés-lengés.

Az évek múltak. Lázadozni kezdtünk.
Testünk és lelkünk lassan hervadott.
A félelembe majdnem belevesztünk
És tápláltunk emésztő bánatot.

A tél ezüstje bevonja fejünket
Már nem vidít fel az ünnepi ének —
A máglyalángok már nyaldosnak minket:
Csak éppen hogy még el nem emésztének ...

Látomásunk: a kis családi ház!
Börtönünkből a meghitt otthon éled.
A sóvárgásunk perzsel, mint a láz:
Fáradt hitünk mögött a végítélet ...

És Szilveszterkor, míg vigadnak mások,
Csak búsulunk, mi hívatlan vendégek,
Kiknek hazug a hangos mulatásuk:
Hisz táncolva is — temetőbe érnek ...

Az ilyen versecske nem ritkaság. Bizony, sivár az emigránsok élete. Unalmukban hevesen bírálják és hibáztatják fiatal íróink nyelvtani botlásait. Ezzel szemben az igazság az, hogy ők maguk lassacskán elfelejtik orosz anyanyelvüket. Újságjukban ilyeneket irkálnak:

„Ismeretes a Dante-féle Pokolból annak a firenzei kópénak a története, aki magára testálja, felvéve a megholt gazdag ember képét, a távollévő rokonok bosszúságára, a maga egész vagyonát".

Ezt nyugodtan kinyomatta a *Ruly* (Kormánykerék) című lap. Ugyanott ezt olvasom: „A szolgáló a rablóra öntötte az égő vízzel telt korsót". Miljukovnak a *Poszlednyije Novosztyi* (Legújabb Hírek) című lapjában pedig ilyen mondatokat találunk: „Rémületükben a szélrózsa minden irányába szaladtak, még a farkas is". Vagy: „A lány apja a maga lányának csapta a szelet".

De a nyelvrontás az emigránsoknak csak mellékfoglalkozása. Főfoglalkozásuk az, hogy szorgalmasan terjesztik a

hazugságokat és rágalmakat a Szovjetunióról. Azzal vígasztalják egymást, hogy „az ötéves terv teljes kudarcot vallott" és „Oroszország hamarosan tönkremegy". Holott az európai tőkések és gazdasági szakemberek is elismerik, söt mind gyakrabban és mind nagyobb izgalommal beszélnek arról, hogy „az ötéves terv sikere csodálatos". Nagyon fáj nekik, hogy a Szovjetunió nemsokára teljesen függetlenné válik a külföldi kapitalista zsiványoktól.

Általában a közönség már nem törődik az emigránsokkal és életük már nem érdekel senkit. Az embereknek más dolguk van. Európa tőkései és politikusai buzgón fegyverkeznek, de — úgy látszik — még buzgóbban lopnak.

*

Itt van példának okáért egy hír, amelyet a *Ruly* január 7-i számában olvastam:

Új panama Franciaországban

Párizs, 1931 jan. 7.

Az Oustric-bankház ügye nagyszabású politikai botránnyá dagadt. Amikor Reynaud, a volt pénzügyminiszter felolvasta az Oustric-ügyben kompromittált tizenegy parlamenti politikus nevét, hivatalos utóda, Germain Martin, a jelenlegi pénzügyminiszter, a listához további negyvenöt nevet csatolt. Köztük van Tardieu volt miniszterelnök, az Oustric—Martin ügy kivizsgálására alakult bizottság elnöke, azután egy másik jobboldali parlamenti vezér: Taitanger képviselő, az ifjúsági hazafias liga vezetője, továbbá a parlament pénzügyi bizottságának elnöke, Malvy képviselő és mások. Az Oustric-bankház könyveiben feljegyzéseket találtak arról, hogy Tardieu magántitkára, Millot, a banktól minden hónapban ötezer frankot, összesen százhúszezer frankot kapott. Megtalálták a *Volonté* című lap nyugtáját kétszázhatvanezer frankról és egy nyolcvanezer frankos utalványt az *Echo de Sol* nevü vidéki ujság szerkesztősége számára. Ez az ujság Durant radikális politikus, egykori külügyminiszter szócsöve. Több lap úgy tudja, hogy Germain Martin névsora még tá-

volról sem teljes; feltétlenül ki kell egészíteni Victor Boret, a mostani földmivelésügyi miniszter nevével. A vizsgálóbíró megállapítása szerint az Oustric-bankház Benoit rendőrbiztosnak tizenhétezer frankot fizetett. Ez a rendőrtisztviselő akkor vált híressé, amikor Almazov cipészt letartóztatták és megölték. A szocialisták szócsöve, a *Populaire* azt állítja, hogy megvásárolt politikusok közbenjárására a párizsi értéktőzsdén megengedték bizonyos — meglehetősen kétes értékü — külföldi értékpapírok jegyzését. A francia közönség ezeken a papírokon elveszített kb. húszmilliárd frankot. Párizsban a gyarmatügyi minisztérium utasítására letartóztatták Giradon és Buissier mérnököket. Ugyanakkor elfogatási parancsot adtak ki Lagrossilier volt szocialista képviselő, Martinique sziget kormányzója ellen. Valamennyit megvesztegetéssel vádolják. 1929 decemberében Martinique gyarmat kb. kétszázmillió frankos hitelt kapott építési munkálatokra. A vádlottak építési társaságot alapítottak ötszázezer frank részvénytőkével. Ez a társaság — amelyet az Oustric-bankház finanszírozott — hatalmas vesztegetések árán jutott szállítási szerződésekhez. Draguignanban az Inar-bank tízmilliós deficittel csődbe ment. A bank vezetője öngyilkos lett.

*

De van itt egy sokkal érdekesebb tudósítás. A *Mattino* című lapban olvasom:

Szenzációs botrány Amerikában

London, 1931 jan. 19.

Amerikában óriási feltünést keltett annak a házkutatásnak a híre, amelyet a chicagói rendőrség a „Rex" szállodában tartott. Ez a szálloda Al Capone bandita* tulajdona és

---

* Ne gondoljátok, hogy ez sajtóhiba és „bandita" helyett „bankárt" kellett volna szedni. Nem! Chicago már évek óta két zsiványszervezet hatalmában van. Az egyiknek a feje Al Capone — a másiké Diamond Mind a két banda szeszesitalok nagyarányú csempészésével foglalkozik, rengeteg gyilkosságot kovet el, valóságos csatákat vív a rendőrséggel, stb *(Gorkij megjegyzése.)*

főképpen a város bünözői látogatják. Az utóbbi időkben a gengszterek között dúló ellenségeskedés odavezetett, hogy a szállodát csaknem kizárólagosan Al Capone hívei látogatják. Ott beszélik meg üzleti ügyeiket, ott számolnak be tevékenységükről a főnöknek.

A rendőrség sokáig habozott, míg erre az erélyes lépésre elhatározta magát. A házkutatás eleinte eredménytelennek látszott. De később két rejtett szekrényt találtak az egyik szoba falában. Kinyitották. Csekkek és váltók kötegei kerültek napvilágra.

A szekrényeket gondosan átkutatták. Fegyvereket kerestek és Al Caponénak büntársaival folytatott levelezését szerették volna megtalálni. Ilyesminek azonban nyoma se volt.

Viszont a csekkek és váltók átvizsgálása meglepő eredménnyel járt. A csekkeken közismert amerikai politikusok aláírását fedezték fel. Kitünt, hogy Al Capone bandájának tevékenységében titkos érdekeltséget vállaltak nemcsak az ország kormányzatának és közigazgatásának minden területén müködő tisztviselők, de a legmagasabbrangú washingtoni személyiségek is.

Kiderült, hogy Al Capone bandája rendszeres üzleti kapcsolatban állt rendőrtisztekkel, közismert politikusokkal, magasállású köztisztviselőkkel, sőt olyan elökelő személyiségekkel is, akiknek a nevét nem merték közzétenni.

Ezek a hírek politikai körökben óriási szenzációt, Al Capone táborában pedig nagy rémületet keltettek.

(Mihelyt nyilvánosságra került a rendőrség első közleménye, amely leleplezte a társadalom magasabb osztályainak botrányos erkölcsi romlottságát, sorra be kellett zárni azokat a titkos mulatókat, ahol a rendőrség hallgatólagos beleegyezésével nemcsak méregdrága, de mérgező hatású italokat árultak — a divatos italgyártmányok egészségre veszélyes hamisítványait.)

De ide kell iktatnom még az idézett lapnak a tudósításhoz füzött megjegyzését:

„A szekrények tartalmának leírását néhány napon belül közzéteszik, de a jelek szerint erősen cenzurázva, nehogy a botrány a végletekig dagadjon. Alighanem mindent elkövetnek

majd a társadalom legmagasabb rétegéhez tartozó, erősen kompromittált személyiségek megmentésére". (Mattino, 1931 január 20-i száma.)*

*

Olykor vídám dolgok is történnek az Egyesült Államokban:

„Missouri állam egyik városkájában a tömeg meglincselt egy négert. Kihurcolták a börtönből és a hajánál fogva a régi városi iskolához vonszolták. Felhúzták a tetőre és kezét-lábát a gerendákhoz kötve, ráfeszítették a cseréptetőre. Azután az egész épületet megöntözték petroleummal és meggyújtották. A néger elevenen megégett és vele az egész ház".

Ime, ilyen jól felhasználják az amerikaiak az iskolákat!

Fejezzük be ezt a külföldi lapszemlét egy mulatságos megjegyzéssel, amely a *Vozrozsgyényije* (Feltámadás) hasábjain jelent meg:

„A mai Berlin a nagy ellentétek városa, ahol a külső ragyogás példátlanul súlyos belső válságot takar.

Berlinben nemrég a reklámnak olyan új módját eszelték ki, amelyre még Amerikában sincs példa. Az egyik áruházban különös szolgálatot vezettek be — az áruházi tolvajnő intézményét. Erre a munkára többnyire középkorú nőket alkalmaznak. A «tolvajnő» egész nap az áruházban járkál. Feladata, hogy lopjon és rajtakapják. Mindíg ellopja az illető napra kijelölt tárgyat, pl. egy ernyőt vagy egy vég selymet, esetleg egy rádiókészüléket. A «tolvajnőt» az egyik segéd rajtakapja a lopáson és nagy lármát csap. Természetesen rögtön csődület támad. A vásárlók — középosztálybeli német nők — körülveszik a tettenért tolvajt, szidalmazzák, felháborodásukban majd, hogy meg nem lincselik. De a kellő pillanatban megjelenik az osztály vezetője és harsány hangon a következő kijelentést teszi:

— Asszonyom, ön ezt meg ezt lopta tőlünk. Világos, hogy a tárgy nagyon megnyerte a tetszését. Hát akkor vigye el!

---

* A szekrények tartalmának leírását sohasem publikálták. Al Caponét letartóztatták ugyan, de csak jóval később — tobb mint egy esztendővel a házkutatás után. (Gorkij megjegyzése.)

Menjen vele nyugodtan haza! Mi az árut úgyis olyan olcsón adjuk, hogy szinte mindegy nekünk, vajjon ingyen viszi-e haza vagy fizet érte!"

Ilyen a berlini élet egyik oldala. De a másik...

A legnagyobb áruházak is gondokkal küszködnek, olyan nagyok az adók. Berlin híres mulatóhelye, az „Admiralspalast" csödbe jutott és fillérekért eladó. Az egész pénzügyi világban ismert Goldschmidt bankár, Berlin legnagyobb bankjának vezetője a napokban ágyában szívenlötte magát. Asztalán cédulát találtak: „Tönkrementem..."

De figyeljétek csak meg: az első cikkecskének, amely a hivatalos áruházi tolvaj szolgálatáról szól — szép kis szolgálat, ugye? — a hangja vidám. („Hü, de ravasz dolog!") Viszont a mulató bukásáról és a bankár öngyilkosságáról az ujság gyászos hangon ír, őszinte szomorúsággal számol be róla.

Azt hiszem, elvtársaim, ebből elég lesz ennyi is! Ezeknek a rondaságoknak se szeri, se száma és utálatos dolog foglalkozni velük. Fogadják szívbeli üdvözletemet és éljenek boldogul.

(1931.)

„Szakadatlanul terjed a gazdasági válság.“ — A munkanélküliség már világkatasztrófa méreteit ölti.“ — „Az éhség a munkások között öngyilkossági járványt okoz, növeli a magántulajdon ellen irányuló büntetteket és a prostitúciót, sőt a gyermekek prostitúcióját is.“ — „Az Északamerikai Egyesült Államokban naponta *nem kevesebb, mint ezer munkás hal éhen.*“

Ezek nem az én szavaim. A polgári sajtóból vettem őket A tőkések mind egységesebben kijelentik. hogy nincs módjukban a munkásokat táplálni, viszont a munkanélküliek segélyezése — lehetetlen. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke hallani sem akar azokról az utalványokról, amiket a „Vöröskereszt“ állít ki a munkanélküliek segélyezésére, mert úgy véli, hogy az ilyen segélyezés „szocialista rendszabály“ Az egyik kisebb városban a munkaközvetítő hivatal vezetője ezt felelte a munkanélküliek küldöttségének: „Az én pénztáramban nincs pénz. Legfeljebb valami apró összeget tudnék adni, hogy kötelet vásároljanak és felakasszák magukat.“

Még ékesszólóbban és cinikusabban fejezte ki magát az egyik neves német politikus. Ezt mondta: „Húszmillió németnek meg kell dögölnie, mert az államnak nincs módjában táplálékukról gondoskodni.“ A kapitalizmus szolgája elég durván juttatta kifejezésre kétségbeesését. De a polgári sajtóból ez nem váltott ki semmiféle „kommentárt“. pedig a nyugati

sajtó — ahogy a hazugság és rágalmazás szocialista kardalosai fújják — „teljes szólásszabadságot élvez". Az említett cinikus kijelentés a „humanista" értelmiség nemes szívében nem keltett nagyobb visszhangot, mint a lordok, püspökök és egyéb kalandorok sívár lelkében, akik bünös és felelőtlen módon rendelkeznek Európa, Amerika, Ázsia és Afrika munkásosztályának élete felett. A földkerekség munkássága így ismét meggyőződhetett arról, hogy a tőkésektől, a burzsoáziától, az emberséges „szólásszabadságtól" segítséget várni éppenolyan reménytelen dolog, mintha a bikától tejet várnánk. Minden kapitalista ország proletariátusa értse meg végre, mit jelent az a mondás, hogy „a proletárnak nincs hazája" Ezek a szavak kemény, megdönthetetlen, kizárólagosan proletár igazságot fejeznek ki. A maga idejében ezt az igazságot hirdette Marx és gyakran hangoztatta Lenin is, a bolsevizmus megteremtője. Persze, a burzsoá „gondolkodók" — a kapitalista uralom védői, a dolgozó nép gazdasági rabszolgaságának védői — eddig kétségbevonták ezt az igazságot. De most már, úgy látszik, a tőkések maguk is kénytelenek elismerni — ha nem a szavaikkal, hát a tetteikkel — hogy a munkás valóban idegen abban az országban, ahol tulajdon anyanyelvét beszélik. A kapitalista rend nem tud kenyeret adni a munkanélküliek tízmillióinak — azoknak a tízmilliónak, akiket az ő esztelen profitéhsége tett tönkre. Így hát kikerülhetetlen, hogy húszmillió ember „megdögöljön"

Ezeket a „merész" szavakat egy cinikus német mondta ki először, de persze, megértően ismételgette Európa és Amerika minden cinikusa — a proletárok életének urai. Legfőbb ideje, hogy a világ proletárjai megforgassák elméjükben a „gazdasági válság" igazi értelmét. E két szó értelme egyszerű és világos: a gazdasági válságot a tőkések kapzsisága és a termelési anarchia okozza, de még inkább az uralkodó osztály teljes közömbössége a dolgozó nép sorsa iránt. Már nincs is olyan burzsoá gondolkodó — bármilyen ügyes legyen is az igazság elferdítésében — aki tagadni merné ezt a tényt és leplezni tudná tragikus voltát.

Tény és való, hogy a tőkés rend teremtette meg azokat a feltételeket, amelyek tízmilliókat fosztanak meg a munká-

tól, tízmilliókat kényszerítenek az „éhendöglésre". Ez vitán felul áll, hiszen az éhség megszervezöi maguk is bevallják.

Az éhség okozói nem akarnak segíteni az éhezö munkásokon. Más gondjuk van, ami sokkal fontosabb nekik, mint a munkanélküliek nyomora. Inkább azon törik a fejüket: hogyan és kinek lehetne a felhalmozott kenyérgabonát veszteség nélkül eladni? Mindent elkövetnek, hogy a Szovjetunió kenyérgabonája ne tudjon eljutni Európa és Amerika piacaira.

Módjukban állna a munkásságot elegendö kenyérrel ellátni. De ez nem oldaná meg a gazdasági válságot — tehát ez nem az ö feladatuk. Erejüket, figyelmüket egész más dologra fordítják.

Tudják, hogy a Szovjetunióban nincsen munkanélküli. A rendelkezésre álló munkaerö nem elegendö a valóban szocialista országépítéshez. Könnyen megtörténhetik, hogy a szovjetkormány már a közeljövöben kénytelen lesz a munkaeröhiányt külföldröl pótolni. Hiszen részben már ma is megteszi ezt.

Olyan tény ez, ami sehogyse tetszik a tökéseknek. Miért? Mert világosan mutatja a szocialista gazdálkodás fölényét. Így hát a tökések arra vetemedtek, hogy rágalmakat eszeljenek ki a Szovjetunióban állítólag bevezetett „kényszermunkáról"! Igazán fölösleges és hasztalan fáradság lenne vitatkozni velük és visszautasítani ezt a nyomorult rágalmat. Mert a tökés rendszerint nem egy-egy ember, hanem egész „tröszt", vagyis vak és érzéketlen gépezet, amelynek kerekeit a kapzsiság forgatja. Akármit beszél is az agyvelöstül, májastul és veséstül megvásárolt burzsoá sajtó, akármit fecseg is a Szovjetunióban bevezetett „rabszolgaságról" és „kényszermunkáról", nem tudja a dolgozókat félrevezetni. Nem tudja elködösíteni, elkenni, láthatatlanná tenni azt a tényt, hogy a tökések kapzsisága pusztítja el a kultúrát és növeli az anarchiát a gazdasági életben is. Ez felel meg a céljuknak, mert elösegíti a dolgozó nép testi erejének esztelen kihasználását a végletekig.

A kapitalista „gazdálkodás" nyilvánvaló esztelenségét és bünösségét misem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy a a termelömunka mindinkább a „hadiipar" felé terelödik

Vagyis szaporítják az emberek legyilkolására szolgáló fegyvereket, hogy elpusztítsák veluk az igazi munkával felépített kultúrértékeket, amelyeknek célja az emberek életfeltételeinek és munkájának a megkönnyítése. Itt az ideje, hogy Európa munkásosztálya megértse: lényegében és végeredményben a tőke arra kényszeríti őket, hogy a rombolás kedvéért dolgozzanak. Ez nem „paradoxon"! A háborúkat uzleti érdekből szervezik: minél nagyobb a rombolás, annál többet lehet azután eladni. Az 1914—1918-as háború növelte a milliomosok számát.

A legenda, amit a kapitalisták a Szovjetunióban dívó kényszermunkáról kitaláltak, végeredményben azt a célt szolgálja, hogy rablóhadjáratot indíthassanak a Szovjetunió ellen. A tőkések arra akarják kényszeríteni a munkanélküli proletariátust és a földhözragadt parasztságot, hogy résztvegyen ebben az aljas rablótámadásban.

Ha erre kerül a sor, Európa proletariátusát arra kényszerítenék, hogy fegyverrel a kezében saját élcsapata ellen forduljon — a Szovjetunió munkásai és parasztjai ellen, akik bátran és gyorsan, erejük legnagyobb megfeszítésével és csodálatos lelkesedéssel építik a szocialista államot. Ezzel egyszersmind az egész föld proletariátusáért is dolgoznak, hiszen a szocializmus megvalósítása egy százhatvanmilliós országban maga után vonja a kapitalista rendszer végleges összeomlását az egész világon.

Kell-e hangoztatnom előttetek, Európa és Amerika munkásai, hogy a tőkések gyülölete a Szovjetunió ellen az összeomlástól való félelmükben gyökerezik? Hogy éppen ebből a félelemből, ebből a gyülöletből származik a „kényszermunkáról" szóló legenda, csakúgy, mint a *dumping*-legenda? A „dumpinget" a kapitalisták találták ki, hogy ne kelljen az éhezőknek olcsó kenyeret adni. Profit nélkül nem adnak semmit és az olcsó kenyéren nincs profit. Inkább rothadni hagyják a gabonát, vagy gőzhajók kazánjainak fütésére használják. A „kényszermunka" rágalmát pedig azért eszelték ki, hogy gazdasági blokádot szervezhessenek a Szovjetunió ellen, megnehezítsék a Szovjetunió proletariátusának államépítő munkáját, megakadályozzák az ötéves terv teljesítését és a

falu előrehaladását a szocializmus felé. Legforróbb vágyuk, hogy a Szovjetuniót gyengítsék, benneteket ellene uszítsanak és az egész Szovjetországot az európai tőke gyarmatává tegyék. Mindez roppant egyszerű. Még a kisgyermek is megértheti. Itt az ideje, hogy ti is megértsétek.

Igen, erre megy a játék, amelyet a Szovjetunió munkásai és parasztjai ellen kieszeltek. És ezen a játékon ti veszíthetitek a legtöbbet.

„Kényszermunka"? A Szovjetunióban a munka kötelező, mert „nem-dolgozó nincsen". Ez a helyesen értelmezett szocializmus alapvető jelszava. A szocializmusban mindenkinek dolgoznia kell. Rablók és paraziták számára nálunk nincsen hely. Sőt, olyan feltételeket sem szabad megtürni, amelyek alkalmasak rablók, paraziták, lusták, önzők, kalandorok és egyéb semmirekellők kitenyésztésére. Kényszermunkát a Szovjethatalom még a börtönökben sem alkalmaz, ahol az írástudatlan bünözök kötelesek írni-olvasni tanulni, a parasztnak pedig joga van szabadságot kérni a falusi, mezőgazdasági munka elvégzésére, családja megsegítésére.

Az embert nagyon megbecsülik a Szovjetunióban. Talán az a tény mutatja ezt a legjobban, hogy vannak dolgozó közösségek, melyeknek tagjai kizárólag „a társadalomra veszélyes" egyének sorából kerülnek ki.

A Szovjetunióban csodálatos gyorsasággal megy végbe a munkás- és parasztttömegek kulturális újjászületésének folyamata. Pedig ez a tömeg, nemzeti szerkezetében, nagyon tarka. Ki hitte volna, hogy néhány év leforgása alatt még a középázsiai sztyeppe nomád törzsei is készségesen bekapcsolódnak majd ebbe a nagyszerű folyamatba? A Szovjetországban azok az emberek, akik dolgozni akarnak és megértik a szocialista munka nemes célját — bármilyen legyen is a multjuk — a szovjetkormány komoly gondoskodását és figyelmét élvezik.

A burzsoá államban az olyan ember, aki egyszer megtántorodott, véglegesen a „törvény" kerekei alá kerül. A „közösség" kiveti magából. A nyárspolgárok kirekesztik soraikból. Menthetetlenül az „alvilágba" kerül — a magántulajdon „szent intézménye" ellen vétő, hivatásos bünözök közé. Akad-

nak persze a Szovjetunióban is javíthatatlan bünözök. Itt van például az a két gyilkos és gyermekrontó, aki a minap szökött meg egy északi erdőkitermelő vállalattól Angliába. Siettek nyilatkozni Newton lordnak és valamelyik püspöknek az erdőkitermelésnél alkalmazott, állítólagos „kényszermunkáról". Mint ismeretes, a lordok és püspökök nem voltak válogatósak. Kapva-kaptak a gyilkosok és gyermekrontók hazugságain. Fel is tálalták tüstént az angol parlamentben.

Azt hinné az ember, hogy ha valaki lord vagy püspök, még nem kell okvetlenül természetellenesen butának lennie. Ám ezeknek az ostobasága csak látszólag természetellenes: az abnormális butaságot csak színlelik, mert előnyös a számukra. Valójában csak normálisan ostobák, ahogy egy lordhoz és egy püspökhöz illik, aki elvégre is angol, vagyis olyan ember, akinek kedvenc foglalkozása a képmutatás.

Ilyen körülmények között egészen fölösleges, söt ízetlen dolog bizonyítgatni, hogy elképzelhetetlen a kényszermunka olyan országban, ahol minden a munkásé és a paraszté, ahol a munkás és a paraszt — minden erejét megfeszítve — szocialista kultúrát épít, ahol a munka körül viharos versengés folyik a dolgozó csoportok között és az egyének között is, ahol olyan jelenségekkel találkozunk, mint az élcsapatok „rohammunkája", ahol a munkások elébesietnek a kormány terveinek saját elgondolásaikkal — egyszóval: ahol mindenki arra törekszik, hogy a termelést meggyorsítsa és kiszélesítse! Azoknak az embereknek, akik nem tudnak meglenni a Szovjetunió rágalmazása nélkül, természetesen eszük ágába se jut megvizsgálni, mi az igazság? Nagyon jól tudják, hogy a szocializmus felépülése mivel fenyegeti öket. Kénytelenek telekiabálni a világot azzal, hogy az ötéves tervet elsősorban kényszermunkával teljesítik — nem pedig osztályöntudattal, a munkások és parasztok fegyelmezett akaratával. Viszont ezek a munkások és parasztok is tudják, miről van szó! Tudják, hogy maguknak dolgoznak és az állam, a kormány — ök maguk.

A tökések érzik, hogy éppen ez a tudat magyarázza meg az élmunkások felháborodását és a párt tömegeinek felzúdulását a „kártevők" ellen, nagyméretü összeesküvésük felfedezése után. A kártevők el akarták árulni és ki akarták szolgál-

tatni a Szovjetunió földjét az európai kapitalistáknak. A tőkések már régen megértették, hogy a „bolsevikok" nem egy „maroknyi csapat", amely kezébe kerítette a „hatalmat", hanem a politikailag tájékozott emberek tízmilliói. Ezeknek a befolyása a lakosság többi részére — ideológiai, kulturális és gyakorlati vonalon — hihetetlen gyorsasággal érvényesül. A tőkések sejtik, hogy már nincs messze az idő, amikor a Szovjetunió egész dolgozó népe „bolsevikká" válik. Nem lehet őket letörni! Példájukat pedig „az éhezők és rabszolgák" egész világa követni fogja.

A tőkések azok, akiknek hatalma mindenütt rabszolgamunkán alapszik. Nemcsak a gyarmatokon, hanem náluk odahaza is, ahol csaknem mindennapos dolog, hogy a munkanélkülieket és sztrájkolókat agyonverik vagy lelövik az utcán. És ezek a tőkések merik hangoztatni, hogy a kényszermunka az ő „keresztény erkölcseikbe" ütközik. Természetesen ebben a dologban is hazudnak. De néha maguk hazudtolják meg a saját hazugságukat. Itt van például az amerikai vámtörvény 307. cikkelyének módosítása. Olvassuk csak el figyelmesen:

Washington, február 12.

A képviselőház pénzügyi bizottsága elfogadta a vámtörvény 307. cikkelyének kiegészítését, amely így szól:

„Minden olyan áru, termék vagy árucikk, amelyet bármely idegen országban — akár egészben, akár részben — foglyok munkája, kényszermunka, vagy büntető rendszabályok fenyegetésével kicsikart szerződéses munka segítségével szereztek, állítottak elő, gyártottak, szállítottak, beraktak vagy kiraktak: nem hozható be az Amerikai Egyesült Államok egyetlen kikötőjén át sem; behozataluk az Amerikai Egyesült Államokba feltétlenül tilos. A pénzügyminiszter felhatalmazást nyer, illetve jogosult olyan rendszabályok foganatosítására, amelyek szükségesnek látszanak a jelen törvény életbeléptetéséhez. E törvény intézkedései, amelyek kényszermunka vagy büntető rendszabályok fenyegetésével kicsikart szerződéses munka segítségével szerzett, előállított, gyártott, szállított, berakott vagy kirakott mindennemű árura, termékre vagy áru-

cikkre vonatkoznak, 1931 április 1-i érvénnyel lépnek életbe és teljes érvényben maradnak mindaddig, amíg a kongresszus nem határoz másképpen. *Ezek az intézkedések nem alkalmazhatók azonban semmiféle árura, termékre, árucikkre — noha beszerzésük, előállításuk, szállításuk, berakásuk vagy kirakásuk fogolymunka, kényszermunka, vagy büntető rendszabályok fenyegetésével kicsikart szerződéses munka segítségével történt is — ha azokat az Amerikai Egyesült Államokban nem gyártják vagy nem termelik olyan mennyiségben, hogy elegendő legyen az Amerikai Egyesült Államokban mutatkozó kereslet kielégítésére.*"

... Kell ehhez magyarázat? Nyilvánvaló, hogy itt nem erkölcsökről van szó, csupán arról, hogy valami hasznos-e vagy nem hajt hasznot!

*

A Szovjetuniót körül akarják venni a rágalmazás és hazudozás légkörével. Ezt a légkört mesterségesen kell megteremteni. Az aljas feladatban lelkesen segítik a tőkéseket a II. Internacionále „szocialistái" és különösen — a németek. Ez könnyen érthető. A mai időkben a munkás „nem veszíthet semmit, csak a láncait". Ám ugyanakkor a német szocialisták elveszíthetnek olyasmit is, amit sokkal kellemesebb viselni, mint a láncokat. Állásokra, hivatalokra gondolok. A német szociáldemokrácia elsősorban háromszázezer — ha nem több — állami, községi és szakszervezeti tisztviselőből áll. Ők vannak a hatalom birtokában és igyekeznek állásaikat megtartani. Szocialistának nevezik magukat, de teljes közönnyel nézik, hogy a községi vállalatokat a magántőke kezére juttatják. Ez a dolog egymagában is eléggé jellemzi az ő „szocializmusukat". Hogy az ilyen „szocialisták" milyen kapcsolatban állnak a munkásokkal, erről tiszta képet nyujt a következő eset. Egy Leiser nevü tőkés számos bolt tulajdonosa. Munkásai, tisztviselői sztrájkba léptek. Erre a *Vorwärts*, a szociáldemokrata párt szócsöve, cikket közölt „Vad sztrájk" címen. Leiser boldogan elrendelte, hogy ezt a cikket ragasszák ki valamennyi boltjának falaira és kirakataiba. Hiszen ez a cikk neki adott

igazat és azt bizonygatta, milyen helyes a munkáltató állásfoglalása.

Hát lehet csodálkozni azon, hogy az ilyenfajta „szocialisták" iránt a Szovjetunió nem érezhet semmiféle barátságot? És csöppet sem barátságos velük szemben a német kommunisták magatartása, amit eléggé megindokol egy másik eset. Valamelyik kerületi fogyasztási szövetkezet vezetőségében egy kommunista is dolgozik. Persze, görbe szemmel néznek rá, afféle fekete bárány — vagy kecskebak a juhok között. Azt tanácsolják neki, hogy lépjen ki a kommunista pártból. Ha nem akarja állását elveszíteni, iratkozzék be a szociáldemokrata pártba. A családos ember végre enged a nyomásnak. Ilymódon aztán a „szocialisták" pártja egy taggal gyarapodik és pártkasszájuk néhány márkával gazdagodik. Ebből a pénzből lepotyog valami a *Szocialisztyicseszkij Vésztnyik* (Szocialista Hirnök) című lapocskának is, amely csak úgy szórja a gonosz hazugságokat a Szovjetunióra. Dán, Abramovics és hasonló urak szerkesztik. Még az is lehetséges, hogy a német szociáldemokrata munkások jóhiszeműen támogatják ezt a lapot, nem is sejtve, hogy legfőbb célja a Szovjetunió munkásparaszt kormányának rágalmazása.

•

Kétségtelen, hogy a szocialista sajtó az orosz fehérgárdisták lapjainak kedvenc hírforrása és informátora, noha az emigránsok maguk is kiváló specialisták és szakemberek a hazugságok és rágalmak termelésében. Amit termelnek, egyre silányabb selejt. Így például Miljukov professzor lapja világgá kürtöli, hogy a Szolovjeckij-szigeteken több mint hatszázezer deportált sínylődik.

Ez szörnyű volna, ha nem volna hazugság. A Szolovjeckij-szigetek legnagyobbika huszonhárom kilométer hosszú és tizenöt kilométer széles. Ennek a területnek majdnem a negyedrészét tavak foglalják el. A Nagy-Anzerszki után következő és nagyságra második sziget egy harmadával kisebb. A szigetek egyike a maga egészében coboly, róka és jegesróka tenyésztésére szolgál. Ha sokat mondok, tíz ember él rajta. A többi sziget még kisebb és teljesen lakatlan. Magától érte-

tödik, hogy valamennyi szigeten együttvéve sem lehetne letelepíteni hatszázezer embert.

Ugyanabban a lapban egy sok fölösleges energiával, de annál kevesebb ésszel rendelkező nénike kiszámítja, hogy a Szovjetunióban tizenötmillió munkanélküli van. Ezt meri hazudni egy olyan országról, ahol bezárták a munkaközvetítő hivatalokat, mert nem lenne semmi dolguk, hiszen óriási hiány van munkáskezekben!

A monarchisták lapjában valamelyik ellenségünk azt az ostobaságot híreszteli, hogy „az idegeneknek különösen rossz sora van a kolhozokban". Ugyan miféle idegenekről beszél? És hogyan kerültek volna a kolhozokba?

A szovjetlapok óriási példányszáma nagyon bosszantja ezeket a firkászokat. Igyekeznek a valódi számokat lényegesen kisebbnek feltüntetni. Mélységesen hallgatnak arról, hogy a *Kresztyjanszkája Gazétát* (Parasztujság) például két és félmillió példányban nyomják és ennek az ujságnak egyéb kiadványai összesen hárommillió példányban jelennek meg: így a *Druzsnüje Rebjáta* (Pajtások lapja) 750 000 példányban — a *Gazéta dlja Nacsinajuscsih Csitaty* (Olvasni kezdők lapja) 750 000 példányban — a *Na Sztrázse* (Őrségen) 450 000 példányban — a *Kusztár i Artyel* (Kézmíves és szövetkezet) 200 000 példányban. Aztán itt vannak a hetilapok: a *Kresztyjanka* (Parasztasszony) 80 000 példányban — *a Kresztyjanszkája Mologyezs* (Parasztifjúság) 40 000 példányban — az *Izba-Csitalnya* (Paraszt-olvasóterem) 40 000 példányban — a *Djerevenszkij Tyeátr* (Faluszínház) 20 000 példányban — a *Szelkor* (Vidéki levelező) 12 000 példányban és egyéb lapok tízezres példányban készülnek. A vidéki olvasók számára szerkesztett élclap, a *Lapoty* (Bocskor) 245 000 példányban jelenik meg, a Szovjetunió központi napilapjai közül a *Právda* (Igazság) 1 530 000, az *Izvesztyija* (Hírek) 1 100 000, a *Komszomolszkája Právda* pedig 567 000 példányban. Az emigránsok nagyon jól tudják, hogy ezek a számok fedik a valóságot. Ámde — hazudni hasznos. Nincs is más fegyverük, mint a hazugság és a rágalom. Az unalomtól megkergült naplopók ostoba, gonosz és hazug fecsegése tölti be az emigráns sajtó hasábjait. És ebből táplálkozik Európa polgári, meg „szocialista" sajtója No, de oly-

kor maguk is érzik, hogy fecsegésük már nevetségbe fullad. A berlini *Ruly* (Kormánykerék) című napilap, ez a szokottnál is butább és hetvenkedőbb ujság, amely dühében állandóan tajtékzik, a következőképpen tömjénezi önmagát:

„Az utolsó moszkvai eseményekkel kapcsolatban sok kósza hír kapott lábra. A tekintélyes *Kölnische Zeitung* idézi a párizsi *Croix* című lapot, amely óvatosságra int a legnagyobbrészt Rigából és Revalból származó kacsákkal szemben. Ugyanakkor megdícséri *némely hírlapnak, különösen a berlini Rulynak megbízható információit.* Az ilyen lapok abban a helyzetben vannak, hogy közvetlenül Oroszországból kapják híreiket. Azonkívül szerkesztőik igen komoly közírói tapasztalatokkal rendelkeznek, ami lehetővé teszi számukra, hogy a hazug híreket a valódiaktól megkülönböztessék. Irodalmi sikereik közé tartozik a *Rjecs* című lap petrográdi kiadása is."

A *Ruly* című lapocskát gyakran rajtakapták már a hazudozáson, még az emigráns ujságok is. Így pl. Miljukov párizsi lapja kimutatta, hogy a „Vörös parancsnok" levelét, amely a *Ruly*-ban jelent meg, a *Ruly* szerkesztőségében tákolták össze, mégpedig eléggé értelmetlenül.

Mindez persze csak szánalmas porhintés. Ám ha túlgyakori, egész porfelhö kerekedhetik belöle és az emberek, akik öszintén kíváncsiak az igazságra és szeretnék tudni, milyen az élet a Szovjetunióban, kénytelenek piszkos porfelhön keresztül nézni. De nemcsak az ilyen emberekről van szó, hanem Európa és Amerika munkástömegeiről is. A rágalom és hazudozás porának elsösorban az a célja, hogy a proletariátus tisztánlátását megzavarja. A „kényszermunkáról" szóló legendát nemcsak azért találták ki, hogy a Szovjetuniót gazdasági bojkott alá lehessen helyezni, hanem azért is, hogy így megpróbálják a proletariátus szemében kompromittálni a Szovjetunió munkásainak és parasztjainak szocialista építömunkáját.

Lassan elökészítgetik már a proletariátust sorsára az új háborúban. 14-ben a szociáldemokraták lökték ki a proletariátust a halál mezejére. 18-ban a szociáldemokraták lőtték

agyon a munkásokat Berlin utcáin. Ezt érdemes jól megjegyezni.

A minap hallottam gramofonon egy néger kórus dalát, amelyben megütötte fülemet ez a sóhajtás:

Újra megyünk valahova verekedni,
De csak úgy, mint utólszor volt,
Most sem tudjuk, hogy miért!

Ha Európa és Amerika proletárjai nem akarják, hogy mégegyszer tízmilliószámra elpusztuljanak, akkor tudniok kell, hogy hova és miért lökik öket. És tudniok kell, hogy kit kövessenek!

(1931.)

Ön ezt írja:

„Sok európai értelmiségi hazátlannak kezdi érezni magát Figyelmük az orosz élet iránt növekedöben van, de sok minden érthetetlen számukra abból, ami a Szovjetben történik."

A Szovjetunióban, a dolgozó tömegek akaratából, okosan megszervezett küzdelem folyik a természet elemi eröi ellen és az emberben lakozó elemi erök ellen, amelyek lényéhez tartoznak Ilyen például az egyéniség ösztönös anarchizmusa, amelyet az orosz emberben a reá nehezedö osztályuralom századokon keresztül nagyranevelt. Ez a küzdelem a mai szovjet-élet alapvetö tartalma. Aki igazán meg akarja érteni az egykori Oroszországban most lezajló kultúrforradalom jelentöségét, annak fel kell ismernie, hogy ez a folyamat elsösorban hatalmas harc a kultúráért és a kultúra termékenységéért

Ti, Nyugat emberei, a Szovjetunió népével szemben olyan álláspontot foglaltok el, amely nézetem szerint nem méltó olyan emberekhez, akik magukat az egész világ számára kötelezö kultúra hordozóinak tekintik Amivel ti beéritek nem más, mint a kereskedö álláspontja vevöjével, a hitelezö álláspontja adósával szemben. Folyton arra hivatkoztok, hogy a cári Oroszország kölcsönt vett fel nálatok és töletek tanult gondolkozni. De elfelejtitek, hogy ezek a kölcsönök iparosaitok és kereskedöitek számára büsás kamatokat hoztak, az orosz

tudomány pedig a XIX. és XX. században erőteljesen táplálta Európa tudományos és kutató munkájának közös folyamát. Jelenleg, amikor nálatok a művészi teremtőerő oly végzetesen és szomorúan kiszikkad, ti is az orosz művészet erejéből, eszméiből, alakjaiból éltek. Nem tagadhatjátok, hogy az orosz zene, irodalom és tudomány már régen az egész világkultúra örökösévé vált. Kiderült, hogy az a nép, amely egyetlen évszázad folyamán szellemi termelését egy szintre emelte Európa sokévszázados eredményeivel — pedig csak most nyerte el a szabad alkotás lehetőségét — ez a nép sokkal tüzetesebb tanulmányozást és figyelmet érdemel, mint amilyent Európa értelmisége valóban szentel neki.

Nem volna-e itt az ideje, hogy feltegyétek magatoknak a kérdést: mi a döntő különbség a célok között, amelyekért egyrészt az európai burzsoázia, másrészt a Szovjetunió népei élnek? Azt hiszem, már eléggé világossá vált az a tény, hogy Európa politikai vezérei nem a „nemzet összességének" érdekét szolgálják, hanem csak egyes kapitalista csoportokét — ezek viszont elkeseredetten marakodnak egymással. A „nemzetükkel" szemben tökéletesen felelőtlen szatócsoknak ez a marakodása mit eredményezett? Az emberiség ellen elkövetett büntettek egész sorát, közöttük az 1914—18-as világháborút. Elmélyítette a kölcsönös gyanakodást a nemzetek között. Európát a fegyveres táborok sorává alakította át. Eltékozolja a nemzeti munka, arany és vas hatalmas mennyiségét a tömeges emberölésre szolgáló fegyverek termelésére. A kapitalisták kölcsönös marakodása kiélesítette a gazdasági világválságot, amely kimeríti a „nemzetek" fizikai erőit és megakasztja a szellemi erők növekedését is. A rablók és szatócsok marakodása most új világháborút készít elő. Kérdezzétek meg magatoktól: kinek és minek a kedvéért történik mindez? És általában, ha nem akartok zűrzavaros tudatlanságban maradni — ha komolyan szakítani akartok a passzív magatartással az élet legfontosabb dolgaiban — akkor forduljatok a társadalmi rend alapvető kérdései felé! Ne hagyjátok magatokat szavakkal behálózni és gondolkozzatok komolyan a kapitalizmus életcéljairól vagy pontosabban: e célok bűnös voltáról.

Ti, intellektualisták, tudjátok, hogy „nagyon kell vigyázni a kultúrára, amelynek általános emberi jelentősége tagadhatatlan". Ugyebár, így van? Nos hát — a kapitalizmus napról-napra, szüntelenül aláássa Európában ezt a nektek oly drága kultúrát. A gyarmatokon pedig a kapitalizmus embertelen, cinikus politikusai határozottan gyülöletessé teszik az európai kultúrát, valósággal seregeket toboroznak ellene. Igaz, hogy a rablóknak ez a „kultúrája", a fekete és sárga világrészben tízezrével nevel hasonló zsiványokat, de ne felejtsük el, hogy ezeken kívül van ott még sok millió kifosztott és koldus. A hindu, a kínai, az annamita meghajtja fejét az ágyúk előtt, de az nem jelenti azt, hogy az európai kultúra előtt is meghajolna. És kezdi megérteni, hogy a Szovjetunióban új kultúra épül, melynek formája és tartalma egészen más.

„Keleten pogányok és vademberek élnek" — mondjátok ti és bizonyítékul a keleti nő helyzetére hivatkoztok. Beszéljünk hát egy kicsit erről a kérdésről.

Európa mulatóhelyein nők százai és ezrei mutogatják magukat félmeztelenül a színpadon vagy dobogón. Hát nem megdöbbentő, hogy az európai értelmiség asszonyai — anyák, hitvesek, növérek — alig tiltakoznak a léha játék ellen, amit meztelen női testekkel nyilvánosan üznek? Én most nem az „erkölcs" szemszögéből nézem a kérdést, hanem ez az aljas, cinikus, ízléstelen játék kétségtelen bizonyítéka az európai burzsoázia eldurvulásának és elzüllésének. Arról is meg vagyok győződve, hogy a homoszekszualitást, a leszboszi szerelem mind leplezetlenebb elterjedését — amely gazdasági körülményekkel, a családi élet megdrágulásával magyarázható — a nőknek ez az utálatos, nyilvános megcsúfolása még elősegíti. Az európai burzsoázia elvadulásának más téren is igen sok jele mutatkozik. Ezért jobb, ha nem beszéltek a Kelet vadságáról. Azoknak a keleti törzseknek a parasztjai, akiket a Szovjetunió befogadott, nagyon szépen megtanulták, hogyan kell megbecsülni az igazi kultúrát és megérteni annak a szerepnek mélységes fontosságát, amelyet a nő az életben játszik. Megértették ezeket az értékeket Kína ama tartományainak munkásai és parasztjai is, ahol már szovjetek alakultak. Megértik a hinduk is. Bolygónk minden dolgozó népének fel

kell ismernie, melyik út vezet a szabadsághoz. Ezért a szabadságért folyik a küzdelem az egész földön.

A tőkés világban mind ádázabban dúl a küzdelem a kőolajért, a vasért, a sokmilliós tömegek új háborúra való felszereléséért. A kisebbség mind nagyobb erőfeszítéseket tesz, hogy folytassa a többség politikai és gazdasági leigázását. Ezt a pimasz, cinikus, bűnös küzdelmet egy esztelenül kapzsi kis embercsoport okozza. És erre adja áldását a keresztény egyház — a föld valamennyi egyháza közül a leghazugabb és legbűnösebb. Közben pedig elpusztul a „humanizmus", amellyel annyira szeret hivalkodni az európai értelmiség!

Az értelmiség sohasem árulta el tehetetlenségét olyan világosan, mint most, a XX. században. És leplezetlenül kimutatta közömbösségét az élet tragédiáival szemben, amelyeket az uralkodó osztályok cinizmusa hozott létre a földön. A politika terén az értelmiség szellemi- és érzésvilágát kalandorok irányítják, akik alázatosan teljesítik a tőkés érdekcsoportok akaratát. Ezek a tőkés csoportok mindent áruba bocsátanak, amire vevő van és végül áruba bocsátják a nép energiáját is. Itt már belevonják a „nép" fogalmába nemcsak a munkásokat és parasztokat, de a kishivatalnokokat és a tőke egyéb „kiszolgálóinak" hadát is, elsősorban az értelmiséget — a polgári társadalom piszkos rongyának mindezeket a meglehetős rikító foltjait.

*

A soknyelvű értelmiség nagy hévvel folytatja irodalomtörténeti kutatásait az „általános emberi" gondolatról; mindegyik közülük a maga nemzeti vagy osztályszögletéből figyeli a többieket. Mindegyik szigorú kritikus, ha másról van szó: a szomszéd tökéletlenségei és botlásai sokkal jobban érdeklik, mint teljesítményei. Olyan gyakran ütik egymást, hogy már nem is tudják, melyikük kapta a legtöbb pofont, tehát melyik érdemelte ki a legnagyobb megbecsülést. A kapitalizmus kételkedést és gyanakodást hintett el köztük és így játszik velük.

Nem fogták fel az Októberi Forradalom történelmi jelentőségét. Nem volt bennük sem erő, sem akarat ahhoz, hogy til-

takozzanak a kapitalisták véres intervenciója ellen, amely lényegében fosztogatásra irányult 1918 és 1921 között. Bezzeg rögtön tiltakoznak, ha a Szovjetunióban a hatóság letartóztat egy összeesküvő monarchista professzort, viszont a legnagyobb nyugalommal veszik tudomásul, hogy a kapitalisták erőszakot követnek el Indo-Kína, India vagy Afrika népein. Amikor a Szovjetunióban agyonlőnek néhány aljas gonosztevőt, a derék emberbarátok feljajdulnak és vadállati kegyetlenséget emlegetnek, de amikor Indiában vagy Annamban ágyúval és gépfegyverrel ezerszámra öldösik az ártatlan embereket, akkor ezek a humánus értelmiségiek szerényen hallgatnak. Egyáltalában nem tudják értékelni a Szovjetunió tizenhárom esztendős alkotó munkájának eredményeit. A politikusok a parlamentben és a sajtóban szüntelen a fülükbe rágják: a Szovjethatalom tevékenysége kimerül a „régi világ" elpusztításában. És elhiszik, hogy ez így is van.

Ezzel szemben az igazság az, hogy a Szovjetunióban a dolgozó nép gyorsan elsajátítja a közös emberi kultúra legjavát· mindazt, ami ebben a kultúrában vitathatatlanul értékes. Ezeknek az értékeknek nemcsak az elsajátítása, de a továbbfejlesztése is gyorsan halad. A régi világ — persze, hogy elpusztul, hiszen csak így szabadulhat fel az egyén az értelem kibontakozását akadályozó ezernyi béklyóból. Felszabadulása csak úgy kezdődhetik, hogy lerázza nyakáról az osztályelőítélet, a nemzeti és egyházi előítéletek, a különféle babonák igáját. A Szovjetunióban meginduló kultúrfolyamat alapvető célja: az öt világrész emberiségének egyetlen egésszé való egyesítése. A célt nem mi találtuk ki — szinte ránk parancsolja az emberi történelem egész eddigi útja. Most kezdődik *a nagy, új renaissance,* amely már nemcsak nemzeti renaissance lesz, hanem az egész világ újjászületése. Erről álmodtak a magános gondolkozók — Campanella, Morus Tamás, Saint-Simon, Fourier és mások — már akkor, amikor megvalósításához még hiányoztak az ipari és műszaki előfeltételek. De most már megvannak a szükséges előfeltételek. Az utopisták álmát megalapozta a tudomány és megvalósításukon sokmilliós tömegek dolgoznak. A Szovjetunió majdnem két-

százmillió lakosa csupán egyetlen ország egyetlen nemzedéke, amely ezt a nagy munkát megkezdte.

Még azok is, akik nem tudják az eszmét a maga teljességében megérteni, szilárdan hisznek benne.

Az osztályösztön, a régi kisbirtokos-szellem és az osztálytársadalom vak védőinek filozófiája az értelmiségieket arra a hiedelemre készteti, hogy a Szovjetunióban elnyomják az egyéniséget. Még azt is elhiszik, hogy az ország iparosítását kényszermunkával érik el, mint ahogy a piramisokat építették Egyiptomban. Pedig ez szemenszedett hazugság, annyira szembeszökő hazugság, hogy csak olyan ember hiheti el, akinek nincs már ítélőképessége. Tehát éppen ez az ember veszítette el egyéniségét és nem tud önállóan gondolkozni.

Az egyéniség elnyomásának legendáját döntő módon megcáfolja az a tény, hogy az élet minden területén milyen gyorsan és milyen tömegesen tűnnek fel nálunk a tehetséges emberek. Így van ez a művészetben, a tudományban és a technikában egyaránt. Ez nem is lehet másképpen olyan országokban, ahol bevonták a kulturális munkába a lakosság egész tömegét.

Huszonötmillió írástudatlan vagy alig írástudó „önálló parasztgazda" közül, aki a forradalomig a Romanov-dinasztia zsarnoksága és a földbirtokos-burzsoázia igája alatt nyögött, tizenkétmillió már felismerte a kollektív gazdálkodás értelmes és hasznos voltát. A munkának ez az új formája felszabadítja a parasztot a konzervatív és anarchista felfogás alól, kiemeli a törpebirtokosok szinte állati kategóriájából. Megajándékozza szabadidővel, amit a paraszt arra használ fel, hogy kielégítse betűszomját, régi vágyát az írás és olvasás megtanulására 1931-ben a Szovjetunióban ötvenmillió felnőtt és gyermek tanult. Ugyanebben az évben kiadásra került nyolcszázmillió könyv — vagyis három és félmilliárd nyomtatott ív. A lakosság szükséglete már öt milliárd ív volna, de a gyárak nem győzik ennyi papír előállítását. Tizenhárom esztendő folyamán a Szovjetunióban számos tudományos kutatóintézetet, új egyetemet, műszaki főiskolát szerveztek meg. Ezek mind zsúfolva vannak tanulóifjúsággal. A munkás- és paraszttömegek so-

raiból mind nagyobb számban kerülnek ki a kulturális munka vezetői.

A burzsoá-állam kitüzte-e céljául valaha is, vagy kitüzheti-e céljául a jövöben a dolgozó nép egész tömegének bevonását a kultúra körébe? Erre a nyílt kérdésre a történelem tagadó választ ad. A kapitalizmus az emberek szellemi fejlödését csak annyira segítette elö, amennyire azt az ipar és a kereskedelem sikeres üzése megköveteli vagy kívánatossá teszi. A kapitalizmus számára az ember csak abból a szempontból hasznos, hogy többé vagy kevésbbé olcsó munkaerö és a fennálló rend védöje. A kapitalizmus nem jutott el és nem is juthat el odáig, hogy felismerje: az igazi kultúra célja és értelme a szellemi energia fejlesztésére és gazdagítására törekedni. Az igazi kultúra arra törekszik, hogy a szellemi energia szüntelenül fejlödjék és a lehetö leggyorsabban hozzásegítse az emberiséget a természet minden erején és adományain való uralkodáshoz. Feltétlenül ki kell szabadítani az emberiség fizikai energiáját a kapzsi kapitalisták, zsiványok és élösködök markából — ennek a kis érdekcsoportnak a szolgálatában végzett értelmetlen és anarchikus munka alól. A kapitalizmus ideológusaitól egészen távol áll az a gondolat, hogy az emberi egyéniség az értelmi energia hatalmas tartálya. Minden irodalomtörténeti ravaszkodás és szépítgetés ellenére, a kapitalista ideológia nem ismeri az emberi méltóság fogalmát. Mindazok, akik védelmezni próbálják a kisebbség uralmát a többség felett, az embert valójában állatnak tekintik.

Az osztályállam az állatkert hasonmása, ahol minden állat vasketrecbe zárva tengeti életét. Az osztályállamban kisebb-nagyobb müvészettel megkonstruált szellemi ketreceket látunk, amelyek az emberiség egyes csoportjait elkülönítik egymástól. A rácsok majdnem lehetetlenné teszik, hogy megerösödjék benne az egységes, igazán általános emberi kultúra.

Tagadjam talán, hogy a személyiség a Szovjetunióban is bizonyos korlátoknak van alávetve? Természetes, hogy nem tagadom. A Szovjetunióban az egyén akarata korlátokba ütközik, valahányszor ellenségesen szembefordul a tömeg aka-

ratával, amely érzi és tudja, hogy joga van új életformákat kialakítani a maga számára. A tömeg akaratát tisztelni kell, mert olyan nagy célok felé törekszik, amiket az egyének egyenként nem valósíthatnak meg még akkor sem, ha ritka és csodálatos lángelmével rendelkeznek. A Szovjetunió élenjáró munkás- és parasztcsoportjai rendületlenül haladnak e magas célok felé és útjukban hősiesen leküzdik a belső, mindennapos nehézségeket és akadályokat.

Miért küzd az egyén? Látszólagos szabadságáért, megszokott, évszázadok folyamán belénevelt függetlenségéért — a vasketrecen belül. Azok a rekeszek, amelyekbe az írókat, újságírókat, filozófusokat, tisztviselőket és a kapitalista rend apparátusának egyéb símára csiszolt részecskéit zárták, természetesen kellemesebbek, mint a parasztság ketrece. De a paraszt ragaszkodik áporodott levegőjű, piszkos viskójához — „saját otthonához". Úgy érzi, ez teszi lehetővé számára az állandó védekezést a természet elemi erőinek szeszélyeivel szemben és a kapitalista kormány erőszakoskodásával szemben, amely hét bőrt is lenyúzna róla. Kalábriában és Bajorországban, Magyarországon és Angliában, Afrikában és Amerikában a parasztok más-más nyelven beszélnek, de lelkivilágúk alig különbözik egymástól. Végig a földgolyón a parasztság egyformán tehetetlen és egyformán megfertőzi az állati individualizmus. A Szovjetunióban a paraszt áttért a kollektív munkára és fokozatosan elveszíti a föld rabjainak azt a különös lelkületét, amelyet nyomorult kis magántulajdonuk oltott beléjük az évszázadok folyamán.

Az individualizmus annak a külső nyomásnak az eredménye, amelyet az osztálytársadalom gyakorol az emberre. Lényegében nem egyéb, mint az egyéniség hiábavaló védekezése az erőszak ellen. Ám ez az önvédelem végeredményben önkorlátozás, hiszen megbénítja a szellemi energia növekedésének folyamatát, ami nagyon káros a társadalomra és a személyiségre egyaránt. A „nemzetek" milliárdokat pazarolnak fegyverkezésre szomszédaik ellen, az egyén pedig erejének javát pazarolja önvédelemre az osztálytársadalom támadásával szemben. „Az élet nem egyéb harcnál"? Igen, de úgy kellene lennie, hogy ez a harc az egyén és az egész emberiség közös

küzdelme legyen a természet elemi erői ellen, ezeknek a leigázására. Az osztályállam ezt a nagy harcot a legocsmányabb marakodássá változtatta át. Marakodnak az uralomért az ember fizikai energiája fölött. Nem a természet, hanem az ember leigázásáért harcolnak. A XIX. és XX. század értelmiségi emberének individualizmusa nem lényegében különbözik a paraszt individualizmusától, hanem csupán a kifejezésmódjában. Csillogóbb, símább, csiszoltabb, de éppen olyan vak és állathoz illő. Az értelmiségi ember a nép üllője és a kormányhatalom kalapácsa között verődik. Létfeltételei általában súlyosak, sőt drámaiak, hiszen a valóság többnyire ellenséges vele szemben. Ezért olyan gyakori, hogy az értelmiségi ember szelleme, amelyet megtörnek a súlyos és kellemetlen egyéni életfeltételek, panaszával az egész világmindenség felé fordul. Objektív világfelfogásának eredménye azután a filozófiai pesszimizmus, a léttel szemben tanúsított szkepticizmus és a szellem egyéb idétlen szüleményei. Köztudomású, hogy a pesszimizmus hazája a Kelet, különösképpen India, ahol a társadalmi kasztrendszer az embereket vallási fanatizmusba kergette.

A társadalmi osztályrendszer a személyiség szabad fejlődését szük korlátok közé szorítja. Ezért az egyén a valóság határain kívül keres magának nyugalmat és menedéket. Például az istenben. A dolgozó nép sokat töprengett a természet elemi erőinek hasznos és káros megnyilvánulásain. Ezeket a jelenségeket pogány módon, gyönyörűen megszemélyesítette: emberhez hasonló, de minden egyes embernél hatalmasabb lények alakjába öltöztette. A nép felruházta isteneit mindazokkal az erényekkel és bűnökkel, amelyekkel maga is rendelkezett. Az Olympus és Asgard* istenei tulajdonképpen megnagyított emberek. Vulkán és Tor csupán kovácsok, olyanok, mint bármely más kovács, csak erősebbek, nagyobb művészek A dolgozó nép vallásos alkotó-ereje nem más, mint művészi alkotó-erő. Nincs benne misztikum. Teljesen realisztikus és nem tér el a valóságtól. Pontosan megérezhető benne a dol-

---

* *Asgard* a pogány germán istenek vára és gyulekezőhelye, hasonló a görög Olympushoz — *A ford.*

gozó valóság hatása. Célja lényegében ennek a valóságnak az ösztökélése. A nép költői alkotásaiban felismerhető annak a tudata is, hogy a valóságot végeredményben nem is istenek alakítják, hanem az emberek dolgozó energiái. A nép pogány. Ezerötszáz esztendővel azután, hogy a kereszténység államvallássá vált, az istenek a parasztság képzeletében még mindig az ókori istenek tükörképei. Krisztus, a Boldogasszony, a szentek a földön járnak és beavatkoznak az emberek munkás életébe — éppen úgy, mint a régi görögök és skandinávok istenei.

Az individualizmus a „magángazdálkodás" talaján keletkezett. A nemzedékek, amint egymást követték, közösségeket alkottak. Az egyén, amely valamely okból elkülönült, elszakadt a közösségtől, de ugyanakkor az igazi, szüntelen alkotó valóságtól is. Azután megteremtette a maga istenét, az egyetlen misztikus, ésszel fel nem fogható istent, amelynek hivatása, hogy megalapozza az egyén jogát a függetlenséghez és a hatalomhoz. A misztikum itt azért nélkülözhetetlen, mert logikus érvekkel nem lehet megokolni az egyén jogát az önkényhez, az egyeduralomhoz. Az individualizmus felruházta az istent mindentudással, mindenhatósággal, emberfeletti bölcsességgel, csupa olyan tulajdonsággal, amellyel az egyén is szeretne rendelkezni — holott valójában ezeket csak kollektív alkotómunkával lehet kifejezni. A valóság elmarad az emberek esze mögött, mert az ész amikor azt formálja, folyton változik — lassan, de szakadatlanul tökéletesedik Ha ez nem így volna, akkor a valóság kielégítené az embereket. Ám a kielégültség állapota passzív állapot. A valóságot az emberek értelmes akaratának kiapadhatatlan ereje alakítja. Ha az értelem fejlődése megállna, a valóságot formáló erő is elapadna Az individualisták misztikus istene viszont mozdulatlan és passzív, nincs benne teremtő erő. Ilyen volt mindig és ilyen is marad. Nem is lehet más, mert hiszen az individualizmus teremtésre képtelen belső erőtlenségét fejezi ki. Minden művelt ember ismeri az individualisták körében divatos vallásos metafizikai gondolkodás terméketlen ingadozásainak történetét A mi időnkben már világosan megnyilvánult ezeknek a „spekulatív" ingadozásoknak az erőtlensége és tagadhatatlan az indivi-

dualista filozófia teljes csődje. Ám az individualista rendületlenül folytatja meddő kutatásait, amelyeknek célja választ találni az élet „rejtélyeire". Ezt a választ az individualista nem a munkás valóságban keresi, amely forradalmi ütemben kibontakozik körülötte mindenfelé — hanem „énjének mélységében". Továbbra is védelmezi a nyomorult „magángazdálkodást" és nem kívánja az életet termékennyé tenni. Az önvédelem céljából önmagába mélyed. Nem él, hanem elbújik a maga „spekulatív valóságába" és folyton felidézi a biblia egyik hőse — Onán — emlékét.

Európa és Amerika értelmisége, az írástudók, közírók, nemzetgazdászok, volt szocialisták, mostani kalandorok, Gandhi-szerű rajongók alázatosan engedelmeskednek a kapitalista állam sugalmazásának. Öntudatlanul vagy tudatosan szolgálják annak a polgári osztályrendnek a védelmét, amely éppen az általános emberi kultúra előretörő mozgalmát akadályozza. Ebben a mozgalomban mind aktívabb szerepet vállal a dolgozó tömegek akarata, amely új valóság megteremtésére tör. Az értelmiségiek azt hiszik, hogy ők a „demokráciát" védelmezik, holott az már régen kimutatta teljes és végleges erőtlenségét. Védelmezik az „egyén szabadságát", holott az egyéniség olyan eszmék ketrecébe szorult, amely meggátolja szellemi növekedését. Védelmezik a „sajtó szabadságát", holott a sajtóra már régen rátették kezüket a tőkések és így a sajtó nem szolgálhat mást, csak a tőkések anarchikus, embertelen és bűnös érdekeit. Az értelmiségi a saját ellenségéért dolgozik, mert a gazda mindíg ellensége volt a dolgozónak és most se más. Az „osztályok együttműködésének" eszméje éppen olyan esztelen naivitás, mint a farkasok és bárányok barátsága.

Európa és Amerika értelmisége az ellenségeiért dolgozik. Ezt a tényt igazán élesen és leplezetlenül tárja elénk az értelmiség viszonya ahhoz a kultúrforradalmi mozgalomhoz, amelyet a Szovjetunió munkás- és paraszttömegei indítottak el. A mozgalom diadalmasan kibontakozott még abban az engesztelhetetlenül ellenséges légkörben is, amellyel az európai burzsoázia körülveszi, amikor állandóan háborús támadás fenyegetése alatt tartja a Szovjetuniót Mindez tagadhatatlan

és nem homályosítják el azok a negatív jellegü „megállapítások", amiket annyira szeretnek hangsúlyozni a Szovjetunió munkásainak és parasztjainak az ellenségei.

A szovjet-valóság „negatív jelenségeit" különös előszeretettel és rosszindulattal kürtölik világgá a politizáló orosz emigránsok, az európai polgári sajtó informátorai. Kik ezek az informátorok? Legnagyobb részük póruljárt politikus. Csupa becsvágyó, jelentéktelen, de „nagyreményü" ember. Némelyiknek a mintaképe: Masaryk, másoké: Briand és Churchill, söt még Ford is. Valamennyire egyformán jellemző, hogy kellő felkészültség és tehetség nélkül vezető poziciókra pályázik. Régóta jól ismerem erkölcsi, de szellemi szegénységüket is. Fogyatékosságuk már 1905—1907-ben nyilvánvalóvá vált, az első forradalom után. Tehetségtelen voltukat azután is minden áldott nap demonstrálták az Állami Dumában és még jobban elárulták 1914—1917-ben, amikor „az önkényuralom ellen küzdö harcosok" sorába léptek, de — természetesen síkraszálltak Oroszország nagyhatalmi szerepének fenntartásáért is. Még némi népszerüségre is sikerült szert tenniük, amikor felébresztették a kis- és nagypolgárság politikai öntudatát. Általában — ök a polgárság ideológusai. Van egy orosz közmondás: „Aki nem jut halhoz, annak a rák is hal". Az orosz életben ök játszották a rák szerepét — mindíg hátrafelé haladtak. Forradalmi korszakban ez szokott lenni az értelmiség szerepe.

Ám az ö szégyenletes szerepük nem merül ki az állandó politikai pálfordulásokban és a „hannibáli eskü" megszegésében. 1917 óta buzgón kiszolgálják a volt orosz földbirtokosokat, ásványolajosokat, textilgyárosokat, köszénbánya- és malomtulajdonosokat. Karöltve dolgoznak a megmaradt cári tábornokokkal, holott ezek mélységesen megvetik öket, mivel „renegátok" és „a cár ellenségei". Az orosz történelem majd úgy emlékezik meg róluk, mint saját népük árulóiról. Négy esztendö alatt számtalanszor eladták és elárulták népüket az önök tökéseinek, tisztelt európai értelmiségi urak! Segítettek Djenyikinnek, Kolcsáknak, Wrangelnak, Jugyényicsnek és a többi hivatásos tömeggyilkosnak lerombolni hazájuk gazdasági életét, amelyet már úgyis eléggé megrongált Európa szé-

gyenletes, négyesztendős háborúja. Ezeknek a gazembereknek a segítségével Európa tőkései és a cár tábornokai százezreket gyilkoltak le a Szovjetunió munkásai és parasztjai közül, felégették a falvak és kozák települések százait, tönkretették a vasútvonalakat, megrongálták a hidakat, elpusztítottak mindent, ami elpusztítható volt — csak azért, hogy saját országukat végkép meggyengítsék és kiszolgáltassák az európai kapitalistáknak. Kérdezzétek meg őket: miért pusztították népünket, miért tették tönkre gazdaságunkat? Szemérmetlenül azt felelik majd, hogy mindezt „a nép érdekében" tették. Arról, persze, hallgatni fognak, hogy ez a „nép" miért kergette ki őket az országból!

1926-tól kezdődően számtalan összeesküvést segítettek megszervezni a munkás-paraszt kormány ellen. Részvételüket ezekben a gonosztettekben természetesen letagadják, de barátaik, az összeesküvők, bevallották, hogy az emigráns sajtót ők látták el „a szovjet munkát megrágalmazó, köztudomásúan hamis hírekkel", másrészről viszont — hiszen ez magától értetődő — az összeesküvők is jó hasznát vették a hazaáruló emigráns sajtó közleményeinek.

Emberségeteket, tisztelt európaiak, felháborította néhány szadista gazember jól megérdemelt sorsa. Igen, ezeket az összeesküvőket kivégezték, mert éhínséget akartak az országban előidézni. De a ti felháborodástok igen különös! Miért nem háborodtok föl, amikor a rendőrség városaitok utcáin lekaszabol és lelő teljesen ártatlan munkásokat? Az a néhány elfajult ember, akiért síkraszálltok, sokkal visszataszítóbb Kürtennél, a düsseldorfi szadistánál, akit tízszeresen ítéltek halálra. Nem ismerem az indítóokokat, amelyek a szovjet kormányt arra késztették, hogy ezeket az összeesküvőket ne adja át a rendes bíróságnak, de úgy sejtem, vannak gonosztettek, amelyeknek aljassága örömet okoz ellenségeinknek Az ellenséget ezekről az aljasságokról értesíteni túlságosan együgyű dolog volna. Hadd mondjam ki: ha német állampolgár volnék, tiltakoznék a Kürten-ügy nyilvános tárgyalása ellen, mert az osztálytársadalom úgyis rengeteg szadistát termel Mi szükség van arra, hogy a szadizmust és általában a gonosztevőszakmát a közérdeklődés előterébe helyezzük és nyilvános

tárgyalás útján szinte felmagasztaljuk? Egyébként legyen szabad megkérdeznem: miért veszi védelmébe az európai értelmiség „az egyéniség szabadságát" a monarchista Sz. F. Platonov professzor esetében, míg nyugodtan hallgat, ha olyan egyéniség sérelméről van szó, aki történetesen kommunista?

Ha pontos fogalmat akartok nyerni arról, hogy milyen mélyre süllyedt az orosz emigráció elaljasodása. akkor olvassátok el azt a felhívást, amely adakozásra buzdít a Szovjetunió ellen indítandó háború költségeire. A felhívást a monarchista emigránsok párizsi orgánuma, a *Vozrozsgyényije* (Feltámadás) tette közzé.

Ennek az aljas akciónak az élén Antonyij metropolita „őszentsége" áll, a „pravoszláv egyház oroszországonkívüli püspöki szinódusának elnöke." Íme, e fanatikus bolond hiteles szavai:

„A nékem Istentől adományozott hatalomnál fogva ezennel megáldok minden, az ördögi vörös hatalom ellen felemelt fegyvert és bűneitől feloldozok mindenkit, aki magát az orosz és krisztusi ügynek szenteli — akár a felkelő csapatok soraiban, akár egyedül, mint a népi bosszú magányos harcosa. Elsősorban megáldom azonban az Orosz Igazság Nemzeti Testvériségének minden fegyverét és harcos tevékenységét. Ez a Testvériség már sok esztendő óta szóval és tettel szívós háborút folytat a vörös sátán ellen, Isten és Oroszország nevében. Az Úr malasztja szálljon mindenkire, aki a Testvériség soraiba beáll vagy a Testvériséget megsegíti.

Antonyij metropolita."

Látjuk tehát, hogy a metropolita, egy keresztény egyház feje, áldását adja a nép akarata ellen elkövetett erőszakra és terrorcselekedetekre. Nem gondoljátok, hogy az ilyen felhívás, a gyilkosok ilyen megáldása nem egészen helyénvaló egy kultúrállam fővárosában? Nem gondoljátok, hogy illő volna rendreutasítani ezt a klerikális uszítót, aki dühében nyilván egészen elvesztette az eszét? Nem kellene rászólnotok, hogy „csitt" és „kuss"? Az orosz pópának ez a vad kitörése nemcsak az orosz emigráció elvadulását mutatja, hanem az euró-

pai értelmiség zömének szégyenletes közömbösségét is a szociális erkölcs, a szociális higiéne kérdésében. És ti még a „Kelet vadságáról" beszéltek!

Ti hisztek az orosz emigránsok állításainak. Úgy ám! Elismerem, hogy ez a ti „magánügyetek". Mégis kétségbevonom, hogy ehhez jogotok volna. Kétségbevonom, mert látom, hogy nem is akartok meggyőződni semmiről — egyszerűen nem érdekelnek benneteket a másik félnek, a munkás és paraszt-kormánynak az állításai. A szovjet sajtó nem takargatja a valóság negatív jelenségeit. Ez a sajtó a legkeményebb önkritika elvén épült fel és nincsen olyan szemét. amelynek kiteregetésétől visszariadna. Munkáját a még nem nagyon írástudó emberek sokmilliós tömegének közepette folytatja. Ezt tekintetbe kell venni, de nem szabad az emberek szemére vetni. Tisztességes bírálónak nem illik elfelejtenie, hogy a kevéssé művelt ember könnyen téved és hibázik. És egy percre sem szabad elfelejteni, hogy azok a rágalmak és hazugságok, amikből az emigráns sajtó él, amiknek úgy örül, amiket olyan boldogan terjeszt — többnyire éppen a szovjet önkritika adatain alapulnak.

Élőszóval és nyomtatásban is, a moszkvai és leningrádi találkozókon is tiltakoztam az önkritika eltévelyedései ellen. Mert tudom, milyen mohón, milyen kéjjel kap az emigráns minden után, ami valamicskével talán kielégítheti azt a beteges, feneketlen gyűlöletet, amit a Szovjetunió munkásaival és parasztjaival szemben érez. Nemrég bíráló cikket írtam a szovjet sajtóban Brehm könyvének fordításáról, amelyet egy gondatlan és nem eléggé művelt literátor alaposan elrontott. Az emigráns *Ruly* lapocska szerkesztője, I. Hessen — ez a rendkívül ostoba és nevetségesen dühös vén ember — erre tüstént vezércikket írt az esetről és lelkendező boldogsággal megállapította: Lám, már Gorkij is kritizálja a Szovjethatalmat! Pedig jól tudja ez a Hessen, hogy én sohasem kíméltem a gondatlanul, lelkiismeretlenül és általában rosszul dolgozó embereket és sohasem haboztam, hogy megmondjam a szemükbe az igazat. Hessen, persze, hadilábon áll az igazsággal. Egyszerűen nem tud „nem hazudni", aminthogy erre egyetlen emigráns „politikus" sem képes.

Van az „igazságnak" egy különös válfaja, amely örömére szolgál az embergyülölőknek. Kapnak rajta a szkeptikusok is, akiknek a kétkedése tudatlanságon alapul. Végül szellemi táplálékul szolgál azoknak a lomha lelkeknek, akik egykedvüségük igazolását keresik. Ez az ócska, poshadt, döglödö ..igazság" — disznóknak való moslék. Ezt az „igazságot" legyüri és megsemmisíti az új kultúra élcsapatának építő munkája a Szovjetunióban. Nagyon jól tudom, hogy ez az „igazság" megzavarja sok tisztességes ember fejét, amit szívből sajnálok. De ugyancsak szívből tiltakozom ellene, hogy olyan emberek hízzanak és vigadjanak rajta, akik útban vannak jól kiérdemelt helyük — a történelem szemétdombja felé!

Azt kérdezitek, „van-e a munkások és parasztok között elégedetlenség és mi okozza ezt az elégedetlenséget?" Elégedetlenség természetesen van és igazán csodálatos lenne, ha a tizenhárom esztendeje tartó munka folyamán százhatvanmillió ember minden igénye és kívánsága maradéktalanul teljesült volna. Az elégedetlenséghez az is hozzájárul, hogy a tizenhároméves munka alatt az állami apparátus még nem volt képes a dolgozó tömeg gyorsan növekedő kultúrigényeit kielégíteni. Még sok minden hiányzik és vannak, akik morognak, panaszkodnak. Ezeket a panaszokat sokan elítélik vagy nevetségesnek tartják, mert koraiak és meggondolatlanok. Én magam nem tartom ezeket a panaszokat nevetségesnek, mert éppen belőlük csendül ki az erős bizalom, hogy a kormányhatalom képes az ország minden igényét kielégíteni. Természetesen elégedetlen a szovjet kormány munkájával — sőt tevékenyen szembehelyezkedik vele — a jómódú parasztságnak az a része, amely egészen ostoba. Úgy képzelték, hogy a forradalom majd nagygazdává, földbirtokossá teszi öket és hatalmukba adja, kezükre szolgáltatja a földmíves szegénységet. Magától értetődik, hogy a parasztságnak ez a része a közösségi termelés ellen van és ragaszkodik az egyéni gazdálkodáshoz, a bérmunkához és minden egyébhez, ami az élet tökés formájának feltámasztásához nélkülözhetetlenül szükséges. De a parasztságnak ez a része már elvesztette a játszmát, ellenállása a kollektív gazdálkodással szemben teljesen reménytelen és csak a tehetetlenségi erők folyománya.

A munkás- és paraszttömeg legaktívabb csapatai nem panaszkodnak, hanem dolgoznak. Nagyon jól tudják, hogy az államhatalom: ők maguk és minden, amit akarnak, amire szükségük van, csak a saját energiájukkal érhető el. Éppen ennek a hatalomnak és mindenhatóságuknak a tudata hozott létre olyan jelenségeket, mint a szocialista munkaverseny, a rohammunka és a dolgozó hősiesség teremtő pátoszának egyéb, tagadhatatlan megnyilvánulásai. Ennek a tudatnak az erejétől hajtva a vállalatok egész sora teljesítette az ötéves tervet harmadfél esztendő alatt.

A munkások megértették a legfontosabbat, amit meg kellett érteniük: hogy a hatalom most már az ő kezükben van. A burzsoá államokban a törvényeket felülről csinálják a parlamentekben és azért csinálják, hogy megerősítsék az uralkodó osztály hatalmát. A Szovjetunió törvényhozása az alsó szervezetekből indul ki, a falusi szovjetekből, a gyári és üzemi bizottságokból. És ha bármilyen törvény vagy rendelet keletkezését megvizsgáljuk, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy mindegyiküknek a célja a dolgozó tömeg valóságos gazdasági és kulturális szükségleteinek a kielégítése, ami egyben a tömegek kulturális fejlődését is igazolja.

A Szovjetunió egész munkás- és paraszttömege kezdi fokozatosan megérteni, hogy anyagi boldogulásának és kulturális fejlődésének folyamatát Európa és Amerika tőkései ellenséges szándékkal, mesterségesen akadályozzák. Ez a felismerés természetesen elősegíti a szovjet nép politikai öntudatának és saját ereje tudatának megerősödését.

Ha Európa és Amerika értelmisége — ahelyett, hogy a besúgókra hallgatna és az árulóknak hitelt adna — komolyan és tisztességesen gondolkodni kezdene a Szovjetunióban kibontakozó folyamat történelmi jelentőségén, akkor megértené, miről van szó. Megértené, hogy ennek a folyamatnak a lényege a következő: egy százhatvanmilliós nép hatalmas igyekezettel magáévá teszi az általános emberi kultúra tagadhatatlan értékeit. Megértené, hogy ez a nép nemcsak önmagáért dolgozik, hanem az egész emberiségért — csodákat mutat fel, amelyeket az életre irányuló szervezett akarat gondolkozva hozott létre.

Végül is elkerülhetetlen a kérdés: mit akar Európa és Amerika értelmisége? Új világháborút, amely ezt az értelmiséget megtizedeli, még erőtlenebbé teszi, még jobban elszigeteli? A Szovjetunió munkás- és paraszttömege nem akar háborúskodni, hanem az egyenlő emberek országát akarja felépíteni. De ha megtámadják, akkor egy emberként fog védekezni és győzni fog, mert a történelem érte dolgozik.

(1931.)

KAPITALISTA TERROR A NÉGER MUNKÁSOK ELLEN AMERIKÁBAN

A tőkések és alázatos szolgáik: a szociáldemokraták és fasiszták, a Churchill-ek és Kautsky-k, a forradalomtól rettegő és félelmükben megkótyagosodott vének, a fiatal ügyeskedők, akik nagy élősködők szeretnének lenni, „a toll csirkefogói és a sajtó zsiványai", az egész kétlábon járó rohadék, amelyet a tőkés rend kitermelt, az emberformájú csúszómászók egész hada, amely nélkül a kapitalizmus nem bír létezni, azzal vádolja a Szovjetunió „bolsevikjeit", hogy el akarják pusztítani a kultúrát. A burzsoá sajtó gazdái kiadták a jelszót: „Harc a bolsevikok ellen, harc a kommunizmus ellen — harc a kultúráért!"

Szó se róla, a kapitalisták tudják, hogy miért harcolnak. Az ő „kultúrájuk" nem más, mint intézmények egész sora, amely korlátlan szabadságot élvez a kizsákmányolók korlátlan hatalmának védelmében és igazolásában. Ez a feladatuk: támogatni az erőszakot, amit egy élősködő kisebbség gyakorol a dolgozó többség felett, a munkások, parasztok és kispolgárok felett, akik a tőkések érdekében végzett nyomorult munkájukból élnek. A tőkések kultúrája; az iskola, ahol hazudnak, a templom, ahol hazudnak, a parlament, ahol szintén hazudnak, a sajtó, ahol hazudnak és rágalmaznak. Az ő kultúrájuk: a rendőrség, amelyet feljogosítottak a munkások megverésére és agyonverésére. Ez a „kultúra" már egészen fantasztikusan kifejlődött abban a szakadatlan, mindennapos

küzdelemben, amit a munkások ellen folytat, akik nem akarnak koldussá válni, nem akarják, hogy kifosszák őket, nem akarják, hogy asszonyaik idő előtt elveszítsék egészségüket és harmincéves korukban már öreg anyókák legyenek, nem akarják, hogy gyermekeik éhenhaljanak és leányaik egy karéj kenyérért a prostitúcióba süllyedjenek. És nem akarják, hogy a dolgozó nép tisztességes körében a munkanélkuliség nyomán felüsse fejét a bünözés.

A burzsoá országok kultúréletének ténybeli, szembeszökő tartalma: a rendőrség utcai harcai a munkásokkal, az éhségből elkövetett öngyilkosságok szaporodása, a munkanélküliségből eredő apró lopások megsokasodása, a prostitúció elterjedése. Ez nem túlzás! Ilyen természetü anyaggal van tele minden burzsoá újság „napihírek" rovata. A kapitalista „kultúrvilág" a munkásosztállyal folytatott mindennapos harc állapotában él és ez a harc napról-napra véresebbé válik. A kisebbség szüntelenül azért a jogáért küzd, hogy a többséget megtorlás nélkül kifoszthassa — ez az egész világ jelenkori kultúrájának lényeges tartalma a Szovjetunió határain kívül. A jóllakottak és gazdagok harca az éhséggel és koldusokkal azért folyik, hogy a munkásosztályt, amely a világot átfogó. döntő harc megszervezésére készül, meggyengítsék köréből minél több aktív embert kiragadjanak, börtönbe zárjanak vagy agyonverjenek. Ugyanakkor megkísérlik, hogy teljesen ártatlan emberek halálraítélésével megfélemlítsék a munkástömegeket, amire példa Sacco és Vanzetti megöletése.

Jelenleg Amerikában, Scottsborough városában újabb dráma játszódik le, amely erösen emlékeztet annak a két olasznak az esetére, akik a halálos ítélet kimondása után még hét évig ültek a börtönben, várva a tüzhalál pillanatát a villamos-székben. Az ártatlan emberek kivégzése ellen egész Európa emberbarátai tiltakoztak, protestált Európa munkásosztálya is. Ám e tiltakozás az amerikai milliomosok pléhpofáján a legkisebb rándulást sem idézte elő. Scottsboroughban halálraítéltek nyolc néger fiatalembert, akik a világon semmiféle bünt nem követtek el. A rendőrség találomra fogta el őket. Egyik a másikat nem is ismerte. Mindazonáltal halálra ítélték őket, csak azért, hogy a négereket megfélemlítsék. Ez a gyil-

kosság ú. n. „megelőzési rendszabály". Azért csinálják, mert a néger tömegek mindjobban belekerülnek a forradalmi mozgalom vonzókörébe, szolidaritást vállalnak a fehér dolgozók tömegeivel, aktív részt vesznek az amerikai imperializmus elleni harcban. A burzsoázia attól fél, hogy a forradalmi szellem elterjed a harmincmillió néger munkás és paraszt körében. Ezért óriási erőfeszítéseket tesz a néger tömegek növekedő harci készségének letörésére. Alkalmazza ellenük a maga sajátos fegyverét — a fehér terrort.

A Camp Hillben, Alabamában történt véres események új lendületet adtak annak a hadjáratnak, amelyet az egész világ munkásosztálya folytat a lincselés ellen és az Egyesült Államok néger dolgozóinak védelmében.

Hét évvel ezelőtt alakult meg Tellepooze County-ban, Alabama államban a néger farmerek és őstermelők szervezete, amely meglehetősen harcias jellegű volt és résztvett a scottsboroughi küzdelemben. Ez a szervezet gyűlést hívott össze a templomba, hogy tiltakozzék a scottsboroughi per ellen. A földesurak négyszáz rendőrt és felfegyverzett fasisztát mozgósítottak, akik megtámadták a templomot. A rajtaütés alkalmával a néger szervezet vezetője, Ralph Grey súlyosan megsebesült. Bajtársai hazaszállították. Amint a fasiszta banda megtudta, hogy Grey még életben van, betörtek a házába és ott lőtték agyon az ágyában, abban a pillanatban, amikor az orvos éppen meg akarta vizsgálni sebeit A fasiszták valóságos hajtóvadászatot rendeztek a szervezet vezető tagjai ellen és kioltották sok néger életét. Négy embert kihurcoltak az erdőbe, ahol meglincselték őket. Ötvenöt négert „gyilkosság" vádjával letartóztattak, másokat meg „gyilkosság elökészítése" címén helyeztek vád alá. Young serif, a fasiszta banda feje, a négerek hősies önvédelmi harca közben súlyosan megsebesült.

Van egy börtön Nyugat-Kentucky szénvidékének kellős közepén. Ez a bányavidék mérhetetlen gazdagság forrása néhány nagy vállalat számára, de az éhség, nyomor és halál kútfője a bányászok, családjaik és gyermekeik részére. Vagy száz bányász sínylődik jelenleg e börtön sötét kamráiban. Egy részüket gyilkossággal vádolják és halálos ítélet fenye-

geti őket. Másokat azzal vádolnak, hogy a „felforgatókhoz tartoztak". A többinek meg „bünös szindikalizmust" vetnek szemére, tekintettel arra, hogy gyüléseken vettek részt. A bányászok három hónappal ezelőtt sztrájkot hirdettek, hogy nyomorúságos életfeltételeiken javítsanak. Sampson kormányzó rájuk szabadította a rendörséget. A bányaigazgatók a sztrájkolókra uszították a serifeket, a fegyveres fasiszta bandákat és a rendörséget. Megparancsolták, hogy a sztrájkot minden áron le kell törni, akár nehéz fegyverek és bombák latbavetésével is. Az eredmény harmincegy ember halála volt: tizennyolc bányászé és tizenhárom rendőré meg fasisztáé. A bányászok hat ágyút zsákmányoltak a hozzávaló lőszerrel együtt. Feltörték egy század élelmiszerraktárát és az élelmet kiosztották éhező családjaik közt.

Tizennyolc bányászra halálbüntetés vár, ötvenre kegyetlen börtönbüntetés. Tizenhat bányász házát felgyujtották. Most folyik a bányászcsaládok kilakoltatása hajlékaikból.

Pennsylvániában, Nyugat-Virginiában és Ohióban, ahol negyvenezer bányász sztrájkol, négerek alkotják a többséget. A július 6-án letartóztatott hatszáz bányász zöme is néger. Lecsukatásuk előtt megverték és megkínozták őket.

A Forradalmárok Nemzetközi Segítő Szervezetének fellépése a scottsboroughi pernek nemzetközi jelleget adott. A négerek kíméletlen kizsákmányolása, amely a polgárháború óta zavartalanul folyik az Egyesült Államokban, most váltott ki először nagyobb nemzetközi visszhangot. A Segítő Szervezet amerikai szekciója az ítéletek végrehajtása előtt kilencvennapi haladékot követelt és ezt alátámasztotta az egész világ viharos tiltakozása. A Szovjetunióból, Angliából, Franciaországból, Ausztráliából, Kubából, Ausztriából, Németországból és sok más országból ezrével küldik Amerikába a gyülések határozatait a Scottsboroughban fogvatartott nyolc néger fiú szabadonbocsátására. Németországban és Kubában ezer meg ezer munkás tüntetett az amerikai konzulátusok előtt.

De a nyolc néger fiú még mindíg a scottsboroughi börtönben sínylődik. Szemük előtt állandóan ott lebeg a villamosszék. Az őrség mindennap ezzel fenyegeti őket. A Forradalmárok Nemzetközi Segítő Szervezete felhívást intézett vala-

mennyi szekciójához. Ebben többek közt a következőket mondja:

„A küzdelmet az egész világon meg kell erősíteni. Egyetlen gyülésnek, egyetlen tüntetésnek sem szabad lezajlania, egyetlen forradalmi lapnak sem szabad megjelennie anélkül, hogy fel ne szólítsa a tömegeket a leghevesebb ellenállásra a fehér terror ellen, amelyet az amerikai imperializmus fejt ki a néger tömegek megmozdulásának letörésére."

A világ proletárjai természetesen nem azért tiltakoznak testvéreik megöletése ellen, mintha remélnék, hogy meg lehet győzni a kapitalistákat arról, hogy nem szabad ölni! A kapitalista nem tud „humánus" lenni. Az ő számára idegen minden, ami emberi — kivéve azt, ami az emberben bestiális! Ha a munkásokból kipréselt dollárokon egyetemeket támogat, ezt is csak a saját hatalmának megerősítése végett teszi. Az ő egyetemein nem adják elő Marx és Lenin tanításait és ha valaki a dialektikus materializmusról akarna a diákoknak előadást tartani, nyomban repülne onnan. A proletariátus kötelessége a gyilkosságok ellen tiltakozni, de azt is tudnia kell, hogy a gyilkosok képtelenek nem gyilkolni és meg is fogják ölni a proletariátus legjobbjait. A kapitalista megvédi a maga dollárját, amely neki minden emberéletnél drágább. A proletariátusnak tudnia kell, hogy Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet nem katonák ölték meg, hanem a kapitalisták. Lenin ellen sem egy eszelős vénasszony követte el a merényletet, hanem a reakciós gondolkodásmód, az aljas, embertelen burzsoá szellem önműködő fegyvere.

A proletariátusnak tudnia kell, hogy közte és a tőkések közt semmiféle megegyezés, semmiféle „kompromisszum", semmiféle fegyverszünet nem lehetséges. Ideje, hogy ezt a proletariátus megértse. Azt is vésse jól az emlékezetébe, hogy 1914-ben a szociáldemokrácia kiszolgáltatta Európa és Amerika proletariátusát a tőkéseknek és ez az árulás harmincmillió munkásember életébe került. Nem szabad megfeledkezni Noskéról sem, a „vérebről", aki szintén szociáldemokrata volt. Általában sohasem szabad megfeledkezni azokról a bünökről, amiket a munkásosztály legocsmányabb ellenségei, az áruló gazemberek elkövettek. Minderre emlékezni kell azért,

hogy a mult véres szörnyüségei a jövőben meg ne ismétlődjenek.

Minderre nem nehéz emlékezni. Csupán figyelmesen kell követni a II. Internacionálé szocialistáinak aljas tevékenységét és mindazt, amit Európa tőkései a szocialista Szovjetunió ellen elkövetnek.

Európa és Amerika munkásai értsék meg végre, hogy amikor a hadiiparban dolgoznak, akkor saját maguk ellen készítik a puskákat, gépfegyvereket és ágyúkat. A kapitalisták nem személyesen akarnak hadbavonulni a Szovjetunió ellen. Mihelyt elhatározták a háborút, a halál mezejére a saját munkásaikat és parasztjaikat fogják küldeni — azok ellen a munkások és parasztok ellen, akik a maguk országában már megsemmisítették a kapitalizmust. A kapitalisták minden háborúja nem egyéb, mint a munkásosztály öngyilkossága.

Az európai és amerikai munkásosztály kötelessége, hogy tiltakozzék minden egyes gyilkosság ellen, amelyet a kapitalisták munkások ellen elkövetnek. A tiltakozás arra való, hogy megerősítse a proletariátusban a nemzetközi osztályszolidaritás érzését. Ennek az érzésnek a kifejlődése és elmélyülése az európai és amerikai munkásosztálynak a legnagyobb hasznára válik. Minél egyöntetübb, határozottabb és lelkesebb legyen a proletariátus tiltakozása a tőkések minden olyan kísérlete ellen, amelynek célja a munkásokat és parasztokat új nemzetközi háborúba kényszeríteni

E háború megakadályozásának legjobb, legbiztosabb és gyakorlatilag könnyen megvalósítható formája: a szocialista munkásság tömeges átlépése a kommunista pártba

(1931.)

MAGNYITOSZTROJ MUNKÁSAIHOZ ÉS MÁSOKHOZ

Drága Elvtársak!

Köszönöm meghívástokat, hogy utazzak hozzátok az ipari erödök építkezéséhez. Nagyon szeretném látni, miképpen építitek a hatalmas gyárakat, szeretnék beszélgetni veletek, mindenfélét megtudni rólatok. De nincs idöm az utazásra. Olyan munkával vagyok elfoglalva, amelyröl idövel, remélem, el fogjátok ismerni, hogy hasznotokra válik. Jól tudjátok ti magatok is, minden ember kötelessége, hogy a maga dolgát képességének teljes erejével és minden rendelkezésére álló energiával elvégezze. Különösen jól tudják ezt a legkiválóbbak közületek — azok, akiknek munkás-hösiessége példaként szolgál a Szovjetunió egész dolgozó népe számára és példaként szolgál az én számomra is. Nekünk az idö drága kincs. Nem szabad elvesztegetni belöle egyetlen percet sem. Óriási feladatokat kell megoldanunk. Még soha, sehol, a világ egyetlen népe sem függesztette szemét ilyen nagy munkát igénylö célokra — olyan nagy feladatokra, amilyeneket maga elé tüzött és meg is old a Szovjetunió munkásosztálya

A legrövidebb határidön belül le kell rombolnunk a régi életfeltételeket és helyükbe újakat teremtenünk, olyan életfeltételeket, amilyenek ma még nincsenek sehol. Fel kell szerelnünk sokmilliós parasztságunkat gépekkel, hogy keserves munkájukat megkönnyítsük. A földet sokkal termékenyebbé kell tennünk. Meg kell tanulnunk legyözni az aszályt és a

természet egyéb szeszélyeit, amelyek a termést a földeken tönkreteszik. Utakat kell építenünk többmillió kilométer hosszúságban. Meg kell semmisítenünk a szük és piszkos falvakat. A vidéki munkások számára szép községeket kell építenünk, iskolákkal, színházakkal, közfürdőkkel, kórházakkal, klubokkal, kenyérgyárakkal, mosodákkal, általában mindazzal, ami a városokat vonzóvá teszi. Mindazzal, ami kiteszi a különbséget a városi és a falusi ember szokásai, sajátosságai, életmódja, „szellemi struktúrája" között. Ezt a káros különbséget, amelyet az elmúlt idők varrtak a nyakunkba, teljesen meg akarjuk szüntetni. Magunkat is újjá kell nevelnünk, még pedig a saját erönkből. Ki kell gyomlálnunk a lelkünkből minden átkos „régi" dolgot. Több bizalmat kell nevelnünk magunkba — hitet a jól átgondolt munka és a modern technika mindent legyőző erejében. Önzetlen emberekké kell válnunk. Meg kell tanulnunk minden kérdésről szocialista módon gondolkozni. Apró, személyes érdekeinket alá kell rendelnünk a nagy feladatoknak, hogy felépíthessük a világ legelső olyan államát, ahol az emberek nem különülnek már osztályokra, ahol nincsenek gazdagok és szegények, se „munkaadók" és „munkavállalók". Csak így veszhet ki az emberek nyomorúságos vergődésének legfőbb oka, a magántulajdon után való hajsza, minden függésnek, kapzsiságnak és ostobaságnak az alapja. Olyan országot építünk, ahol majd mindenki képessége szerint dolgozik és szükséglete szerint részesül a javakban. Mindenki átérzi majd, hogy ő az ország minden kincsének ura és gazdája. Minden ember előtt széles út nyílik majd képességei szabad kifejlesztésére. Új emberiséget akarunk teremteni és ezt a munkát már meg is kezdtük.

*

Némely hozzám intézett levélből látom, hogy akadnak még emberek, akik nem tudják megérteni, hogy az egyéni önzés minden aljasság szülőanyja; akadnak még emberek, akik nem látják be, milyen kínos és ostoba volt az az élet, amit apáink és nagyapáink éltek. Közöttetek, elvtársaim, nem egy ilyen ember él, akit megmérgezett a mult. A falvakból mind

többen és többen áramlanak be a ti körötökbe. De a ti körötök egészséges, hamarosan meggyógyítja még a legkonokabb individualistát is. Ti fokozatosan megtöltitek őket dolgos energiátokkal. Nem lehet már azt mondani, hogy az antiszociális magatartású egyéneken „már csak a sírhalom segíthet" — segít rajtuk a munkásosztály társadalmi hősiessége is. Igaz ugyan, hogy ez nem megy könnyen. Szüntelenül hangoztatni kell a régi világ emberei előtt, hogy apáik és nagyapáik életében nem volt más útja a boldogulásnak, csak az a becstelen és szűk ösvény, amely a vagyonszerzéshez vezetett. Ezen az ösvényen csak úgy dolgozhatta magát előre az ember, ha nyakára hágott a többi szegénynek, osztálybeli testvéreinek. Az apák és nagyapák csak ilyen lelkiismeretlen módon juthattak több pénzhez és viselkedésükkel megnövelték a szörnyű nyomást, amely a szegényekre nehezedett. A pénz úgy nő, mint a penész — minél gazdagabb az ember, annál jobban kivetkőzik emberi formájából, annál mohóbb lesz, a kapzsiság beleeszi magát a húsába és a vérébe. Így préseli ki a rubeleket a szegény emberekből.

Mindenki láthatja, hova jutottak Európa és Amerika kapitalistái. Dús, mesébe illő gazdagságra tettek szert, de annak az árán, hogy harmincöt millió embert tettek munkanélkülivé. A gazdagok ezrei megfulladnak az aranyban, de millió szegény ember éhendöglik. Számítsátok ki: ha harmincötmillió munkanélküli naponta csak egyetlen rubelért tudna vásárolni, mennyi haszon maradna rajta a kapitalisták zsebében? Áru van elég, van mit eladni, de nincs aki megvegye. Olcsón eladni — ezt nem akarják a tőkések. Inkább megsemmisítik az árukészleteket, nehogy az árak leessenek. Szörnyű erkölcstelen dolog, de mégis így van!

Nemrég az európai újságok a következő hírt közölték:

„New York, augusztus 15. — Az USA földmívelési államtitkára a tizennégy gyapottermesztő állam kormányzóival most közölte új javaslatát, melynek értelmében meg kell semmisíteni az 1931-i gyapottermés egyharmadát, hogy a gyapot árának további zuhanását megakadályozzák."

Ez a javaslat — nem mese. Az amerikai újságok megerő-

sítik a hírt és egyikük, a *Washington Post* a következő megjegyzést füzi hozzá:

„A hír szomorú fényt vet Amerika jelenlegi elmeállapotára és termelő erőinek káoszára, megvilágítva az áruelosztást és keresletet szabályozó rendszer megdöbbentő összeomlását. Hát nem szégyenletes helyzet, hogy egyrészről rendkívüli árubőség, másrészről a legnagyobb szükséglet áll fenn, de ugyanakkor az értékes termények megsemmisítése elkerülhetetlennek látszik! Mi történt Amerika szervezőképességével, hogy elégetjük a búzát és a gyapotot, vagy betakarítatlanul megrohadni hagyjuk a mezőn, míg polgárok milliói hiányt szenvednek mind a kettőben?"

Gyakran rámutattak arra, hogy a kapitalisták bűnös, embertelen cselekedeteit már csak egyetlen módon lehet megmagyarázni: a profitéhség, a pénzfelhalmozás szenvedélye, úgylátszik elvette az eszüket. Ezt, persze, csak képletesen szokták így kifejezni, a nagyobb hatás kedvéért, hogy jobban kiemeljék a világ fosztogatóinak szemérmetlenségét. Ám tények igazolják, hogy az ilyen kifakadást akár szószerint is el lehet fogadni. A *Vozrozsgyényije* (Feltámadás), a monarchista emigránsok párizsi lapja, a következő tényt közli:

„New Yorkban megjelent a bíróság előtt John O'Bannon milliomos és kérte, utasítsák el az orvosoknak azt a javaslatát, hogy őt újra elmegyógyintézetbe zárják. A milliomos elmondta a bíráknak élete történetét. A história ott kezd érdekes lenni, hogy a milliomos feltalált valami börpótló anyagot, melynek gyártására részvénytársaságot alapított. Nagy vagyont szerzett vele, körülbelül tizenötmillió dollárt. Idegességtől szenvedvén, orvosokhoz fordult, akik kijelentették, hogy elmebeteg és elhatározták, hogy bolondházba zárják. Így is történt. De üzleteit a bolondházban is folytatta, ahol vagyonát rövidesen további kétmillió dollárral növelte. A tébolyda falai közt azzal is kimutatta üzleti rátermettségét, hogy a kórház igazgatójának mindenféle terveket küldött, amelyek alkalmasnak bizonyultak a kórház gazdasági helyzetének föllendítésére. A bíróság orvos-szakértőket idézett meg, akik azonban arra az eredményre jutottak, hogy ez a kíváló üzlet-

ember mégis elmebeteg, úgyhogy újból át kellett adni az elmegyógyintézetnek."

Ebből az esetből csak egyetlen következtetést lehet levonni: a munkásoknak a kapitalisták által való kifosztása olyan egyszerű eljárás, hogy azzal még egy elmebeteg ember is milliókat tud könnyüszerrel összeharácsolni. A kapitalista gazdálkodás rendszere mind nyiltabban és mind szemérmetlenebbül elárulja, hogy lényegében nem más, mint közönséges banditizmus. Az életfeltételek és körülmények sok helyütt már az anarchia jellegét öltik fel. Mostanában olvastam az újságban a következőket:

A „gengsztertanya" elnevezést nemcsak Chicago érdemelte ki, hanem az Egyesült Államok számos más kisebb vagy nagyobb városa. Erről jelentésében elég nyiltan beszél a Vickersham-bizottság, amelyet Hoover elnök küldött ki a börtönök állapotának és a rendőrség tevékenységének megvizsgálására.

„Majdnem minden nagyvárosban — állapítja meg szép csendesen a jelentés — titkos szövetség áll fenn a rendőrség és az alvilág között. Ezekben a városokban, ahol a rendőrfőnök vakon engedelmeskedik a polgármesternek, viszont ez a magasrangú tisztviselő a gyilkosoknak és mindenféle csirkefogóknak politikai kreatúrája, a rendőri tevékenység menthetetlenül lesüllyed azoknak az elemeknek a színvonalára, akik reá befolyást gyakorolnak." Hogy ez a helyzet hova vezet, azt mindenki láthatja Chicago, New York vagy San-Francisco példáján, ahol a gengszterek fényes nappal nyugodtan kirabolhatták vagy meggyilkolhatták kiszemelt áldozataikat.

A minap Chicagóban, a rendőrség és a banditák összetüzésével járó utcai lövöldözés alkalmával négy gyermek életét vesztette. Általában az ilyen apró csatákban, amiket a rendőrség — tehát a hivatalos banditák szervezete — vív a közönséges banditák ellen, nem sokat ceremóniáznak az utcai járókelőkkel. Ha a rendőrség lepuffant egy-egy ilyen mellékes személyt, az csak „véletlen emberölés" és nem büntetendő cselekmény.

A kapitalista világ döglődik, megrohad. Saját erejéből

már nem tud feltámadni. Nyilván elhasználódott, teljesen és végképpen elkorhadt. Már csak mechanikusan forog, a tehetetlenségi erő tartja mozgásban. Csupán a rendőrség és a katonaság nyers erejére támaszkodhatik. Igen ám, de ez az erő nem megbízható, hiszen a legtöbb katona proletár. Igaz, hogy a fejük tömve van kispolgári előítéletek szemétjével, de az adott körülmények közt elkerülhetetlen, hogy fel ne ébredjen bennük is a forradalmi osztályöntudat. A szocialista világforradalom nem képzelődés, hanem biztosan érlelődő esemény. Európában ki támogatja még a kapitalistákat a rendőrségen és a hadseregen kívül? A szociáldemokrata vezetők, továbbá a munkásságnak az a része, amelyet a hatalomra és a dicsőségre törő vezetők elbolondítottak. Ezeknek a vezetőknek a viselkedése napról-napra szégyenletesebb. Íme egy példa: Lord Lothian, aki G. B. Shaw-val együtt meglátogatta a Szovjetuniót, Angliába visszatérve kijelentette:

„Az orosz forradalom olyan eszméket hozott felszínre, amelyek az emberiség további fejlődésére óriási hatást gyakorolnak. Felmerül a kérdés, hogyan fogadják majd ezeket az eszméket itt, minálunk?" Vagyis Angliában. Erre a szociáldemokraták vezére, Vandervelde újságcikket írt a lord ellen és így sóhajtott fel: „Ha a kiváltságosak világa úgy ítéli meg a dolgokat, mint Lord Lothian, akkor a kapitalizmus bukásának ideje valóban hamar bekövetkezik". A munkásosztály „vezérének" a szavaiból éppenséggel nem csendül ki az öröm hangja. A régi lakáj szomorúságát lehet kihallani belőlük, aki attól fél, hogy az urát már holnap kikergetik a kastélyból. Egy „szocialista", aki figyelmezteti a kapitalistát: „nem állsz elég szilárdan osztályhatalmi helyeden" — egy ilyen szocialista bizony megérdemli, hogy rásüssék homlokára a munkásosztály árulójának szégyenbélyegét. Elvégre is mit mondanak ezek a „szocialisták"? „Nem szabad megengedni, hogy a milliomosok kényelmetlenül érezzék magukat. Inkább éhezzenek a munkások milliói" — ezt mondják! A kapitalista világ oszlásnak indul és hullamérgével mindenkit megfertőz, aki akarva vagy nem akarva embertelen érdekeit szolgálja, aki segíti már-már erőtlen törekvésében, hogy a munkások és parasztok testéből aranyat csináljon. Gyorsan oszlásnak in-

dulnak azok is, akiket a munkásosztály még nemrégen barátainak és vezetőinek tisztelt, pedig ma már csak a szájukkal szocialisták. Most a munkások jogos felháborodásukban beverik a szociáldemokrata *Vorwärts* szerkesztőségének ablakait, ahol Kautsky ül, ez a nyomorult vénember, aki egykor Európa proletariátusának legkiválóbb tanítói közé tartozott. Jelenleg az egész világ munkásnépe mind világosabban látja, hogy csak egyetlen barátja, tanítója és vezetője van, aki nem árulja el, nem adja el. Ez a barát nem egy személy, hanem sokmillió egyénből álló közösség, amelyet osztálya történelmi feladatának tudata szoros egységbe kovácsolt.

A Szovjetunióban vannak emberek, akik azt mondják, hogy „országunk a teremtő energia soha nem látott kitörésének korszakát éli", azután pedig tüstént hozzálátnak ennek az energiának a meggyengítéséhez. Teszik ezt különböző indító okokból. Ám egy közös indítóoka valamennyinek van és ez a munkásosztály erejében való kételkedés. Az oktalan kishitűség néha-néha még a munkások körében is visszatükröződik. A szocialista munkaverseny hőseinek kollektív levelein kívül kapok én néha egyéni leveleket is, amelyekből világosan kiolvasható az emberek bizalmatlansága saját erejükben — a kétely, vajjon képesek-e a magukra vállalt nagy feladatokat teljesíteni? Kételkednek a végső győzelemben. Ezeket az embereket arra emlékeztetem, amit Sztálin elvtárs egyik beszédében mondott. Sztálin elvtárs a beszédeit mindig ellenőrzött tényekre építi fel, olyan tényekre, amelyek a fizikai munkások óriási, sokmilliós kollektívájának, a szocializmus építőinek teremtő erejét bizonyítják. Sztálin ezt mondta:

„Reális-e mai termelési programunk? Feltétlenül reális! Reális már csak azért is, mert megvalósításának minden szükséges előfeltételével rendelkezünk. Reális már csak azért is, mert teljesítése ma kizárólag tőlünk magunktól függ, attól, hogy tudjuk-e és akarjuk-e kihasználni a rendelkezésünkre álló gazdag lehetőségeket".*

Mi ezeknek a szavaknak az értelme?

Értelme az, hogy ti, elvtársaim, a világ leggazdagabb or-

---

* *Sztálin*: A leninizmus kérdései Szikra 1949 419 old

szága fölött vettétek át az uralmat, olyan ország fölött, amelynek természeti kincsei ma még fel se mérhetők. Ismereteink országunk gazdagságáról még meglehetősen hézagosak és elégtelenek. Ami pedig a gazdagság kihasználását illeti, itt még csak a kezdet kezdeténél tartunk. Tudósaink, akik a föld mélyét kutatják, úgyszólván minden nap új, óriási kőszéntelepeket, érceket és földjeink termékenységének fokozására, műtrágya-gyártásra alkalmas ásványokat fedeznek fel. Mintha a föld is érezné, hogy megjelent rajta az igazi, törvényes, okos, jó gazda. Megnyitja mély ölét és kitárja előtte kincseit.

A legegyszerűbb gombtól és gyufától egészen az aratócséplő kombájnig és a repülőgépig: minden az ember alkotása. Az élet minden titkát és feladatát az ember dolgos energiájának kell megoldania. Minden csak ennek az energiának a növelésétől — tehát töletek függ!

A kapitalista világ, az individualista rablók világa, nem alkalmas arra, hogy kellő energiával törődjék a föld kincseinek felkutatásával és feltárásával. A rablók kényelmesebben szeretnek meggazdagodni — a munkások élő, olcsó munkaerejének kizsákmányolásából. Ti olyan országot építtek, ahol teljesen lehetetlen lesz embereken erőszakot elkövetni. Lehetetlen lesz az ember energiáját esztelenül elpazarolni, akár értelmetlen, nyegle luxusra, akár óriási hadseregek fenntartására. Lehetetlen lesz a legdrágább fémeket tömeggyilkos fegyverekre, háborús célokra fecsérelni. Ti olyan országot építtek, ahol minden embernek egyforma joga lesz tehetségének és képességeinek kifejlesztésére, ahol mindenki előtt szélesen kitárul a tudomány és a művészet útja. Olyan országot, ahol nem lesz kiváltságos birtokos-osztály, ahol minden ember birtokos lesz és egyenlő a többivel.

Ez nagy dolog és a munka dolga! Tudom én jól, hogy a ti életetek nehéz munkával terhes. Ám jogotok van életeteken könnyíteni és ezt is csak ti magatok tudjátok megtenni. Még sok minden hiányzik nektek, viszont csak ti magatok tudjátok munkátokkal előállítani mindazt, amire szükségetek van. Körötökben még mindig nyafognak és jajveszékelnek ellenségeitek, a régi világ emberei. A fületekbe sugdossák szégyenletes, kispolgári nézeteiket. Megpróbálnak kételyeket támasztani

bennetek munkátok nagy alapgondolata iránt, megingatni bennetek a biztos győzelem hitét. Csak ti magatok vagytok képesek és kötelesek kiírtani ezt a szégyent, a régi világnak ezeket a nyomorult maradványait.

A ti erőtök, elvtársaim, elpusztíthatatlan. Ezt bebizonyítottátok a polgárháborúban és azóta is bebizonyítjátok minden nap hősies munkátokkal. Minden nehézségen diadalmaskodnotok kell és diadalmaskodni fogtok. Hatalmas a ti öklötök és kemény a szorítása!

(1931.)

MELYIK TÁBORBA TARTOZTOK TI, KULTÚRA MESTEREI?

— Válasz amerikai levelekre —

Önök ezt írják:

> „Nyilván rendkívül csodálkozik azon, hogy a tengerentúlról idegen emberek ilyen leveleket küldenek Önnek".

Nem, az Önök levelén a legkevésbbé sem csodálkoztam. Elég gyakran kapok ilyen leveleket és abban is tévednek, hogy saját levelüket „eredetinek" tartják. Az igazság az, hogy az elmúlt két-három esztendő folyamán már megszoktuk az értelmiség kétségbeesett segélykiáltásait. Ez igen természetes, hiszen az értelmiség munkája — legalább is nagyrészben — mindíg arra irányult, hogy a burzsoázia életét megszépítse és a gazdagokat vígasztalja, ha életükben netán szomorúság érné őket. A kapitalisták dajkája — az értelmiség — túlnyomórészt azzal foglalkozott, hogy buzgón igyekezett fehér szálakkal foltozgatni a burzsoázia filozófiai és egyházi uralmát, amely pedig már régen elkopott és a dolgozó nép vérétől alaposan bemocskolódott. Az értelmiség még ma is folytatja ezt a nehéz, de semmiesetre sem dícséretes és teljességgel meddő tevékenységet, miközben az eseményeknek úgyszólván prófétai elörelátásáról tesz tanúbizonyságot. Így például Spengler német filozófus, még mielőtt Japán imperialistái nekilát-

tak volna Kína feldarabolásának, „Az ember és a technika" című művében már arról beszélt, hogy az európaiak a XIX. században a legnagyobb hibát követték el, amikor tudásukat, műszaki tapasztalatukat átadták a „szines fajoknak". Spenglert támogatja ebben az Önök amerikai történésze: Hendrik Van Loon is, akinek véleménye szerint az európai burzsoázia akkor követte el a „hét végzetes történelmi hiba" egyikét, amikor a fekete és sárgabőrü emberiséget felruházta az európai kultúra tapasztalataival.

És íme, most azt kell látnunk, hogy ezt a hibát, ezt a tévedést ki akarják javítani: Európa és az Egyesült Államok kapitalistái pénzzel és fegyverrel látják el a japánokat és a kínaiakat, segítséget nyujtva nekik arra, hogy kiirtsák egymást. Közben ezek a derék kapitalisták a Távol-Keletre küldik hajóhadukat, hogy aztán a számukra legkedvezőbbnek látszó pillanatban megmutathassák hatalmas páncélos öklüket a japán imperialistáknak és hozzálássanak az elejtett medve bőrének felosztásához. A magam részéről úgy vélem, hogy a medvét nem fogják leteríteni, mert a Spenglerek, Van Loonok és a burzsoázia hozzájuk hasonló többi vígasztalói nagyon sokat beszélnek ugyan az európai-amerikai „kultúrát" fenyegető veszélyekről, de valamiről elfelejtenek megemlékezni. Megfeledkeznek arról, hogy a hinduk, kínaiak, japánok és négerek társadalmilag egyáltalán nem egységesek és egyöntetüek, hanem osztályokra tagozódnak. De arról is megfeledkeznek, hogy Európa és Amerika kispolgárai önző gondolkodásának mérge ellen hatékony ellenméregként él és dolgozik Marx és Lenin tanítása. Bár az is lehetséges egyébként, hogy erről nem feledkeznek meg, csak egyszerüen taktikai okból elhallgatják és az európai kultúra pusztulásáról hangoztatott sirámaik éppen arra vezethetők vissza, hogy tisztában vannak a méreg erőtlenségével és az ellenméreg erejével.

Mind többet és többet üvöltik világgá a civilizáció pusztulását, kiáltásaik mind hangosabbá válnak. Három hónappal ezelőtt Franciaországban Caillaux volt miniszter nyilvánosan kifejtette, hogy a civilizáció milyen gyenge lábon áll.

Caillaux ezeket kiáltotta:

„A világ most a bőség és a bizalmatlanság tragédiáját éli

át. Vajjon nem tragédia-e, hogy a búzát el kell égetni és a kávészsákokat a tengerbe kell süllyeszteni, amikor az emberek millióinak nincs mit enniök? Ami pedig a bizalmatlanságot illeti — nos, ez a bizalmatlanság már éppen elég bajnak volt a kútforrása. Ez okozta a háborút és ez diktált olyan békeszerződéseket, amelyeket csak akkor lehetne kijavítani, ha a bizalmatlanság eltünnék. Ha pedig nem sikerülne a bizalmat helyreállítani, akkor olyan veszély állna elő, amely az egész civilizációt fenyegetné, hiszen a népek kísértésbe jöhetnének, hogy felborítsák az egész gazdasági rendszert, amelynek minden nyomorúságukat tulajdonítják".

Ha manapság valaki arról beszél, hogy helyre lehet állítani a kölcsönös bizalmat olyan vadállatok között, akik egymásra vicsorítják fogukat és meresztik körmüket — ehhez már egészen kétségbeesett képmutatónak vagy igen naív embernek kell lenni. Ha pedig a «nép» alatt a dolgozó népet értik, akkor minden becsületes embernek el kell ismernie, hogy a dolgozóknak igazuk van, amikor a kapitalista rendszer bárgyúságának tulajdonítják mindazt a nyomorúságot, amellyel ez a rendszer megjutalmazza őket értékteremtő munkájukért. A proletariátus mind tisztábban látja, hogy a mai burzsoá valóság szinte ijesztő pontossággal igazolja azokat a szavakat, amelyeket Marx és Engels a «Kommunista Kiáltvány»-ban mondottak:

„A burzsoázia képtelen az uralkodásra, mert már arra is képtelen, hogy rabszolgájának létét akár csak rabszolgaságának keretében is biztosítsa, mert kénytelen olyan helyzetbe süllyeszteni, ahol neki kell rabszolgáját eltartania, ahelyett, hogy az tartaná el öt. A társadalom nem élhet már alatta, azaz a burzsoázia élete már nem fér össze a társadalommal".*

Caillaux egyike annak a néhány száz vénembernek, aki továbbra is makacsul hangoztatja, hogy a kapitalizmus gonosz bárgyúsága tulajdonképpen a legnagyobb bölcseség, amely az emberiségnek egyszersmindenkorra megadatott. Ennél jobbat az emberiség sohasem tudna találni, még csak

* *Marx—Engels:* A kommunista kiáltvány Szikra 1948 35 old

kigondolni sem, magasabbra pedig éppenséggel nem képes emelkedni. A burzsoázia vígasztalói, még csak nem is olyan régen, tudományos felfogásukra hivatkozva bizonygatták gazdasági bölcseségük megdönthetetlenségét.

A tudományt most már kihagyják aljas játékukból. Ugyanaz a Caillaux február 23-án Párizsban, Spengler nyomdokaiban haladva, nézeteit így fejtette ki volt miniszterek, mint Pável Miljukov és más levitézlett személyiségek előtt:

„A technika igen sok esetben munkanélküliséget idéz elő és az elbocsátott munkások munkabére is a részvényesek bőséges osztalékát növeli. A «lelkiismeret nélküli» tudomány, amely a lelkiismeret iránt nem is tud felmelegedni, csak kárára lehet az emberiségnek. Az embereknek a tudományt meg kell zabolázni. A mai válság a józan emberi ész vereségét jelenti. A tudomány számára néha nem is képzelhető el nagyobb szerencsétlenség, mint egy nagy ember. Az ilyen nagy ember elméleti tételeket állít fel, amelyeknek van értelmük és jelentőségük az adott időpontban, de később érvénytelenné válnak. Így például helyesek voltak Marx Károly tételei 1848-ra vagy 1870-re vonatkoztatva, de már éppenséggel nem igazak 1932-ben. Ha Marx Károly ma élne, akkor egészen másként írna".

E szavaival a burzsoá nyiltan elismeri, hogy osztályának okfejtése elerőtlenedett, csődbement. Azt tanácsolja, hogy zabolázzák meg a tudományt, de közben megfeledkezik arról, mennyi erőt szolgáltatott osztályának a tudomány a dolgozók elnyomására. Vajjon mit jelent az, hogy — „megzabolázni a tudományt"? El akarják talán venni a tudománytól a kutatómunka szabadságát? Valamikor bátran és sikeresen küzdött a burzsoázia az ellen, hogy az egyház a tudomány ügyeibe beavatkozzék Napjainkban pedig fokozatosan visszatér a burzsoá filozófia oda, ahol a legsötétebb középkorban tartott· ismét a teológia uszályhordozója lesz. Caillaux igen helyesen állapította meg, hogy Európát a barbársághoz való visszatérés fenyegeti. Ezt előre megjósolta az a Marx, akinek tanítását Caillaux nem érti és nem ismeri. Tagadhatatlan tény, hogy Európa és Amerika burzsoáziája évről-évre tu-

datlanabbá, bárgyúbbá, barbárabbá válik — és ezt már maga a burzsoázia is észreveszi.

A barbársághoz való visszatérés emlegetése a jelenkori burzsoázia „legdivatosabb" gondolata. A Spenglerek, valamint Caillaux és a hozzá hasonló „gondolkodók" sokezernyi kispolgár hangulatát tükrözik vissza. Ezt a rémült hangulatot a burzsoázia osztálycsődjének előérzete és a dolgozó tömegeknek világszerte fokozódó forradalmi öntudata okozta. A burzsoázia azt szeretné, ha nem kellene hinnie a dolgozó nép kulturális és forradalmi fejlődésében — de érzi és látja, nem vonhatja már kétségbe. Ez a folyamat logikus és indokolt. Elkerülhetetlen következménye az emberiség egész munkatapasztalatának — annak a tapasztalatnak is, amelyről a burzsoá történészek olyan tanulságos könyveket írtak. Ezért kell a tudomány ellen fordulni. A történelem is tudomány, ezt is meg kell „zabolázni", vagy — ami még egyszerűbb — el kell felejteni, hogy egyáltalán létezik. Paul Valéry, francia költő és akadémikus „A mai idők szemléje" című könyvében azt javasolja, hogy felejtsük el a történelmet. Valéry teljesen komoly formában éppen a történelmet teszi felelőssé mindazokért a szenvedésekért, amelyek az emberiségre zúdultak Azt mondja, hogy a multra való visszaemlékezés az emberekben terméketlen álmokat gerjeszt és elveszi nyugalmukat. „Emberek" alatt természetesen a burzsoáziát érti. Paul Valéry nyilván képtelen arra, hogy másfajta embereket is észrevegyen ezen a földön. A burzsoázia értett ahhoz, hogy a történelmet művészi módon feldolgozza és nemrég még nagyra volt vele. Erről a történelemről Paul Valéry most a következőket mondja:

„A történelem a legveszélyesebb valamennyi termék közül, amelyet elménk vegyi laboratóriuma kidolgozott. Álmodozásra buzdít, mámorossá teszi a népeket, visszaemlékezéseket támaszt bennük, felfokozza érzékenységüket, feltépi régi sebeiket, elveszi nyugalmukat és nagyzási vagy üldözési mániába kergeti őket".

Paul Valéry, mint láthatják, igen radikális módon teljesíti vigasztalói kötelességét. Jól tudja, hogy a burzsoázia nyugalomban akar élni és úgy véli, hogy nyugalma kedvéért

emberek tízmillióit is jogában áll elpusztítani. A burzsoázia könnyüszerrel megsemmisítheti a könyvek tízezreit, hiszen az ő kezében vannak a könyvtárak is, mint minden egyéb ezen a földön. A történelem zavarja a nyugodt életet? Le a történelemmel! Az oktatásból ki kell zárni az összes történelmi müveket. Ezeket nem szabad többé az iskolákban előadni. Egyszerüen ki kell mondani, hogy a mult tanulmányozása szociális szempontból veszélyes, söt egyenesen büntetendő dolog. Azokat az embereket pedig, akik hajlamosak arra, hogy történelemmel foglalkozzanak, elmebetegeknek kell nyilvánítani, távoli, lakatlan szigetre kell őket deportálni!

A legfontosabb a nyugalom! Éppen ez az, amiről a burzsoázia vigasztalói gondoskodni akarnak. A nyugalom megvalósításához azonban — mint Caillaux mondja — elengedhetetlenül szükséges, hogy a kapitalista ragadozók között kölcsönös megértés uralkodjék. Ez csak akkor jöhet létre, ha egy idegen házban — például Kínában — az európai rablók és szatócsok minden fajtája előtt szélesen kitárják a kaput. Igen ám, de a japán rablók és szatócsok azt szeretnék, ha az idegen ház kapui zárva maradnának mindenki számára rajtuk kívül. Szerény kívánságukat azzal indokolják, hogy Kína közelebb van hozzájuk, mint Európához, tehát kényelmesebb, ha ők a kínaiakat és nem a hindukat fosztják ki. Utóbbiak kifosztásához az angol „gentleman"-ek már egyébként is hozzászoktak. A kirablási verseny talajából aztán érdekellentétek nönek ki, amelyek újabb világháború rémével fenyegetnek. Mindezen felül a párizsi *Gringoire* című lap megállapítja, hogy „az Orosz Birodalom, mint normális és egészséges felvevőpiac, elveszett Európa számára". A *Gringoire* ebben látja minden baj kútforrását és sok más újsággal, újságíróval, politikussal, püspökkel, lorddal, kalandorral és gazemberrel egyetemben általános európai beavatkozást sürget a Szovjetunió ellen. Emellett Európában mindjobban terjed a munkanélküliség, mindjobban növekszik a proletariátus forradalmi öntudata. A „nyugalom" megteremtésének tehát igen kevés a lehetősége. Én azonban, aki tudom, hogy a burzsoázia cinizmusa határtalan, el tudok képzelni egy eshetőséget, amelynek segítségével a burzsoázia még megkísérelheti, hogy

helyreállítsa a maga számára a nyugodt életet. Erre a lehetőségre célzott Berger fajvédő képviselő, aki február 19-én, Kölnben mondott beszédében a következő kijelentést tette:

„Ha Hitler uralomrajutása után a franciák kísérletet tennének arra, hogy megszállják a német területet, akkor a mi válaszunk az lesz, hogy kiirtjuk az összes zsidókat".

Amikor a porosz kormány Berger szavairól tudomást szerzett, Berger minden további nyilvános szereplését betiltotta. A tilalom nagy felháborodást keltett Hitlerék táborában. Az egyik fajvédő újság ezt írta:

„Bergert nem lehet azzal vádolni, hogy törvényellenes cselekedetekre buzdít; a zsidókat azoknak a törvényeknek az alapján fogjuk kiirtani, amelyeket uralomra jutásunk után sürgősen életbeléptetünk."

Ezt a kijelentést egyáltalán nem lehet élcelődésnek vagy német „viccnek" tekinteni. Az európai burzsoázia képes arra, hogy „törvényeket léptessen életbe" — nemcsak a zsidóság gyökeres kiirtására, de mindazoknak a megsemmisítésére is, akik nem értenek egyet az uralmon levők embertelen érdekeivel.

*

Az intellektuális vigasztalók ebbe a „bűvös körbe" zárva, fokozatosan elvesztik vigasztaló képességüket. Lassanként már ők maguk is vigasztalásra szorulnak. Még olyan emberekhez is fordulnak vigaszért, akik elvből nem osztogatnak semmiféle alamizsnát, hiszen az alamizsna csak megerősíti a jogosultságát. Az intellektuális vigasztalók alapvető tehetsége — a „szép hazugság" tehetsége — már gyenge ahhoz, hogy a burzsoá valóság mocskos cinizmusát eltakarja. Néhányan közülük már belátják, hogy hiába szórakoztatják és vigasztalják a világ kifosztásába belefáradt embereket, akik nyugtalankodnak a proletariátus mind hevesebb ellenállása miatt. Hiába szórakoztatják és vigasztalják azokat az embereket, akiknek esztelen nyereségvágya már a dühöngő elmebaj jellegét kezdi felölteni és pusztulással fenyegeti az egész társadalmat. Sőt, az ilyen vigasztaló tevékenység nemcsak

meddővé, de a vigasztalók számára már veszélyessé kezd válni.

Itt rámutathatnék arra, milyen gaz dolog, ha valaki elkeseredett rablókat és gyilkosokat vigasztalgat. De nem teszem, mert nagyon jól tudom, hogy ez senkit sem érdekelne. Hiszen ez már nem egyéb, mint erkölcsi kérdés. Már pedig az erkölcsöt, mint szükségtelen és felesleges lomot, ezek az urak már régen a szemétdombra dobták. Inkább csak arra kívánok rámutatni, hogy a mai valóságban az entellektüel vigasztaló az a bizonyos „harmadik valami", amelynek létezését a logika nem ismeri el.

Az entellektüel, aki a burzsoáziából származik, de társadalmi helyzeténél fogva proletár, mintha már kezdené megérteni, milyen tragikus az, hogy kiszolgál egy osztályt, amely pusztulásra van ítélve és erre a pusztulásra teljes mértékben rá is szolgált, akárcsak a hivatásos bandita vagy gyilkos. Kezdi mindezt megérteni, mert a burzsoáziának nincs már szüksége az ő szolgálataira. Mind sűrűbben kénytelen hallani, hogy munkája fölösleges. Éppen a saját körébe tartozó emberek azok, akik a burzsoázia kegyét keresve, egyre hangosabban siránkoznak az intellektuális túltermelésről. Filozófusok és «gondolkodók» helyett a burzsoázia mind szívesebben fordul vigasztalásért a „jövőbe látó" sarlatánokhoz. Az európai újságok spékelve vannak tenyérjósok, horoszkópot összeállító csillagjósok, fakírok, látnokok, grafológusok, szellemidézők és a burzsoáziánál is műveletlenebb egyéb szemfényvesztők hirdetéseivel. A művészek, hogy ne haljanak éhen, képeiket krumpliért, kenyérért és a kispolgárok ócska, elhordott ruháiért cserélik el. Az egyik párizsi újságban a következő vidám cikk jelent meg:

„A berlini művészek rendkívül nagy nyomorban vannak és még csak halvány reménysugarát sem látják a javulásnak. Arról beszélnek, hogy megszervezik a művészek önsegélyező szervezetét. De vajjon miféle önsegélyt tudnának nyujtani egymásnak olyan emberek, akiknek jövedelemre még csak kilátásuk sincs? Éppen ezért a legnagyobb elragadtatással fogadták Annot-Jacoby művésznő ötletét, amely árucserét indítványoz. Hadd lássák el a tüzelőanyagkereskedők a művésze-

ket szénnel, cserében képekért és szobrokért. Hiszen majd megjavulnak az idők és a kereskedők egyszer még örülni fognak annak, hogy értékes művészi alkotásokat kaptak tüzelőért. Hadd gyógyítsák a fogorvosok a művészeket. A fogorvos várószobájából sohasem fog többé hiányozni a jó festmény. A mészárosoknak és tejeseknek is élniök kell a kedvező alkalommal, amikor jót tehetnek anélkül, hogy pénzükbe kerülne és még hozzá műtárgyakat is szerezhetnek maguknak. Annot-Jacoby asszony ötletének továbbfejlesztésére és gyakorlati megvalósítására külön iroda létesült Berlinben".

Az újság részint igazat mond, részint hazudik. Amikor az esetről beszámol, elhallgatja, hogy ez az árucsere Párizsban folyik.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a polgári társadalomban a film is mélységesen hallgat a bomlasztó burzsoá befolyásról. A szentimentalizmus vizein evez, minden témája lassanként fizikai undort kelt.

„A Metro-Goldwyn-Mayer filmvállalat hollywoodi műtermében eredeti együttes gyült össze, hogy megkezdje a «Szeszélyek» című film forgatását. Szereplői: Ku-ku, a madárnő, aki kísértetiesen hasonlít a gólyához; II. Robinzon, az emberi csontváz; Márta, aki egy kézzel született és lábával mesterien tud csipkét készíteni. Meghívták a müterembe az úgynevezett «gombostűfejü nőt», akinek rendes teste, de csöpp feje van, szinte csak akkora, mint egy gombostűfej. Olgának viszont hosszú körszakálla van; Josephine-Joseph félig nő, félig férfi; a Hylton sziámi ikerpáron kívül szerepet kaptak még törpék, liliputiak is."

Ám a Barnaykra, Passartokra, Mounet-Sullykre és más ilyen művészekre nincs már szükség; helyüket a Fairbanksek, Harold Lloydok és hasonló csepürágók foglalják el; éppenúgy, mint ahogyan a klasszikus zene helyébe a jazz lép, Stendhal, Balzac, Dickens, Flaubert helyébe az Edgar Wallace-ok lépnek, akik izgalmas történeteket tudnak mesélni arról, hogyan fogja el a kis tolvajokat és kis gyilkosokat az ügyes rendőrkopó — a nagy fosztogatók és nagy gyilkosok vagyonának védője. A burzsoáziát nem érdeklik a nagy festőművészek sem. Teljesen kielégíti őket a postabélyegek és

villamosjegyek gyüjtése — vagy a legjobb esetben régi mesterek müveinek utánzatait gyüjtik. A tudomány terén a burzsoáziát azok az eljárások és módszerek érdeklik a legjobban, amelyek alkalmasak a munkásosztály fizikai erejének olcsó kizsákmányolására. A tudomány csak addig létezik a burzsoá számára, amíg alkalmas arra, hogy meggazdagodásának céljait szolgálja, gyomrának vagy beleinek müködését szabályozza, vagy kéjenc nemi erejét növelje. A burzsoázia nem látja és nem érti meg a tudomány legfontosabb feladatait: hogy szellemileg fejlessze és testileg gyógyítsa a kapitalizmus igájában kimerült emberiséget, energiává változtassa az élettelen anyagot, megfejtse az emberi szervezet felépítésének és fejlödésének titkait — ám mindez éppoly kevéssé érdekli a mai burzsoáziát, mint az Afrika belsejében élö vadembereket!

Minderre való tekintettel az értelmiség néhány tagja már kezdi megérteni, hogy a „kultúra teremtése" — amelyet saját ügyüknek, saját „szabad gondolkodásuk" és „független akaratuk" eredményének hittek — már nem az ö ügyük többé és a kultúra nem feltétlenül belsö szükségessége a kapitalista világnak. A kínai események eszükbe juttatták, hogyan pusztult el a louvaini könytár 1914-ben, a tegnap pedig arról regél, hogyan pusztították el a japán ágyúk Sanghájban a Tundzi-egyetemet, a tengerészeti kollégiumot, a halászati szakiskolákat, a nemzeti föiskolákat, a munkásegyetem orvostudományi, mezögazdasági és mérnöki kollégiumát. Ez a barbár cselekedet ma már senkit sem háborít fel, mint ahogyan azon sem botránkozik meg senki, hogy a kulturális intézményekre szánt kiadásokat csökkentik, viszont ugyanakkor szüntelenül fokozzák a fegyverkezés költségeit.

Az európai és amerikai értelmiségnek azonban csak kis és lényegtelen része érzi, hogy a logika által kizárt „harmadik eset" kategóriájába került. Az értelmiségnek csak elenyészö része gondolkodik azon, hogy ilyen körülmények között mitévö is legyen? Vajjon megrögzött, régi szokása szerint a burzsoáziát támogatva, a proletariátus ellen forduljon — avagy pedig a becsület hívó szavára hallgatva, a burzsoázia ellen küzdö proletariátus útjára lépjen? Az értelmiség zöme még mindig megelégszik azzal, hogy a kapitaliz-

must szolgálja, tehát azt a gazdát, aki — szolgájának és vigasztalójának erkölcsi puhaságát, tehetetlenségét, meddő erőlködését látva — mindjobban megveti és nyiltan értésére adja, hogy már elvesztette létjogosultságát.

Igen gyakran megesik, hogy leveleket kapok a kispolgárság ilyen vigasztaló-specialistáitól. Idézek itt egy ilyen levelet, amelyet Sven Elvestad írt nekem:

„*Mélyen tisztelt Gorkij úr!*

Jelenleg az egész világon szörnyű zürzavar uralkodik, amely már a kétségbeeséssel határos. Ezt a zürzavart a borzalmas gazdasági válság okozza, amely ma a világ valamennyi államát megrázkódtatja. A világnak ez a tragédiája arra késztetett engem, hogy a *Tidens Dagn*, a legelterjedtebb norvég lap hasábjain cikksorozatot kezdjek, felrázzam a lelkeket és reményt öntsek e szörnyű katasztrófa sokmillió áldozatába. E cél érdekében szükségesnek tartom, hogy megkérdezzem az irodalom, művészet, tudomány és politika képviselőit: mi a véleményük a népek tragikus helyzetéről, amely az utóbbi két esztendő folyamán kialakult? Minden állam valamennyi polgára súlyos helyzetbe került: vagy elpusztulnak a sors csapásai alatt, vagy pedig folytatják a harcot, abban a reményben, hogy a válságot sikerül szerencsésen megoldani. Mindenki számára elengedhetetlenül szükséges az a reménység, hogy meg lehet találni az áldatlan helyzetből kivezető utat. Ez a reménység fényes lánggal csap a magasba, ha olyan emberek derülátó véleményét olvashatjuk, akiknek szavára az egész világ felfigyel. Ezért bátorkodom Önt arra kérni, küldje el nekem véleményét — ne legyen három-négy sornál hosszabb, de alkalmas arra, hogy sok-sok embert visszatartson a kétségbeeséstől. Ez majd bizonyára erőt ad nekik arra, hogy bátrabban tekintsenek a jövő elébe.

Tisztelettel

Sven Elvestad“

Még mindig szép számban akadnak olyan emberek, mint a levél szerzője — akik még hisznek a „három-négy sor" gyógyító erejében, vagyis a frázisok erejében. Hitük annyira naiv, hogy már csaknem őszinte. De három-négy frázis vagy akár háromszáz-négyszáz frázis sem tudja többé életre kelteni a burzsoázia roskatag világát. A világ valamennyi parlamentjében és a Népszövetségben naponta sokezernyi frázis hangzik el, de senkit sem vigasztalnak meg, senkit sem nyugtatnak meg és senkiben sem keltik azt a reménységet, hogy fel lehet tartóztatni a burzsoá civilizáció spontán módon növekedő válságát. Minden városban összedugják fejüket a volt miniszterek és egyéb naplopók, hogy a kispolgársággal együtt megbeszéljék a tudomány „megzabolázását" és „megfegyelmezését". Az ilyen emberek fecsegését aztán haladéktalanul átveszik az újságírók — olyan emberek, akiknek jelszava: „Minden mindegy és egyébként is már régen úntat ez az egész dolog." Egyikük, Emil Ludwig, a Daily Express című komoly lapban azt indítványozza, hogy „rázzuk le nyakunkról a szakembereket". A kispolgárság pedig meghallgatja, elolvassa ezeket a tartalomnélküli ostobaságokat — és levonja belőlük a maga következtetéseit. És ha az európai kispolgárság szükségesnek vélné az egyetemek bezárását — ezen sem lehetne csodálkozni. Hiszen Németországban évente hatezer olyan állás üresedik meg, amelynek betöltéséhez főiskolai végzettség szükséges. a német főiskolákról pedig évente negyvenezer diplomás kerül ki.

Önök pedig, D. Smith és T. Morrison, ugyancsak tévednek, ha azt hiszik, hogy a burzsoá irodalom és újságírás „a kultúremberek véleményének megszervezője". Ez a „megszervező" nem egyéb élősdi növénynél, amely arra törekszik, hogy eltakarja a valóság káoszát. De még ez sem sikerül neki — még úgy sem takarja el a mai valóságot, mint a burjánzó dudva az omladékot és a szemetet. Önök tévednek, ha azt hiszik, hogy van valami kulturális jelentősége az Önök sajtójának, amely szinte kórusban hangoztatja, hogy az „amerikai mindenekelőtt — amerikai" és csak azután ember. Viszont a német fajvédők sajtója a maga részéről azt hirdeti, hogy a fajvédő mindenekelőtt árja s csak azután

orvos, geológus vagy bölcselkedő. Franciaország újságírói meg azt bizonygatják, hogy Franciaország mindenekelőtt -- győztes állam és éppen ezért mindenkinél erősebben kell fegyverkeznie. Egyébként itt nyilván nem az agy, hanem az ököl felfegyverzéséről van szó.

Nem túlzás, ha azt mondom, hogy Európa és Amerika sajtója nagy buzgalommal és csaknem kizárólag azzal foglalkozik, hogy olvasótábora kulturális színvonalát leszállítsa — bár nem vitás, hogy ez a színvonal már az ő közreműködésuk nélkul is elég alacsony. Az újságírók pedig, akik munkaadóik, a kapitalisták érdekeit kiszolgálva mesteri módon tudják a legyet az elefánt méreteire növelni, egyáltalában nem törekednek arra, hogy megfékezzék a disznót, bár látják, hogy a disznó felmérgesedett és megduhödött.

Önök ezt írják:

„Európában nagy keserüséggel éreztük, hogy az európaiak gyülölnek bennünket."

Ez igen szubjektív megállapítás. A szubjektivitás lehetővé teszi ugyan, hogy bizonyos részleteket meglássanak, de a dolgok egészét eltakarja Önök előtt... Önök nem vették észre, hogy az egész európai burzsoázia a kölcsönös gyülölet légkörében él. A kirabolt németek gyülölik Franciaországot, amely viszont aranyos elhájasodásától fulladozva, gyűlöli az angolokat, éppen úgy, ahogyan az olaszok a franciákat gyűlölik. Az egész burzsoázia pedig egyöntetűen gyűlöli a Szovjetuniót. Háromszázmillió indiai táplál gyűlöletet az angol lordok és szatócsok iránt, négyszázotvenmillió kínai gyűlöli a japánokat és az összes európaiakat, akik viszont hajlandók arra, hogy gyűlöljék Japánt, mert megszokták a kínaiak kifosztását és ezt saját kizárólagos joguknak tekintik. Ez a gyűlölet — mindenkinek a gyülölete mindenki iránt — egyre nő és dagad, egyre sürübbé és élesebbé válik; úgy terjed a burzsoázia körében mint a gennyes fekély; végül bizonyára kitör és a világ valamennyi népét háborúba sodorja. A háború a legegészségesebb emberek millióin kívül hatalmas értékeket pusztít el. azokat a nyersanyagokat is, amelyekből ezeket az értékeket formál-

ják végül az emberiség szegényebb lesz egészségben, fémben és üzemanyagban egyaránt. Magától értetődik, hogy a háború sem semmisíti meg a gyűlölködést a különböző burzsoá nemzeti csoportok között. Önök saját véleményük szerint „elég erősek ahhoz, hogy az egész emberiség kultúráját megóvják". Úgy érzik, „kötelességük megvédeni az egész emberiséget attól, hogy visszasüllyedjen a barbárságba". Mindez igen szép. De tegyék fel maguknak a következő egyszerű kérdést: Vajjon mit tudnak tenni ma vagy holnap ennek a kultúrának a védelmére? Mellesleg megjegyzem, hogy ez a kultúra sohasem volt „az egész emberiségé" és nem is lehet az mindaddig, amíg fennállanak a nemzeti, kapitalista állami szervezetek, amelyek a dolgozó tömegekkel fikarcnyit sem törődve, felelőtlenül egymás ellen hajszolják a népeket.

És tegyenek fel még egy kérdést. Kérdezzék meg önmagukat, mit tudnának felsorakoztatni a kultúrát szétromboló munkanélküliség, az éhező munkásosztály kimerülése és a gyermekprostitúció tényeivel szemben? Megértik-e, hogy a tömegek végső kizsákmányolása annak a talajnak a kimerülését jelenti, amelyből a kultúra fakad? Bizonyára tudnak arról, hogy az úgynevezett „kultúr-réteg" mindig a tömegből eredt. Ezt tudniuk kellene, hiszen éppen az amerikaiak szoktak azzal kérkedni, hogy náluk a rikkancsfiúkból akár elnök is lehet.

Amikor ezt megemlítem, csak a rikkancsfiúk élelmességét, nem pedig az elnökök tehetségét akarom kiemelni — hiszen, ami az utóbbit illeti, nincsenek semmiféle illúzióim.

Végül van itt még egy kérdés, amelyen érdemes elgondolkodni. El tudják-e képzelni Önök, hogy négyszázötvenmillió kínait az európai és amerikai tőke rabságába lehet hajtani, amikor háromszázmillió indiai már kezdi megérteni: éppenséggel nem az istenek parancsa, hogy Anglia rabjai legyenek! Fontolják csak meg jól; néhány tízezernyi rabló és kalandor egymilliárd dolgozó rovására örökkön-örökké nyugodtan és pazarul szeretne élni. Vajjon normálisnak mondható ez? Így volt és így van, de vakmerőség lenne azt állítani, hogy ennek továbbra is így kell marad-

nia. Évszázadokon át a pestis is normális jelenség volt, de ma már csaknem teljesen kiküszöbölték — helyébe most a burzsoázia lépett, amely nemcsak megmérgezi a színesbőrű emberek világát, de mélységes gyűlölettel és megvetéssel tölti el a fehér faj iránt. Nem gondolják Önök, a kultúra bajnokai és védelmezői, hogy a kapitalizmus előbb-utóbb faji háborút fog kiprovokálni?

*

Önök szememre vetik, hogy „gyűlöletet prédikálok" és azt tanácsolják nekem, hogy inkább „a szeretetet hirdessem". Önök talán képesnek tartanak engem arra, hogy a munkásoknak ilyesféléket sugalmazzanak: „Szeressétek a kapitalistákat, hiszen eltékozolják a földetek kincseit — szeressétek azokat az embereket, akik a ti vasatokat fegyverek gyártására használják, hogy ezekkel a fegyverekkel végül titeket mészároljanak le — szeressétek a semmirekellőket, akiknek akaratából a ti gyermekeitek éhen vesznek — szeressétek azokat, akik saját nyugalmuk, bendőjük érdekében titeket elpusztítanak — szeressétek a kapitalistát, mert az ő egyháza tart benneteket a tudatlanság homályában!"

Valami hasonlót prédikál az Evangélium is és Önök, erre visszaemlékezve, a „kereszténységet" emlegetik, mint a „kultúra tűzhelyét". Önök alaposan elkéstek, mert a becsületes emberek már régen nem beszélnek a „szeretet és szelídség tanának" a kultúrára gyakorolt befolyásáról. Erről ma már kínos, sőt éppenséggel lehetetlen beszélni. Hiszen a keresztény burzsoázia saját hazájában és a gyarmatokon a szeretetet prédikálja, miközben rabjait tűzzel-vassal — a burzsoázia mindig igen jól tudta a tüzet és a vasat alkalmazni — szelíd jámborságra akarja kényszeríteni. Egy kis haladás azért itt is van. Napjainkban a kard helyébe a golyószóró, a bomba, sőt helyenként „a mennyből szóló isteni hang" lépett. Az egyik párizsi újság a következőket jelenti:

„Az angolok az afridikkel vívott harcban rájöttek egy módszerre, amely nagy hasznukra vált. A felkelők valahol a megközelíthetetlen hegyek között egy kis helyen befész-

kelrék magukat. Hirtelen nagy magasságban repülőgép jelenik meg felettük. Az afridik fegyvert ragadnak. De a repülőgép nem dob le bombákat. Bombák helyett szavak röppennek lefelé. Az égi hang a felkelőknek saját anyanyelvükön azt mondja, hogy tegyék le a fegyvert, hagyják abba az Angol Birodalommal folytatott esztelen harcot. Igen sok esetben az égből hangzó szó hatása alatt valóban abba is hagyták a felkelők a harcot.

Az isteni hanggal szerzett jó tapasztalatokat sikeresen felhasználták Milánóban is. A fasiszta milícia alapításának évfordulója alkalmából az egész város hallotta az isteni hangot, amely rövid, dicsőítő szavakat mondott a fasizmusról. A milánóiak, akiknek már alkalmuk volt Balbo tábornokot hallani, az égi szózatban megismerték a tábornok bársonyos baritonját."

Ilymódon tehát megtalálták a legegyszerűbb eszközt isten létezésének bizonyítására — sőt arra is, hogy az isteni hangot a vadak leigázására felhasználják. Ezek után csöppet sem csodálkoznánk rajta, ha az isteni hang San Francisco vagy Washington felett is megszólalna, persze — angol nyelven, de japán kiejtéssel.

Példának állítják elém „az egyház nagy tanítómestereit" A magam részéről nevetségesnek tartom, hogy ezt komoly formában szóvá teszik. Nem akarok részletesen kitérni arra, miként, miért és milyen célból cselekedtek az egyház nagy emberei. De mielőtt Önök ezekre az emberekre hivatkoznának és támaszkodnának, ki kellett volna szilárdságukat próbálni. Önök az „egyház ügyeinek" megítélésénél felfedik azt az „amerikai idealizmust", amely csak a mélységes tudatlanság talajából fakadhat. Az adott esetben, a keresztény egyház történetével kapcsolatban, az Önök tudatlansága azzal magyarázható, hogy az USA lakossága nem tapasztalta saját bőrén, mit jelent az egyház, mint az emberi ész és lelkiismeret ellen irányuló erőszak-szervezet. Az Amerikai Egyesült Államok népe ezt nem tapasztalta olyan keservesen, mint Európa lakossága.

Önöknek meg kellett volna ismerkedniök az Ökuménikus Egyházi Tanácsban lezajlott véres verekedésekkel,

„az egyház nagy tanítómestereinek" kegyetlenségével, önzésével és becsvágyával. Kulönösen tanulságos lett volna az Önök számára az efezuszi egyház gazságoktól hemzsegő története. El kellett volna olvasniok az eretnekség történetét és meg kellett volna ismerkedniök a kereszténység első századaiban lefolyt eretnek-irtásokkal, zsidó-pogromokkal, az albigensek és táboriták kiirtásával, a krisztusi egyházak egész véres politikájával. A félművelt emberek számára bizonyára érdekes az inkvizíció története, de semmi esetre sem abban a formában, ahogy azt az Önök honfitársa, Washington Lee összeállította; ezt a könyvet egyébként jóváhagyta ugyanannak a Vatikánnak a cenzurája, amely magát az inkvizíciót is megszervezte. Feltételezem, hogy abban az esetben, ha Önök mindezt jobban ismernék, maguk is belátták volna, hogy a szentatyák milyen serényen dolgoztak a kisebbség hatalmának megszilárdításán a többség fölött. Ha az eretnekek ellen harcoltak, ezt azért tették, mert az eretnekség a dolgozó nép tömegeiben támadt, amelyek ösztönszerüen érezték az egyházi férfiak hazugságát; ezek pedig a rabok számára hirdették vallásukat, azt a vallást, amelyet az urak csak félreértésből fogadtak el, vagy talán azért, mert féltek a raboktól. Az Önök történésze, Van Loon a „nagy történelmi hibákról" szóló cikkében megerősíti, hogy az egyháznak nem az Evangélium tanításaiért, hanem e tanítások ellen kellett harcolnia. Van Loon a következőket mondja:

„Titus a maga idejében akkor követte el a legnagyobb hibát, amikor elpusztította Jeruzsálemet. A Palesztinából kiűzött zsidók az egész világon szétszéledtek. Az általuk alapított községekben megérlelték és megerősítették a kereszténységet, amely éppolyan veszedelmes volt a Római Birodalom számára, mint Marx és Lenin eszméi a kapitalizmus számára."

Igy volt — és így van: a keresztény egyház harcot folytatott az Evangélium naív kommunizmusa ellen. Ez derül ki az egyház egész „történetéből" is.

Mit tesz napjainkban az egyház? Nyilván mindenekelőtt — imádkozik. York érseke csakúgy, mint Canterbury érseke

— ugyanaz az érsek, aki a Szovjetunió ellen valami keresz-teshadjárat-félét hirdetett. Ez a két érsek most új imát szerkesztett, amelyben az angol képmutatás ragyogóan egyesül az angol humorral. Az igen hosszú mű a Miatyánk mintájára készült. A püspökök ekként fohászkodnak istenhez:

„Ami pedig kormányunknak a hitel és a jólét helyreállítására irányuló politikáját illeti — legyen meg a Te akaratod. Ami pedig mindazt illeti, amit India jövendő kormányzásával kapcsolatban kezdeményeznek — legyen meg a Te akaratod. Ami pedig a küszöbön álló világ-leszerelési értekezletet és mindazt illeti, ami az egész világ békéjének megszilárdítása érdekében történik — legyen meg a Te akaratod. Ami a kereskedelem, bizalom, hitel és a kölcsönös jóakarat helyreállítását illeti — add meg a mindennapi kenyerünket. Valamennyi osztálynak a közjó érdekében történő együttműködéséért — add meg a mindennapi kenyerünket Ha mi bűnösnek bizonyultunk a nemzeti gőgben és kielégülést kerestünk a mások feletti uralomban — bocsásd meg a mi vétkeinket. Ha ügyeinkben önzésről tettünk tanúbizonyságot és saját érdekeinket, valamint osztályunk érdekeit a többiek érdekei fölé helyeztük — bocsásd meg a mi vétkeinket."

Íme a beijedt szatócsok jellegzetes imája! Az ima folyamán vagy tízszer is arra kérik az istent, hogy „bocsássa meg vétkeiket", de egyetlen egyszer sem beszélnek arról, hogy hajlandók a vétkek abbahagyására. És egyetlen esetben kérnek csak az istentől „bűnbocsánatot":

„Azért pedig, hogy a nemzeti önhittségnek adtuk oda magunkat és a mások feletti uralomban kerestünk kielégülést, nem pedig abban, hogy őket szolgáljuk — bocsáss meg nekünk, Uram."

Bocsásd meg nekünk ezt a bűnt, de mi nem tudunk a bűnözésről lemondani — íme, ezt mondják ők. Az angol papság legnagyobb része azonban visszautasította ezt a bűnbocsánat-kérést — nyilván azért, mert kellemetlennek és lealacsonyítónak tartotta.

Ezt az imát január másodikán kellett volna a londoni

Szent Pál székesegyházból az angol isten trónusához „küldeni". Azoknak a papoknak, akiknek az ima nem tetszett, Canterbury érseke megengedte, hogy ne olvassák fel az imát.

Íme, ilyen lapos és ostoba komédiáig süllyedt a keresztény egyház és ilyen játékos könnyedséggel süllyesztették le istenüket a papok egy öreg szatócs színvonalára, aki szívvel-lélekkel résztvesz a jobbfajta európai szatócsok valamennyi üzletében. De igazságtalan dolog lenne, ha itt csak az angol papokról tennék említést és elfelejteném, hogy a Szentlélek Bankot az olaszok szervezték meg, Franciaországban pedig, Mulhouse városában, február 15-én az orosz emigránsok lapjának értesülése szerint a következő eset történt:

„A törvényszéki hatóságok utasítására letartóztatták az Union katolikus kiadóvállalat könyvesboltjának vezetőjét és segédjét. Az Union élén, mint ismeretes, Aigy abbé áll. A könyvesboltban Németországból importált pornografikus képeket és könyveket árusítottak. Az «árut» lefoglalták."

Száz és száz ilyen tényt lehetne felsorolni és valamennyi ugyanazt bizonyítja: az egyház — saját nevelőjének és gazdájának, a kapitalizmusnak kiszolgálója — igen súlyos betegségekkel van megfertőzve. Ezek a betegségek elpusztítják az egyházat. Elismerem, hogy a burzsoázia időnként néha fontosságot tulajdonított az egyház „erkölcsi tekintélyének" — de az is igaz, hogy ez pusztán a „lélek rendőrségének", a dolgozó népet elnyomó szervezetek egyikének a tekintélye volt. Az egyház „vigasztalt"? Nem vonom kétségbe. De az ilyen „vigasztalás" csupán az értelem elfojtásának egyik eszköze volt.

Nem — egyáltalán nem az én mesterségem, hogy a szegénynek azt prédikáljam, szeresse a gazdagot, a munkásnak pedig, hogy szeresse gazdáját. Én nem vagyok képes ilyen vigasztalásra. Régesrégóta tudom, hogy az egész világ a gyülölet légkörében él és ez a gyülölet mind sürübbé, aktívabbá és hasznosabbá válik.

Önök, akik „gyakorlati humanisták" akarnak lenni, értsék meg végre, hogy a világban kétfajta gyülölet dolgozik: az

egyikfajta gyülölet a rablók körében, az egymás közötti vetélkedés talajából fakad, meg a jövendőtől való rettegésből, amely a rablókat elkerülhetetlen pusztulással fenyegeti; a másik gyülölet abból a haragból fakad, amelyet a proletariátus a fennálló helyzettel szemben érez. Ez az utóbbi napról-napra jobban megerösíti a proletariátusnak azt a tudatát, hogy joga van a hatalomra. Ez a két gyülölet olyan erövé fejlödött ki, hogy többé senki és semmi nem tudja öket egymással kibékíteni; osztályképviselöik elkerülhetetlen összecsapásán kívül, a proletariátus győzelmén kívül semmi sem tudja a világot a gyülölettől megszabadítani.

Önök ezt írják:

„Mint sokan mások, mi is úgy gondoljuk, hogy az Ön országában a munkásság diktatúrája a parasztság felett gyakorolt erőszakra vezet."

Azt tanácsolom Önöknek, próbáljanak egy kissé gondolkodni, de ne úgy, ahogy a legtöbben teszik, hanem úgy, mint azok az egyelöre kis számban levö értelmiségiek, akiknek a szeme már kinyílt. Ezek már kezdik megérteni, hogy Marx és Lenin tanítása a legmagasabb csúcs, amelyet a társadalmi jelenségeket becsületesen kutató tudományos gondolat elért. Már kezdik megérteni, hogy csak ennek a tannak a magaslatáról látható tisztán az út, amely a szociális igazsághoz, a kultúra új formáihoz vezet. Győzzék le bizonyos mértékben önmagukat és felejtsék el származásukat, akár csak rövid időre is! Felejtsék el, hogy olyan osztályból erednek, amelynek egész története nem más, mint szüntelen testi és lelki erőszak a dolgozó emberiség — a munkások és parasztok tömegei — felett. Tegyék meg ezt az erőfeszítést és akkor meg fogják érteni, hogy az Önök osztálya — a saját ellenségük. Marx Károly igen bölcs ember volt, bár nem kell azt gondolni, hogy Minerva módjára, Jupiter fejéből pattant a világra; nem, erről szó sincs. Marx Károly tanítása hosszú tudományos tapasztalat lángelméjü tökéletesítése, akárcsak a maguk idejében Newton és Darwin elméletei. Lenin egyszerübb Marxnál, de éppenolyan bölcs tanítómester. Marx és Lenin megmutatta, hogy az az osztály, amelyet Önök szolgálnak, milyen volt erejének és dicsöségének teljességében? Hogyan alapozta meg vérrel, kép

mutatással és hazugsággal a neki megfelelő „kultúrát"? Megmutatták e kultúra rothadási folyamatát; további, jelenlegi rothadását pedig már Önök maguk is láthatják, hiszen éppen ez váltotta ki Önökből azt a nyugtalanságot, amely a hozzám intézett levélben is kifejezésre jut.

Beszéljünk hát az „erőszakról". A proletariátus diktatúrája átmeneti jelenség, amely feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a burzsoá állam egykori rabjainak tízmillióit átnevelhessük és országuk, valamint nemzeti kincseik egyedüli uraivá tegyük. A proletárdiktatúra szükségessége megszűnik, mihelyt az egész dolgozó nép, a parasztságot is beleértve, egységes társadalomgazdasági helyzetbe kerül és minden egyén előtt megnyílik annak a lehetősége, hogy képességei szerint dolgozzék és szükségletei szerint kapjon meg mindent. Az „erőszak", ahogyan Önök értelmezik, nem egyéb meg-nemértésnél, de még sokkal gyakrabban: rosszhiszemű hazugság és rágalom a Szovjetunió dolgozó osztályának és a dolgozó osztály pártjának rovására.

A munkásosztály ellenségei azért alkalmazzák az „erőszak" fogalmának ilyen értelmezését a Szovjetunióban végbemenő szociális folyamatra, hogy rossz hírbe keverjék a Szovjetunió kulturális munkáját — azt a munkát, amelynek célja az országot átszervezni és új gazdasági formájában felépíteni.

Véleményem szerint feltétlenül lehet bizonyos kényszerről beszélni, de ez még korántsem erőszak, mert hiszen, amikor a gyermekeket írni-olvasni tanítják, talán ezzel nem avatkoznak be erőszakkal az életükbe? A Szovjetunió munkásosztálya és annak pártja megtanítja a parasztságot a szociálpolitikai ábécére. Önöket, értelmiségieket, pontosan ugyanígy készteti valami vagy valaki arra, hogy érezzék, milyen drámai az Önök élete „a kalapács és az üllő között", Önöknek is sugalmazza valaki a szociálpolitikai ábécé alapjait, de ez a valaki természetesen — nem én vagyok.

A parasztság, a kisbirtokosság sokmilliós tömege minden országban a rablók és élősdiek elburjánzásának legjobb talaját alkotja. A kapitalizmus teljes rútságában ebből a talajból nőtt ki. A parasztság egész erejét, minden képességét és tehet-

ségét elnyelik a szegényes gazdaság fenntartásával járó gondok. A kisbirtokos kulturális bárgyúsága teljesen egy színvonalon áll a milliomos bárgyúságával. Ezt Önöknek, az értelmiség tagjainak, igen jól kell látniok és érezniök. Oroszországban az Októberi Forradalom előtt a parasztság a XVII. századbeli életkörülmények között élt; ez olyan tény, amelyet még az orosz emigránsok sem mernek kétségbevonni, pedig a szovjet hatalommal szemben tanúsított rosszindulatuk már egészen komikus jelleget öltött.

A parasztságnak nem kellene a vademberek életszínvonalán élnie, kiszolgáltatva az élelmes nagygazda, a földbirtokos, a kapitalista zsákmányául. Nem feltétlenül szükséges, hogy a parasztság kényszermunkásként éljen az apróra tagozott, kihasznált földeken, amelyek alkalmatlanok arra, hogy élelmezzék nyomorúságos tulajdonosukat, aki tudatlan és meg van fosztva annak a lehetőségétől, hogy megjavítsa a földet, gépeket használjon és fejlessze a földművelést. A parasztságnak nem szabad Malthus homályos elméletét igazolni, amelynek legmélyén, véleményem szerint, ott rejtőzik az egyházi gondolat egész kegyetlensége. Ha a parasztság tömegei még nem képesek arra, hogy felfogják jelenlegi helyzetük valóságát és lealázó voltát, a munkásosztály kötelessége, hogy ezt a tudatot, ezt a felismerést akár kényszer útján is belevigye a parasztságba. Erre azonban nincs szükség, mert a Szovjetunió parasztsága — amely végigszenvedte az 1914—1918. évi háború megpróbáltatásait és amelyet az Októberi Forradalom felrázott tespedéséből — most már nem vak és gyakorlati módon képes gondolkodni. A parasztságnak mindennemű gép és talajjavítás rendelkezésére áll és szabadon áll előtte az út minden iskolába. Most már évről-évre parasztgyerekek ezrei kapcsolódnak be a gyakorlati tevékenység különböző ágaiba, mint mérnökök, mezőgazdászok és orvosok. A parasztság kezdi megérteni, hogy a munkásosztály az ő pártjának képében arra törekszik, hogy a Szovjetunióban egyetlen gazda legyen, akinek 160 millió feje és 320 millió keze van — ez a legfontosabb dolog, amit meg kell érteni. A parasztság látja, hogy minden, ami az ő országában történik, mindenkinek s nem csupán a gazdag emberek kis csoportjának érdekeit szol-

gálja. A parasztság látja, hogy a Szovjetunióban csak az történik, ami az ő számára hasznos. Látja, hogy az ország huszonhat tudományos kutató intézete kizárólag azért dolgozik, hogy emelje a föld termelékenységét és megkönnyítse a parasztság munkáját.

A parasztság nem akar többé piszkos falvakban élni, ahogyan évszázadokon át élt, hanem »mezőgazdasági városok«-ban akar lakni, ahol jó iskolák és óvódák vannak a gyermekek számára, ahol színházak, klubok, könyvtárak, mozik állnak a nép rendelkezésére. A tudományszomj és a kulturált élet utáni vágy egyre erősödik a parasztság körében. Ha a parasztok nem értették volna meg mindezt, akkor a Szovjetunióban tizenöt esztendő alatt nem lehetett volna azokat a hatalmas eredményeket elérni, amiket a munkásság és parasztság egyesült ereje csakugyan megvalósított.

A burzsoá országokban a dolgozó nép tisztára csak mechanikai erő, amelynek tömegéből hiányzik a tudat: saját munkája kulturális jelentőségének tudata.

Önöknél a trösztök, a népi erőket kiszipolyozó szervezetek, a dolgozó nép élősdiei gazdálkodnak. Egymással vetélkedve, egymás romlására törekedve, aljas tőzsdei manővereket rendeznek — anarchizmusukkal máris példátlan méretű válságba taszították az országot. A munkások milliói éheznek, a nép egészségét meddő módon eltékozolják, a gyermekhalandóság katasztrófálisan növekszik, az öngyilkosok száma szaporodik — így merül ki a kultúra alapvető talaja és élő emberi energiája. Az Önök szenátusa pedig — tekintet nélkül minderre — elvetette azt a Lafollette—Costigan-féle indítványt, amely 375 millió dollárt akart fordítani a munkanélküliek közvetlen megsegítésére. A *New York American* című lap ugyanakkor a következő adatokat közli a munkanélküliek kilakoltatásáról: az 1930. év folyamán házbérnemfizetés miatt családjaikkal együtt 153 731 személyt, az 1931. év folyamán pedig ugyanilyen okból, ugyancsak családjukkal együtt 198 738 személyt lakoltattak ki New-Yorkban. A folyó 1932. év január hónapjában naponta száz meg száz munkanélküli családot lakoltattak ki.

A Szovjetunióban a munkásság, valamint a parasztságnak

az a része intézkedik és hozza a törvényeket, amely már felemelkedett annak a felismeréséig, hogy a fold magántulajdonát meg kell szuntetni, a földmüvelést szocializálni és gépesíteni kell. Ez a nép felismerte annak elengedhetetlen szükségességét, hogy olyan munkássággá kell átalakulnia, mint amilyen a gyárak és üzemek munkássága, vagyis az ország igazi és egyeduli uraivá kell válnia. Állandóan nö a kollektív szellemü, kommunista parasztok száma. Ez a szám mind gyorsabban fog növekedni, olyan mértékben, ahogyan az új nemzedék el fogja távolítani a régi hübéri jog utolsó maradványait és az évszázados raboskodásból visszamaradt babonákat.

A Szovjetunióban a törvények lent, a tömegek belsejében keletkeznek, mégpedig a tényleges életfeltételek alapján; a szovjet hatalom és a párt csak olyan törvényt fogalmaz és erösít meg, amely a munkások és parasztok munkafolyamatában érlelödik ki, annak a munkának a folyamán, amelynek célja, hogy az egyenlöek társadalmát teremtse meg. A párt diktál, minthogy ö a dolgozó tömegek ideg- és agyrendszerének szervezeti központja. A párt célja az, hogy a lehetö legrövidebb idö alatt értelmi, intellektuális energiává változtassa át a fizikai energiát s ezzel utat nyisson minden egyes egyén és a lakosság egész tömege tehetségének és képességeinek kifejlesztésére.

A burzsoá állam, amely minden reménységét az individualizmusra összpontosítja, nagy igyekezettel saját érdekeinek és hagyományainak szellemében neveli az ifjúságot. Ez magától értetödö, természetes dolog. De látjuk, hogy éppen a burzsoá társadalom ifjúságának körében terjednek legjobban az anarchizmus eszméi és elméletei; ez már egyáltalában nem természetes és arra az abnormális, egészségtelen légkörre mutat, ahol már arról kezdenek álmodozni, hogy jó lenne egészen megsemmisíteni a társadalmat, az egyén korlátlan szabadságának érdekében. Önök is tudják, hogy az Önök ifjúsága nemcsak álmodozik, de ennek megfelelöen cselekszik is. Az európai sajtó mind sürübben számol be az amerikai és európai burzsoá fiatalság „csinytevéseiröl", amelyeknek már büntett jellegük van. Ezeket a büntetteket nem a szükség, hanem az „unalmas élet", a kiváncsiság, az „erös" izgalom

keresése robbantja ki. Mindeme büntettek mögött az egyéniség és az emberi élet igen alacsony értékelése húzódik meg. A burzsoázia igyekszik a munkásság és parasztság soraiból kikerülő legnagyobb tehetségeket a maga körébe bevonni és rávenni arra, hogy az ő érdekeit szolgálják. A burzsoázia „szabadsággal" kecsegteti őket, melynek segítségével az ember „bizonyos személyi jólétre" — kellemes, kényelmes barlangra — tehet szert. Pedig Önök sem tagadhatják, hogy társadalmukban a tehetséges fiatal emberek ezrei pusztulnak el azon az úton, amely ehhez a banális jóléthez vezet, egyszerűen azért, mert nem elég erősek ahhoz, hogy legyőzzék az akadályokat, amiket a burzsoá rend életviszonyai állítanak az útjukba. Európa és Amerika irodalma tele van a tehetséges emberek hasztalan pusztulásának leírásával. A burzsoázia története nem egyéb, mint a burzsoázia szellemi elszegényedésének története. Milyen tehetségekkel büszkélkedhetik a burzsoázia a mi időnkben? Mindenféle Hitlerekkel — torz törpékkel, akik nagyzási hóbortba estek.

A Szovjetunió népei a megújhodás korszakába léptek. Az Októberi Forradalom a tehetséges emberek százezreit kapcsolta be a munkába, de ez még mind kevés azoknak a céloknak a megvalósítására, amiket a munkásosztály maga elé tűzött. A Szovjetunióban nincsenek munkanélküliek és az emberi energia alkalmazásának egyetlen területén sincs elegendő munkaerő, bár az erők olyan gyorsan növekszenek, mint még soha és sehol. Önöknek, értelmiségieknek, a „kultúra mestereinek", meg kellene érteniök, hogy a munkásosztály, amely kezébe vette a politikai hatalmat, a kulturális alkotó tevékenység széles útját tárja fel Önök előtt.

Nézzék csak meg, milyen kemény leckében részesítette az orosz forradalom az értelmiséget. Az értelmiség nem találta meg a saját dolgozó népéhez vezető utat és ime, most tehetetlen dühében szétzüllik, elrothad az emigrációban. Rövidesen egytől-egyig elpusztulnak és csak az az emlék marad meg róluk, hogy árulók voltak.

A burzsoázia a kultúra ellensége és már nem is lehet más — ez az igazság, amelyről meggyőz bennünket a burzsoázia minden tevékenysége, a kapitalista országok egész

gyakorlata. A burzsoázia elutasította a Szovjetuniónak az általános leszerelésre irányuló indítványát és ez már egymagában is elegendő, hogy megállapítsuk: a kapitalisták a társadalom számára veszélyes emberek, akik új világháborút készítenek elő. A Szovjetuniót a védelem megfeszült állapotában tartják és arra kényszerítik, hogy hatalmas mennyiségű időt és anyagot fecsérljen el fegyvereknek a gyártására. Mert védekezni kell a kapitalisták ellen, akik szervezkednek, hogy rátámadjanak a Szovjetunióra és ezt a hatalmas országot gyarmatukká, felvevő piacukká tegyék. A Szovjetunió népei rengeteg erőt és anyagot kénytelenek önvédelemre fordítani, pedig mindezt sokkal jobban felhasználhatnák az emberiség kulturális megújulása szolgálatában, hiszen kétségtelen, hogy annak az építési folyamatnak, amely a Szovjetunióban megindult, az egész emberiségre kiterjedő jelentősége van.

A burzsoáziát megfosztotta eszétől a gyűlölet és a jövőtől való rettegés. Ebben a rothadó környezetben mind több és mind több idióta támad, aki fel se tudja fogni saját ordítozásának értelmét. Egyikük a következő felhívással fordult az „Európa kormányszékeiben ülő urakhoz, valamint a diplomata urakhoz":

> „A jelen pillanatban a sárga faj erejét kell Európának felhasználnia eszközül a Harmadik Internacionále elpusztítására".

Könnyen elképzelhető, hogy ez az idióta nem tett mást, csak egyszerűen kifecsegte néhány hozzá hasonló „diplomata és kormányférfiú úr" álmait és célkitűzéseit. Lehetséges, hogy már akadnak olyan „urak", akik komoly formában gondolnak arra, amit ez az idióta világgá kiabált. Európát és Amerikát ilyen felelőtlen „urak" kormányozzák. Az Indiában, Kínában és Indokínában lejátszódó események igen alkalmasak arra, hogy kifejlesszék az európaiak és általában a „fehérek" ellen irányuló faji gyűlöletet. Ez már a harmadik fajta gyűlölet lesz és Önöknek, humanistáknak, fontolóra kell venniök, vajjon Önök és gyermekeik számára hasznos-e ez a gyűlölet? Hasznos-e Önöknek, ha a „faji tisztaságot" hirdetik, vagyis

ugyanazt a faji gyülöletet, amit Németországban prédikálnak. Ime a példa:

„Hitlerék thüringiai vezére, Sauckel, utasította a nemzeti szocialista párt weimári csoportját, tiltakozzék az ellen, hogy Gerhart Hauptmann, Thomas Mann, Walter von Molo és Henri Lichtenberg, a párizsi Sorbonne tanára résztvegyen a Goethe halálának századik évfordulója alkalmából rendezendő ünnepségeken. Sauckel hangsulyozza, hogy a szóbanforgó személyek nem árja származásúak".

Itt az ideje annak, hogy eldöntsétek az egyszerü kérdést: *Melyik táborba tartoztok ti, „kultúra mesterei"?* A kultúrának abba a munkás, alkotó táborába-e, amely most kezdi megteremteni az élet új formáit, avagy a másik táborba, amely a rablók felelötlen kasztjának uralmát akarja fenntartani? Az emberiség jövöjéért harcoltok-e, vagy azért a kasztért, amely tetötöl-talpig korhadt és már csak a tehetetlenség törvénye tartja mozgásban ideig-óráig?

A RÉGI ÉS AZ ÚJ EMBERRÓL

A XIX. századot így szokták emlegetni: „a haladás évszázada". Ezt a hangzatos nevet a század megérdemelte. Ebben a században az emberi értelem a tudomány eszközeivel felderítette a természeti jelenségek titkait és a gazdasági érdekek szolgálatába állította a természet elemi erőit. Számos téren eddig elképzelhetetlen színvonalat ért el és megteremtette a „technika csodáinak" sokaságát. Az értelem alaposabban tanulmányozta a szerves életet és felfedezte a baktériumok láthatatlan világát. Ezt a felfedezést a maga teljességében még nem aknázták ki, mert nem engedték meg a szégyenletes és cinikus osztálytársadalmi viszonyok. Wallace „XX. század" című könyve orosz kiadásának bevezetésében ezt olvassuk: „Ebben az évszázadban a szellem sasröpte méltóságteljesen és büszkén megmutatta az emberiségnek erejét".

Ám a tudományos szellemnél nem kevésbbé hatásosan müködött egy másfajta szellem is. A polgárság körében azt a hangulatot keltette, amelyet „világfájdalom" néven ismerünk. Megteremtette a pesszimizmus filozófiáját és költészetét. 1812-ben adta ki Lord Byron a „Child Harold" első énekeit és röviddel utána megszólalt Giacomo Leopardi, Monaldo grófja, a filozófus és költő. Azt hirdette, hogy minden a világon „hiúságok hiúsága" és nincs más valóság, csak a küzdelem és a halál. Ez a gondolat nem új. Különösen szépen fejezte ki az ótestamentumi Prédikátor és ugyanezt hirdette Buddha is Ez a gondolat nehezedett Morus Tamás, Jean

Jacques Rousseau és sok más nagyeszü, tehetséges ember lelkére. Ha Byron és Leopardi feltámasztotta ezt a gondolatot, a polgári osztály által legyözött hübéri nemesség szomorú lelkiállapotának adott hangot. A polgári osztály az arisztokráciától örökölt földbirtokkal együtt átvett, persze, egynéhány eszmét is. Ezek az eszmék magukon viselik azoknak a körülményeknek a káros hatását, amelyek közt keletkeztek.

A pesszimizmus eszméinek szívósságát jól megmagyarázza az a körülmény, hogy ennek a filozófiának a szelleme mélységesen konzervatív és — ámbár értelmetlen dolgokat állít — tökéletesen megfelel a nem túlságosan kíváncsi lelkek szükségletének és megnyugtatja a nyugalom után vágyó embereket. A pesszimista filozófia szívós életét az is elősegíti, hogy híveinek köre rendkívül szük, kicsiny létszámú és eredetiségben, merész gondolkodásban éppenséggel nem bövelkedö.

A XIX. század Európájában a pesszimizmus eszméit a németek ápolták leghüségesebben. Olyan buddhista jellegü filozófusokról, mint Schopenhauer és Hartmann, nem is kívánok beszélni. De még az anarchista Max Stirner is — „Az egyetlen és az ö tulajdona" címü könyvében — a legmélységesebb pesszimistának mutatkozik. Ugyanez elmondható Friedrich Nietzscheröl, az „erös ember" burzsoá vágyának kifejezöjéröl. Ez a vágy fokozatos süllyedéssel az ünnepelt Nagy Frigyesröl átszállt Bismarckra, a féleszü II. Vilmosra és — napjainkban — a nyilván nem normális Hitlerre.

A század elsö tizenkét évében az európai burzsoáziának Bonaparte, „a kis káplár" szolgált a „nagy ember" példaképéül. Eddig még nem is tanulmányozták elég alaposan félig mondaszerü életrajzának hatását a polgárság több nemzedékének szellemére és érzésvilágára. Pedig éppen Bonaparte escte mutatja a legjobban, hogy a „hösért" való kiállás a polgárság számára feltétlen életszükséglet és a hös bukása szerintük elkerülhetetlen.

Köztudomású, hogy a „hösnek", mint a történelem formálójának alakját Carlyle rajzolta meg igen szépen, bár kissé hisztérikusan. Hittek is neki, de ez nem volt akadálya annak,

hogy a hősök össze ne zsugorodjanak egy Clemenceau, Churchill, Woodrow Wilson, Chamberlain vagy a „kultúremberiség más vezetőinek" méreteire, már ahogyan ezeket a politikusokat lakájaik nevezni szokták.

A kapitalisták most már óvatosabbak a szolgálatukban álló hősök felhasználásában. Ezen a téren sok csalódás érte őket. Amikor nekivágtak az 1914—1918-as háborúnak, a kapitalisták mindegyik csoportja tudta, hogy „a háború szüli a hősöket" és arra számított, hogy egy makedóniai Sándort, egy Timur-Lenket (Tamerlánt), vagy talán egy Napoleont kap. De végül aztán csak egy Joffre, egy Pershing, egy Ludendorff jutott nekik. De hogy ismét a tárgyra térjünk, meg kell említeni a német pesszimisták sorában Weiningert, a „Nem és jellem" című sötét könyv szerzőjét és Spenglert, aki „A Nyugat alkonya" meg az „Ember és technika" című könyveket írta.

„A Nyugat alkonya" — vagyis szellemi elszegényedése, tehetségeinek elapadása, szervezett eszméinek silány és szükös volta — olyan jelenség, amely nemcsak Európában észlelhető, hanem mindkét Amerikában, sőt az egész világon. A burzsoázia egén már leáldoztak a fényes csillagok!

A *Forsyte*-ok Angliában, a *Buddenbrook*-ok Németországban, *Mister Babbit* az Egyesült Államokban nyilván nem képesek már „hősöket" a világra hozni. Így kénytelenek kis kalandorokból képzeletükben hősöket formálni.

Abban az országban, ahol valamikor a derülátó Dickens ködös jószívűsége elhomályosította Thackeray egészséges kriticizmusát, nemrég hallgatott el a mogorva Thomas Hardy és megnyílt az út olyan gonosz, sötét kétségbeeséssel teli könyvek számára, mint Richard Aldington „A hős halála" című regénye. Franciaország irodalma a XX. században a művészi általánosítás olyan fokára sem tudott felemelkedni, amelyet Galsworthy, Thomas Mann vagy Sinclair Lewis képvisel. Romain Rolland, a nagyszerű *Jean Cristophe* regénysorozat írója, hazájának határain kívül él, mert kiüldözte a burzsoázia baromi ostobasága. Veszíteni, persze csak Franciaország veszített vele, nem a dolgozók világa. A francia tőkepénzes olyan, mint az óriáskígyó, amely túlsok táplálékot

falt és nem tudja megemészteni, mégis szüntelenül attól retteg, hogy egy másik vadállat zsákmánya lesz az, amit ő már nem tud felfalni. A szellemi élet szegénysége természetesen csöppet sem zavarja a szatócsokat megszokott és esztelen törekvésükben, hogy új, termékeny földdarabokat kaparintsanak meg és a gyarmatok népeit igájukba hajtsák. Ám a pénzes elhájasodás mindjobban megfekszi a burzsoázia agyát. Európa szellemi elszegényedésének látványa megdöbbentő. Igaz, hogy már feltünnek olyan emberek is, akik szégyelnek a szatócsok cinikus világában élni. Ezek már megértik, hogy a szatócsok „hős-imádata" a bukásra ítélt individualista hajlam reménytelen megnyilvánulása.

Arra a kérdésre, hogy hova jutott Európa társadalmi kultúrája a XIX. században, csak egy válasz van: eljutott a vagyonharácsolás olyan beteges fokához, amelyről a vak is látja, hogy a munkásosztály még soha nem tapasztalt nyomorának közvetlen oka. A munkásosztály és a burzsoázia közt olyan mély szakadék keletkezett, hogy abba a burzsoáziának kétségtelenül bele kell buknia.

Magától értetődik, hogy a fejlödés útja a burzsoázia bukásához vezet. Most az a kérdés, meg fogja-e sínyleni ezt a „kultúra"? Nem. A forradalmak sohasem jelentettek szünetet az emberi kultúra fejlödésének történetében. A forradalmak mindíg új teremtö erőket hívtak életre és növeltek naggyá.

A kulturális forradalom folyamata gyors fejlödést mutat a Romanovok és félmüvelt szatócsok volt Oroszországának területén. Ezek a szatócsok országuk kincseit kiszolgáltatták az európai tőkéseknek, miközben maguk kegyetlenül kizsákmányolták a parasztokat és a munkásokat, akik ki voltak szolgáltatva az emberi értelmet elfojtó, tudatlan pópák hatalmának.

Talán megengedhető, hogy ezen a helyen saját életem folyásáról is megemlékezzem. Az én életem jogot ad arra, hogy magamat tájékozott és igazságszeretö tanúnak tekintsem.

Csaknem ötven év óta figyelem a különböző osztályokba tartozó emberek életét.

Nem bíztam közvetlen benyomásaimban, ezért lelkiisme-

retesen ellenőriztem tapasztalataimat. Tanulmányoztam népem történetét és összehasonlítottam a nyugati népek történetével. Én eléggé „tárgyilagos" vagyok akkor is, amikor érzem, hogy ez a tárgyilagosság csak hátráltat az élet legegyszerűbb igazságainak megértésében és elgörbíti világképem kifejlődésének egyenes vonalát.

Talán nem könnyű belátni, hogy a tárgyilagosság mögött a legtöbb embernek az a törekvése lappang, hogy a lényegében ellentétes dolgokat lehetőleg összeegyeztesse, vagy legalább is a belső ellentmondást valahogy áthidalja.

Ezt különösen azoknak kell megszívlelniük, akik olyan országban élnek, ahol kompromisszumos elméletekhez folyamodtak. Ezekben az országokban, a 14—18-as szörnyű háború után csak igen kevés — mondhatnám hivatásos — értelmiségi kezdte felismerni, hogy nem összeegyeztetni kell az ellentmondásokat, hanem okukat kideríteni.

Állítom, hogy a cári Oroszországban a munkás és paraszt élete sokkal nehezebb volt, mint a dolgozó osztályoké bárhol Európában. A dolgozó nép Oroszországban sokkal jogfosztottabb és tudatlanabb volt, mint bárhol másutt.

Az államnak és az egyháznak az emberek akaratára és értelmére nehezedő nyomása Oroszországban sokkal súlyosabb, durvább és torzabb volt, mint Nyugateurópában. A tehetséges emberek sehol sem kallódtak el és pusztultak el olyan nagy számban és olyan könnyen, mint az orosz földön. Én nem tartozom az elvakult „hűséges hazafiak" közé és meg vagyok győződve arról, hogy ismerem a „nép lelkületét". Ezt az igen széles skálájú nagy befogadóképességű lelkületet nálunk megnyomorították a primitív létfeltételek, megmérgezték sötét, torz babonákkal és vad előítéletekkel. Mellékesen megjegyzem: ha ezzel a néppel meg akarnak ismerkedni, úgy ne Turgenyevhez, Tolsztojhoz vagy Dosztojevszkijhez forduljanak, hanem a népköltészethez. A népdalokhoz, mesékhez, közmondásokhoz, legendákhoz, a népélet és a vallásgyakorlat szertartásaihoz, a szektákhoz és a háziiparhoz, a nép iparművészeti termékeihez. Csak ezek adnak igaz és egyben nyomasztó képet a cári uralom alatt élő orosz nép ijesztően sötét életéről, de csodálatos, sokrétű, mélységes tehetségéről is

A XIX. század első felében a nemesi literátorok mélységes szánalommal beszéltek a parasztságról — az „istent szívében hordó" népről. Lágyszívű, lírai hajlamú népnek ábrázolták, amely álmodozik és megnyugszik sorsában. Akkor meg kellett győzni a kormányt arról, hogy a paraszt is ember, tehát ideje levenni válláról a rabság jármát, megszüntetni a jobbágyság teljes jogfosztottságát, megtanítani a muzsikot a betűvetésre. A primitív humanizmusnak ezt a propagandáját a század második felében a polgári értelmiség folytatta. Ragyogó és gyengéd színekkel rajzolta meg a muzsik képét Turgenyev, Tolsztoj és sok más író. De azt hiszem, a nemesek csak azért akarták megtanítani a muzsikot a betűvetésre, hogy még több munkát préselhessenek ki belőle, míg a burzsoázia célja az volt, hogy felhasználja a parasztság erejét az önkényuralom ellen.

A század végén, az ipar fejlődésével egyidőben, az orosz burzsoázia körében megjelentek a „legális marxisták". Kispolgári házi szárnyasok voltak ők, afféle ludak, amelyek talán majd megmentik Rómát. Arról kezdtek szavalni, hogy jó lesz a lírai hajlandóságú muzsikot a „gyári üstben kifőzni". Ugyanakkor a cári kormány, hogy „az idő követelményeinek eleget tegyen", jobban eltürte az iskolákat, de a falusi iskolával szemben előnyben részesítette az egyházi iskolát, ahol a falusi pópák tanítottak. Ugyanakkor gyökeresen megváltozott az irodalom viszonya a paraszthoz: a szelídlelkű, álmodozó, lírai paraszt eltűnt — felváltották Csehov, Bunyin és más írók vad, iszákos és különös muzsikjai.

Semmi hajlandóság nincs bennem arra, hogy elhiggyem a paraszt típusának ilyenirányú *valóságos* megváltozását. Ez a változás bizonyára nem a valóságban, hanem csak a XX. század elejének irodalmában történt meg. Az ilyen irodalmi átalakulás pedig ugyancsak nem alkalmas arra, hogy meggyőzze az embert a művészet függetlenségéről. Inkább arra vall, hogy a „szabadgondolkodó individualizmus" hangja harmonikusan összecseng saját osztályának hangjával. Jellemző az is, hogy a meggyőzés szándékát felváltotta a kedveskedő alkalmazkodás igyekezete.

Ilymódon a XX. században a muzsiknak nem éppen ro-

konszenves irodalmi arcképe lebegett a burzsoázia szeme elött. Ám az arckép eredeti modellje az 1905—1907-es években elhatározta, hogy birtokába veszi a földet — elkezdte felégetni és lerombolni a földbirtokosok kastélyait. Viszont a „sztrájkoló" — vagyis a parasztmozgalomban részt nem vevö — munkássággal szemben a paraszt kedvetlenül és nem egészen barátságosan viselkedett. Csak 1917-ben érezte meg a paraszt a munkásosztály egyszerü igazát és — mint köztudomású — szuronyát a földbe szúrta: megtagadta a parancsot, hogy tovább öldösse a német munkásokat és parasztokat.

Közismert dolog az is, hogy a német hadsereg a „hódító jogára" támaszkodva, ugyancsak kifosztotta az orosz muzsikot. Az európai kapitalistákat viszont sértette az orosz paraszt szokatlan viselkedése és ezért szívvel-lélekkel arra buzdították saját munkásaikat és parasztjaikat, hogy fékezzék meg, söt irtsák ki a rakoncátlan oroszokat. Ezt a rendkívül aljas eljárást az orosz liberális és radikális értelmiség zöme helyeselte és támogatta. Védelmére sietett a kapitalizmusnak, szabotálta a szovjethatalmat, összeesküvéseket szervezett ellene, a munkások és parasztok vezetöi ellen a terrorhoz folyamodott. A Leninre irányzott lövés megmutatta a munkás- és paraszttömegnek, hogy ki az igazi barátja és ki az ellensége? Megmutatta, hogy az utóbbiak semmiféle aljasságtól sem riadnak vissza. Ez aztán ellenséges magatartást szült az értelmiség ama részével szemben, amely ezt árulásával megérdemelte. Az európai értelmiség tanulhatna ebböl egyetmást.

*

Azóta tizenöt év telt el.

Mi történt a Szovjetunióban e tizenöt év alatt? Nem beszélek a technika terén elmaradt ország iparosításának nagyszerü munkájáról. Az ország kezdetleges gazdaságát végkép tönkretette a kapitalisták általános európai háborúja és utána az a háború is, melyet a munkásosztály a hazai és külföldi vademberek ellen viselt. Ebben az utóbbi háborúban a munkások a kultúrához való jogukért harcoltak, az értelmiség pedig a burzsoáziának a fosztogatáshoz való jogáért küzdött.

Rámutathatnék az egyetemek és a tudományos kutatóintézetek tizenöt éve tartó állandó fejlődésére. Kimutathatnám, hogy ezekben az években mennyi ásványi kincset tártak fel, hosszú évszázadokra biztosítva a Szovjetunió további gazdasági és kulturális fejlődését. Ám mindez köztudomású. Az értelem és akarat e hatalmas eredményeit csak az nem látja, akit elvakítottak piszkos érdekei és osztályelőítéletei. Nem látja az, aki látni is lusta. Nem látja az ujságíró, akinek megtiltotta a gazdája, hogy meglássa az igazságot.

A Szovjetunióban csak egy gazda van. Ez a Szovjetunió alapvető vívmánya. Ez különbözteti meg a burzsoá államoktól. Az egyetlen gazda a munkások és a parasztok állama, amelyet Lenin tanítványainak szervezete vezet. A cél, amelyet maguk elé tüztek, teljesen világos: megteremteni a százhatvan milliós, sokféle népből álló lakosság minden egyes tagja számára a lehetőséget, hogy tehetségét és képességeit szabadon kifejlessze. Más szóval: aktívvá tenni az egész népnek nyugalmi állapotban várakozó szellemi erejét és idegenergiáját, serkenteni alkotóképességét. Lehetséges-e ez?

Nemcsak lehetséges, hanem máris megvalósulófélben van. A tömeg előtt megnyílt a kultúra minden útja és most tízezrével termeli ki magából a tehetséges fiatalokat, még pedig az energia kifejtésének minden területén: a tudományban, a technikában, a művészetben és a közigazgatásban.

Életünk és munkánk természetesen nem mentes még minden hibától, hiszen másfél évszázad alatt lehetetlen teljesen kiirtani az elmúlt századok örökségét: a vagyonszerzés ösztönét, a butaságot, a lustaságot és hasonló tökéletlenségeket. De csak az esztelenek vagy az esztelenségig gyülölködök tagadhatják le az elvitathatatlan tényt: a távolság, amely az európai munkások ifjú nemzedékét az általános emberi kultúra igazán értékes vívmányaitól elválasztja, a Szovjetunióban fantasztikus gyorsasággal csökken.

Miközben elfogadják alapul mindazt, ami a régi kultúrából megingathatatlannak látszik, a Szovjetunió népei merészen fejlesztik saját nemzeti, de általános emberi értékü kultúrájukat. Erről meggyözödhet mindenki, aki hajlandó

figyelmét a Szovjetunió családjában élő kisebb népek ifjú irodalma és zenéje felé fordítani.

Meg kell említeni a török és más törzsek asszonyainak társadalmi felszabadulását, a lét új formái felé való törekvésüket, lelkes aktivitásukat.

A törvényhozó tevékenység a Szovjetunióban a dolgozó népből indul ki. A talaj, amelyből kinő, a dolgozó nép gyakorlati tapasztalata, a munkásélet különféle változásai. A Népbiztosok Tanácsa ezeket a tapasztalatokat és törvényeket csupán megszövegezi. De még a megszövegezés is mindíg figyelembe veszi a dolgozó tömeg érdekeit — és ez egészen természetes, hiszen más gazdája az országnak nincs.

A törvények az egész világon felülről zuhannak a népre, mint a kő és csupán két célt szolgálnak: kizsákmányolni a munkástömegek munkaerejét és megakadályozni, hogy a fizikai erő értelmi erővé váljék. Ha népmüvelésre fordítanák azokat az anyagi eszközöket, amelyeket az egyes országok burzsoáziája fegyverkezésre, egymás kölcsönös kifosztására költ, akkor a polgári világ csúnya ábrázata talán nem volna annyira visszataszító. De a gyülölet, amit a Szovjetunió iránt érez, a burzsoáziát arra készteti, hogy minden energiáját és nyersanyagát fegyverkezésre tékozolja. Mit is mondhatnánk erre? Egy bünnel több, amelyet az európai burzsoázia saját munkásai és parasztjai ellen elkövet.

Senki se tudna rámutatni a Népbiztosok Tanácsának egyetlen olyan rendeletére sem, amelynek célja más volna, mint a dolgozó nép kulturális szükségleteinek és igényeinek kielégítése. Leningrádot átépítik. Az erre vonatkozó megbeszéléseken résztvesznek orvosok, müvészek, betegápolók, építészek, írók és természetesen munkások is, a gyárak képviselői. Amennyire én tudom, ilyesmi Európában nem szokás.

A Szovjetunió sajtója — legalább is az én véleményem szerint — már-már túlzásba viszi a nyiltságot és a bírálgatást. Ez aztán a kispolgárok agyában soha nem teljesülő reményeket ébreszt. A munka minden hibáját éppúgy feltárja a szovjet sajtó, mint a régi világ minden tökéletlenségét és ostobaságát. Ezt nem engedheti meg magának a burzsoázia sajtója, amely kulturálatlan olvasóit gyilkosságok részletes

és szadista leírásával vagy ügyes csirkefogókról szóló tündérmesékkel butítja.

A munkások és parasztok tömege tizenöt év alatt a feltalálók ezreit termelte ki és még mindig újakat ad. Ezek tízmilliós összegeket takarítanak meg a Szovjetuniónak és fokozatosan függetlenítik az országot az importtól.

Természetes dolog, hogy a munkásban, aki a termelés urának érzi magát, hamarosan kifejlödik a felelösségérzés az országgal szemben. A felelösségnek ez a tudata ösztökéli a munkást arra, hogy a termelt áru minöségének javítására és az elöállítási költség csökkentésére törekedjék.

A paraszt a forradalom elött olyan körülmények közt dolgozott, amelyek a XVII. század viszonyainak feleltek meg. Függött a természet elemi erőinek szeszélyétől és kimerült földecskéjétől, amelyet apró telkekre szaggattak. De most már felszereli magát traktorokkal, vetögépekkel, kombájnokkal. Böségesen használja a mütrágyát. Huszonhat mezögazdasági tudományos kutatóintézet dolgozik az érdekében. Azt az embert, akinek tudományos ismeretei nincsenek, a közvetlen tapasztalat meggyözi az értelem erejéről, hatalmáról. A falusi suhanc, aki a technika legújabb és legtökéletesebb vívmányai alapján épült gyárba kerül, egy új világba jut — olyan jelenségekkel találkozik, amelyek képzeletét elkápráztatják, értelmét serkentik, lelkét felszabadítják az ösi babonák és elöítéletek alól. Látja az értelem munkájának eredményét, amelyet bonyolult gépek és szerszámgépek valósítanak meg. Tapasztalatlansága következtében sok mindent elront, de az anyagi kár, amit okoz, kifizetödik, mert közben értelme eröteljesen fejlödik. Látja, hogy a gyár gazdái csak olyan munkásemberek, mint ö maga, a fiatal mérnök is munkásembernek vagy parasztnak a fia. Hamarosan meggyözödik arról, hogy számára a gyár iskola, amely megnyitja tehetsége szabad kifejlesztésének útját. Ha tehetséges, a gyár csakhamar valamelyik felsöbb tanintézetbe küldi. Vannak olyan gyárak is, amelyeknek kebelén belül müködnek felsöbb müszaki iskolák. A fiatal munkás agyában és idegrendszerében megvan a világ jelenségeinek kutatására és megismerésére alkalmas képesség. Most hatalmas serkentést kap, olyan feltételek mellett, ame-

lyeket apja legmerészebb álmában sem tudott volna elképzelni.

Az ifjúmunkás színházakat látogat, amelyek Európa legjobb színházai hírében állnak, olvassa Európa és a régi Oroszország klasszikus irodalmát, hangversenyekre és múzeumokba jár, tanulmányozza hazáját, ahogy eddig még soha senki sem tanulmányozta.

A minap Kujbüsev elvtárs azt ajánlotta a komszomolistáknak, hogy vegyenek részt az egész országban folyó kutató munkában, amely ércek és más hasznos ásványok lelőhelyeinek felfedezésére irányul. Ez azt jelenti, hogy többször tízezer fiatalember fog dolgozni a Szovjetunió legkiválóbb geológusainak vezetése alatt. Az ország gazdaságát a nyersanyagok új lelőhelyeinek felfedezésével, önmagukat pedig értékes új tapasztalatokkal fogják gazdagítani. Ilyen seregeknek hasonló célokra való mozgósítása teljesen elképzelhetetlen a tőkés országokban, amelyeket a kapitalista gazdálkodás felelőtlen módon kifosztott — mert ott már nincs mit felkutatni. Ha pedig Európa rablóvezérei mégis megkísérelnék, hogy megtámadják a Szovjetuniót — seregeik olyan harcosokba ütköznek majd, akik egytől-egyig nagyon jól tudják, mi az, amit meg kell védelmezniök.

*

Cinikus játékukban a tőkések a tömeg butaságára alapítják tervüket. Ugyanakkor a Szovjetunió dolgozó tömegében tervszerüen fejlesztik a tömeg uralkodásra való jogának tudatát. A Szovjetunióban új embertípus fejlődik ki, amelynek tulajdonságai máris világosan felismerhetők.

Az első az, hogy hisz az értelem szervező erejében. Ezt a hitet elvesztette az európai értelmiség, amelyet kimerített az osztályellentétek kibékítésének meddő munkája. A Szovjetunió új embere egy új világ megteremtőjének érzi magát és ha ma egyelőre még küzdelmes körülmények között él is, tudja, hogy célja ezeknek a létfeltételeknek a megváltoztatása. Ebbe az irányba tör értelmes akarata és ezért nem ismeri a pesszimizmust. Fiatal ő, nemcsak élettani, de történelmi értelemben is. Fiatal erő, amely éppen most ismerte fel kijelölt útját, jelentőségét a történelemben. A kulturális építőmunkát

az ifjú ember bátorságával végzi, aki már nem a kényszer nyomása alatt dolgozik. Egyszerü és világos tanítás irányítja. Fülében a technika fejlödésétöl megrettent Spengler sohajtásai és panaszai nevetségesen hangzanak, mert jól tudja, hogy a technika eddig még nem dolgozott a százmilliók kulturális felemelkedésének szolgálatában, nem segített azokon, akik eddig a fizikai munka rabságában sínylödtek. Látja, hogy a burzsoázia szégyenletesen eljátszotta az individualizmusra alapított játszmáját, mert egyáltalában nem sikerült neki az egyéniséget fejleszteni. Söt önzö kapzsiságában éppen az egyéniség fejlödését korlátozta olyan eszmékkel, amelyek leplezve vagy nyiltan „régi igazságnak" tüntették fel azt az igazságtalanságot, hogy a kisebbség uralkodjék az emberek többsége fölött. Az új ember megtagadja a burzsoázia állati individualizmusát, de annál jobban megérti létjogosultságát annak az individualizmusnak, amely készségesen belekapcsolódik a közösségbe. Ö maga *ilyen* individualista. Szabadon meríti energiáját és lelkesedését a tömegböl, a tömeg munkásságából. A kapitalizmus az emberiséget az anarchiába vezette, ami rettenetes katasztrófával fenyegeti — világos ez minden tisztességes ember elött.

A régi világ célja: fizikai és erkölcsi erőszak alkalmazásával, a külsö háborúk és az utcai vérontás eszközeivel fenntartani a régi, erőszakos, embertelen „rendet", amely nélkül a tökés világ nem tudna fennmaradni.

Az új emberek célja: felszabadítani a dolgozó tömegeket a régi babonák alól, a fajok, nemzetek, osztályok, felekezetek elöítéletei alól. Létrehozni egy új — az egész világot átfogó — testvéri társadalmat, amelynek minden tagja képességei szerint dolgozik és a munka eredményében szükségletei szerint részesül.

(1932.)

A HÁBORÚELLENES KONGRESSZUS KIKÜLDÖTTEIHEZ

(Beszéd, melynek elmondására nem került sor)

Szívből üdvözöllek benneteket, emberek, akik elhatároztátok, hogy felemelitek szavatokat a nemzetek közötti háborúk ellen, amelyeket a tökések meggazdagodás céljából készítenek elö, gyülöletet hintve a népek közé az egész világon.

Üdvözöllek és boldog volnék, ha el tudnám hinni, hogy ez a tiltakozástok megingatta az emberiség ellenségeinek rosszakaratát. Mert ök ismét nemzetközi háború elökészítésében áskálódnak.

Ám a mult kevés reményt nyujt arra, hogy a béke barátainak szava elég erös volna és sikeresen szembeszállhatna egy számra nem is olyan csekély embercsoport gyilkos és romboló terveivel. Ezekben az emberekben nincs felelösségérzet, elvesztették józan eszüket és mégis ök rendelkeznek a népek élete és akarata felett.

Ti természetesen valamennyien emlékeztek rá, mi történt azután, hogy Poroszország megverte Ausztriát és Franciaországot? Negyvenhárom éven át prédikálták a pacifizmust. Több híres könyv jelent meg erröl, köztük Bertha von Suttner „*Le a fegyverekkel*“ címü munkája. Az egész világ értelmisége helyesléssel fogadta és forgatta ezeket a könyveket. Ám sem Bertha von Suttner könyve, sem Lev Tolsztoj prédikálása, sem a többi írás nem tudta visszatartani a kapitalizmust attól, hogy

pusztulásba kergesse az emberek millióit a gyarmati uralomért folytatott háborúban, utat nyisson magának Pekingbe és kifossza Kína fővárosát. A pacifista könyvek nem tudták megakadályozni a Balkán-háborúk és a szégyenletes általános európai háború kitörését.

Furcsa, hogy ez a háború Európa pacifistáit váratlanul érte. De mégis az történt, hogy meglepte az emberbarátokat, fegyvert nyomott a kezükbe és szembeállította őket egymással — akárcsak a nem szándékos gyilkosok többi millióit. És a béke apostolai barbár vérszomjúsággal irtották egymást. Nem szándékos gyilkosoknak nevezem azokat a munkásokat és parasztokat, akiknek semmi okuk sincs egymás irtására csak azért, hogy osztályellenségük hatalmát növeljék, mégis megteszik, mivel nem rendelkeznek elegendő szellemi erővel ahhoz, hogy a népek testvérgyilkos háborúját megakadályozzák. Tudvalevő dolog, hogy 1914-ben az álnok szociál-jezsuiták, a II. Internacionále vezetői, aljas módon becsapták Európa dolgozó népét; elleplezték, hogy ki a munkásosztály igazi ellensége és milyen célból készítette elö a népek véres harcát? Az emberbarátok sem vették észre, hogy ki bizonyult az emberi kultúra elvetemült ellenségének? 1914-ben saját osztályuk esztelensége könnyüszerrel megfertőzte őket.

Ennek az osztálynak a szemében a világon semmi sem drágább az aranynál. A kapitalisták aranyra váltanak fel mindent: a dolgozó nép vérét — a világ jelenségeit kutató tudományt — a technikát, amelyet azért fejlesztettek ki, hogy az ember fizikai munkáját megkönnyítse — a művészetet, amely arravaló, hogy az embereket megörvendeztesse. Ebben a tekintetben jellemző, hogy az élettani tudományok messze elmaradtak a többi tudomány mögött. A burzsoázia természetesen kereş az orvostudományon is és az egészségtanon is, amelyeknek hivatása: a nép egészségét megvédeni. Ám ezek a tudományok még sem annyira haszonhajtók, mint például a kémia, a fizika és különösen a mechanika, amelyek a hadiipar számára dolgoznak, vagyis az emberek tömeges kiirtására szolgálnak.

A kapitalisták minden egyes nemzeti csoportja kinyilatkoztatja elöjogát a föld és az emberiség kizsákmányolására,

veszettül versenyez a zsiványok többi nemzeti csoportjaival és ügyesen hasznosítja a „nacionalista ösztönt". Primitív ösztön ez, amely ellenséges érzületet teremt és az embereket szembeállítja egymással. A kellő időpontban éppen ezért változtatták át a kapitalisták a pacifistákat alázatos szolgáikká. Már régen világossá vált, hogy „a nemzet érdeke" valójában a nemzet fizikai és szellemi energiáit kizsákmányoló tőkéscsoport érdekeit jelenti. Köztudomású az is, hogy e csoportok bármelyike mindenkor hajlandó „nemzetét" elárulni. Hasznos lesz ennek bizonyítására tényeket felsorolni. Íme a tények:

1914 február 14-én a francia Karbidtársaság képviselője Krupptól rendelést kapott óriási mennyiségű ferroszíliciumra, amely az ágyúacél gyártásához nélkülözhetetlen. A francia vállalat képviselője egyik levelében ezeket írta: „Krupp ragaszkodik ahhoz a kívánságához, hogy létesítsünk valahol a gyára közelében egy ezertonnás raktárt. Nem hiszem, hogy ebben az esetben Kruppot a szállítás biztonsága nyugtalanítaná. Inkább azt gondolom, Krupp kívánságának egészen más oka van. A németek felfogása szerint számolni kell azzal, hogy az európai háború két éven belül elkerülhetetlenül bekövetkezik és az általános mozgósítás pillanatában Krupp gyárának ellátása a szükséges nyersanyagokkal nehézségekbe fog ütközni... Erre való tekintettel kívánja Krupp, hogy az ezer tonna ferroszilicium a keze ügyében legyen".

Így tehát a francia Karbidtársaság nagyon pontosan tudta, hogy Krupp azért vásárolja a ferroszíliciumot, mert előrelátja a háború elkerülhetetlen voltát. Ám ez csöppet sem zavarta a francia „hazafiakat" abban, hogy Kruppnak elektromos eljárással termelt fémeket adjanak el ágyúgyártás céljára. Ezek az ágyúk azután a francia katonák ezreit pusztították el. Nemcsak a háború előtt, hanem a háború tartama alatt is ellátta a Karbidtársaság Kruppot hadianyaggal, miként ezt a francia vizsgálati hatóságok is megállapították.

„Abban a pillanatban, amikor a francia-német ellentét erősen kiéleződött, amikor a francia sajtó egy része Németországot szankciók foganatosításával fenyegette meg arra az esetre, ha Németország megtagadná háborús jóvátételi kötelezettsé-

geinek teljesítését, abban a pillanatban, amikor a francia militaristák Genfben mind nyíltabban rázták páncélos öklüket — a német I. G. Farbenindustrie hazafiai a francia háborús gazdálkodást nátronsalétrommal és a robbanószerek gyártásához szükséges egyéb anyagokkal látták el! A német „hazafiak" aligha kaphattak bárminö biztosítékot arra, hogy ezeket a pusztító eszközöket csak a kínaiak ellen fogják felhasználni a Távol-Keleten és nem valami más közelebbi helyen. Úgy, mint húsz évvel elöbb, a háborús gyujtogatók most is büntetlenül folytatják aljas tevékenységüket, abban a számításban, hogy az embervér tengere aranyhegyeket tartogat a számukra."

Tudjuk, hogy a tökések felelötlen és bünös játéka mindenütt megtorlatlan maradt, a cárját lerázó Oroszország kivételével.

Mit akarnak az iparkirályok, amikor újból világháborút készítenek elö? Azt képzelik, hogy a háború majd kisegíti öket a gazdasági válság kátyujából, amelybe a termelési anarchia, a profitéhség örülete kergette öket.

Képletesen szólva, újra meg akarnak fürödni a dolgozó nép vérében, remélve, hogy ez felfrissíti majd vén csontjaikat. Határozottan állítom, hogy a kapitalisták nem normális emberek — semmi mással nem magyarázható átkos profitszenvedélyük gonoszsága. A falánkság beteges jelenség. A falánk akkor is továbbzabál, amikor a bendöje már telistele van. A tökés nemcsak abnormális, de többnyire felette tudatlan is. A rablóösztön eltorzítja lelkületét és korlátolttá teszi. Teljesen jogosulatlanul szokták „ipari szervezönek" titulálni. Valójában az ipart a tudomány dolgozói, a technikusok szervezik a munkásosztály fizikai energiája segítségével. Az olyan emberröl, aki megtanulta, hogyan kell megfejni a tehenet, nem szoktuk azt mondani, hogy ö találta fel a tejet. De ha a kapitalisták életrajzát vagy önéletrajzát — pl. Fordét — olvassuk, akkor láthatjuk, hogy a tökés a tej feltalálójának vallja magát és nem a tehénfejési eljárás felfedezöjének. A gyárak, üzemek, tárnák és vasutak dolgozói szakadatlan munkájukkal és teremtö tevékenységükkel maguk sugalmazzák a kapitalistának nagyzási hóbortját. A kapitalista úgy képzeli, hogy

mindaz, amit a dolgozók csinálnak, az ő saját müve. Mert hiszen ő megfizette a munkájukat. Megfizette azzal a pénzzel, amelyet éppen tőlük, a kultúra igazi mestereitől zsákmányolt. De hagyjuk ezt! Bosszantó, ha az embernek bizonygatnia kell azt, ami amúgyis világos és nyilvánvaló.

A közös emberi kultúrának azokról az igazi megteremtőiről beszélek, akik a tudás alapjait megvetették és mélyen átérzik a munka költészetét. Azokról az emberekről, akiknek az emberiség örök hálával tartozik a tudomány és a müvészet igazi értékeiért. Azokról az emberekről beszélek, akiket nem korrumpált a burzsoázia piszkos „paradicsoma" és világosan látják, teremtő energiában milyen koldusszegény a mai burzsoázia, életmódja milyen visszataszító és miként mérgezi, bomlasztja a tömegeket, a teremtő energia tartalékát.

A kultúra e mestereinek a történelem keményen nekiszegezte a kérdést — *mi az, ami feltétlenül szükséges:* a kapitalisták nemzeti csoportjainak szakadatlan bünös háborúi egymás ellen — vagy pedig olyan háború, amelyet valamennyi ország proletárja viselne valamennyi ország tőkése ellen. Olyan háború, amely mindörökre lehetetlenné tenné a véres összetüzéseket, a legegészségesebb emberek millióinak kiirtását, munkájuk eredményeinek megsemmisítését.

Kivel tartsanak a jövőben a kultúra mesterei?

Azokkal az emberekkel, akik mások teremtő energiáját kizsákmányolva, teleszívták magukat mindennel, bőségesen el vannak látva az anyagi kultúra eszközeivel, viszont a szellemi kultúra fejlődéséhez semmi közük, söt már azon vannak, hogy ezt a fejlődést korlátozzák?

Vagy pedig ott a helyük az új osztály oldalán, amelyet a történelem most helyez előtérbe és amely egy százhatvanhárommillió lakossal bíró országban már kezébe is vette a hatalmat?

A *szociál-jezsuiták* — ez az elnevezés méltán megilleti a II. Internacionále vezetőit — nem helyeslik az osztályháborút. Számukra sokkal biztonságosabbak azok a véres nemzeti háborúk, amelyeket a tőkések provokálnak és amelyekben proletár harcol proletár ellen. Félnek az osztályharctól, mert elke-

rülhetetlenül olyan förtelmes helyzetbe sodorná öket, mint egykor Noskét, akit jogosan neveztek vérebnek.

1914-ben a II. Internacionále vezetői szemléltetően demonstrálták a világ előtt, hogy nemzetköziségük csöppet sem különbözik azoknak a szatócsoknak a nemzetköziségétől, akik a munkásosztály energiájával és vérével kereskednek. Engem, személyesen, csöppet sem lep meg, amikor ezek a vezetők az *Osservatore Romano*-val, a legkeresztényebb egyház fejének szócsövével együtt kijelentik, hogy „feltétlenül szükséges a keresztény Európa összes erőinek egyesülése az Oroszországból áradó szellemi anarchia ellen".

Ebben az esetben anarchiának nevezik a munkásosztály sikereit a szocialista gazdaság és kultúra építése terén. Anarchiának nevezik a szellemi energia kifejlődését a Szovjetunióban. E fejlődés tempójára jellemzők a következő számadatok: 1929-ben a Szovjetunió 57 000 mérnökkel és 55 000 technikussal rendelkezett. 1932-ben a megfelelő számok: 103 000 és 138 500. A munkásosztály — a Szovjetunió egyetlen gazdája — 1932-ben már 400 felsőbb tanintézetet és 1609 műszaki iskolát tartott fenn, ahol két és félmillió tanuló végezte tanulmányait. Ám a tanulóknak ez a száma sem elégítheti ki elég gyorsan a Szovjetföld szükségletét tudományos munkásokban. Ezzel szemben Németországban az „Orvostisztviselők Birodalmi Egyesülete" tiltakozott a kormánynál az ellen, hogy külföldi orvosok asszisztensi állásokat töltenek be a kórházakban, holott ezeknek az idegeneknek a száma csupán 145 volt. Ez természetesen nem azt bizonyítja, mintha Németországban tökéletesen megoldották volna a lakosság egészségének védelmét, hanem csak azt mutatja, hogy van 145 olyan német orvos, aki az országban száraz kenyerét sem tudja megkeresni.

Ha Európa életének tragikus összevisszaságát szemléljük, akkor ez természetesen csak apró, jelentéktelen adat. Ámde mögötte fontosabb tény válik láthatóvá: Németországban a felsőbb tanintézetek évente negyvenezer embert bocsátanak szárnyra és ezek közül csak hatezernek tud a kormány munkát juttatni. Az értelmiségi energia „túltermelése" általános jelenség egész Európában, úgyszintén az USA-ban. Természetesen, nagyon jól tudjuk, hogy ott a dolgozó nép tömegei ezt az ener-

giát nem képesek hasznosítani. De a „túltermelés" csak azt jelenti, hogy a kapitalista országokban egyszerűen lehetetlen a kulturális erők helyes felhasználása — pedig enélkül a kultúra elakad további fejlődésében.

1932-ben a Szovjetunióban az ország egész munkabíró lakossága dolgozik. 163 millió ember él ebben az országban és nemcsak, hogy nincs munkanélküli, de jelenleg már hiány mutatkozik munkáskezekben. A munkásosztály — az ország egyetlen gazdája — bátran nekivágott a legnagyszerűbb kulturális és gazdasági feladatok megvalósításának. A tengereket csatornákkal köti össze, a folyók vizével öntözi a kiszáradt sztyeppét, elektromos energiával gazdagítja az egész országot, többször tízezer kilométernyi hosszúságban utakat épít, gyárakat és üzemeket teremt. A tizenöt év alatt végzett munka eredménye egyszerűen mesébe illő. És ezt merik anarchiának nevezni az Adlerek, a pópák meg egyéb foglalkozású jezsuiták! Olyan emberek, akik vakok akarnak maradni, mert félnek az igazságtól, amely nekik nem kedvez. Mégis szembetűnő a tényállás: a munkásosztály okosabban tud gazdálkodni, mint a kapitalisták.

Ezt a tényállást mind gyakrabban elismerik most már néhányan a rablók közül is, de ez persze nem győzi meg a többieket, söt inkább növeli gyülöletüket és cinikus embertelenségüket.

A tőkéseknél okosabban gazdálkodva, a Szovjetunió munkásosztálya nem tekinti az anyagi kultúra kifejlesztését végső céljának. Nem éri be azzal, hogy országa — tehát önmaga — meggazdagodásra törekedjék. Megértette és tudja, hogy az anyagi kultúra nélkülözhetetlen, elsősorban azért, mert a szellemi, értelmi kultúra kifejlesztésének alapja és tápláló talaja. A szovjet nép alkotókedvét a nemzetek világot átfogó testvériségének nagy eszméje lelkesíti.

És milyen eszmének hordozója a kapitalizmus? A faji és nemzeti gyülölet magvait szórja el világszerte. Amit a kapitalisták létrehoztak, elnevezése szerint: a „Nemzetek Szövetsége". Alig néhány hónappal ennek az intézménynek a megalapítása után a kapitalizmus engedelmes szolgái úgy látták, hogy a fegyverkezés csökkentése Európa számára elkerülhe-

tetlenül szükséges. De a „leszerelés" úgy történt, hogy a japán kapitalisták nyiltan és törvénytelenül fosztogatni kezdték Kínát, elragadták tőle Mandzsúriát, megölték és most is öldöklik a teljesen ártatlan emberek tízezreit. Sanghájban a kultúrértékek tömegét pusztították el. Olyan értékeket, amelyeknek az egész emberiség számára nagy jelentőségük volt.

Ez a büntény nem háborította fel a pacifistákat, nem indította őket tiltakozásra, sőt, úgy látszik, még a figyelmüket sem keltette fel. Ámde a kapitalisták gonosztettei nemcsak Sanghájban és Mandzsuriában mindennaposak, hanem az egész világon, Európa összes városaiban — mindenütt az emberbarátok és pacifisták szeme láttára. Ezek az emberek írástudók, akiknek tudomásuk van arról is, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban a munkásokat éhség pusztítja, de ugyanakkor a tőkések a búzából brikettet préselnek gőzkazánok fűtésére. Ez a gyalázatos eljárás, úgy látszik, csöppet sem kompromittálja az írástudók szemében a kapitalista gazdálkodás rendszerét. Németország városainak utcáin napról napra véres összecsapások zajlanak le, munkásokat gyilkolnak, megismétlődnek a polgárháború jelenetei, amiket cinikus módon a burzsoázia provokál. Hogyan reagálnak erre a pacifisták? Szép szónoklatokon kívül mit tudnak szembeállítani a tőkések anarchikus és cinikus magatartásával? Szemük láttára szakadatlanul dolgozik a „hadiipar internacionáléja". A *Washington Post* adatokat közöl az USA európai adósainak katonai kiadásairól.

A hivatalos adatokon alapuló kimutatás szerint 1930-ban katonai célokra a következő összegeket költötték: Anglia 608 millió dollárt, Franciaország 547 milliót, Olaszország 322 milliót, Lengyelország 123 milliót, Románia 67 milliót, Jugoszlávia 47 milliót, Csehszlovákia 41 milliót, Belgium 23 milliót. Más adatok szerint Japán ugyanabban az esztendőben 240 millió dollárt költött fegyverkezésre, míg az USA katonai költségvetése elérte a 709 milliót.

Köztudomású, hogy 1931-ben valamennyi burzsoá ország katonai kiadásai nem csökkentek, hanem emelkedtek. A folyó év költségvetései pedig e kiadások további növelését tervezik.

A hadiipar teljes kapacitással dolgozik, de érdemes fel-

jegyezni, hogy nincs megelégedve. Várakozásai, amelyeket — a távolkeleti háborús eseményekkel kapcsolatban — az üzlet fellendüléséhez fűzött, nem teljesültek. A *Deutsche Allgemeine Zeitung* nevü berlini ujság igy panaszkodik: „Kiderült, hogy a Központi Hatalmak csak akkor tudnának jó üzleteket csinálni, ha valóban nagy és gazdag országok háborúskodnának egymással".

Pedig ennyi milliárdért már egészen kiadós tömegirtást lehet rendezni, a városoknak minden képzeletet felülmúló lerombolását és a munka termékeinek gigászi elpusztítását. Kérdezem: hát ide jutott a kapitalista „civilizáció"? Ez elkerülhetetlen volna? Ebbe bele lehet nyugodni? Nem tudom elképzelni még azt az ördögöt sem, aki ilyen bünt helyeselni tudna. De el tudom képzelni, mi lenne akkor, ha ezeket a milliárdokat a fizikai munkásság szellemi energiájának fejlesztésére fordítanák. Igen, el tudom képzelni, de csak azért, mert a Szovjetunió polgára vagyok, tehát olyan országé, ahol nincsenek kapitalisták, viszont a munkásosztály rendkívül nehéz körülmények között is egészen különös tehetségről tesz tanúságot minden téren, ahol energiáját az új kultúra építésére fordítja. A dolgozó nép — ez az, amire legkevésbé gondolnak a derék hazafiak a mostani időkben, amikor ez a nép Egyiptomban és Amerikában munka nélkül maradt és éhenhal, a tőkések gyarmatain pedig a géppuskák tüzétől pusztul el, a kizsákmányolás ellen folytatott küzdelemben.

Valójában nehéz megérteni, mi nyugtalanítja a pacifistákat és tulajdonképpen mit is akarnak? Ezt a nagy nyugtalanságot talán csak azzal lehet megmagyarázni, hogy a pacifisták és az emberbarátok a frontvonalak mögött, a hadtápterületen élnek, a tábornokok pedig azzal fenyegetőznek, hogy a népek jövendő háborúja nem fogja megkímélni a hadtápterület jámbor lakosait sem.

Általában kiderült, hogy az emberbarátok már régóta a „mögöttes" területeken élnek, valahol hátul az események mögött. Jól elmaradtak a történelem mögött és legfőbb igyekezetük, hogy önmagukat megmentsék, nyugodt, zavartalan életük legyen. Nagyon nehéz elképzelni, hogyan fognak viselkedni a pacifisták azon a napon, amikor kirobban az elkerül-

hetetlen és utolsó háború, amely talán megszünteti majd minden további nacionalista háború lehetőségét.

Köztudomású, hogy a nacionalisták gyülöletének egész heve a Szovjetunió ellen fordul. Ha a kapitalisták valóban azt hinnék, hogy mindaz, amit a Szovjetunió munkásosztálya felépített, csak „sikertelen kísérlet", akkor nem volna okuk olyan veszettül gyülölködni a szovjet emberek iránt. Nyugodtan élhetnének és folytathatnák kedvenc foglalkozásukat: a kizsákmányolást és fosztogatást. Nyugodtan bevárhatnák, míg a „sikertelen kísérlet" maga után vonja az összeomlást és akkor rávethetnék magukat a Szovjetre. Ám világos, hogy az említett kísérletet siker koronázza. Erről már ők maguk is kezdenek fennhangon beszélni egymás között. De azért Franciaország már megint a Moszkva ellen indítandó keresztes hadjáratról álmodozik.

A Szovjet elleni háborúra való uszítás különösen erős Franciaországban. De annál örvendetesebb látni, hogy vannak franciák, akik ellenzik a népellenes háborút, nem akarnak háborúskodni, bár kénytelenek felkészülni a védekezésre. Ez a nép eröteljesen és határozottan felkarol minden olyan ügyet, amely tagadhatatlanul fontos az egész emberiség számára. Ebben megakadályozni csak azok próbálják, akik a dolgozó emberiség ellenségei, energiájának kizsákmányolói. Olyan emberek, akiknek tevékenysége, söt már minden szándéka nyilvánvalóan bünös.

Amennyire megértettem, ennek a kongresszusnak az a feladata, hogy megtalálja a helyes eszközöket a küzdelemre e bünös szándékkal szemben. Valóban tiszteletreméltó feladat! Hogy miképpen kell harcolni az emberiség újabb tömeges irtásának a megszervezői ellen, arról én már kellő határozottsággal nyilatkoztam. Az a véleményem, hogy a hivatásos gyilkosokat nem lehet szép szóval „átnevelni".

Az a szokás, hogy az ilyen beszéd végén hangot adjunk valamiféle kívánságunknak. Én valamennyi ország proletárjai felé fordulok — beleértve a „proletár" fogalmába a tisztességes gondolkodású, értelmiségi dolgozókat is. Azt kívánom, értsék meg a proletárok minél hamarabb, hogy a tökések minden háborúja a munkások ellen irányul, a dolgozó nép ellen,

a kultúra ellen. Ha ezt a proletárok jól megértették, akkor fordítsák minden erejüket, minden képességüket az utolsó és döntő harc megszervezésére, az osztályellenség ellen, aki el akarja pusztítani azt a kultúrát, amelyet a fizikai és szellemi munkások évszázados erőfeszítései teremtettek meg.

(1932.)

A „KATONÁS SZELLEMRŐL"

A minap Berlinben a *Stahlhelm* („Acélsisak") díszfelvonulást rendezett és ez alkalommal Seldte likörgyáros, az alakulat elnöke, így beszélt: „A Stahlhelm menetelése a német katonai szellem feltámadását jelenti. A katonás eszmék és a katonai tettek újból méltánylásra találnak Németországban."

Ezelőtt harminc esztendővel valaki — a nevére már nem emlékszem — megírta Fichté filozófus életrajzát. Ebben az életrajzban olvastam a következőt: „Németország a filozófusok országa. Míg Franciaországban ügyvédek csinálják a politikát, Németországban a filozófusok szelleme irányítja a nemzetet." De mit látunk most? Németországban a likörgyárosok kezdenek politikát csinálni. Ez persze nem tegnap kezdődött és ha csúnya dolog is, tökéletesen érthető egy kapitalista országban. Am arra mégsem vagyok hajlandó, hogy egy likörgyárost filozófusnak ismerjek el. Úgy tudom, hogy a polgári filozófus a „bölcseség kedvelője", akinek célja „megmagyarázni a világot" — vagy legalább is a világról való gondolkodás módszereit. Ez az ő hivatása. Ha a cselekvő embernek, a világot átalakítani akaró embernek a szempontjából nézzük, akkor — minden sértő szándék nélkül — azt kell mondanunk, hogy a burzsoá filozófus afféle „tétlen ember", akinek nagyon kevés köze van a tettekhez. Viszont az említett likörgyáros egyáltalában nem filozófus, de annál inkább a tett embere, még pedig a „katonai tetteké".

Könnyű elképzelni, hogy miféle „katonai tettekről" van

szó. Az 1914—18-as évek hasonló „tettei"nek véres szörnyüségei még nem mentek egészen feledésbe. Világosan mutatja ezt az amszterdami háborúellenes kongresszus visszhangja a széles néprétegekben. Nem mentek feledésbe a Szovjetunió ellen szervezett európai intervenció szörnyüségei sem. A minap is láttunk ilyen szép „katonai tetteket", amikor a japánok megrohanták Csapej tartományt. Általában manapság léptennyomon találkozunk a „katonás szellem" megnyilvánulásaival.

De hát miből is áll az a dicső „katonás szellem"? Mik azok a híres „katonás eszmék"? A filozófia története nem tud semmit az ilyen eszmék létezéséről. Sőt azt merem állítani, hogy az ilyen „katonás eszmék" létezése logikusan el sem képzelhető. Hiszen a katonákat mindíg és mindenütt arra tanították, hogy „ne gondolkozzanak". Ha mégis megtették, büntetés járt érte.

A cári hadsereg a katonai nevelés módszerét teljesen Németországtól vette át. A katonának megtiltották, hogy parancsnoka valamely kérdésére egyszerűen, becsületesen így válaszoljon: „nem tudom". Ilyen esetben azt kellett felelnie, hogy „nem tudhatom". Ezekkel a szavakkal *kényszerítették a katonát, mondjon le arról a képességéről és jogáról, hogy olyasmit tudjon, ami a legkisebb mértékben is túllépi a „Szolgálati Szabályzat" szük körét.* Ez a „Szolgálati Szabályzat" a polgári civilizáció legförtelmesebb dokumentumai közé tartozik.

Amikor belebújtatták az embert a katonai mundérba, akkor beleoltották, hogy gondolkodása nem terjedhet tovább a katonai szolgálat határainál. Ami ezen kívül esik, azt nem szabad tudnia, sőt nem is tudhatja, mert nincs meg hozzá a képessége.

A burzsoázia hadseregébe besorozott paraszt vagy munkás olyan ember, akinek agyát osztályellensége elködösíti, hogy mégjobban megerösítse a hatalmát felette. Az európai hadseregek katonája olyan ember, akit hipnotizáltak; ellenségeinek fogságában él és csak nekik él — néhány garas zsoldért meg egy darab komiszkenyérért. Ugyanakkor a katona olyan ember, akinek apja, anyja, fivérei és nötestvérei

keservesen dolgoznak és óriási adókat fizetnek, hogy őt a hadseregben ruhával, fegyverrel és élelemmel tudják ellátni És amikor az apákra és testvérekre úgy ránehezedik az élet, hogy kénytelenek a telhetetlen osztályellenség ellen fellázadni, akkor ennek a katonának a kötelessége, hogy a lázadókra lőjön. Meg is teszi — mert olyan mély az ostobaság, amibe a tőkések süllyesztették.

Több mint félesztendeig fecsegtek Genfben a tőkések alkalmazottai a leszerelésről. Az európai hadseregek katonái a fecsegés közben süketek és némák maradtak, pedig elsősorban róluk volt szó és nekik lett volna a kérdéshez komoly mondanivalójuk. Igen súlyos dolgokat mondhattak volna a fegyverkezés folyton emelkedő költségeiről, a fémeknek ágyúkra és tankokra való pazarlásáról, az új világháborúról, amelyet a tőkések készítenek elő, hogy az élő és egészséges emberek millióit hullává vagy rokkanttá tegyék. Ám a katonából olyan embert faragtak, aki nem tudhat semmit és nem gondolkozik. A likörgyáros hazudik: a sorkatonában semmiféle „katonai eszme" nem lakozik. De miután az imperialista hadseregekben sok a proletár, előbb vagy utóbb mégis gondolkodóba esnek és a kaszárnyákban is foglalkozni kezdenek kikerülhetetlen történelmi feladatukkal.

A világon csak egyetlen olyan hadsereg van, ahol a gondolkodás a katona joga és kötelessége — ez a mi hadseregünk, a Vörös Hadsereg. Ennek a katonája sohasem beszél így: „nem tudhatom". Neki joga és kötelessége, hogy mindent tudjon, vagy legalább is minél többet. És tudja azt is, ami a legfontosabb: hogy ki az ő ellensége és merre van? Tudja, hogy ez az ellenség a tőkés, aki mások munkájából él, csak önmagáért él, a rablótermészetű pók életét éli. A Vörös Hadsereg katonája hazájának polgára, gazdája, védelmezője és jövőjének építője.

*

Megkérdeztem: elsősorban melyik osztályból kerülnek ki az „Acélsisak" tagjai. A következő választ kaptam: „Ezek főképpen az 1914—18-as háború áldozatainak gyermekei. Apáik és megcsúfolt szülőföldjük megbosszulói." Francia-

országban, természetesen, szintén sok ilyen gyermek van. Valamennyi állam, amely résztvett az 1914—18-as háborúban, „bosszúra" neveli gyermekeit, hogy azután kölcsönösen újra beverjék egymás fejét. A tőke kitartottjai, a lélekkufárok, a sajtóbetyárok, a toll zsiványai szüntelenül lázítják a háborús árvákat. Legfőbb gondjuk elleplezni az ifjúság előtt azt az egyszerű, világos igazságot, hogy a gyilkosságban nem a tényleges gyilkos keze a főbűnös, hanem sokkal inkább a felbujtó aljas feje. Pedig alig lehet letagadni, annyira szembeötlő, hogy ez a felbujtó nem más, mint a kapitalista, a magántulajdon bálványimádója, akit telhetetlen kapzsisága, irigysége, esztelen harácsoló-dühe egészen eltorzított — már nem is ember, csak valami emberszabású lény, amely mindjobban elveszti a normális emberhez való fizikai hasonlatosságát is.

A „háborús árvák" és az „apák megbosszulói" az ólomkatonák szerepét játsszák e degenerált lények, e félig idióta gyermekek kezében, akik időnkint megunják játékaikat és abban lelik kedvüket, hogy letörik ólomkatonáik fejét és lábát. A különbség az ólomkatona és az „apja megbosszulója" közt csak annyi, hogy mielőtt leütik az utóbbinak a fejét, előbb megtömik mérgezett zagyvaságokkal. Elhitetik vele, hogy létezik valami, amit hazájának nevezhet és amit meg kell védenie. Neki kell megvédenie azt a „hazát", amely a felelőtlen és embertelen zsiványok kezében van, az ágyú- és likörgyárosok meg egyéb hasonló kultúrértékek gyártóinak a kezében! A munkásosztály fizikai energiájának anarchikus kizsákmányolása az európai „hazákat" a tömeges munkanélküliség és éhezés hazájává tette. Ez a szörnyűség természetesen tönkreteszi a dolgozó nép, a „nemzet" egészségét. A munkanélküliség hatására jellemző, hogy egyetlen napon (augusztus 10-én) a berlini tűzoltóparancsnokságtól tizenötször kértek telefonon segítséget öngyilkosok számára, akik világítógázzal megmérgezték magukat. Ebben a számban, persze, nincsenek benne azok az öngyilkosjelöltek, akik a vízbe ugrottak, a kötélhez folyamodtak, a pisztolyhoz nyúltak vagy leugrottak az emeletről. És a legtöbb öngyilkosság közös oka: a munkanélküliség.

„Ez nem is olyan sok olyan nagy városban, mint Berlin"

— mondja az egyik értelmiségi, akit a kapitalizmus egészen elbutított. De az is lehet, hogy olyan ember, aki tisztában van a kapitalizmus egész aljasságával, de maga is jómódban él, tehát úgy véli, kötelessége a tőkést védenie és szolgálnia. Hogy a felvilágosult nemzetközi munkásosztállyal együtt a töke ellen harcoljon — az elbutított értelmiségiből hiányzik ehhez a kellő bátorság. Pedig észre kellene vennie, hogy *a történelem már mellének szegezte a kemény kérdést: van-e joga a butasághoz?*

Majdnem minden burzsoá ország törvényei közt található egy cikkely — pontos szövegére nem emlékszem, de az értelme ez: ha valaki valamely büntettnél jelen van és nem siet az áldozat segítségére, úgy ő is büntársnak tekintendő. Persze, manapság a tőkés társadalomban törvényről és a törvény betartásáról beszélni naiv dolog. Mégis, úgy veszem észre, hogy abban az esetben, ha egy büntett áldozata „úriember" — a burzsoázia az említett törvénycikknek érvényt szokott szerezni. Viszont egészen magától értetődik, hogy ez a törvény csak papíros marad, ha olyan büntettről van szó, amelyet a dolgozó nép ellen, a munkástömegek ellen követnek el. Napjainkban a munkásosztály állandó tárgya és áldozata a tőkések büntetteinek. A munkásosztály mindenütt a világon felemeli már a fejét, kezdi érezni, hogy éppen neki volna joga törvényeket hozni és ítélkezni. És jól megőrzi emlékezetében a kapitalisták által elkövetett cinikus törvénytelenségek tanúinak hihetetlen, bünös nemtörödömségét is. Majd annak idején eszébe fog jutni, hogy amikor munkanélküli volt és éhhalállal küszködött, mások szurokkal keverték a búzát meg a kávét — brikettet, fütőanyagot csináltak belőle. Eszébe fog jutni, hogy angol fasiszták önkénteseket toboroztak Bolívia és Paraguay hadseregei részére és a bolíviai konzul Londonban tízezer ilyen zsoldos embergyilkost lajstromoztatott. A munkásnak, mint minden bírák bírájának eszébe jut majd sok minden, ami mellett a kapitalizmustól elbutított polgárok egykedvüen elhaladtak. Olyan emberek, akik minden tiltakozás nélkül nézték a legnagyobb gazságokat és élték a maguk életét a legképtelenebb bünök káosza közepette.

Milyen emberek ezek és mit gondolnak önmagukról? Azt

hiszem, elég jól jellemezte öket az egyik modern angol regény hőse, aki ezt mondja:

„Véleményem szerint az élet, ha kellemesen akarjuk leélni, olyan sok figyelmet, annyi körültekintö elökészületet kiván, hogy az már igazán nem tréfa. Természetesen, az úgynevezett civilizált életről beszélek, nem a Fidzsi-szigetek vagy a zulukafferek életéről. Nálunk az élet minden mozzanatát annyira ki kell számítani, úgy meg kell tervezni, hogy ez a sok gondoskodás, az örökös törekvés a biztonságra — megmérgezi a jelent. Nálunk nem lehet egyszerüen és könnyen élni — nem is szólva a boldogságról, amelyet nem is ismerünk. Azt mondhatnám, kötéltáncos módjára mindig valami kifeszített kötélen lépdelünk és örülünk, valahányszor felsóhajthatunk: no, ezen a darabon is szerencsésen átjutottunk! Ha meg elhatározzuk, hogy az élvezeten kívül nem törödünk semmivel, akkor hamarosan megcsömörlünk mindentöl és megununk mindent. Viszont, ha arra törekszünk, hogy a csömört elkerüljük, ez olyan erőfeszítést kiván tölünk, hogy nem tudjuk már az életet élvezni. Ha rábízzuk magunkat a folyam sodrára, katasztrófa vár ránk. Ha pedig megpróbáljuk kis hajónkat helyesen irányítani, belefáradunk a folytonos megfeszített munkába. Milyen szomorú, hogy az életben bízni nem lehet, folyton figyelni kell, javítgatni és foltozgatni. Így azután minden öröm, amit az élet nyujt, olyan, mint a rádió vagy gramofon élvezete. A rádió vagy a gramofon csak akkor dolgozik nekünk, ha beállítjuk a hullámhosszat, illetve cseréljük a lemezt. *Nem hallgathatjuk a muzsikát ölbetett kézzel, kényelmesen!*"

Ime, ez az ö életük célja: ölbe tett kézzel és egykedvü lélekkel figyelni az élet viharait, közömbösen, tétlenül, részvétlenül. Talán túloznék, ha azt mondanám, hogy az egész európai értelmiség itt tart már és eljutott tehetetlenségének világos tudatához, ehhez a hideg kétségbeeséshez. De igen figyelemreméltó dolog, hogy a lelki elszegényedésnek ilyen kétségbeesett tudata éppen Angliában szólal meg, Kiplingnek, az imperializmus költöjének a hazájában!

Vegyük tudomásul ezt a jelenséget. És vegyük tudomásul,

hogy ez a gyászos hangulat erősen terjed egész Európában, sőt átcsapott már a szükagyú Északamerikába is.

De térjünk vissza a „katonás szellemhez". Már fentebb megmondtuk, hogy a katonának nincsenek „katonai eszméi". Azt hiszem, elmultak az idők, amikor ezeket az eszméket még olyan mélyen bele lehetett verni az európai hadseregek agyába, mint a szöget a deszkába. Kétségtelen azonban, hogy a katonai eszmék fennmaradtak és azokat manapság is a leghevesebben hirdetik, ezúttal a fasizmus alakjában. Nem új eszmék ezek. Forrásukat felfedezhetjük a német írók könyveiben, példának okáért a neves történelemtudósnál: Heinrich Treitschkénél. Ezeknek az eszméknek filozófiai és művészi kialakítását Friedrich Nietzsche végezte el, amikor a „szőke vadállat" felsőbbrendűségét hirdette. Ezeknek az eszméknek a megvalósítója ma: Benito Mussolini. Abban a cikkben, amelyet az olasz enciklopédiába írt, felhasználja az elmebeteg Nietzsche valamennyi tézisét, a „messzeség szeretetének" Nietzsche-féle tanát, megvetéssel tagadja a népek testvériségét és az emberi egyének társadalmi egyenlőségét. Tagadja természetesen a többségnek a hatalomhoz való jogát is.

Az imperializmust, amelynek igája alatt az emberek milliói pusztulnak, Mussolini lelkesen üdvözli. Dicséri a háborút, mint minden emberi képesség legmagasztosabb kifejezését. Erről lelkendezett már Mussolini előtt a „futurista" Marinetti is. Ez a háborús írók őrült eszméje. A háború, az ő nézetük szerint, az embereket „nemesebbé" teszi. Ezt azonban aligha fogják elismerni a legyőzöttek. Soha nem hallotta még senki, hogy a legyőzött elragadtatással és boldogan mondta volna a győzőnek: jaj, milyen nemessé tettél azzal, hogy megcsonkítottál és kifosztottál! 1914—15-ben a belgák és franciák egyetlen szóval sem említették a győző németek nemeslelkűségét. Ellenkezőleg: a legyőzöttek a „teuton kegyetlenség" miatt siránkoztak. Vadállati vérszomjúsággal vádolták a németeket és sok más tulajdonsággal, amely homlokegyenest ellenkezik a „nemeslelkűség" fogalmával. A legyőzött németek sem beszéltek soha a győzők nemességéről és nagylelkűségéről. Kissé furcsa, sőt túlságosan furcsa dolog volna nemeslelkűnek nevezni az intervenciósok tetteit Oroszország-

ban, például a huszonhat bakui vezető bolsevik lelövetését, ami az angolok lelkén szárad, vagy a kazáni aranykészlet elrablását, ami a cseh légió „höstette" volt. Vagy gondoljunk csak Herszon kétezer békés lakósára, akiket a franciák és görögök azon a napon, amikor a várost kiürítették, hombárokba zártak és ezeket rájuk gyujtották. Ugyancsak nem dicsekedhetik a katonák nemeslelkűségével Graves tábornok sem, aki Szibériában az amerikai intervenciósok különítményét vezette. Ugyancsak emlékezetes a németek garázdálkodása Ukrajnában. Fel lehetne sorolni még sok mindent, amivel a „művelt" Európa alaposan bemocskolta magát.

A háború hívei és a fasiszták hiába fecsegnek a háború nemesítő hatásáról. Vajjon mit szól ehhez a hazugsághoz az amerikai hadsereg sokezer rokkant katonája? Ezeket a „veteránokat" az erkölcsileg megrokkant győztes állam gumibotos rendőrökkel kergeti szét, ha tüntetni merészelnek, mint ahogy nemrég Washingtonban megtörtént. Ezt kapták a követelt végkielégítés („bonus") helyett.

Nem fér össze a fasizmus háborúdicsőítő tanaival a győztesek és legyőzöttek millióinak sorsa sem. Leszereltek, de nincs munkájuk és az éhhalállal küszködnek. Az olasz fasizmus Róma világuralmáról álmodozik. Hitler arról prédikál, hogy a fasizmus a „német népet az egész emberiség élére fogja állítani". Japánban él egy ember, aki azt állítja, hogy rövidesen az egész fehér faj a sárga burzsoázia hatalmába kerül. A francia imperialisták szívesen zsebrevágnák egész Európát. Nincs szó, mely kellőképpen ki tudná fejezni, hogy mindez mennyire szánalmas, esztelen és undorító. De Mussolini arról szónokol, hogy a „népek" még sohasem szomjaztak a hatalomra olyan szenvedélyesen, mint most.

Valószínű, hogy a burzsoáziának még sikerülhet valahol felülnie a bolondok trónjára, félrecsapott koronával a fején és ólomaggyal a koronája alatt! Persze, nem hosszú időre. Mindez egy oszlásnak indult, pusztuló osztály görcsös vonaglása. Egy halálos beteg lázálmai és végső agóniája. Az írásművészek, amikor haldoklókat ábrázolnak, gyakran felelevenítik hőseik lelkében a multat, a gyermekkor és ifjúság jeleneteit. Éppen ez a mult kóválygyog most az egész világ

burzsoáziájának a fejében. Az európai burzsoázia visszaemlékszik a XVIII. század végére, amikor zászlajára a szabadság, testvériség és egyenlőség jelszavait írta Úgy látszik, megbánta, hogy résztvett ebben a harcban és ifjúsága sajnálatos tévedésének véli. Ó, bárcsak vissza lehetne fordítani az idő kerekét — sóhajtja — helyreállítani a régi egyetértést a hübéri renddel! Ime, ide vezetnek a fasizmus alapját alkotó „katonai eszmék".

Teljesen leplezetlenül, a vadember cinikus kegyetlenségével árulja el a burzsoázia jelenlegi hangulatát — Hitler ujságában, a *Völkischer Beobachter*-ben — egy bizonyos Alfred Rosenberg, abból az alkalomból, hogy Beuthenben halálra ítéltek öt fasisztát egy kommunista megkínzása és meggyilkolása miatt. A gyilkosságot olyan borzalmas szadizmussal követték el, hogy még a burzsoá bíróság is halálra ítélte őket Rosenberg erre a következőket írja:

„Az ítélet feltárta a mély szakadékot, amely a mi gondolkozásunk és a liberalizmus között tátong A most uralkodó szabadelvü jog azt tanítja, hogy az egyik ember a másikkal egyenlö. Ez érvényes Amerikában is. Am ott a színeseket a fehérektöl áthatolhatatlan válaszfal különíti el A fekete nem vehet el fehér nöt feleségül, söt még ahhoz sincs joga, hogy vele egy vagónban utazzék A négert, aki fehér nön erőszakot követ el, meglincselik. Ez persze nem éppen törvényes dolog de okvetlenül szükséges a fehér faj védelmére A világháború kezdetén Jaurès francia paficistát megölték — a bíróság a gyilkost felmentette. Ezzel szemben Clemenceau merénylöjét kivégezték. Franciaország mind a két esetben életbevágó érdekének megfelelöen járt el. Öt halálos ítélet egyetlen polgár haláláért, aki még hozzá bolsevik is volt — ez a bírói ítélet szöges ellentétben áll a nemzeti önvédelem elemi érzésével Mi a szabadelvü világnézet ellen ugyanolyan kíméletlen harcot folytatunk, mint a marxisták ellen Nálunk az egyik szellem nem egyenlö a másikkal, sem az egyik ember a másikkal Csak az egyenlötlenség elismerése adhatja meg Németországnak a politikai szabadságot."

Ennek az eszeveszett kirohanásnak a hatása alatt a gyilkosok büntetését a törvényszék enyhítette és úgy látszik, meg-

van a hajlandóság a büntetés teljes elengedésére is. Az ilyen örültség valójában alapvető támasza a fasizmusnak. Egészen világos, hogy Európán, Európa dolgozó népein meghibbant eszü emberek uralkodnak; nincs az a bün, amelyre ne állnának készen, nincsen annyi vér, melynek kiontásától visszariadnának. Hogy a német nép átadhassa magát ennek az örültségnek: ki kell magából vetnie, el kell felejtenie, át kell lépnie Goethét és Kantot, Schillert és Fichtét és még jó száz szabadgondolkodót, költöt, zeneszerzöt és festöt. A polgári kultúra a könyvtárakban és múzeumokban penészedik, ahol hovatovább teljesen hozzáférhetetlenné válik. A burzsoázia élete évröl-évre barbárabb és mocskosabb, a politika mind szadistább és embertelenebb lesz. A Szovjetunió határain kívül eszeveszettek uralkodnak a világon!

(1932.)

„A világ beteg“ — ezt nemcsak a bolsevikok állítják, de lírai hangulatukban az emberbarátok is elismerik. Végre kezdik megérteni, hogy az „emberszeretet“, a „lágyszívűség“, a „nagylelkűség“ és más hasonló érzelmek csak arra valók, hogy a kétlábú vadállatok farkas-természetüket takargassák velük. Eszükbe sem jut ezeket az érzelmeket átvinni a valóságba. Nehéz belőlük árut csinálni. Nincs irántuk kereslet, csak csökkentenék a kereskedelmi és ipari tevékenységből származó hasznot.

„A világ elvesztette az eszét“ — ordítják mind hangosabban azok, akik hivatásuknak tekintik a tőke felelőtlen és embertelen hatalmának védelmét és igazolását. Ezt hirdetik most a munkásnyúzók védelmezői!

A kapitalizmus „megbetegedésének“ története már akkor kezdődött, amikor a polgárság kiragadta a hatalmat a legyengült hübéri rend kezéből. Azt lehet mondani, hogy az első, aki ezt a megbetegedést észrevette és kétségbeesetten világgá kürtölte, Friedrich Nietzsche volt, Karl Marx kortársa. Nem véletlenül. Az élet minden jelenségének megvan a maga oka és nem véletlen, hogy azokban az években, amikor Marx tudományosan és megcáfolhatatlanul megokolta a kapitalizmus elkerülhetetlen bukását és a proletariátus uralmának biztos bekövetkezését, Nietzsche egy fanatikus ember beteges és ijedt dühével hirdette a „szőke vadállat“ korlátlan hatalmának törvényességét és biztos beköszöntését. Már

Nietzsche előtt megtagadta a polgári államot, a vallást és erkölcsöt Max Stirner, aki az egyénnek a határtalan önzéshez való jogát hirdette. Az ilyen anarchista nézet mögött valójában megtagadása rejtőzik annak a humanizmusnak, amelyet a burzsoázia még az elmúlt századokban fejlesztett ki, amikor megkezdte harcát a hübériség ellen és a hübériség szellemi vezetője, az egyház ellen. De a burzsoázia csakhamar rájött arra, hogy az efféle humanizmus ellentmond a világi tapasztalatoknak és a gyakorlati élettel összeférhetetlen. Erről tanúskodik Luther, Kálvin és mások egyházi reformtevékenysége is. Reformjuk lényegében arra irányult, hogy a „humanitárius" evangéliumot felcseréljék az ótestamentummal, amely nemcsak természetesnek találja, de szinte dícséri a törzsi gyülölködést, az emberek legyilkolását, a fosztogatást, a csalást és mindazt, ami nélkül a burzsoá állam nem tud meglenni. Luther előtt az egyház arra tanította a napszámosokat, a kultúra építöit, hogy gürcöljenek és szenvedjenek Krisztus kedvéért. Luther a maga — pap-hoz nem illő — öszinteségével, a XVI. században, a parasztok és kézművesek forradalmainak éveiben ezt tanította: éljetek és dolgozzatok úgy, hogy a királyoknak és bárónak könnyü és kellemes legyen rajtatok uralkodni. „Szenvedjetek, engedjetek át mindent, a testeteket és a vagyonotokat is. Ne helyezkedjetek szembe a hatóságokkal, söt az erőszakkal sem."

Ma már igazán felesleges bizonygatni, hogy a burzsoá „humanizmus" hazug és képmutató. Hiszen a burzsoázia fasizmust szervez és maga rántja le humanizmusát, amely már úgysem tudja eltakarni a ragadozó vadállat száját. A burzsoázia lerántja magáról ezt az álarcot, mert rájött arra, hogy poshadásának és meghasonlásának egyik oka éppen a humanizmus. Mit látunk tehát? Valahányszor az érzékeny lelkeket a világ szönyüségeinek látványa nyugtalanította, mindíg emberszeretetet prédikáltak. Naív módon arra törekedtek, hogy a szörnyüségeket enyhítsék, vagy legalább is szép frázisok mögé rejtsék. A világ urai, a szatócsok megtürték ezeket a prédikációkat — hadd nyugtassák meg azokat az embereket, akiket a szegénység, a jogtalanság, az elnyomatás,

szóval e szatócsok tevékenységének elkerülhetetlen eredménye felháborít. Mihelyt azonban a dolgozó tömegek felzúdulása már szociális forradalommal fenyeget, a burzsoázia erre az „akcióra" tüstént „reakcióval" válaszol.

Ennek a módszernek szívesen alávetette magát a mi szabadelvű burzsoáziánk is, amikor az 1905—1906-os évek eseményei után a *Vjeha* („Jelzőoszlop") című bűnbánó almanachban így nyilatkozott: „Hálával kell viseltetnünk a hatalom iránt, amely szuronyaival megvédett bennünket a nép dühétől". A hatalom akkor Sztolüpin miniszter kezében volt, aki több, mint ötezer munkást és parasztot felakasztatott.

Napjainkban az ilyen hatalommal félelmetesen szembenáll Marx—Lenin—Sztálin történelmileg és tudományosan megalapozott, valóban általánosan emberi, proletár humanizmusa, amelynek célja minden fajú és nemzetiségű dolgozó népnek teljes kiszabadítása a tőke vaskarmaiból. Ez az igazán emberszerető tan megcáfolhatatlanul kimutatta, hogy a tőke vaskarmait éppen a munkások alkotják, vagyis eddig maguk a proletárok biztosították a kapitalizmus számára a „szép életet", míg ők maguk jogfosztott koldusok maradtak.

A forradalmi humanizmus adja meg a proletariátusnak történelmileg megalapozott jogát a kapitalizmus elleni kíméletlen harcra, a burzsoá világ szégyenletes alapjának elpusztítására és megsemmisítésére. Az emberiség egész történetében most szervezkedik elsőízben teremtő erőként az igazi emberszeretet. Célja: felszabadítani a dolgozó emberek százmillióit egy jelentéktelen kisebbség embertelen és esztelen hatalma alól. Figyelmezteti a dolgozók százmillióit, hogy éppen az ő munkájuk teremtette meg a kultúra minden értékét; tehát ezekre támaszkodva, a proletariátus dolga, hogy megteremtse a szocializmus új, általános emberi kultúráját, amely sziklaszilárdan megalapozza majd a dolgozó nép testvériségét és egyenlőségét az egész világon.

A proletariátusnak ez a humanizmusa nem fantázia, nem elmélet, hanem a Szovjetunió proletariátusának harcos és hősies gyakorlati valósága. Ez a gyakorlat már megmutatta, hogy a volt polgári, póri, „barbár" és tarka népességű

Oroszországban valójában létrejött a népek testvérisége és egyenlősége. Az is kétségtelen, hogy már hatalmas lendületre kapott a fizikai energiának szellemi energiává való átalakítása.

Hogyan próbálják megakadályozni az egyes országok tőkései a munkásosztály forradalmi jogtudatának kifejlődését?

A kapitalisták megfeszítik megmaradt erőiket, hogy megtartsák hatalmukat a dolgozó népek milliárdjai felett és megvédjék „szabadságukat" a munka esztelen kizsákmányolására. Erre szervezik a fasizmust. A fasizmus nem egyéb, mint a fizikailag és erkölcsileg gyengülő, kimerülőfélben lévő, beteg burzsoá társadalom mozgósítása és átszervezése. Mozgósítják a részegesek és szifilitikusok fiatal leszármazottait, a hisztérikus gyermekeket, akik idegrendszerükben megőrizték az 1914—1918-as háború szörnyűségeit. Megszervezik a kispolgárság gyermekeit, a vereség és győzelem „megbosszúlóit". Mert a győzelmek a burzsoázia számára éppenolyan károsnak bizonyultak, mint a vereségek. Ennek a felnövekedő nemzedéknek a lélektanát mutatják a következő jellemző esetek: Németországban, Essen városában most, május első napjaiban „Heinz Christen, tizennégyéves kamasz megölte tizenhárméves pajtását, Fritz Falkenhorstot. A gyilkos hidegvérrel elmesélte, hogy előzőleg sírt ásott pajtása számára, élve beledobta és addig szorította arcát a homokba, amíg meg nem fulladt. A gyilkosságot azzal okolta meg, hogy nagyon megkívánta azt a hitlerista rohamosztagos egyenruhát, amely Falkenhorst birtokában volt".

Aki végignézett egy fasiszta díszfelvonulást, láthatta, hogy az angolkóros, görvélyes, tüdővészes ifjúság parádéja ez. Olyan ifjúságé, amely a beteg ember mohóságával ragaszkodik az élethez és mindenre rávehető, ami mérgezett vérét lázas forrásba tudja hevíteni. A fakó, sápkóros arcok közt csak ritkán akad és valósággal kirí egy-egy egészséges, telivérű arc. Ezek persze a proletariátus tudatos osztályellenségeinek az arcai, vagy kalandoroké, akik a kispolgárság köréből kerültek ki és tegnap még szociáldemokraták voltak. Vannak köztük kis szatócsok, akik szeretnének

nagy üzletemberek lenni. Szavazataikat a német fasizmus vezérei úgy vásárolták meg, hogy ezeknek a szatócsoknak ingyen — tehát a munkások és parasztok költségére — odadobtak egy kevés tüzelőt vagy burgonyát. Vannak köztük főpincérek, akiknek vágya, hogy saját kis éttermük legyen. Apró tolvajok, akik szeretnének kiadósabb zsákmányhoz jutni, ami egyébként törvényesen csak a nagy tolvajoknak dukál — íme, ezek a fasizmus „káderei". A fasiszta díszfelvonulások a tőke erejének, de ugyanakkor gyengeségének is a parádéi.

Nem húnyjuk be a szemünket. Tudjuk, van a fasiszták közt sok olyan munkás is, aki még nem értette meg a forradalmi proletariátus céljait. Nem titkoljuk magunk előtt, hogy a kapitalizmus, a világ nagy parazitája, még mindig elég hatalmas, amíg a munkások és a parasztok meghagyják kezében a fegyvereket és a kenyeret, sőt tulajdon húsukkal és vérükkel is táplálják. Viharos korunknak talán ez a legelszomorítóbb és legszégyenletesebb jelensége. Visszataszító az ellenségnek ilyen alázatos kiszolgálása és felhízlalása, amire a munkásosztályt saját szociáldemokrata vezetői tanították. Az ilyen vezetők nevét most és mindenkor a gyalázat sárga, zsíros ragyogása övezi. Meglepő a munkanélküli, éhező emberek béketűrése olyan gazságokkal szemben, mint példának okáért az élelmiszerek megsemmisítése a piaci árak fenntartása végett, a legnagyobb munkanélküliség idején, amikor a bérek lemorzsolódnak és még a kispolgárság vásárlóereje is csökken.

Az ember azt hinné, hogy az angol proletariátus emberi méltósága mélységesen és tettrekészen felháborodik, ha olyan tényekről értesül, amelyek cinikusan gúnyt űznek a munkanélküli éhezőkből. Ilyen tény például a következő:

„Surrey angol városban megnyílt a világ első kutyacukrászdája. Ebben a cukrászdában minden kutya kaphat süteményt. A gazdátlan, éhes kutyákat a cukrászda ellátja élelemmel és szállással is. Ezt a cukrászdát Mr. James Patterson alapítványából tartják fenn, aki néhány héttel ezelőtt halálozott el Brookhurstben."

Az efféle szemérmetlen, cinikus esetek mind gyakorib-

bak Angliában, az „arisztokrata faj" országában. Az ilyen esetek mögött talán a Patterson-féle emberek érzése lappang, hogy már úgyis elveszett minden! Ha egy ilyen arisztokratikus érzelmű Patterson megválik az élettől, bosszújában igyekszik azt minél jobban beszennyezni.

A kapitalisták a suhancokat és fiatalembereket nemcsak revolverrel fegyverezik fel, de a nacionalizmus és fajelmélet eszméivel is. Beléoltják az ifjúságba a cinizmust, a gyilkolás és pusztítás szadista vágyát. Ebből az ifjúságból segédcsapatokat szerveznek, hogy támogassák a rendőrség harcát a forradalmi proletariátus ellen. Azonkívül méregnek is felhasználják, amelyet az emberirtás modern fegyvereivel felszerelt, munkásokból és parasztokból álló hadsereg vérébe kevernek. A kapitalisták nem felejtették el, hogy a munkások és parasztok 1918—1920-ban megmutatták: a kegyetlen kaszárnya-fegyelem ellenére is csak bizonyos határig szolgálják gondolkodás nélkül, önműködően és öngyilkos módra osztályellenségüket. Ezen a határon túl megtagadják a szolgálatot a szuronyok és az ágyúk, miután előzőleg sokmillió munkás és paraszt egymást irtotta velük. Természetesen: „jobb későn, mint soha". De jó lenne tanulni valamit az osztályellenségtől. Mert a kapitalisták nem riadnak vissza attól, hogy megsemmisítsék a munkást, mielőtt felemelné ellenük tisztességes kezét.

Számtalan adat bizonyítja a fasizmus pusztító, rothasztó hatását Európa ifjúságára. Ezeket az adatokat még felsorolni is útálatos volna. Még megemlékezni is rossz arról a szennyről, amit a burzsoázia olyan lelkesen és bőségesen kitermelt. Csak arra akarok rámutatni, hogy abban az országban, ahol a proletariátus bátran és eredményesen gazdálkodik, az ifjúságot megrontó homoszexualitást társadalmi bűnnek és ezért büntetendőnek tekintik, míg a nagy filozófusok, tudósok és muzsikusok „kulturált" országában a homoszexualitást szabadon és büntetlenül kultiválják. Ez annyira igaz, hogy valaki gúnyosan megjegyezte: „pusztítsátok ki a homoszexuálisokat és megszűnik a fasizmus". Meg kell mondani azt is, hogy Németország burzsoáziája üldözi és kiűzi a zsidókat, egy olyan fajta embereit, amely — ha éppen

arról van szó — eldicsekedhetnék erkölcsi tisztaságával Olyan fajta embereit, amely a kultúra számtalan, valóban nagy mesterét adta az emberiségnek. És mit látunk Angliában, ahol számos zsidó volt már hatalmon és közülük sokan az ország arisztokráciájához tartoznak? A fasiszták már ott is hirdetni kezdik a szemérmetlen antiszemitizmust.

Ugyanakkor abban az országban, ahol a hatalom a munkásosztályé, megszervezték a zsidók önálló köztársaságát, a Zsidó Autonóm Területet.

A kapitalisták nemzeti csoportjai serényen készülnek az új világháborúra. Újra fel akarják osztani a világot, hogy a munkások és parasztok munkáját szélesebb területen és alaposabban kizsákmányolhassák. A kis országokat ismét az a veszély fenyegeti, hogy a nagyok acélos ölelése megfojtja őket és elveszítik kultúrájuk szabad kifejlesztésének lehetőségét

A soknyelvű, soknemzetiségű proletariátus tömegében az imperializmus és a fasizmus ismét elhinti a nemzeti elkülönülés, a faji lenézés és becsmérlés gonosz magvait, amelyekből gyülölködés sarjadozik majd, és megnehezíti az egész világ dolgozói számára, hogy közös osztályérdekük tudatára ébredjenek. Pedig ez a tudat életbevágó, életmentő — csak ez tudja kiszabadítani a világ munkásait és parasztjait mai védtelen és jogtalan helyzetükből, az eszeveszett szatócsok rabságából. Az ipari és kereskedelmi vetélkedésen alapuló nemzeti gyülöletük könnyen átcsaphat és már át is csap faji gyülölködésbe, faji háború hirdetésébe. Ma az antiszemitizmust prédikálják és gyakorolják is a legaljasabb módon — holnap majd eszükbe jut Mommsen, Treitschke és mások véleménye a szlávokról és akkor majd az antiszlávizmus prédikálására kerül a sor. Gyorsan elfelejtik majd, hány tehetséges embert adtak a német kultúrának a lengyelek, a pomeránok és a csehek. Miután a többi országok gyárosai és szatócsai ugyan azokat az árukat gyártják és ugyanazokkal az árukkal kereskednek, mint a németek: eszerint a germán fajnak gyülölnie kell a román fajt és háborút kell indítania az angolszász faj ellen is.

Az államok, persze, időnkint szövetséget is kötnek egymással, de amikor árusításról van szó, akkor elkerülhetet-

ten az árulás is. Nézzunk csak egy példát. Anglia és Japán között szövetség áll fenn. Am a japánok Londonban három pennyért adják a selyemharisnya párját, ami öt orosz kopeknek felel meg. Nem túlságosan jelentős dolog, mégis ez a japán „dumping" teljesen elég ahhoz, hogy felkeltse az angolok ellenséges érzuletét, sőt gyűlöletét a sárga faj iránt. A japán imperialisták garázdálkodása Mandzsuriában és Kínában megtorlatlan maradt. Csábító példa Európa imperialistái számára!

A fajelmélet a halódó kapitalizmus utolsó ideológiai tartaléka. Bármilyen sekélyes is — rothadt lehellete egészséges lelkületű embereket is meg tud mérgezni. Szörnyű hatása van annak az állandó látványnak, hogy az állig felfegyverzett fehér Európa büntetlenül öldösi, elnyomja és kiszipolyozza a fegyvertelen indusokat, kínaiakat, négereket.

Csak a forradalmi proletariátus egységes frontja tudna szembeszállni ezzel a csábító és mérgező hatású erőszakkal, hogy végetvessen osztálytestvérei szégyenletes kizsákmányolásának.

Mert az öntudatos proletariátus tudományosan megalapozott forradalmi ideológián nevelkedett, amelyet Marx teremtett meg, Lenin és Sztálin pedig továbbfejlesztett, sőt nagy bátorsággal és gyakorlati érzékkel valóra váltott. A Szovjetunió példát mutatott a világnak azzal, hogy sokféle népet egyesítő országában biztosította minden nemzet és faj teljes egyenlőségét — jogát az élethez, munkához, saját kultúrájának kifejlesztéséhez. Az analfabétáknak, a félig vad embereknek az orosz munkás széles utat nyitott a tudás felé.

Minden ország minden tisztességes embere elismeri, hogy a Szovjetunió rövid idő alatt igen nagy lépéseket tett a kultúra terén. Az ember most már azt hinné, hogy akik ezt a tényt elismerik, le is vonják belőle a megfelelő erkölcsi — sőt így is mondhatnám: egészségtani — következtetést Egyszerű és természetes következtetésről van szó: szemé lyes és tárgyilagos szempontból egyaránt, sokkal jobb, hasznosabb és becsületesebb egészséges környezetben élni, mint egy olyan világban, melyet mindenféle szociális betegség halálosan megfertőzött és pusztulásra kárhoztatott. Aki ezt

tudja és meggyőződött a proletariátus szociális teremtő erejéről, miért nem tartja kötelességének, hogy a proletariátus segítségére siessen? Miért nem segíti minden rendelkezésére álló eszközzel tudásszomjának kielégítésében és tehetsége kifejlesztésében? Miért nem segíti abban, hogy történelmi elhivatottsága tudatára ébredjen — nemcsak egy országban, de világszerte! Elhivatottságának gyakorlati igazolását a proletariátus már el is kezdte egy nagy országban, ahol százhatvan-százhetven millió ember él.

Az ember azt hinné, hogy a humanisták és a kultúra mesterei szívből örülnek ennek. Hogy kényes igazságérzetüket mélységesen felháborítja a szatócsok eljárása — például a kultúra megtagadása és a kereszteshadjárat, amit a technika további fejlődése ellen indítottak. Mert a technikából csak az emberek kiirtására szolgáló háborús technika érdekli őket.

Sajnos, nincs tudomásunk arról, hogy a burzsoá kultúra mestereit valóban felháborította volna az, amit manapság látnak. Például a fasizmust elítélő könyvek elégetése. Vagy maga a fasizmus — az embergyűlöletnek ez a tana, amelyet a nemzeti gőg és a faji elméletek szelleme teremtett meg egy minden eddiginél kegyetlenebb, új háború előkészítése érdekében. Pedig az új háború esztelenül lemészárolja majd a legegészségesebb emberek millióit, elpusztít majd évszázados kultúrértékeket, városokat, gyárakat, üzemeket, termőföldeket, hidakat és utakat, amelyek mind a nép nehéz munkájának eredményei. Egyébként kár itt minden szóért. A gyilkosok és rablók őrültségét nem lehet ékesszólással gyógyítani; tigris és hiéna nem eszik süteményt.

Azt sem vettem észre, hogy a „humanistákban" valóban sajátos, mély emberszeretet lakozik. Nem vettem észre, hogy átérzik a mai korszak magasztosan hősies tragikumát és felismerik, kik ennek a kornak a hősei. Nem baj. Közeledik az idő, amikor a forradalmi proletariátus eltapossa az esztelenül nyüzsgő szatócsokat, akár az elefánt az útjába kerülő hangyabolyt. Ez elkerülhetetlen és így kell lennie. Az emberiség nem pusztulhat bele abba, hogy egy jelentéktelen kisebbség, amelynek alkotó tehetsége kimerült, beteges, gyó-

gyíthatatlan kapzsiságában a katasztrófába rohan és magával akarja rántani a világot. Ennek a kisebbségnek a félreállítása magasztosan igazságos aktus, amelynek végrehajtását a történelem a proletariátusra bízta. Ezzel a nagy aktussal megkezdődik a világ népeinek baráti és testvéri munkája — az új, szabad élet gyönyörű, teremtő munkája.

Vajjon vak hit ez csupán? A proletariátus számára elmúlt az az idő, amikor hit és tudás úgy küszködtek egymással, mint a hazugság az igazsággal. Ahol a proletariátus uralkodik, ahol mindent az ő hatalmas keze teremt, ott nincs már helye a harcnak tudás és hit között! Ott a hit abból fakad, hogy az ember felismerte saját értelmének erejét. Ez a hit teremti meg a hősöket, de nem teremt és nem is fog teremteni többé isteneket.

(1934.)

A KÖD

A várost sárgás-szürke nedvesség borítja. Nedves füsthöz lehetne hasonlítani, ha ilyen füst elképzelhető volna. Öt lépésnyire a nedvesség olyan sürünek, szinte tömörnek látszik, hogy az ember azt hiszi: elötte már nem is lehet levegö — elemésztette ez a piszkos nyirok. De azért mégis csak bele lehet hatolni, mint minden más ködbe, csak a lélekzés nehéz és a látás is erötlenebb. A nagyváros minden lármája különös módon összeolvad, valami süket, színtelen morajjá tompul. Csak itt-ott hallani egy-egy gépkocsi tülkölését. Még ritkábban hallani emberi beszédet — talán csak azért üti meg a fülünket, mert lessük és várjuk. A harang elvesztette hangjának folyékonyságát, meg-megszakad, nem cseng hosszasan, mint máskor. Mintha minden ütés után tüstént letakarnák a harangot. A gözhajó sípja félénken hangzik, mintha a hajó megtorpant volna és nem merne tovább haladni a ködben.

Sáros bérkocsik, hintók és lovak bukkannak elö a ködböl, aztán ismét eltünnek benne. A lovakat mintha zsiradékkal kenték volna be. Átázott, különös módon hallgatag emberek merülnek elö a ködböl. Szembekerülnek egymással, köpenyük felcsapott gallérja félig eltakarta arcukat, kezüket zsebükbe süllyesztik. Nyakukat elöremeresztik és gyorsan lépdelnek, mintha valami katasztrófa elöl menekülnének. A köd félig átlátszó buborékokat alkot körülöttük. Az ember ilyen buborék közepette olyan, mint a tojás fehérjébe zárt sárgája.

Két vénasszony simul egy ház nedves falához. Egy nagy

fekete esernyőt próbálnak kifeszíteni. A hegyével oldalba döfnek egy alacsony, kövér embert, aki erre nagyot ordít. A vénasszonyok, mint a rúgórajáró játékbabák, egyszerre és egyformán lengetik kezüket, lökdösődnek, indulatos szavakat kiabálnak.

A házak falát, a kirakatok üvegét nedves por borítja. Körös körül minden puhának tünik, mintha piszkos, olvadó jégből volna. A képzelet fantasztikusan csapong: hátha történt valami a világegyetemben, amire a csillagászok nem gondoltak soha — talán felrobbant a Nap, vagy megolvasztotta a halott Holdat! Igen, a Hold szétfolyt. Folyékony tömege lehült — csak olyan meleg, mint a frissen fejt tej és gázszerű, fojtó nedvességgel borítja el a földet. Megindult a nedves rothadásnak az emberi ész számára eddig felfoghatatlan folyamata. Olvadni kezd a hatalmas, többmilliós város. Kövei, üvegei, fémei, fái gyorsan és hangtalanul szétfolynak, sürű, zavaros folyadékká válnak. Ez a folyadék máris párologni kezd, szürkés-sárga köddé alakul át...

A város lakói azonban könnyen eloszlatják az imbolygó képzelet sötét játékát. Mindenekelőtt kijózanít az angol rendőr, ez a szoborszerű, szinte ércből öntött lény, amint nyugodtan, határozottan, gépiesen végzi a munkáját. Akármelyik utcában találkozol vele, az angol rendőr mindenütt egyforma. Tiszteletteljes csodálkozásra késztet az a tökéletesség, amellyel az angol, ez az „arisztokratikus fajta" — egyébként a világ legügyesebb fosztogatója — ki tudja forgatni az embereket emberi mivoltukból. Így éri el az egyöntetüséget — „az egységet a sokaságban".

Az angol rendőr, a „policeman" keze, a rendnek ez a hatalmas fogantyúja nyugodt mozdulattal elöhívja a ködből, azután újra visszaküldi a ködbe a hintókat, gépkocsikat, teherkocsikat. Ettől megnyugszol. A rendőr meggyőz arról, hogy a város él és még nem ütött számára a megsemmisülés órája. A gépkocsik megállnak a házak és a fényesen kivilágított, jól fütött boltok bejárata előtt. Feltünően egyenestartású vagy szerfölött kövér gentlemanek szállnak ki belőlük. Fejükön cilinder vagy másféle alakú kalap. A gentlemanek méltóság-

teljesen nyujtják karjukat az elegáns ladyknek. A nők halk felkiáltással, amelynek zenei szépsége tagadhatatlan, porcelánpofikájukon kényeskedő fintorral, de mosolyogva lépnek ki az autóból, hogy karcsú lábukkal megérintsék az aszfaltot vagy a gyalogjáró kövezetét. A boltok bekapják őket, mint az ínyenc az osztrigát.

Istenem, milyen sok ebben a városban a lábbeli, az öltöny, a fehérnemű, a kalap, a prém, a bőráru, az utitáska, a szivar, a sétabot, a konyhaedény, a horgászfelszerelés, a vadászpuska, a játékszer gyermekek és felnőttek számára, a zsebóra, az aranylánc, a drágakő! Káprázlatóan sok van mindenből! És minden gyönyörüen ragyog! Csak az a kérdés, vajjon milyen jogon áll mindez az urak és hölgyek rendelkezésére? De ez a kérdés is elhomályosul a csábos ragyogásban.

Különösen változatos és bőséges az élelem. Az ember elgondolkodik az inyencmesterség haladásán, a szakácsmüvészet fejlettségén, a magaskultúrájú emberek gyomrának választékos ízlésén. A csemegekereskedések kirakataiban büszkén díszeleg a világ valamennyi országának, tengerének, tavának, erdejének és folyójának minden elképzelhető adománya. Friss, füstölt, besózott és konzervált húsok, halak, rákok, vadpecsenyék, főzelék, gyümölcs, fűszer, mártások, savanyúságok, kolbászfélék, sütemény, pástétom, cukorka, torta, csokoládé, kakaó — mindez nyilván ezertonnaszámra hever itt felhalmozva. Mindezt az uraknak és hölgyeknek kell megrágniuk, megemészteniük és a földet feljavító trágyává változtatniuk...

Egy magányos utcán, amelyet egyforma, háromemeletes, keskeny házak szegélyeznek, a ködben sebesen lépdel egy hosszúlábú ember. Skót ruhát visel. Sapkájáról hátul két szalag fityeg alá, vörös kabátja meglehetősen kopott, jobbkönyökén szakadozott folt virít. Rövid szoknyája térdét verdesi, lába térdtől bokáig meztelen. Lábán óriási, elnyütt cipő, hóna alatt duda, amit balkönyökével az oldalához szorít. Keze vörös, ujjai halkan dobolnak a síp szerkezetén. A duda tenor hangnemben szól, víg nótát nyekereg, a síp basszusa pedig egyhangú, tompa morajjal kíséri. A muzsikus arca sovány és fakó. Pofacsontja hegyesen kiáll, kifelé feszíti az arcbőrt, amelyen vörös folt fénylik. Porcos orrának vége eltünik bozontos,

vörös bajusza mögött. Állát sürün belepi a rézvörös szakáll. Mély szemgödreiből élesen elövillan a szeme. A sötétkék pupillák mintha úsznának gyulladásos szeme fehérjén. Úszkálnak és közben szikráznak, attól olyan izzó ez a szem. A muzsikus megtesz nyolcvanhárom gyors lépést négy ház ablaka alatt. Azután megfordul és megteszi ugyanezt az utat visszafelé. Így járkál fel és alá, esztelen állhatatossággal az utcán, a gazdag emberek ablakai alatt. Könyökén a lötyögő folt ideoda mozog, mintha egészen le akarna szakadni. A dudás felfújja képét, bajusza rángatódzik. Megtölti a duda zsákját levegővel, majd kiveszi ajkai közül a hangszert, csendesen köhécsel és köpköd, de nem hagyja abba a járást. Járnia azért kell, mert a rendör nem engedi, hogy megálljon egy ablak alatt és megzavarja a boldog emberek nyugalmát. Menet közben joga van dudálni — Őfelségének, Nagybritannia királyának alattvalói szabad emberek! És tudjuk, hogy Nagybritannia a kompromisszumok klasszikus országa. A muzsikus köhécsel és köpköd. De úgy látszik, nem akar piszkos cipöjével saját vérére taposni, ezért nem a járdára köp, hanem a ház nyirkos, nedves falára. De nem is hiszem, hogy ezt szántszándékkal tenné. Mintha nem is volna akarata. Attól tartok, hogy gépiesen megtesz még hatvanhét lépést, aztán összeroskad az éhségtöl és a fáradtságtól...

EGY FIGYELEMREMÉLTÓ KÖNYV

(Henri Barbusse: A Tüz)

Ez a könyv egyenesen és kíméletlen igazságszeretettel elmondja, hogyan irtják egymást különböző nemzetek gyermekei egyforma esztelenségükben; hogyan pusztítják el saját, évszázados, kényszerü, de pompás munkájuk gyümölcseit; hogyan változtatják törmelékhalommá a templomokat, palotákat, házakat; hogyan változtatják üszökké a városokat, falvakat, szölőgazdaságokat; hogyan teszik tönkre százezernyi hektár kiterjedésben a földeket, amiket öseik gondosan megmunkáltak és amiket most hosszú időre hasznavehetetlenné tesznek a vasszilánkok, megmérgeznek az ártatlanul megölt emberek rothadó tetemei.

Az emberek, miközben az önirtásnak és a kultúra elpusztításának ezt az esztelen munkáját végzik, gondolkodni is csak esztelenül tudnak mindarról, ami börüket és idegeiket izgatja, szívüket és eszüket felzaklatja. Imádkoznak az istenhez, imádkoznak buzgón és — miként a könyv egyik höse megjegyzi — „ostoba egyöntetüséggel". Az olvasó a könyv végefelé megtalálhatja azt a két lapot, amely leírja a németek és franciák istenfélő buzgalmát. Mindkét hadviselő fél egyformán azt hiszi, hogy a háború véres és aljas munkájában isten vele van.

De végül mégis csak azt mondják: „Az isten csak köp miránk!" A hösök, a mártírok, a testvérgyilkosok egymásra néznek:

— Lám, milyen jól mulathat rajtunk az isten, amikor egyformán megengedi mindenkinek, hadd

higgye csak, hogy az ő pártján van és nem a másikén!

Amikor ezek az „ostobán egyöntetű" emberek egyenesen gondolkoznak, mint a gyermekek — miközben egymás vérét ontják — felsóhajtanak:

— Ha volna isten, jó és irgalmas isten, nem engedné, hogy ilyen hideg legyen!

És miután bizonyságát adták annak, hogy tisztán látják a dolgokat, tovább gyilkolják egymást.

Miért? Mi célból? Minek?

Ezt is tudják — így beszélnek önmagukról:

— Jaj, mi nem vagyunk ám rossz emberek, csak nyomorultak és szerencsétlenek. És azonkívül ostobák, nagyon ostobák vagyunk.

Ennek tudatában folytatják az ölés és pusztítás szégyenletes, bűnös munkáját.

Bertrand káplár többet tud társainál. A bölcs ember nyelvén beszél.

— A jövő! — kiált fel hirtelen, prófétai hangon. — Milyen szemmel néznek majd ránk azok, akik halálunk után fognak élni, persze, nem úgy, mint mi, hanem kiegyensúlyozott lélekkel, a haladás korában, amelynek el kell jönnie, sorsszerű biztonsággal be kell következnie! Milyen szemmel nézik majd ezt a vérontást? A mi kezünk munkáját, amelyről mi magunk, akik véghezvittük, mi magunk sem tudjuk, hogy Plutarchosz és Corneille hőseinek tetteihez hasonlítsuk-e vagy az apacsok gyilkosságaihoz? ... És gondoljátok csak meg! Van-e egyetlen egyéniség is, egyetlen alak, aki ki fog emelkedni ebből a háborúból, hogy örökre szépségben és bátorságban ragyogjon?

Botomra támaszkodva, odahajoltam hozzá, úgy hallgattam. Magamba ittam a szavakat, amelyek az éjszaka csendjében ezekről a hideg, majdnem néma

ajkakról elhangzottak. Ekkor erös hangon felkiáltott:

— Liebknecht!

Felkelt — anélkül, hogy keresztbefont karjait széttárta volna. Szép arcának kifejezése komoly maradt, mint valami szoboré. Fejét a mellére hajtotta. Rövid hallgatás után újra megszólalt:

— A jövö! A jövö! A jövö dolga jóvátenni a jelent és kioltani még az emlékét is, mint valami aljas visszataszító dolgot. És ez a jelen mégis elkerülhetetlen volt, teljesen elkerülhetetlen! Szégyen a hadi dicsöségre, szégyen a hadseregekre, szégyen a katona mesterségére, mely az embert esztelen áldozattá vagy aljas hóhérrá változtatja! Bizony, szégyen és gyalázat, de ez az igazság, söt az igazságnál is több! Örök idökre szóló igazság, de a mi számunkra még nem az. Számunkra akkor válik majd igazsággá, amikor besoroljuk a többi nagy igazság közé, amelyet egyelöre még nem tudunk megérteni, csak késöbb, majd ha a lelkünk megtisztult. Ettöl még messze vagyunk. Most, ebben a pillanatban, az igazság szent szava még istenkáromlásnak számít.

Hangosan felnevetett és elgondolkozva folytatta:

— Most csak azt akartam az értésükre adni, hogy hiszek a jövöben. Hogy lelket öntsek beléjük és valahogy rábírjam öket az elönyomulásra!

Így beszélt a csendes, bátor férfi, akire tisztelettel nézett szakaszának minden egyes embere. Azután elvezette öket az értelmetlen ütközetbe és meghalt a sáros hómezön, a rothadó hullák közepette.

Ebböl a jelenetböl fényesen és gúnyosan világít felénk a szörnyü ellenmondás, amely a háború lényegéhez tartozik. A háború az embert akaratnélküli eszközzé alacsonyítja le, utálatos gépezetté teszi, amelyet egy gonosz és sötét hatalom alkotott ördögi céljának szolgálatára.

Ezek a boldogtalan hösök közel állnak hozzánk és ked-

vesek a lelkünknek. Mintha bélpoklosok volnának, úgy szenvednek. Magukban hordják az értelem és az akarat kibékíthetetlen ellentétét. Úgy látszik, mintha értelmük már elég erős lenne ahhoz, hogy megállítsa ezt az undorító háborút, véget vessen az égbekiáltó, szörnyű bűnnek. De hiába ... nincs bennük elég erős akarat! Megértik az öldöklés egész utálatosságát, lelkükben ezerszer megtagadják. És mégis elindulnak öldökölni, pusztítani, meghalni vér és szenny közepette. Legfeljebb így sóhajtoznak:

— A csatákat a mi kezünkkel vívják. Mi adjuk a háború anyagát. A háború nem áll másból, csak az egyszerű katona testéből és lelkéből. Mi népesítjük be a mezőket halottakkal, mi töltjük fel vérrel a folyókat! Mi tesszük ezt, mert nagyon sokan vagyunk, bár egyénileg nem vesznek észre, nem látnak minket és a szavunkat sem lehet hallani. Az elpusztított városok, a lerombolt falvak és tanyák, az egész pusztaság a mi művünk. Ez marad meg belőlünk. Bizony, mindez mi vagyunk és csak mi!

— Igen, ez az igazság. A háborút a népek csinálják. Nélkülünk nem lenne belőle semmi, a két ellenség legfeljebb messziről becsmérelné egymást. A háborút a népek vívják, de nem a népek határozzák el, hanem azok, akik parancsolnak nekik.

— A népek most azért harcolnak, hogy megszabaduljanak parancsolóiktól. Ez a harc nem egyéb, mint a francia forradalom folytatása.

— Ha ez így van, talán az következik belőle, hogy mi a poroszokért is harcolunk? — kérdezte az egyik katona.

— Reméljük, hogy ő értük is — bólintott a másik.

— A nép ma még semmi, de kell, hogy minden legyen! — szólalt meg ebben a pillanatban az egyik mártír és kérdő pillantást vetett rám. Nem is tudta, hogy egy régi történelmi mondást ismételt meg, amely

már legalább százéves, de mintha csak most telt volna meg nagy, igazán világraszóló értelemmel.

És ez a szerencsétlen katona, aki négykézláb mászott az iszapban, hirtelen felemelte bélpoklosra emlékeztető, krétafehér arcát. Szeme mohón előremeredt, a végtelenségbe bámult...

Vajjon mit pillanthatott meg ott?

Azt hiszem, saját unokáit látta, akik már szabad, értelmes és erősakaratú emberek...

*

Ezt a borzalmas és mégis örvendetes könyvet Henri Barbusse írta, aki személyes tapasztalatból ismeri a háború minden szörnyüségét és esztelenségét. Ez nem Lev Tolsztoj pompás könyve, amelyben a lángész messziről szemlél egy régmúlt háborút. De nem is Suttner Berta szánalomgerjesztő müve, mely dícséretes szándékkal íródott, mégsem alkalmas arra, hogy bárkit is meggyőzzön, vagy meggyőződésében megingasson.

Ez a könyv egyszerű, mint az Evangélium. Hangja olyan, mint a prófétáké. Az első könyv, amely egyszerüen, komolyan, nyugodtan és az igazság megdönthetetlen erejével beszél a háborúról. Nincs benne semmiféle romantika, amely a háború szennyes és véres förtelmeit a szivárvány csillogó színeivel díszítené fel.

Barbusse a háború hétköznapjait akarja megmutatni. A háborút munkának ábrázolja, nehéz és mocskos munkának. E munka lényege, hogy emberek, akiknek nincs más bünük, mint az ostobaság, parancsszóra legyilkolják a többi, hasonlóképpen ártatlan embereket. Barbusse könyvében hiába keresnénk poétikusan és hősködően kiszínezett csataképeket. Nem találjuk meg benne az egyes katona bátorságának dícséretét sem, Barbusse könyve mégis költői — tele van az igazság kemény poézisével. A tömegek bátorságát írja le, a százezrek és milliók bátorságát, akiket a népek nagy felbujtója: a töke ítélt halálra és pusztulásra. Ez az igazi Ördög, amely nagyonis reális módon, fáradhatatlanul tevékenykedik közöttünk —

ez Barbusse könyvének láthatatlan hőse. A hazug eszmék és tanok ragyogása elvakítja az egyszerü emberek millióit, megbénítja akaratukat, megfertözi öket a kapzsiság, mohóság és gyülölködés mérgével. Így tereltek össze többmillió embert Franciaország termékeny mezöin, ahol négy év alatt porrá zúztak mindent, amit sok évszázad munkája megteremtett. Ismét bebizonyosodott, hogy saját befolyásolható és esztelen természete az ember leggonoszabb ellensége.

Barbusse mélyebben belelátott a háború lényegébe, mint elötte bárki más — megmutatta az embereknek tévelygésük mélységes szakadékait.

Könyvének minden oldala az igazság vaskalapácsának egy-egy csapása — arra a sok hazugságra, képmutatásra, kegyetlenségre, szennyre és vérre, amit röviden háborúnak neveznek. Komor könyvét félelmetessé teszi kérlelhetetlen igazsága. De a komor és sötét képek légkörében itt is, ott is felvillannak egy új tudat szikrái. Rendületlenül hiszem, hogy ezek a szikrák nemsokára nagy lángra lobbannak, világraszóló tüzzé erösödnek, megtisztítják a földet a szennytöl, vértöl, hazugságtól és képmutatástól, amit a töke ördöge zúdított ránk. Az emberek, akikről Barbusse beszél, már merészen tagadni kezdik az isten hatalmát az ember fölött. Ez már jó jel — elöjele annak, hogy nemsokára pirulva és haragosan ráeszmélnek arra is, milyen szégyenletes és undorító dolog az, amikor ember embertársán uralkodik.

Tragikus napokat élünk. Az élet elviselhetetlenül súlyosan nehezedik ránk. De az ember szabad alkotó kedve és munkaereje feltámadásának elöestéjén élünk. Ez az igazság. És ez az igazság kell. hogy megvígasztaljon bennünket, erönket növelje, frisseséget adjon nekünk.

M. Gorkij.

*

Ezt a könyvismertetést tizenöt évvel ezelött írtam, az éhség tragikus esztendejében. Abban az esztendöben, amikor gyözelmes befejezést nyert az éhes proletárok, munkások és parasztok háborúja az orosz gyárosok és földbirtokosok hádseregei ellen, amelyeket Európa tökései bökezüen fölszerel-

tek. A proletárok fényes győzelmet arattak a segédcsapatok felett is, amiket az európai szatócsok küldtek zsírban és lélekben való testvéreik megsegítésére. Ebben a seregben már olyan lovasság is volt, amely ló helyett szamáron járt.

Másfél évtized alatt a cári Oroszország proletariátusa és gyarmatainak proletariátusa csodálatos munkát végzett: az óriási, analfabéta országot, amelyet koldus parasztok és félvad, mohó kispolgárok laktak, a népek hatalmas, testvéri szövetségévé változtatta.

Jelenleg Európa tőkései új háborút készítenek elő, amelynek alapvető célja a Szovjetunió megrohanása. Hogy ezt a háborút megkezdhessék, a tőkéseknek egységre lenne szükségük. A legjobban megmételyezett és legszemtelenebb csoportjuk ezt az egységet Napoleon példája szerint akarja elérni: legyőzni a szomszéd népeket, azután galléron ragadni és a szocializmus országa ellen vinni őket. Egyszerű és világos terv — tulajdonképpen ez juttatta eszembe az imént említett szamarakat is.

A szamaraknak már az 1914—18-as háborúban is szégyenletes szerepük volt. Legjellemzőbb erre a német szociáldemokrácia vezetőinek magatartása, úgyszintén az orosz mensevikeké, az eszereké és a kispolgárság egyéb kolomposaié, akiket a tőkések tizenöt év alatt fasisztává neveltek.

Úgy látom, hogy Barbusse és más, vele rokonlelkű írók munkájának szocialista-forradalmi értéke különösen szembetűnő, ha ebből a magas szempontból nézzük. Ez a könyv egyike annak a kevés írásnak, amely az utolsó tizenöt évben kissé kijózanította a vérmámortól megkótyagosodott fejek egy részét. Az antifasiszta mozgalomnak, amely napjainkban mind szélesebben kifejlődik, el kell ismernie, hogy Barbusse első megalapozói közé tartozik.

(1935 szeptember 11.)

M. Gorkij.

Az írók párizsi találkozását azzal a célkitüzéssel szervezték meg, hogy megvédje a kultúrát a fasizmustól — azoktól a merényletektől, amiket a fasizmus napról-napra elkövet ellene. Abból indultak ki — és úgy is kellene lennie — hogy a mai polgári kultúra fogalmának reális és tényleges tartalmát a találkozó minden részvevője egyformán határozza meg, tehát ebben a tekintetben véleménykülönbség nem lehetséges. De hát valóban így van-e?

A fasizmus a már korhadó és szétzüllő burzsoá kultúra szörnyszülötte, rákos daganata. Azokat a kalandorokat, akik a fasizmus elméleti és gyakorlati képviselöi, a burzsoázia termelte ki saját kebeléből. Olaszországban és Németországban a burzsoázia a politikai, a tényleges hatalmat a fasiszták kezébe adta. Irányításukat majdnem olyan machiavellisztikus ügyességgel végezte, mint ahogy a zsoldos hadakat irányították a középkori olasz városok. A burzsoázia nemcsak szívesen látja és bátorítással kíséri a fasiszták aljas proletárirtását, de azt is megengedi nekik, hogy üldözzék és hazájuk területéről kikergessék az írókat és a tudomány munkásait, tehát a burzsoázia saját értelmiségi erejének képviselöit, akikkel nemrég még büszkén hivalkodott.

A fasizmus szívvel-lélekkel támogatta imperialista gazdáinak új világháborúra és ennek útján „a világ új felosztására" irányuló törekvését. Ezért kürtölte ki a német faj felsöbbrendüségének elméletét, amely szerint ennek a fajnak

joga volna uralkodni az egész világ felett, minden más faj felett. Az elmélet nem egyéb, mint a betegagyú Friedrich Nietzschének régóta feledésbement gondolata a „szőke vadállat" elöjogáról, amely egyszerüen abból a tényből indult ki, hogy a veres- és szökehajú népek valóban rabszolgává tették a hindukat, indokínaiakat, melanézeket, polinézeket, négereket, stb. Ez a gondolat éppen akkor virágzott ki, amikor a német burzsoázia megtörte az osztrák és francia burzsoázia hatalmát és részesedni akart az angol, holland és francia burzsoázia gyarmati zsákmányából. Az elmélet, amely egy faj világuralmi jogát hirdeti, módot ad a burzsoázia bármelyik csoportjának arra, hogy nemcsak a színesbörü népeket, de saját, európai, fehérbörü szomszédait is barbároknak tekintse, akiknek rabszolgasors vagy megsemmisítés dukál. Ez az elmélet, amelyet az olasz és a japán burzsoázia már gyakorlatilag is alkalmaz, a „kultúra" mai fogalmának egyik alkotó eleme.

Az európai burzsoázia vezető szellemei mind gyakrabban hangoztatják, hogy értelmiségi munkásokban túltermelés van, tehát elkerülhetetlen a müvelt emberek számának megszorítása és a kultúra további fejlödésének megakadályozása. Szerintük túlteng a technika is és vissza kell térni a kézimunkához. A yorki érsek bournemouthi iskolanyitó beszédében kijelentette: *„Azt szeretném, ha betiltanák a feltalálók tevékenységét. Ha meg tudnám semmisíteni a robbanó motort, habozás nélkül megtenném"*. Abban a tekintetben, hogy szégyent hoz a hivatalára, a yorki érseknek édestestvére Canterbury érseke, de a technika tudományáról másképpen vélekedik. Nyilván elismeri a technika fontosságát, hiszen „keresztes hadjáratot" hirdet a Szovjetunió ellen, már pedig az új háború a szakértök véleménye szerint, „a gépek háborúja" lesz. Ilyen beszédeket tartanak Krisztus londoni és római földi helytartói, meg a többi burzsoá tekintélyek! Gyülöletük a proletariátus iránt és rettegésük az elkerülhetetlen társadalmi földrengéstől annyira megzavarta eszüket, hogy szót emelnek a kultúra szabad fejlödése ellen. Ha ezeket a beszédeket már elöbb, például a mult század nyolcvanas éveiben mondták volna el, akkor ma már élvezhetnék agitációjuk gyümölcseit:

tanúi lehetnének a burzsoá társadalom teljes elbutulásának és a barbárság feltámadásának.

Napjainkban, amikor a burzsoázia már nem tud különbséget tenni bátorság és szemérmetlenség között, azt a felhívást, hogy térjünk vissza a középkorhoz, „szellemi bátorságnak" nevezik.

Így hát látjuk, hogy Európa polgári kultúrája nem az a „tömör monolit", amelynek a burzsoá történészek ábrázolják. „Életereje" szétforgácsolódott. Részesültek belőle a szatócsok és tőkések, akik a többi embert csak afféle bőségesen kapható, olcsó árunak tekintik és egyetlen szempontjuk az, hogy kivételes, kényelmes társadalmi helyzetüket minden áron megtartsák. Részesültek belőle azok is, akik meg akarják védeni jogukat a kultúra további fejlesztésére. Részesültek belőle a fasiszták is, akiket talán szintén az emberek közé kellene sorolnunk, ha nem süllyedtek volna a vadállatok szintjére a sok részegeskedéstől, amit már elődeik is nemzedékeken át folytattak. Így azonban szigorúan el kellene különíteni őket a többi embertől, vagy még határozottabb rendszabályokat kellene hozni, hogy förtelmes, véres gaztetteiket megakadályozzuk.

*

De lám, jelentkezik valami Maurice Bourdet és azt állítja, hogy nemcsak lehetséges, de szükséges is a „kultúrát meghatározni, körülhatárolni". Pedig a kultúra alapvető energiáját a munka szolgáltatja, egyrészt a fizikai, másrészt a technológiai, értelmiségi munka. E sorok írója hajlamos arra a nézetre, hogy minden ideológia — a fogalom lényeges és tágabb értelmében egyaránt — technológia, vagyis munkaműveletek és logikai eljárások rendszere, amelynek segítségével az emberiség kiszélesíti a világra vonatkozó ismereteit — még pedig azzal a céllal, hogy fokozatosan megváltoztassa a világot. Ezzel szemben a mai burzsoázia, amelyet mostani birtokállománya már tökéletesen kielégít, buzgón igyekszik a kultúra normális növekedésének határt szabni. Megteremti a munkanélküliek sokmilliós táborát, sürgeti a technika megfékezését, csökkenti a felsőbb tudományos intézetek, mú-

zeumok, stb. fenntartására szolgáló anyagi eszközöket. Az is köztudomású, hogy a gyáripar egyetlen szakadatlanul dolgozó és folytonosan terjeszkedő ágazata éppen a hadiipar, amelynek az a rendeltetése, hogy elpusztítsa a munkások és parasztok millióit a jövő csataterein, amikor a nyugateurópai burzsoázia el fogja dönteni a vitát, hogy melyik nemzeti csoportjuk uralkodjék a többi fölött? A jövő hadvezérei, akik ezt a háborút a burzsoázia megbízásából a szomszédok véres leigázására szervezik, már jóelőre nagy hangon és hidegvérrel hirdetik, hogy az új háború még sokkal véresebb és pusztítóbb lesz, mint az 1914—18-as éveké.

Talán hasznos lesz, ha itt emlékezetünkbe idézzük a mult háború néhány tényét, annál is inkább, mert a kárt és a pusztítást a proletárok és parasztok munkája azóta már nagyrészt helyrehozta. A proletárok és parasztok munkája — tehát éppen azoké, akik a burzsoázia esztelenségétől a legtöbbet szenvedtek.

Íme a tények: Németország már 1915-ben hiányt szenvedett kenőolajban. Odajutott a dolog, hogy a németek Koppenhágában ezernyolcszáz márkát fizettek egy kis hordó olajért, amelynek akkori értéke nem haladta meg a kétszáz márkát. A berlini amerikai követ 1915 decemberében ezt írta kormányának: „A kenőolaj hiánya hamarosan Németország vereségéhez vezet". Ugyanakkor az angol hajók rendszeresen szállították a hadviseléshez nélkülözhetetlen olajat Koppenhágába. Ezt az üzletet világosan elárulja az angol kereskedelmi minisztérium statisztikája. Németország már 1915 első hónapjaiban megérezte volna a szénhiányt, ha Anglia nem látja el szénnel, a skandináv országok közvetítésével. Így például 1914 szeptemberének folyamán Svédország harmincháromezer tonna angol szenet kapott, amelyet majdnem teljes egészében tovább adott a központi hatalmaknak.

Csakis Anglia hallatlan bőkezűségének köszönhető, hogy Ludendorff 1917 júniusában szembeszállhatott azzal a követeléssel, hogy bocsásson el a hadseregből ötvenezer munkást és engedje át őket a ruhrvidéki bányák számára.

Az Angliából Svédországba irányuló szénexport az említett időpontig minden hónapban elérte a százezer tonnás —

időnkint százötvenezer tonnás — hatalmas mennyiséget, ami legalább kétszeresen meghaladja ennek az országnak háború-előtti szükségletét. Nagybritannia kopenhágai követe, Sir Wolfe Paget többször jelentette, hogy ezt a szenet angol katonák legyilkolására fordítják, de tiltakozása süket fülekre talált.

Megállapítást nyert, hogy a háború alatt a francia szatócsok ellenségeiknek, a német szatócsoknak nikkelt és cinket szállítottak, egy angol ágyúgyáros pedig kicserélte háborús találmányait a németekkel. Sok más, nem kevésbé bünös és aljas tény még nem nyert megállapítást, ami csak azt jelenti, hogy „nem került nyilvánosságra", nem tették közzé. Ebből is látjuk, hogy a háború nem érinti az üzletet: „a szerelmesek összeverekednek, de hamarosan kibékülnek megint" és folytatják játékaikat. Eljátszadoznak a proletárok millióinak vérével és hulláival. A proletariátus, sajnos, még mindíg nem érti meg, hogy neki nem szabad a halálba küldeni és megcsonkítani osztálytestvéreit, már csak azért sem, mert a háború végeztével ő, reá hárul majd a feladat, hogy éhbér ellenében rendbehozzon minden kárt és pusztítást, amit a szatócsok okoztak.

Az egyszerü, világos, valóban emberszerető igazságosság azt mondja nekünk, hogy a munka gyümölcse azt illeti meg, aki létrehozta és nem azt, aki a munkát csak elrendelte. A fegyverzet — minden néven nevezendő fegyverzet — a dolgozó munkájának gyümölcse.

Íme, tapasztalataink szerint ez a valóságos, reális tartalma annak a fogalomnak, amit „a görög-római kultúrértékekre felépült, modern polgári kultúrának" szoktak nevezni. Kiegészítésképpen idekívánkozik egy és más a „nemzetközi erkölcs" területéről, egy és más, amit napjainkban az angol burzsoázia elkövet. Ez a szigeti burzsoázia már régen kiérdemelte szomszédai részéről az „alattomos" jelzőt, mert szemérmetlen, képmutató és jezsuita lelkületü. Mint köztudomású, az angol burzsoázia a francia burzsoáziának a háború alkalmával néhány ünnepélyes ígéretet tett a francia szatócsok védelmére. Akkor hangoztatták, hogy „Anglia határa a Rajna", vagyis a francia-német határ. De hamarosan kiderült a kifejezés két-

értelmüsége, mert az angolok, megszegve minden előbbi ígéretüket, megegyeztek a németekkel. Lehet, hogy Anglia határa valóban a Rajnánál lesz, de nem Franciaország védelmére, hanem rovására. Minden lehetséges olyan embereknél, akiknek „se becsülete, se lelkiismerete".

*

Franciaország újságírói felteszik a kérdést:

„Tekintet nélkül minden akadályra, köteles-e folytatni müködését az a kultúra, amely annyi évszázadra tekinthet vissza és a görög-latin szellemi értékek örökösének mondhatja magát? Vagy pedig el kell buknia és át kell adnia a teret a kultúra olyan új formájának, amely a gazdaság elsőbbségét hirdeti a szellemmel szemben?"

Amikor az újságíró urak „a gazdaság elsőbbségéről" beszélnek a szellemmel szemben, akkor gondolkodás nélkül és mechanikusan alávetik magukat saját tudatlanságuk vagy — és ez valószínübb — saját szemérmetlenségük parancsszavának. Egyébként az is lehetséges, hogy egyikük-másikuk még a „szellemi függetlenség" naív hitében ringatódzik, elfelejtve, hogy teljesen a szerkesztőjétől függ, aki viszont teljesen a kiadójától függ — vagyis valamennyien a tőkésektől, lordoktól, fegyvergyárosoktól függnek. A naív újságíró — ha van még ilyen — nézzen körül figyelmesen és tisztességesen, akkor majd maga is észreveszi, hogy a kétlábú pókok gazdálkodása a legdurvább anyagiasságban nyilvánul meg éppen a burzsoá országokban. Ezzel szemben „a kultúra új formája" azt a célt tüzte ki maga elé, hogy felszabadítsa a dolgozó emberiséget attól az esztelen és erőszakos anyagi befolyástól, amelyet Sir Basil Zacharov, Deterding, Vickers, Creuzot, Hearst, Schneider, Ivar Kreuger, Stavisky és a mai burzsoá kultúra többi igazi irányítójának „szelleme" képvisel. Nevetséges álmodozni és még nevetségesebb beszélni egyéni függetlenségről olyan társadalomban, ahol az embereket, s köztük az újságírókat olyan könnyen és szabadon adják és veszik, akár a juhokat vagy az uborkát.

Hogy a burzsoá kultúra oszlásban lévő szelleme milyen alaposan meg van mérgezve, arról meggyőző erővel beszél a

zsiványságok óriási száma és a zsiványok egyéni törpesége. Ez mutatja legjobban az európai burzsoá különleges tehetségének elsorvadását, „a típus elfajulását". John Low lángész, ha összehasonlítjuk Staviskyval, vagy Ivar Kreugerrel, a „gyufakirállyal".

Még valami mutatja a mai burzsoázia romlandó, oszlófélben lévő szellemét, mégpedig: az árulók számának növekedése és az árulás mértékének megnagyobbodása. Századunk huszas évei előtt a világ alig ismert olyan kaliberű árulót, mint például Noske, aki maga nevezte magát „vérebnek", vagy mint barátai: Ebert, Haase és a II. Internacionále vezetői általában.

Ha a mindennapi életet nézzük — azt, amit az újságírók napról-napra a legnagyobb nyugalommal kiteregetnek olvasóik előtt — a burzsoázia életének képe visszataszítóan förtelmes. Hiszen elismerjük, hogy az újságírók megszokták véres és szennyes munkájukat, amit napról-napra végeznek. Mesterségük eltompította érzelmeik érzékenységét, ami visszatartja őket attól, hogy megfigyeléseikből levonják a megfelelő következtetéseket. Egykedvűen „regisztrálják a tényeket", legfeljebb jó élénken kiszínezik szennyel és vérrel, a burzsoá olvasó szórakoztatására, akinek a bünügyi krónika a legfőbb szellemi tápláléka s attól még butább és szemtelenebb lesz. Köztudomású, hogy a közép- és kispolgár kedvenc olvasmánya — a ponyvaregény.

Engedjék meg, hogy feltegyem a kérdést: hol és milyen formában őrizték meg ennyi szenny és poshadás közepette a „görög és latin kultúra értékeit?" Ha ezek az értékek „tárgyi" természetűek, akkor múzeumokban őrzik őket vagy milliomosok gyüjteményeiben, ahol hozzáférhetetlenek a dolgozó tömegek számára. Ha ezek az értékek „szellemi" természetűek, mint például Aiszchülosz, Szofoklész, Euripidész színdarabjai, akkor azokat a színházban kellene bemutatni. Ám ez Európában elég ritka eset. A burzsoá egyetemeken a tanárok előadást tartanak a római jogról, a régi görög filozófiáról és hasonló értékekről, a nemzetközi jogról, sőt még a középkori humanizmusról is. Engedjük át az európai újságíróknak azt a kiváltságot, hogy a mai élet zürzavarában felfedezzék, hol él-

nek még ezek az értékek és milyen gyakorlati vagy nevelő hatással vannak az emberekre? Ha a mai Európa eszünkbe is juttatná a régi Rómát, azt hiszem, ez csak a bukás és pusztulás korszakának Rómája lehet.

*

A mai Európa uralkodó osztálya beteges bomlásánál egészen különös és szánalmas szerepet játszik a burzsoá értelmiség. Magától értetődő dolog, hogy „minden szentnek maga felé hajlik a keze" és amikor az értelmiség síkraszáll a maga halódó kultúrájáért, tulajdonképpen osztályának hatalmi helyzetét védelmezi. Az uralkodó osztály technológiai és ideológiai vonalon mindíg felhasználta és ma is felhasználja a többé-kevésbbé magasképzettségü értelmiséget. 1914-ben az európai burzsoázia ezrével küldte ki a frontra az értelmiségieket és arra kényszerítette őket, hogy egymást irtsák. Persze, nem sok kedvet éreztek ahhoz, hogy hősi halottak legyenek: a fronton megöljék, megcsonkítsák vagy gázzal pusztítsák el őket. A „kultúra mesterei" inkább eröteljesen közreműködtek a városok elpusztításában, a termőföld feldúlásában és egyéb kultúra-romboló akcióban.

Ezeknek az értelmiségieknek a többsége proletár volt, akik öngyilkosok módjára dobták oda az életüket, csak azért, hogy az uralkodó osztály hatalmát megerősítsék. Akik túlélték a vérzivatart, tucatjával írták aztán a háborúellenes könyveket. Megátkozták a háborút, regényekben ecsetelték barbárságát és esztelenségét. Ma pedig a burzsoázia arra készülödik, hogy megismételje a világháborút, a multkorinál sokkal szélesebb alapon. Miután a közelmultban is bebizonyosodott, hogy a háború vasökle nem tartozik a kulturális értékek védői vagy megóvói közé, könnyen elképzelhető, hogy a következő háborúban a British Museum, a Louvre, a Capitolium és a régi fővárosok számtalan múzeuma porrá és üszökké fog változni. És az is valószínü, hogy a legegészségesebb munkások és parasztok millióival együtt az értelmiségi energia képviselőinek, a „kultúra mestereinek" tízezrei is elpusztulnak majd a harctereken. És miért — miféle nagy, nemes cél érdekében? A szatócsok és tökések kedvéért, akik most sem akarnak le-

mondani arról, hogy szomszédaikat kifosszák és leigázzák. Mert sokszorosan bebizonyított és kétségbevonhatatlan dolog, hogy az időnkint visszatérő burzsoá háború lényegében nem egyéb, mint fegyveres fosztogatás, vagyis közönséges bűntény, amit még a burzsoá országok törvénye is elítél.

Különösen visszataszító a burzsoá rablóhadjáratok ocsmány bűne, ha meggondoljuk, hogy ezek a szatócsok mennyi értelmes, értékes munkát, mennyi fémet és gépet pusztítottak el tegnap és pusztítanak el majd holnap újra. Hány város, gyár és üzem válik majd porrá és törmelékké, mennyi szép hajó süllyed a tenger fenekére, mennyi termőföld pusztul el! Hány gyermeket irtanak majd ki! Végeredményben a kövérek osztályának esztelensége arra kényszeríti a munkások, parasztok és értelmiségiek millióit, hogy megsemmisítsék sokévi nehéz munkájuk eredményét és kölcsönösen kiirtsák egymást.

A birtokban lévők durva, állati materializmusa leplezetlenül elárulja a gazdasági érdekek minden egyebet felülmúló fontosságát. A kövér kétlábú pókoknak ez a zsivány materializmusa ma már nem is takaródzik a vallás vagy a filozófia foszladozó rongyaival. A fasizmus és a fajelmélet már nem egyéb, mint a fegyveres fosztogatás cinikus, nyílt hirdetése. Ez a mai burzsoá kultúra szelleme — valóban undorító, szégyenletes szellem! A tisztességes értelmiségiek úgy érzik, hogy fojtogatja őket ez a levegő. Igyekeznek elmenekülni abból az országból, ahol ez a szellem ma a legpimaszabbul és a leghangosabban jelentkezik. De nincs menekvés. Holnapra már éppen olyan cinikus pimaszsággal felüti fejét abban az országban is, ahol a menekülő értelmiségiek új hazát kerestek maguknak. És felüti a fejét mindaddig, amíg a proletariátus nem végez vele.

Egészen természetesen felmerül a kérdés: miféle jogigényt támaszthat a hatalomra a mai burzsoázia, amely már megtagadta saját kultúrájának alapjait, elfelejtett értelmesen gazdálkodni, mind félelmetesebb munkanélküliséget okoz és szemérmetlenül kizsákmányolja a parasztokat, munkásokat, gyarmati népeket. Milyen joga van a léthez és az uralomhoz annak az osztálynak, amely az egész világ dolgozó és teremtő

energiáját kimeríti, holott lélekszámra jelentéktelen, minőség tekintetében pedig erkölcstelen és bűnös. És ez az osztály véres kezében tart majdnem kétmilliárd európai, kínai, hindu s afrikai munkást és parasztot. Ennek a ténynek a fantasztikus komorsága akkor döbbenti meg a gondolkodó embert igazán, ha összehasonlítja egy másfajta társadalom tényeivel.

*

Van egy ország, ahol a munkások és parasztok tömegének akaratát és eszét egyetlen gondolat serkenti és neveli: az országos fontosságú és minden egyes dolgozó számára egyformán hasznos *munka gondolata*. Ebben az országban minden energia arra a sokrétű munkára irányul, melynek célja az élet új feltételeinek és az új szocialista kultúrának kiépítése.

Ebben az országban, a Marx és Lenin tanait követő, Sztálin vezetése alatt dolgozó proletariátus felszabadította a parasztságot a magántulajdon megnyomorító befolyása és a nehéz robot terhe alól. Ott a proletariátus birtokba helyezte a dolgozók közösségét.

Ott a proletárok, a burzsoá társadalom napszámosai megmutatták, hogy a tudás fegyvereivel felszerelve a kultúra kiváló mesterei, sőt megteremtői tudnak lenni.

Ott az egyéni kultúrmunkát a dolgozó lakosság egész tömege olyan nagyra becsüli, mint még soha, sehol a világon. Ez a megbecsülés szakadatlanul fokozza az egyéniség kifejlődését és munkájának merészségét.

Ott a nők, az ország lakosságának a fele, egyenlő jogúak a férfiakkal és velük együtt hősies munkát végeznek minden területen, ahol lelkes energiára van szükség. A nők odaadása, bátorsága, a munkáért való lelkesedése fantasztikus gyorsasággal nő.

Ott a gyermekeket nem az egyház megnyomorító befolyása neveli, amelynek célja, hogy szenvedésre, szelídségre, alázatosságra — a gazdagok hatalma előtt való meghajlásra szoktassa őket.

Ott sokféle nép él testvéri egyetértésben — köztük lélek-

számra kicsiny, primitív népek is, amelyeknek eddig még nyelvtanuk és ábécéjük sem volt. Most jogot és lehetőséget kaptak arra, hogy megindulhassanak a kultúra útján és kifejleszszék irodalmukat is, melyben bemutatják a világnak életérzésük eredeti frisseségét, tehetségüket, munkakedvüket és egyszerű költészetük minden szépségét.

Ott a régi népek, akiknek kultúráját elnyomta a cárok és szatócsok gyarmatosító politikája, most hatalmasan kibontakoztatják tehetségeiket és felszabadult lelkületük kincseit.

Ebben az országban a művészt és a tudóst csak a dolgozó nép akarata irányítja. Ez az akarat pedig arra törekszik, hogy elsajátítsa az emberiség minden igazi kulturális értékét.

Ám ez az ország ellenséges gyürüben él. Szomszédai irígyelik gazdagságát, félnek attól a hatalmas hatástól, amit a világ minden dolgozó népére gyakorol és arról álmodoznak, hogy fegyveres támadást indítsanak ellene. Ebben az országban megvan a lángoló érdeklődés a mult iránt, melynek ismerete nélkül nehéz felépíteni a jelent. De ez az érdeklődés szükségképpen háttérbe szorul, amikor önvédelemre kell készülni, ami meglassítja az anyagi kultúra, a jólét kifejlődését is. De van még egy ok, mely bizonyos mértékben csökkenti a lelkesedést a mult ápolása iránt. Ugyanis a burzsoáziától örökölt kultúrában a méz és a méreg erősen összekeveredik és a burzsoá tudománynak a történelmi multra vonatkozó „igazságai" a kiöregedett kokotthoz hasonlítanak, aki az ártatlan leánykát adja.

A proletariátus megbecsüli az embert. Még abban az esetben is, ha valaki elárulja és egy ideig követi a társadalomra káros hajlamait, nem ítélik a börtön demoralizáló tétlenségére, hanem átnevelik szakmunkássá, a társadalom hasznos tagjává. A proletariátus emberszeretete az úgynevezett „bünözövel" szemben is megnyilvánul és szigorúan megkövetelt jóakaratú magatartásban jut kifejezésre. Ilyen humanizmus nem volt még soha és sehol — nem is lehet olyan társadalomban, ahol „az ember az embernek farkasa".

A Szovjetunió bölcs munkás-paraszt kormánya szívén vi-

seli a dolgozók szellemi egészségét, kiváltkép a gyermekek és az ifjúság szellemi fejlődését. Hasonló gonddal és alapossággal törődik a testi neveléssel is, a testi egészség védelmével. E célból alakult meg a „VIEM", az első intézet a földkerekségen, amely céljául tűzte ki az emberi szervezet teljes egészének a tanulmányozását. Itt rámutathatunk az új kezdeményezések egész sorára, amelyek az ország hatalmas gazdagodását szolgálják, még a fizikai arculatát is megváltoztatják. Szakadatlanul tart az ipar terjeszkedése, a mezőgazdaság újjászervezése. A takarmányfüvek és gyümölcsök új kultúráit honosítják meg. A gumós növények és gabonafélék kultúráját mind tovább terjesztik észak felé. Kiszárítják a mocsarakat, öntözés alá veszik az aszályos területeket, csatornázzák a folyókat. Az ország évről évre gazdagabb lesz elektromos energiában. Növekednek az ország készletei szénben, ásványban, olajban, ércekben és ásványi trágyákban. Megindult a Sarkvidék gazdasági felhasználásának folyamata. Ez még korántsem minden, amit alkot ez az ország, ahol már hiány mutatkozik munkáskezekben, amikor Európa és az Amerikai Egyesült Államok szatócsai tízmilliójával tették munkanélkülivé az embereket. Mindaz, ami a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében létrejött, két évtizednél rövidebb idő alatt keletkezett. Ez mindennél ékesszólóbban bizonyítja a Szovjetunió népeinek kiváló tehetségét és a munkában tanúsított hősiességét. Azt is, hogy a mi országunkban a munka művészetté vált és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének proletariátusa Lenin tanaitól és pártjától, valamint Sztálin kimeríthetetlen, még folyton növekvő energiájától vezettetve, új kultúrát épít fel, a dolgozó emberiség új történelmét hozza létre. Ezzel szemben a „kultúra" fogalmának milyen valóságos, reális tartalmat tud adni a mai burzsoázia?

Mindannak a mélyén, amit itt röviden és hézagosan felsoroltunk, a proletár humanizmus hatalmas teremtő ereje működik — Marx és Lenin humanizmusáé. De ez egészen más, mint az a humanizmus, amellyel a burzsoázia nemrég még annyira kérkedett, melyet civilizációja és kultúrája alapjának tekintett.

A két humanizmusban nincs semmi közös, legfeljebb a „humanizmus" elnevezés. A szó egy és ugyanaz, de valóságos tartalma ugyancsak különböző. Amióta a burzsoá humanizmus feltűnt — tehát körülbelül ötszáz év óta — legfontosabb szerepe az volt, hogy a burzsoázia önvédelmi eszköze legyen a hübérurakkal és a hübéri rend szellemi vezetőjével, az egyházzal szemben, amelynek élén ugyancsak hübérurak állottak. A gazdag burzsoá, iparos vagy kereskedő, amikor az emberek egyenlő értékéről beszél, csak arra gondol, hogy az ő élősködő személyisége is ér annyit, mint a lovagi páncélban pompázó hübérúré vagy a papi ornátusban áldozó püspöké. A burzsóázia humanizmusa nagyon jól megfér a rabszolgatartással, a rabszolgakereskedéssel, az „első éjszaka jogával", az egyházi inkvizicióval, a toulousei „albigensek" tömeges kiirtásával, Giordano Bruno, Husz János és a névtelen eretnekek, boszorkányok, kézművesek, parasztok tízezreinek megégetésével, akiket magával ragadott a primitív kommunizmus emléke, amelyet megőrzött a biblia és az evangélium.

Szembeszállt-e valaha is a burzsoázia az egyház és a hübérurak kegyetlenségével? Mint osztály, sohasem fejtett ki ilyen ellenállást. Megtették egyesek a burzsoázia kebeléből, de azokat maga a burzsoázia kergette halálba. A multban a burzsoá humanisták buzgón segédkeztek a hübéruraknak abban, hogy kiirtsák Watt Taylor seregének parasztjait, a francia „jacqueriet", a táboritákat. Ma pedig ugyanolyan hidegvérrel és kegyetlenül gyilkolják a szatócsok a munkásokat Bécs, Antwerpen, Berlin utcáin, Spanyolországban, a Fülöpszigeteken, India városaiban, Kínában és mindenütt. Azt hiszem, felesleges felsorolni az aljas gaztetteket, amelyekről mindenki tud és amelyek arról tanúskodnak, hogy a „humanizmus, mint a polgári kultúra alapja" — puffogó, üres frázis. Újabban már nem is beszélnek róla. Alighanem belátták, hogy már igazán vaskos szemérmetlenség lenne humanizmust emlegetni, amikor csaknem naponta sortüzet nyitnak éhes munkásokra a nagyvárosok utcáin, megtömik velük a börtönöket, ezrével fogják őket kényszermunkára, vezetőiket pedig egyszerűen kivégzik.

Általában a burzsoázia soha nem próbálta enyhíteni a

munkástömegek nyomorát, legfeljebb alamizsnával, ami sérti a dolgozó ember önérzetét. A polgárság gyakorlati humanizmusa „filantrópiában" nyilvánul meg — vagyis alamizsnát ad kifosztott áldozatainak. Kieszelték és gyakorlatilag is alkalmazzák azt az ostoba és képmutató elvet, hogy „ne tudja a jobb kezed, mit csinál a bal". Így „az élet urai" egyrészt milliárdokat harácsolnak össze, másrészt nyomorult garasokat dobnak oda iskolák, kórházak, menházak fenntartására. A polgári irodalom „az elesettek szeretetét" prédikálja. A dolognak van egy kis szépséghibája: az elesettek éppen azok, akiket a szatócsok előzően kifosztottak, tönkretettek, sárba tapostak.

A burzsoázia egészen másképp fogná meg ezt a kérdést, ha humanizmusa nem volna hazug és őszintén akarná, hogy kiszipolyozott és leigázott áldozataiban felébressze az emberi méltóság érzését, kollektív erejük tudatát a világ és a természet erőinek megszervezésében. A burzsoá humanizmus akkor bizony nem ápolná a szánalom lanyha és passzív érzését, nem sugalmazná a szenvedés elkerülhetetlenségének nyomorult kis gondolatát. Inkább minden szenvedés aktív elhárítására nevelné az embereket és elsősorban az olyan szenvedések elhárítására, amelyek társadalmi vagy gazdasági okokra vezethetők vissza.

A megbetegedés fiziológiai jelensége nem egyéb, mint az emberi szervezet jeladása, hogy valamilyen ellenséges behatás megzavarta normális életműködését. A szervezet a betegség hangján így szól: *ember, védekezz!* A polgári humanizmus, amikor a könyörületességet prédikálja, megbénítja a beteg védekezőkészségét. Azt hirdeti, hogy a betegségbe bele kell törődni, mert elkerülhetetlen, éppen úgy, mint az örök időkre fennmaradó osztálykülönbség, vagy az embereknek lealázó felosztása magasabb és alacsonyabbrendű fajokra, fehér arisztokratákra és „szines" rabszolgákra. De éppen ez ellen küzd a dolgozó emberiség érdekei azonosságának növekedő tudata, az a szolidaritás, amelyet a közös küzdelem mind keményebbé kovácsol.

A forradalmi proletariátus humanizmusa egyenesvonalú. Nem hangoztat nagy szólamokat és mézes-mázos szavakat az

emberszeretetről. Célja: felszabadítani az egész világ proletariátusát a tőkések szégyenletes, véres, esztelen igája alól, megtanítani az embereket arra, hogy ne tekintsék magukat árunak, eladható és megvásárolható nyersanyagnak, amelyből a polgár aranyat és fényüző életet sajtol ki magának. A kapitalizmus erőszakot követ el a világon, mint a kivénült aggastyán a fiatal, egészséges nőn. Megtermékenyíteni már nem bírja, legfeljebb az öregkorral járó betegségeket olthatja belé. A proletár humanizmus nem kíván lírai szerelmi vallomásokat. Ezzel szemben megkívánja, hogy minden munkás tudatában legyen történelmi kötelességének, a hatalomhoz való jogának és a forradalmi aktivitás szükségességének — különösen most, az új háború előestéjén, amelyet a kapitalisták ellene készítenek elő és a végső leszámolásnak tekintenek.

A proletár humanizmus megköveteli az engesztelhetetlen gyülöletet a kispolgársággal szemben, a tőkések hatalmával szemben, a tőkések élősködő lakájaival szemben, a fasisztákkal, a munkásosztály hóhéraival és árulóival szemben. Megköveteli a gyülöletet mindenkivel szemben, aki szenvedést okoz, aki a százmilliók szenvedéséből él. Véleményem szerint a valóságos tényeknek ez a hevenyészett felsorolása is elegendő ahhoz, hogy minden tisztességes ember világosan lássa *a burzsoá és proletár kultúrák egymáshoz viszonyított értékét.*

(1935)

MILYEN LEGYEN A „ZA RUBEZSOM“ CÍMŰ LAP?

(Eszmecsere a szerkesztőség munkatársaival)

Olvasóink ismerik a burzsoázia külpolitikáját. Azt, hogy miért és miképpen készíti elö a burzsoázia az új nemzetközi háborút, hogyan akarja katonai mundérba vagy matrózruhába bujtatott munkások és parasztok segítségével elsüllyeszteni a tengereken a jó hajók százait, elpusztítani a városokat és falvakat, megrontani a termöföldet, megsemmisíteni a verejtékes robottal kitermelt értékes fémek millió és millió tonnáit. Ez az egész, sötét, fantasztikus terv többé-kevésbbé ismeretes munkásaink és parasztjaink elött, akár tagjai a pártnak, akár nem.

De ez nem elég. Tudniok kell azt is, hogy minek a nevében készülödik a burzsoázia újabb gaz merényletére a dolgozó nép ellen? Miféle „általános emberi“ értékek, miféle „kultúrérdekek“ azok, melyeknek megvédésére hivatkozik?

Tulajdonképpen mit is védelmez a burzsoázia, amikor sortüzet ad a munkásokra az utcán, ha tüntetni merészelnek kényszermunkaszerü életfeltételeik ellen és néhány fillérrel több bért követelnek egy darabka száraz kenyérre?

Erre a naív kérdésre persze már a legfiatalabb iskolásgyerekek — a mi „októberes gyermekeink“ is meg tudnak felelni: — a burzsoázia a maga hatalmát védelmezi a kizsákmányolt tömeggel szemben, amely már akkor is kizsákmányolóinak a hatalmát erösíti, amikor nekik dolgozik.

Ez a válasz olyan egyszerű és annyira megszokott, hogy úgyszólván kiveszett belőle az eleven, konkrét tartalom. Elhalványult benne az, ami vérlázító és felháborító — aminek a munkásban és parasztban fel kellene keltenie az undort és a gyűlöletet a burzsoázia ellen. A *Zá Rubezsom* feladata az elkopott választ eleven, reális tartalommal megtölteni.

Az európai és amerikai burzsoázia vezetői azzal tetézik egyéb aljasságaikat, hogy lármásan és cinikusan „keresztes-hadjáratot" hirdetnek a Szovjetunió ellen. A „keresztény kultúra" megvédéséről fecsegnek. A polgárság úgy tesz, mintha a kultúra megteremtője és hordozója volna.

Éppen ezért a *Zá Rubezsom* című lap feladata, hogy megvilágítsa olvasói előtt ennek a kultúrának a mai állapotát és bemutassa nekik ennek a kultúrának a védőit, akik szeretnék a világot a dolgozó nép országára uszítani és bestiális dühükben a hazugság és rágalom minden eszközével gyűlöletet szítanak a Szovjetunió ellen.

...De jelöljük meg pontosabban, mi az, amit meg kell mutatnunk olvasóinknak? Általánosságban a háború utáni burzsoázia erkölcseit és életstílusát, a fényűzés szertelen megnövekedését és elfajulását, a család szétzüllését, a gyermekek helyzetét, a nemi rendellenességek elterjedését és hivatalos megtürését, a bünözés elharapódzását a nagypolgárság körében, a gazdagok léha kedvteléseit stb., stb.

Meg kell ismertetni a szovjet olvasóval a burzsoázia sajtóját, filmjeit, színházi életét és mindazt, ami az ú. n. „szellemi élet" birodalmába tartozik. Meg kell ismertetni vele a burzsoá rendőrséget, bíróságot és a többi intézményt is, amely a gazdagok megvédésére szolgál.

A megismertetés céljaira legalkalmasabbak a félig-meddig irodalmi jellegű karcolatok...

LEVELEK EZREI

A minap az egyik moszkvai rádióadó több nyelven kérdéseket tett fel minden ország rádióhallgatóinak. A kérdésekre ezer meg ezer válaszlevél érkezett. A borítékon a legkülönbözöbb színü és fajtájú bélyegek, a postai bélyegzökön mindenféle helységnevek, milliós fővárosok és eldugott kis falvak nevei...

Írtak fiatalok és öregek, orvosok és lakatosok, kiskereskedök és gazdák... angolok, spanyolok, csehek, dánok és franciák. Írtak kézzel és gépen, ügyesen és ügyetlenül — de mindnyájan szabad elhatározásból és önzetlenül. Egyetlen kívánság vezette öket: kimondani gondolataikat, feltárni érzéseiket, egyenes és öszinte feleletet adni azokra a kérdésekre, amelyek a messzeségböl, az éter hullámain értek hozzájuk.

„*Hogyan hárítható el a háború?*" — kérdezte a moszkvai rádióállomás hangja.

„A veszély pillanatában népszavazást kellene követelni, ez talán elháríthatná a háború fenyegető veszedelmét. A dolgozó lakosság széles rétegei mindíg békeszeretö érzelmüek, csak becsvágyó vezetöik szokták háborúba keverni öket." — Ezt írja egy svájci orvos. Másképpen vélekedik azonban egy strassburgi munkásember:

„Nekem az a véleményem, hogy bármilyen néven nevezendö szerzödés vagy paktum legfeljebb elodázni tudja a háborút, megakadályozni nem. Ezt csak a munkásosztály tudja megtenni, ha magához ragadja a hatalmat a mozgósítás pilla-

natában, mihelyt a burzsoázia fegyvert adott a kezébe. Ennek azonban nélkülözhetetlen előfeltétele a tömeges felvilágosító munka."

Egy bázeli proletár minden oldaláról szemléli a kérdést:

„A tőkések könnyen veszik a háborút. Egyszerűen konfliktusnak nevezik. Újrakezdését pillanatnyilag nem tartják hasznosnak. De mi tudjuk, hogy amíg kapitalizmus van, mindíg lesz háború, hiszen az utóbbi az előbbinek közvetlen folyománya. De ma már hatalmas eszközeink vannak a háború ellen... A katonai szolgálatra a tőke alaposan kiképezi a munkásokat, de hogy ki ellen fordítsák majd a fegyvert, azt nekik maguknak kell tudniok."

A rádióállomás ezt kérdezi:

„Mi a legnagyobb eredmény, amit a Szovjetunió kiharcolt?"

A soknyelvű kórus így válaszol:

„A kenyér meghódítása". (Délangliai munkás.)

„Dnyeprosztroj". (Skóciai munkás.)

„A dolgozók széleskörű részvétele a közigazgatási apparátusban". (Paraszt, Szevilla, Spanyolország.)

„A béke megvédése". (Kiskereskedő, Brit-Afrika.)

„A legcsodálatosabb dolog az óriási területen szétszórt, írástudatlan, önálló parasztok millióinak átalakulása és kolhozokba való tömörülése." (Kertész, Franciaország.)

„A Szovjetunió külpolitikája". (Londoni munkás.)

„A nép felvilágosodása és a kommunista párt győzelme a vallás felett." (Norvég tisztviselő.)

„A nő felszabadulása"...

„Ekkora, ennyi különféle nemzetiségből álló nép egyesülése"...

„A munkanélküliség megszüntetése"...

„A kenyérjegyek eltörlése, amely úgy érte a Szovjet ellenségeit, mint egy csattanós pofon!"

„A Szovjetunió belépése a Nemzetek Szövetségébe és a nagyhatalmakkal való diplomáciai kapcsolatok felvétele..."

„Az iparosítás"...

„Az osztályok megszüntetése"...

Újabb kérdés: *Mi a legfontosabb probléma, amely a Szovjetunióban jelenleg napirenden van?*"

Erre a kérdésre is élénk, jól megfontolt válaszok érkeznek, minden várakozást felülmúló, baráti hangon:

„A Szovjetunió legfontosabb feladata a jó munka folytatása mindaddig, amíg a Szovjetunió meg nem előz minden más országot gazdagságban, boldogságban és elégedettségben." (Fémmunkás, Leeds, Anglia.)

„Mit is csinálhatnátok egyebet — igyekezzetek továbbra is távoltartani magatoktól a háborút, amíg végkép meg nem erősödtök. Azután gyertek ide és segítsétek meg ennek a kis szigetnek a munkásait". (Munkás, a Labour-párt tagja, Burnsley, Anglia.)

„Hatalmas légiflotta és erős hadsereg felépítése, hogy megvédje a munkások hazáját minden támadó ellen."

„A könnyüipar kiépítése".

„A bürokratizmus kiirtása".

„Könyörtelen és szívós harc minden fehérgárdista és ellenforradalmár ellen, aki még áskálódik a Szovjetunió ellen."

„Folytassátok, ahogy elkezdtétek, míg a Szovjetunióban minden dolgozó élmunkás nem lesz, míg minden terv száz százalékosan nem teljesül, míg minden ember hozzá nem lát a tanuláshoz..."

A holnapi háborúk és forradalmak bíborfátyolán keresztül tekintenek az emberek a jövőbe. „*Vajjon mi lesz húsz év mulva?*"

Két spanyol paraszt így válaszol:

„Megmondani, milyen lesz akkor az emberiség, meghaladja értelmünket. De azt hisszük, addigra megsemmisül a kapitalizmus."

Egy spanyol földmüves óvatosabb a jóslataiban:

„A Szovjetunióban már meglesz az osztálynélküli társadalom, de Európa még csak a szocializmus építésének útját járja. Néhány ország burzsoáziája a Szovjet ellen indítandó háborúban látja majd az egyetlen kivezető utat. De a proletariátus már tudja, hogy kell ezekkel végezni. Szerintem Kína lesz az egyetlen ország, ahol valóban kitör majd az a háború, amelyet az imperialisták terveznek. Ott még sok keserves szenvedés vár a proletariátusra, míg eljut a győzelemhez."

„És mi lesz ötven év mulva? Száz év mulva?“

A válaszok erre a kérdésre már körülményesek, bőbeszédűek. Stílusuk ünnepélyes és nem tűr ellentmondást. Egy osztrák munkás részletesen beszámol a Nemzetközi Tervbizottságról, a Kulturális Világszövetségről, a Nemzetközi Végrehajtóbizottságról... „Az országok határát a nyelvhatárok szabják meg. Minden nemzetiségnek meglesz a maga külön kormánya. A gyarmati népek felszabadulnak... Győz a szocializmus. Az emberek boldogok lesznek. Nem lesz többé se háború, se nyomor, se szükölködés. A technika, a tudomány és a művészet eléri a fejlődés olyan magas fokát, amelyről ma még álmodni se merünk.“

Egyébként itt is akadnak igen óvatos jóslatok. Egy essexi kereskedő kifejti, hogy a „legközelebbi száz esztendő az iparfejlesztés terén széleskörű állami tervezést hoz és nagyszabású szociális felépítésnek lesz a tanúja. A világ mind emberségesebbé válik. Azt hiszem, hogy a fejlődés útját járjuk“.

Egy birminghami honfitársa viszont így vélekedik:

„Nem biztos, hogy a gépek évszázada boldogabb lesz a mostaninál.“

Egész furcsa elképzelései vannak a jövő évszázadról egy prágai diáknak:

„Az embereknek óriási kezük lesz és apró törzsük. A rádióban az egész világon mindent láthatunk. Nem lesz többé semmiféle titok és így a nők élete nagyon unalmas lesz.“

Ám egy klagenfurti kőműves egészen másképpen képzeli el a magánéletet a jövőben:

„A szerelem és a házasság a szocializmusban a nemek egyenjogúsága következtében elveszíti rabság jellegét. A házasság több lesz, mint gyakorlati eszköz ágyútöltelékek termelésére. A család nem szenvedést, hanem örömöt jelent majd, hiszen a szocializmus lehetővé teszi a családról való gondoskodást.“

Hasonlóképpen nyilatkozik egy zürichi autószerelő:

Az osztálynélküli társadalomban nem lesz olyan nő, aki eladja magát, aminthogy olyan nő sem lesz, akinek egyetlen feladata a gyermekszülés. A szerelmeseket nem ijesztgeti többé a sötét jövő. Egybekelésük lesz kölcsönös szerelmük jutalma.

Közös életüket gondtalanná teszi majd a kollektív biztonság, a felelősség, amit egyik ember érez a másik iránt."

Így beszélnek saját jelenükről és utódaik jövőjéről az egyszerű emberek, a világ minden tájáu, a fővárosok zsúfolt lakónegyedeiben és a vidék csendes zugaiban. Vannak, akik szenvednek és harcolnak, mások csak szenvednek és türnek. Ám valamennyiben felébredt már a nagy elégedetlenség amiatt, hogy így kell tengetniök életüket ezen a földön! És az elégedetlenség már nem szünik meg többé, amíg át nem alakítja a világot. Hogy is hallgathatna el a tiltakozás, hogy is csillapodnék le a forradalom vágya — hisz ez a nagy átalakulás a világ egyhatod részében már megtörtént, ott az élet megváltozott, igazságossá vált, ott az ember nem nyomja többé el embertársait! A távoli, boldog Szovjetföld, mint valami hatalmas mágnes, úgy vonzza mindazt, ami az emberi lélekben a legjobb, a legbátrabb és legtisztességesebb. Így megszünik a magánosság érzése azokban a kis porszemekben, amelyek a világ embertömegét alkotják. Megérzik, hogy ott, a határon túl, a proletárok megtalálták már a biztonságot, házuk, földjük, tüzhelyük melegét, minden kívánságuk mesébe illő teljesülését.

A megtalált biztonság boldogító érzése nyilvánul meg azokban a levelekben is, amelyek erre a kérdésre válaszolnak: *„Ki a világ legnagyobb embere?"*

A földgolyó sokmillió lakója még most is a kereszténység tanának valóságos vagy képzelt megalapítójában látja a történelem legnagyobb alakját. Ám a bánatos keresztény legenda ereje és hatása napról napra gyengül az emberiség leigázott és mindinkább osztálytudatossá váló rétegeiben. Ezer meg ezer levél írója között csak néhányszor tíz függeszti tekintetét Krisztusra. A pozitív irányzatú és félig materialista értelmiség más neveket emleget. Ilyen például James Watt („a gépkorszak megindítója"), Humphry Davy („a fájdalomcsillapító szerek feltalálója, az emberi szenvedések enyhítője"), Michael Faraday („a zseniális fizikus"), Platón és Szokratész; emlegetik még Nagy Sándor makedón királyt, Julius Caesart („mert jött, látott és győzött"), Keir Hardie angol munkásvezért, Mohamedet... Egy southamptoni kislány pedig

nem adja a pálmát senki másnak, mint a jelenleg dicsőségesen uralkodó György királynak („nagyon jó ember és úgy tekinti a népet, mint saját családját"). Nem hagyták ki Abraham Lincolnt, Kolumbust, Kitchener lordot és Edisont sem.

Ám a válaszok óriási, túlnyomó többsége két más nevet emleget — két embert, akit egy szívvel-lélekkel a történelem legnagyobbjainak tartanak. Az érdekes és jelentős ebben nem az, hogy a levélírók többsége vélekedik így. Hiszen érzelmeiket és rokonszenvük irányát már eleve meghatározza az a körülmény, hogy a moszkvai rádiót hallgatják. Ami valóban érdekes és jelentős, az a válaszok tartalma, érettsége, kiforrottsága és a bennük megnyilvánuló sziklaszilárd meggyőződés, amit nyilván sok tapasztalat és szenvedés kalapált ilyen keménnyé.

„A történelem legnagyobb alakja egy munkásember volt, aki munkástestvéreinek bátran segítségére sietett és meg is szenvedett ezért. Nem nevezem meg, mert ilyen volt több is."

Így ír egy üzemi mester Chicagóból. Ugyanakkor egy belga vendéglői alkalmazott ezt írja:

„A történelem legnagyobb alakja: Lenin. Lenin hét év alatt több jót tett, mint a világ valamennyi nagy embere húsz évszázad alatt. Hasonlítsátok össze tetteiket és úgy ítéljetek. Éljen Lenin! Száz év mulva nem lesz a földkerekségen egyetlen város, egyetlen falu sem, amelynek főterén ne állna egy-egy gyönyörű Lenin-szobor. És ahol egy szép hely lesz, amelyet az emberek megbecsüléssel emlegetnek, Leninről nevezik el valamennyit!"

Egy algíri arab diák hozzáteszi:

„Én elsősorban Marx Károlyra gondolok. Ha Lenin nem lett volna Marx tanítványa, ha nem építhetett volna a marxi alapokra, akkor minden igyekezete kárbaveszett volna. Nagyon nehezemre esett a választás Marx és Lenin között. Az egyik tervezőépítész volt, a másik építész is és kivitelező is egyben."

Egy londoni munkás így ír:

„A történelem számos nagy emberről tud. De én, a magam részéről, csak azt mondom igazán nagy embernek, aki tehetségét a legmagasztosabb célnak szentelte: hogy felszaba-

dítsa az emberiséget a szolgaságból és tudatlanságból. Ezért tartom Lenint a történelem legnagyobb emberének."

A mult történelmén kívül ismerjük napjaink történelmét is, a jelenkor élő történelmét. És íme, erre gondolnak bolygónk különböző részeinek lakói, különböző népek gyermekei, kultúrában és nevelésben egymástól eltérő emberek! Tíz- vagy húszféle eltérő nyelven, ezerféle kézírással, de egyforma erős meggyőződéssel és majdnem azonos szavakban adnak kifejezést gondolatuknak:

„A legnagyobb ember Sztálin, akire bámulattal néz fel az egész világ..." (Elektrotechnikus, Karlstad, Svédország.)

„A lángeszü Sztálin". (Szénrakodó, Serénna-Maillet, Belgium.)

„Sztálin. Megmutatta a munkásoknak és az egész világnak, mennyire igaz Marx és Lenin tanítása, hogy a munkásosztály felszabadítása maguknak a munkásoknak a müve." (Tisztviselő, Drontheim, Norvégia.)

„Sztálinnak több a híve és követője, mint a jelenkor bármely más vezető emberének..." (Tengerész, Deepfield, Anglia.)

„Nekünk, fiataloknak, akiknek keze és szíve beteg a tétlenségtől — akik hamarabb halunk meg, semmint élni kezdtünk volna — nekünk, fiataloknak, az ötéves terv a legnagyobb reményünk. Úgy dalol fülünkbe és szívünkbe, mint a legszebb muzsika. Ez a mi álmunk, rajongásunk." (Vasutas, Nyemeckij Bród, Csehszlovákia.)

„Sztálin — az a férfi, aki hosszú éveken át értünk sínylődött a börtönben, azután mozgatóereje lett a világtörténelem legnagyobb korszakának. Sztálin neve egyet jelent az orosz forradalommal." (Munkás, Vesteraas, Svédország.)

„Sztálin — annak a népnek az élén, amely a történelemben elsőnek rázta le láncait. Ez a nép már útban van az osztálynélküli társadalom felé." (Orvos, Sydney, Ausztrália.)

„Sztálin — az egyetlen államfő, aki megvédelmezi minden dolgozó érdekét, függetlenül attól, hogy az illető milyen nemzetiséghez tartozik." (Munkás, Poschach, Svájc.)

„Ez a tisztesség Sztálinnak jár. Ő bizonyította be, hogy egy százhetvenmilliós nép, amely több mint száz nemzetiségre

oszlik, fel tudja építeni a szocializmust.“ (Földműves, Neustadt, Csehszlovákia.)

„Minden dolgozó szívvel-lélekkel elismeri, hogy a Szovjetunió jelenlegi vezérét illeti meg a világ legnagyobb emberének címe. Ő jelképezi az öntudatos ember típusát, akinek hősiessége, ereje és merészsége a nagyszerü harc minden frontján győzelmet arat és minden reménységünket túlszárnyalja. Neve — akár Leniné — nagy és halhatatlan.“ (Csörakó munkás, Alsó Saille Puits, Belgium.)

Szilajon, egymással versenyezve, áradnak ezek a sorok, levelek ezrei, amiket egyszerü emberek írtak, a világ dolgozó tömegeinek képviselői. És ez a sok levél csak néhány csepp a nagy óceánból. A világ népei kezükön és lábukon még láncokat viselnek, de már gyüjtik az erőt a nagy ugráshoz, a felszabadító megmozduláshoz, a tőkés börtönök megrohamozásához. A földre szegezett, komor tekintetükben harag, elkeseredés, töprengés tükröződik. De valahányszor a Szovjet felé fordul, az emberiség szeme felcsillan. Remény, öröm, elragadtatás csillog benne.

A KULTÚRVÉDELMI KONGRESSZUSHOZ

Nagyon sajnálom, hogy egészségi állapotom nem engedte meg személyes részvételemet az írók Nemzetközi Kongresszusán, olyan emberek társaságában, akik mélységesen átérzik, milyen fájdalmas számukra a fasizmus eljövetele és leírják, hogyan terjed eszméinek halálos mérgező hatása, megtorlatlanul hagyott büneivel egyetemben.

A fasizmus nem új, de utolsó találmánya a burzsoá lelemménynek, a kétségbeesés leleményének. És napról napra szemérmetlenebbül elárulja, hogy tagadása mindennek, ami az európai kultúra nevét viseli.

Miért izentek most háborút a „humanista" kultúrának, amellyel nemrég még annyira hivalkodtak és büszkélkedtek? Tudjuk, hogy Luther sohasem szakított volna a katolicizmussal, a hübérurak vallásával, ha ez nem lett volna hasznos korának uzsorásai és szatócsai számára. Napjainkban a bankárok, fegyvergyárosok és egyéb élősködők nemzeti csoportjai új háborút készítenek elő az európai országok leigázására, a gyarmatok kifosztásának és általában a dolgozó nép kizsákmányolásának szabadságáért. Olyan háború lesz ez, amely egész népek kiirtására irányul. Egészen természetes, hogy meg kell tagadnia a kultúra alapelveit és le kell mondania a polgári humanizmusról, amely amúgy is csak látszat volt — általában és a nagypolgárság gyakorlatában különösen — „álcázó" takaró volt csupán; csak „eszközül szolgált arra, hogy a nagypolgárság kiválassza és felvegye saját soraiba a kispolgárság kiváló gyermekeit". Ezen túlmenően az új háború,

amelyet már a fasizmus szervez meg, nemcsak mellőzi a humanizmust, de határozottan ellenséges szemmel nézi, olyan eszmének tekinti, amely alaptermészetével ellenkezik.

Most a francia írók kezdeményezésére az egész világ tisztességes írói fellépnek a fasizmus és annak minden aljassága ellen.

Gyönyörű vállalkozás ez és egészen természetes a „kultúra mesterei" részéről. Minden bizonnyal elvárhatjuk, hogy a tudományok mesterei is követik majd a művészemberek példáját.

De van egy dolog, amit még alaposan meg kell fontolni. A történelem határozottan és világosan kimutatta, hogy a humanizmus logikája nem tud eljutni a kétlábú farkasok és vadkanok tudatába. A világon csak egyetlen osztály van, amely alkalmas arra, hogy felfogja és megértse a humanizmus világot átfogó, általánosan emberi jelentőségét. Ez az osztály a proletariátus.

Ilyen körülmények között nem a kibékíthetetlen dolgok kibékítésére, nem a burzsoá társadalom megreformálására kell törekednünk. Hiszen a burzsoá társadalom egész felépítése olyan, hogy nem tud, egyszerűen nem képes háború és gyülölködés nélkül, az emberek többségének leigázása nélkül élni. Ezért minden erőfeszítésünket arra kell irányítanunk, hogy felszabadítsuk a szellemi energiának azokat a kimeríthetetlen tartalékait, amelyek a dolgozó nép százmillióiban rejlenek.

Az igazi humanizmus csak a proletariátus humanizmusa lehet, amely hatalmas célt tüzött ki maga elé: világunk társadalmi és gazdasági alapjának teljes megváltoztatását. Abban az országban, ahol a proletariátus kezébe vette a hatalmat, láthatjuk, mennyi szellemi energia rejlik a tömegekben és micsoda tehetségek tünnek fel köztük. Láthatjuk, hogy a proletariátus új tartalommal tölti meg és gyorsan megváltoztatja az élet formáit.

Tisztelt Elvtársaim! Az egészséges gondolkodású emberek tisztességes beszédét egyesegyedül csak a proletárok képesek megérteni, a kultúra napszámosai, az értelmiségi dolgozók, akik a kultúra mestereivé akarnak válni és az ehhez való jogot ki is érdemelték. *Maxim Gorkij*

MEGJEGYZÉSEK

Kötetünk első három szatirája Gorkij „Amerikában" című cikksorozatába tartozik, a következő öt szatira pedig „Az én interjúim" című sorozatba. A szöveget Gorkij Összegyüjtött Müveinek harmadik kiadásából vettük át, amely J. Gruzgyev szerkesztésében jelent meg, négy kötetben (Moszkva, 1941).

Az említett két cikksorozatba tartozó karcolatok és szatirák („Az élet urai" című cikk kivételével) Oroszországban első ízben a „Znányije" (Tudás) nevü társaság évkönyveiben jelentek meg, 1906-ban és 1907-ben. Így „A Sárga Ördög városa" a XI. könyvben (1906), „A sivárság birodalma" és a „Mob" a XII. könyvben (1906), „A császár, aki magasan lobogtatja zászlaját", a „Szépséges Franciaország" és „A köztársaság egyik királya" a XIII. könyvben (1907). „Az élet urai" elöször külön jelent meg, Berlinben, 1906-ban.

Amerikai és európai karcolatainak és szatiráinak Gorkij nagy fontosságot tulajdonított, miként I. P. Ladüzsnyikovhoz írt levele is mutatja:

„Elküldöm Önnek könyvem első részét, amelynek ezt a címet adtam: *Az én intervjúim*. A *Szépséges Franciaország* című cikknek aktuális jelentösége van. Ezt, úgy vélem, külön füzetben azonnal ki kellene adni. Ha ezt nem tartja lehetségesnek, akkor máris adja át a cikket közlésre egy folyóiratnak. Ennek a cikknek némi gyakorlati jelentösége is lehet."

Gorkijnak Amerikáról és Európáról szóló cikkei és szatirái rendkívül széles körben terjedtek el. Többször kiadták

őket Oroszország határain kívül, idegen nyelven is, oroszul is. A bevezetésben már megemlékeztünk arról, milyen visszhangot keltettek ezek a cikkek a külföldi orosz sajtóban. Most helyénvaló lesz, hogy elmondjunk egyet-mást arról is, miképpen viselkedett a cári cenzura Gorkij európai és amerikai karcolataival szemben?

1907-től 1914-ig ezeknek a cikkeknek több külföldi kiadása valamilyen úton-módon eljutott Oroszországba és így a cári cenzúra kezébe is. A cenzor határozata minden egyes esetben így hangzott: „Tilos". Alant idézzük S. E. Hodák cenzor meglehetősen érdekes jelentését Gorkij egyik könyvéről, amely 1908-ban jelent meg New Yorkban. A kötet Gorkij következő cikkeit tartalmazta: Az élet urai — Szépséges Franciaország — A köztársaság egyik királya — Az erkölcsök őre. Azonkívül benne volt Gorkij „Az elvtárs" című elbeszélése is.

A cenzor jelentése így szólt:

„Az említett cikkekben Gorkij azt a gondolatot fejti ki, hogy a gyárosok, a tőkések és a kormány vezető emberei kihasználják a munkások tehetetlen helyzetét, agyondolgoztatják őket és kiszívják utolsó csepp vérüket is. A nehéz és verejtékes robot segítségével a munkásokból kisajtolt aranyat ezek az urak, a világ parancsolói, arra használják fel, hogy állati szenvedélyeiket kielégítsék, dorbézoljanak, megszerezzék maguknak az élet minden gyönyörét, míg sorvad és pusztul a munkásnép, élete csupa nélkülözés, nyomorúság és szenvedés... Gorkij szemére veti Franciaországnak, hogy pénzzel látja el az orosz kormányt. Franciaország — úgymond — az orosz cárnak pénzt kölcsönöz, amelyet az fegyverkezésre fordít, háborúskodásra a saját népe ellen. Így akarja visszavonni azokat az engedményeket, amiket a nép fenyegető fellépésével csikart ki belőle. Ennek az aranynak a segítségével nyomják el az orosz nép szabadságmozgalmát. Nyög és szenved az egész ország, az orosz nép vére borítja (39. és 40. oldal). A gyáros, a köztársaság királya, mindig csak arra törekszik, hogy aranyban, kéjben, az élet különféle élvezeteiben tobzódjék. Munkásait sötétségben, fanatizmusban tartja... Véleménye szerint a vallás az, amire a munkásoknak a leg-

nagyobb szükségük van. Gyakran személyesen is ezt prédikálja, reklámot csap a vallásnak a munkásság körében. Azt tanítja, hogy a legsötétebb pokol vár azokra a munkásokra, akik hanyagul dolgoznak, munkaidőben meglopják gazdájukat. Ő maga, mint sok hozzá hasonló ember, nem hisz Krisztusban, mivel véleménye szerint Krisztus nem törvényes házasságból született (63. oldal). A gyáros kigúnyol mindent és mindenkit, még a tudományt és a művészetet is, ha nem tud belőle a maga számára hasznot húzni. Szívesen meghívna Európából két-három uralkodót, hogy az ő jelenlétében és mulattatására egymást püfföljék ... Általában Gorkij megragad minden alkalmat, hogy a népet, a dolgozó munkástömegeket felkelésre buzdítsa. Azt tanácsolja nekik, hogy tömörüljenek a harcra a jogtalanság, gonoszság és zsarnokság ellen. Kimutatja, hogy a dolgozók verejtékes munkájával előállított kastélyok, paloták, fényüzési cikkek, bársonyszövetek, ételek, aranyneműek — mint kezük minden, minden müve — tulajdonképpen a munkásokat illetik meg.

A 128. cikkely és a 129. cikkely hatodik pontja értelmében a könyv betiltását kell indítványoznom."

A bizottság úgy döntött, hogy az írásmű a büntetőtörvénykönyv 128. cikkelye és a 129. cikkely hatodik pontja alapján *betiltandó.*

(Hodák cenzor jelentését az „M. Gorkij — Adatok és kutatások" című gyüjtemény 3. kötetéből idéztük.)

NYILT LEVÉL

J. Richard, Jules Clartie, René Viviani urakhoz és más francia ujságírókhoz

Elsőízben az *Humanité* francia szocialista napilap 1906 december 11-i számában jelent meg. Ugyanebben a számban tették közzé Gorkij nyilt levelét Aulard francia történészhez. A két levél közös fejléce: „Rágalmazóinkhoz". A szerkesztőség kísérő megjegyzése: „Kiváló elvtársunk, Maxim Gorkij, az alanti két levéllel fordult hozzánk, válaszképpen azokra a sértő támadásokra, amelyek *Szépséges Franciaország* című írása miatt érték. Ezekről a támadásokról csak nemrég szerzett tudomást, amikor Amerikából visszatért."

Orosz nyelven a „Nyilt levél" elsőízben a Párizsban megjelenő *Krasznoje Známja* (Vörös Lobogó) című napilap 1906. évi 6. számában látott napvilágot.

A KÜLFÖLDI ÉLET KRÓNIKAJÁBÓL

1912-ben és 1913-ban a *Szovremjennyik* (Kortárs) folyóirat „A külföldi élet krónikája" című rovatában apró cikkeket hozott aláírás nélkül. A Szovremjennyik tizennégy ilyen cikket közölt. Hogy ezek Gorkij tollából származnak, azt a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Irodalmi Intézete I. sz. évkönyvében („M. Gorkij — Adatok és kutatások, 1934.") megállapította.

A cikket, amelyet „A külföldi élet krónikájából" ebben a könyvben közöltünk, a *Szovremjennyik* 1912-ben, novemberi számában adta közre.

Mi a cikket némi rövidítéssel közöltük. A szöveget az említett évkönyvből vettük át.

NYUGATEURÓPA ORSZÁGAI A HÁBORÚ ELŐTT

Gorkijnak ezt a rövid cikkét M. Junovics „Gorkij az első imperialista háborúról" című tanulmányából vettük át, amely az *Oktyábr* (Október) folyóirat 1941. évi hatodik füzetében jelent meg. A tanulmány tisztázza a szóbanforgó töredék keletkezésének történetét. Ezzel kapcsolatban M. Junovics megjegyzi:

M. Gorkij irattárában a következő tárgyú dolgozatokat őrzik: „Nyugateurópa országai a háború előtt". — „A nyugateurópai munkások életkörülményei. Az angol munkás. Az olasz munkás. A német munkás. A francia munkás. A skandináv félsziget munkásai. A finn munkás." — „A mai élet és a finánctőke szerepe"... Ezeket a terveket Gorkij 1915-ben dolgozta ki, a vezetése alatt álló „Párusz" (Vitorla) könyvkiadó számára. Az első dolgozat („Nyugateurópa országai a háború előtt") felvázolta az általános programot, amely úgyszólván megadja az egész tervezet jellegét. Ehhez igazodnak az egyes országokról (Anglia, Németország, Franciaország, a Balkán-államok, Törökország) szóló cikkek tervei.

A KÖVÉREK MUZSIKAJA

Elsőízben a *Právda* 1928 április 18-i, 90. számában jelent meg. Az 1931. év folyamán a „Muzgiz" kiadó több kiadásban is közzétette. Mi a szöveget — némi kihagyással — az utóbbi kiadásból vettük át.

TILTAKOZAS J. BECHER PERBEFOGÁSA ELLEN

Johannes R. Becher német költő ellen, a Szovjetunió iránt táplált leplezetlen rokonszenve és forradalmi irányú irodalmi tevékenysége miatt „hazaárulási" vádat emeltek és bírósági eljárást indítottak.

Gorkij tiltakozása Becher perbefogása ellen először az *Izvésztyija* napilap 1928 január 20-i számában jelent meg. Mi a cikk szövegét a jóval később megjelent gyüjteményes kiadásból (M. Gorkij: Eddig össze nem gyüjtött irodalmi-kritikai cikkei, a *Goszlityizdat* kiadása, 1941) vettük át.

AZ EMBERTELENSÉGRŐL

Elsőízben az *„Izvésztyija CIK SzSzSzR i VCIK"* (A Szovjetunió és az Orosz Köztársaság Központi Végrehajtóbizottságának Hírei) című napilap 1929 június 28-i száma közölte. Mi a cikk szövegét a *Goszlityizdat* kiadásában 1938-ban megjelent könyvből (M. Gorkij: „Ha az ellenség nem adja meg magát — akkor meg kell semmisíteni!") vettük át.

VALASZ EGY AMERIKAI UJSAG KÖRKÉRDÉSÉRE

Elsőízben 1941-ben jelent meg az *Intyernacionalnaja Lityeratura* (Nemzetközi Irodalom) folyóiratban, a következő szerkesztőségi megjegyzés kíséretében:

„Ezt a cikket a Gorkij által kijavított, keltezetlen kézirat nyomán közöltük. Tartalma és külső ismérvei (kézírás, papíros, tinta) alapján azt hisszük, hogy a cikk 1927—1929-ből származik. A kéziratot M. Gorkij irattárában őrzik."

A cikk szövegét az említett folyóiratból vettük át.

A BURZSOÁ SAJTÓRÓL

Ezt a cikket elsőízben a *Kultura i Zsizny* (Kultúra és Élet) című lap közölte 1947 június 20-án, a következő szerkesztői megjegyzés kíséretében:

„Itt közöljük M. Gorkij 1930-ban írt cikkét, amely a burzsoá sajtóval foglalkozik. Gorkij ezt a cikket nem fejezte be és így nem került a nyilvánosság elé. Mivel a cikk még ma is a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot, a szerkesztőség fontosnak vélte, hogy lapunk olvasóit megismertesse vele."

Könyvünk a cikket az említett lapban megjelent szöveg alapján közli.

AZ OKOSOKRÓL

Elsőízben az *„Izvésztyija CIK SzSzSzR i VCIK"* című lap 1930 október 30-i számában közölték. Később újra megjelent Gorkij hírlapcikkeinek gyüjteményes kiadásában. (M. Gorkij: Publicisztikai cikkek, 1933, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta J. A. Gruzgyev.) Mi is ebből a kiadásból vettük át — némi rövidítéssel — a cikk szövegét.

J. A. Gruzgyev megjegyzéseinek utolsó mondata így szól: „A jelen kiadás cikkeit a szerző által átdolgozott szövegezésben közöljük."

Tekintettel J. A. Gruzgyev e megjegyzésére, kötetünk valamennyi további cikkének szövegét az említett gyüjteményes kiadásból vettük át — kivéve azokat, amelyek abba a kiadásba nem kerültek bele.

Gorkij rövid előszót írt publicisztikai cikkeinek első gyüjteményes kiadásához. Az előszó, mely a cikkek helyes megítélése szempontjából igen fontos, a következőképpen hangzik:

„Ebben a könyvben összegyüjtöttem azoknak a cikkeknek egy részét, amelyeket három évvel ezelőtt írtam... Ha megrónak azért, hogy ezekben a cikkekben egyik-másik gondolatot megismételtem és többször fejtettem ki, úgy ez a megrovás jogos. Igen ám, de ha a szerző előre látta, hogy ez a megrovás bekövetkezik és jogos is — akkor miért nem dolgozta

át a cikkeket, miért nem hagyta el belőlük az ismétlődéseket? Nem tettem meg, mert az a kívánságom, hogy olvasó elvtársaim lássák az író fejlődését. Lássák, hogy e cikkek kialakulásával párhuzamosan miként fejlődött maga az író is, miként öltöttek gondolatai mind határozottabb alakot. Azt hiszem, ez tanulságos lesz — nem csak az olvasók, de néhány ifjú író számára is. — 1931 április 15. — *M. Gorkij.*"

A VÉNEKRŐL

Elsőízben a *Zá Rubezsom* (A határon túl) című folyóirat 1931. évi 1. számában jelent meg.

A CINIZMUSRÓL

E címmel Gorkij elsőízben 1908-ban írt cikket, amely ugyanabban az évben a *Lityeraturnüj Raszpad* (Irodalmi dekadencia) című évkönyvben jelent meg. Akkoriban a cikk a *Documents du Progrès* (A Haladás okmányai) című francia folyóiratban is megjelent és kedvező fogadtatásban részesült Anatole France részéről, amit Gorkij „A cinizmusról" szóló második cikkében meg is említ.

1916-ban a cikk újból megjelent egy gyüjteményes kiadásban, amely Gorkij válogatott cikkeit tartalmazza. Ezt a kötetet „Sztatyi" (Cikkek) címmel a „Párusz" adta ki. Gorkij „A cinizmusról" című cikkének első és különösen második kiadásában a cenzúra hatalmas törléseket eszközölt.

Gorkij „A cinizmusról" szóló új cikkét elsőízben a *Právda* közölte 1931 január 30-i számában.

A TÖRTÉNELEM LOGIKAJA

Megjelent a *Krasznaja Gazéta* (Vörös Ujság) esti kiadásában, 1931 július 16-án.

VALASZ A „VU" KÉPESLAP KÖRKÉRDÉSEIRE

A cikket elsőízben az *„Izvésztyija CIK SzSzSzR i VCIK"* című napilap 1931 február 2-án megjelent 32. száma közölte.

A cikkhez a szerkesztő a következő megjegyzést fűzte: Gorkij ezt a cikket a „Vu" francia folyóiratnak „Az eljövendő utolsó háború" című különszáma részére írta.

LEVÉL A SZMOLENSZKI FELNŐTTEK ISKOLAJÁHOZ

Elsőízben a *Právda és az „Izvésztyija CIK SzSzSzR i VCIK"* című lapokban jelent meg, 1931 február 6-án.

EGY HAZUG LEGENDA

Elsőízben az *„Izvésztyija CIK SzSzSzR i VCIK"* és a *Právda* című lapokban jelent meg, 1931 március 5-én. Némi rövidítéssel közöljük.

VALASZ AZ ÉRTELMISÉGNEK

Elsőízben a *Právda* közölte 1931 május 21-én és 22-én.

KAPITALISTA TERROR A NÉGER MUNKÁSOK ELLEN AMERIKÁBAN

Elsőízben a *Právda* 1931 augusztus 24-i számában jelent meg. Itt némi rövidítéssel közöljük.

MAGNYITOSZTROJ MUNKÁSAIHOZ ÉS MÁSOKHOZ

Elsőízben a *Právda* 1931 augusztus 23-i számában jelent meg.

MELYIK TABORBA TARTOZTOK TI, KULTÚRA MESTEREI?

Elsőízben a *Právda* közölte 1932 március 22-én.

A RÉGI ÉS AZ ÚJ EMBERRŐL

Elsőízben a *Právda* közölte 1933 július 10-én.

A HÁBORÚELLENES KONGRESSZUS KIKÜLDÖTTEIHEZ

Elsőízben a *Právda* 1931 szeptember 5-i számában jelent meg.

A háborúellenes kongresszust Amszterdamban tartották meg, 1932 augusztus 27-től 29-ig. Gorkijt a Szovjetunió írói küldötték ki erre a kongresszusra. De Gorkij nem vett részt a kongresszus munkájában, mert a holland kormány a szovjet küldöttség beutazását Hollandiába megtiltotta. A kongresszus Gorkijt távollétében megválasztotta a háborúellenes állandó nemzetközi bizottság irodájának tagjává.

A „KATONAS SZELLEMRŐL"

Elsőízben a *Právda* 1932. évi szeptember 18-i számában jelent meg.

PROLETÁR HUMANIZMUS

Elsőízben a *Právda* közölte 1932. évi május 23-i számában. Itt némi rövidítéssel adjuk közre.

A KÖD

Elsőízben a *Zá Rubezsom* című folyóirat 1934. évi 6. számában jelent meg.

EGY FIGYELEMREMÉLTÓ KÖNYV

Gorkij első ilyen című cikke Barbusse regényéről a *Kommunyisztyicseszkij Intyernacional* című folyóirat 1919. évi 3. számában jelent meg. A cikket újból kinyomták, előszónak Barbusse regényéhez, amely a petrográdi szovjet kiadásában 1919-ben jelent meg. Másfél évtized multán Gorkij visszatér erre a cikkre. (Maga is megjegyzi: „Ezt a könyvismertetést tizenöt évvel ezelőtt írtam...“). 1935-ben Gorkij átdolgozta a cikket, előszónak Barbusse regényének új kiadásához. Ez alkalommal Gorkij a cikket jelentősen kibővítette és néhány változtatást is eszközölt rajta.

A cikk szövegét Barbusse regényének fentemlített új orosz kiadásából (Akadémia, Moszkva, 1935) vettük át.

A KULTÚRÁRÓL

Megjelent a *Právda* 1935 július 14-i számában. Itt némi rövidítéssel közöljük. A szöveget M. Gorkij: „Ha az ellenség nem adja meg magát — akkor meg kell semmisíteni!“ című, 1938-ban megjelent könyvéből vettük át.

MILYEN LEGYEN A „ZA RUBEZSOM“ CÍMŰ LAP?

Ezt a cikket a *Zá Rubezsom* szerkesztőségének dolgozói állították össze Gorkij leveleiből és szerkesztőségi munkatársaival folytatott beszélgetéseiből. Elsőízben a *Zá Rubezsom* 1936. évi 18. számában jelent meg.

A szöveget — rövidítve — a *Zá Rubezsom* nyomán közöljük.

LEVELEK EZREI

Megjelent a *Zá Rubezsom* című folyóirat 1935. évi 11—12. számában. A *Právda* is közölte 1935 május 1-i számában a kezdő sorok elhagyásával.

A szöveget a *Právda* nyomán jelentetjük meg, némi kihagyással.

A KULTÚRVÉDELMI KONGRESSZUSHOZ

Elsőízben a *Právda* 1935 június 24-i számában jelent meg, majd az „*Izvésztyija CIK SzSzSzR i VCIK*“ című napilap 1935 június 26-i számában.

Újból kinyomatták az „Írók Nemzetközi Kultúrvédelmi Kongresszusa“ (Párizs, 1935 június) és a „Művészi Irodalom“ (Moszkva, 1936) című könyvekben.

Gorkij „szózatát“ a napilapok ezzel a címmel közölték: „Maxim Gorkij — a Kultúrvédelmi Kongresszushoz“. Idézzük az ujságok bevezető szavait: „Párizs, június 23. Az esti ülés végén, dübörgő taps kíséretében hangzott el Gorkijnak a Kongresszushoz intézett, itt következő szózata...“

A „szózat“ szövegét az „*Izvésztyija CIK SzSzSzR i VCIK*“ című napilap 1935 június 26-i számából vettük át.

TARTALOM

Gorkij és a Nyugat *(B. I. Burszov)* 5
A Sárga Ördög városa (Ford.: *Makai Imre)* 53
A sivárság birodalma (Ford.: *dr. Kovács György)*.. .. 67
„MOB“ (Ford.: *dr. Kovács György)* 83
A császár, aki magasan lobogtatja zászlaját 94
A köztársaság egyik királya (Ford. *dr. Kovács György)* 103
Az erkölcsök öre (Ford.: *dr. Kovács György)* 121
Az élet urai (Ford.: *dr. Kovács György)* 136
Szépséges Franciaország 154
Nyilt levél a francia ujságírókhoz 163
A külföldi élet krónikájából 165
Nyugat-Európa országai a háború alatt 170
A kövérek muzsikája 171
Tiltakozás J. Becher perbefogása ellen 178
Az embertelenségről 181
Válasz egy amerikai ujság körkérdésére (Ford.: *dr. Kovács György)* 184
A burzsoá sajtóról 188
Az okosokról 196
A vénekről 206
A cinizmusról 212
A történelem logikája 222
Válasz a „Vu“ képeslap körkérdéseire 227
Levél a szmolenszki „Felnöttek Iskolájához“ 233

Egy hazug legenda 244
Válasz az értelmiségnek 256
Kapitalista terror a néger munkások ellen Amerikában.. 274
Magnyitosztroj munkásaihoz és másokhoz 280
Melyik táborba tartoztok ti, kultúra mesterei (Ford.: *Kerek Ernő)* 289
A régi és az új emberről.. 317
A háborúellenes kongresszus küldötteihez 328
A „katonás szellemről" 339
Proletár humanizmus 349
A köd.. 359
Egy figyelemreméltó könyv 363
A kultúráról 370
Milyen legyen a „Zá Rubezsom" című lap 385
Levelek ezrei 387
A kultúrvédelmi kongresszushoz 395
Megjegyzések 397

A fordítást átnézte: Szinnai Tivadar. — Műszaki vezető: Gortvai Tivadar.

(80) — 503390. Athenaeum Nyomda N. V. (Fv.: Soproni Béla)

19 - Ft